

وَسَلَّمَ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت محمد

سپہلی ژونڈ

لیکوال: محمد عبدالعزیز
زیارت: محمد امداد جان حقیاں

دحضرت محمد ﷺ

سپیخلی ژوند

(حیاة طییه)

لیکوال: استاد محمد عبدالحی
ژبارن: استاد محمد امیر حقبال

كتاب پېزندنه :

دكتاب نوم : دحضرت محمد ﷺ سپېچلى ژوند
مؤلف : محمد عبدالحى
زیارن : استاد محمد اجان حقیال
خپرندویه : جمعیت اصلاح و انکشاف اجتماعی افغانستان
تیراز : ۱۰۰۰ ټوکه
د چاپ نوبت : دویم
د چاپ نیته : ۱۳۸۶ زمری
کمپوز او دیزاین : محمد جمیل احمدی
د پشته طرحة او دیزاین: جاوید خان امیری
آدرس: کابل، خوشحال مینه، الف ساҳه، د شاداب
ظرف بلاکونوټرشا
موبایل: ۰۷۷۸۱۹۱۳۸۲ / ۰۷۹۹۳۹۴۰۱۵
دیجیټل: ۰۷۵۲۰۲۱۲۲۱

Email:eslahmilli@gmail.com

دلومري چاپ سريزه

درنو اوگرانو لوستونکيو! دغه کتاب چې ستاسي په مخ کې دی له آره دپیاووري محقق اوليکوال محمدعبدالحی صاحب له خواپه اردوزبه (داعي اسلام) کي حیات طیبه) به نامه ليکل شوي دی. زه نه غواړم چې ددي کتاب پرمحتوي باندي څه ولیکم، یوازې دومره ليکم چې ددي کتاب په ليکلوكې له یوه خانګري سبک اومهارت نه کاراخیستل شوي دی اوړنه داچې لومړي بې په دلوسوبخوبيل کړي اوپیاپی ترهرغت سرليک لاندي په نوروداسي ورو ورو سرليکونو ويشنلي چې دېرڅله دهغوي ترمنځ اړیکه نه شلېږي اولدلوستونکو په تبره بیادنوو زکوونکو لپاره مهم مطلوبنه داسي وریه ګوته کوي چې هغوي دستړې بالاحساس ونه کړي اوړنه وریه زړه وي. بل داچې دحضرت پېغمبر پرسېڅلې ژوند باندي خورا دېږي ليکنې شوې دی خوپه هر صورت هره ليکنه په خپل ځای او وخت کې دارزنېت ورو وي اوليکوالوته بې له لوی خداجل جلاله خنځه اجر غواړم. مګر دغه بناغلي ليکوال دحضرت پېغمبر پرسېڅلې ژوند داسي رنا اچولې ۵ چې کت مت هغه صحنه نېغ په نېغه دلوستونکو په وړاندې تمثيلوي او دا سلامي نهضت روح، اخلاق، تګلار او کنالاره لکه خنګه چې ده هغسي بې دکفر او طاغوتی کړغې نو نظامونو پر خپله پوره وضاحت سره رانېسي . په دې دول دنیوي او اخريوي ګټوازې بانو نولامونه په زغده او دقران کريم په رنګې په بشپړه اغیزمنه توګه دانسان مخ ته ردي دنيکمرغۍ او سعادت په لوري ړهبرې کوي او په دې لړکې بې دزې په مينه ډوند دلاري موخي (اصلی هدف) دترلاسه کولوپه لاره کې سربنندې او فداکاري ته چمتوکوي . که خه هم ماله ټینو مقالاوام ضامين پورته تراوشه پوري له اردوزې خنځه کوم کتاب نه وژبارلی خود فرهنگي کمپې په تبره بیاد بناغلي کشاف صاحب دېره لوري نه او مهرباني وه چې زه بې دې کارته و هشولم او په دې اساس مې خپل مات ګودقام رواخیست او دې کتاب په ژيابنه مې لاس پوري کړ. خومره چې زماپه وس کې وو هومره مې کونښن وکړچې اصلې جملې هم خپلې معناوې له لاسه ورنه کړي او مفهوم هم ادا شې خونځنګه چې یوم فهوم له یوې ژې نه بلې ژې ته اړول کېږي ارومروڅه کمی او زیاتې پکې راحي مایا هم

له دغسي کارنه ډده کړي ده اوکه چېږي دا کارشوی وي نو هغه به زماټېروته وي.
په هر صورت دادی اوس خدابجل جلال په فضل او مهرباني دغه کارتسره شو. لوی
خدابجل جلاله دې وکړي چې زماپه دغه نیمګړي کار دا اسلامي دویاپلي انقلاب پېروان
او دا اسلام دمکتب رښتنې شاګردان په دې توفيق و مومي چې د حضرت محمد ﷺ ځغورنده
او سیېڅلې لارپل په پل تعقیب کړي .
په افغانستان او قوله نړۍ کې دویاپلي اسلامي انقلاب دبري په هیله

محمد اجان حقیال

د دویم چاپ سریزه

دانسانیت دلارنسود حضرت محمد ﷺ سیرت یوه داسی موضوع ده چې هر چاته دلاري دمشاں حیثیت لري په تېره بیاد اسلامي تحریک اوغورخنگ دلا رویانولپاره .

کډای شي چې له همدي امله به دې کتاب (حضرت پیغمبر ﷺ سپیشلي ژوند) دمعهدونواو پوهنتونونو په تعلیمي نصاب کې تدریسي بنه غوره کړي وي . خنګه چې دا کتاب نزدې درویشت کاله پخواچاپ شوی ونو په زړه کې مې داولوله پیداشهو چې دوخت له تنګسیاسره سره بې په ځنلنډنټر وګورم ترڅو یوچل بیادچاپ په ګانه وګانې شي .

ښکاره خبره ده چې خپله لیکنه وي او که دبل دیامطالعې په ترڅ کې بې عبارت او جملو په اړه په ذهن کې نوی خیال را پیداکړي او فکرکوي چې نوی بنه به بې له پخوانی خخه غوره وي .

په دې اساس که یو نیم خای په عبارت او جملو کې خه بدلون لیدل کېږي دابه دسلاست اوروانی په نیت یوه هڅه وي او پس، په پای کې له لوی خدای خخه هیله من یه چې ګران لوستووال به ترې ګټه و اخلي اومابه هم په دعا یادکړي .
په درنښت

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العلمين والصلوة والسلام على رسوله الكريم .

د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم پاک سیرت یوه داسی موضوع ده، چې بې شمپېره خلکو پرې لیکنې کړې دی او تر قیامته به دغه لپری روانه وي دا یوه داسی موضوع ده که هرڅومره خلک پرې خورا زیاتې لیکنې وکړي بیا به هم له مضمون سره هېڅکله د مینې اوعلاقي د نشتوالی شکایت پیدانه شي. د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سپېخلي ژوند دومره اړخونه دی اوهر اېخ بې دومره غوبنتنې لري چې هېڅکله به خوک دا دعوه ونه شي کړا چې دې موضوع حق بې ور اداء کړې دی.

دلته خوهغه حال دی چې:

ستاد بنایست ګلونه دېردي

خولی مې تنګه زه به کوم کوم تولومه

د دې موضوع په اړه په اردو زبه ساده، مشکل، غت او واره لیکل شوي کتابونه خورا دېردي. خوله دېرې اوږدې مودې مې په زړه کې دا ولوله و چې که په دې زړه کې یو داسې کتاب واي چې د اسلام د داعی صلی الله علیه وسلم د سپېخلي ژوند تفصیل پکې په داسې انداز سره راغلی واي چې د دغه سترکار او نهضت کومه نقشه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم بې په سرته رسولو مامور و د لوستونکو په وړاندې هم هغسي ترسیم شوي واي. خرګنده ده چې دا خه آسان کار نه دی. د دې کار لپاره پراخ علم، کره تصنیفي استعداد، د ضرورت ور بشپړ کتابونو او پوره وخت ته اړتیا برېښی. خدای جل جلاله په خپله دېرښه پوهېږي چې د دې خدمت نېکمرغی خپل کوم یوه بنده ته ورپه برخه کوي.

1954میلادی کال داګست د میاشتی له دولسمې نه د 1955میلادی داګست ترا انبېټې پورې دهند دراېې بریلې د ضلعې په زندان کې که خه هم نورا سباب راسره نه وو البتنه پوره وخت مې درلود. په دې وخت کې ناببره دافکر راغي چې د بند

له دغې مودې نه خرنگه ډېره گټه ترلاسه کېدای شي. خدای جل جلاله په خپل فضل اوکرم لارښونه راته وکړه، طبیعت مې همدي یوې لارې ته راوړ ځېد او دا وخت زما ده ځې غونښتنې د سرته رسپدو وسیله کېدای شي چې د مخه یې یادونه شوې ۵۵. په زندان کې له محدود شمېر کتابونو لکه: سیرة النبی، تفہیم القرآن او بوخو نورو ورو ورو کتابونو نه پرته نور څه را برابرنه شول. د خدای جل جلاله نوم مې رایاد کړاو د همدمغونکتابونو له مخې مې د خپل استعداد په اندازه هغه غونښتنې بشپړه کړه چې له اوردې مودې مې په زړه کې ۵۶.

د اچې د موضوع حق خومره اداء شوې دی دا به د کتاب له مطالعې خخه لوستونکوته خرګنده شي. البته د لیکوالی پوره پوره احساس دی، که نه د دې موضوع د حق اداء کولو خو په ما کې نه وړتیاوه او نه یې له ما سره څه اسباب وو. خو بیا هم څه هیلې وي چې ده ګوله مخې مې دغه کارته ملا ونټله او هغه ترسره شو:

۱- کېدای شي دغه لړکوبنښ د نورو پوهانو لپاره یو محرك وګرځی او هغوي دا کار کما احقة اداء کړي.

۲- په ساده اردو، په نوې بني سره پاک سیرت ولیکل شي چې یو بل کتاب پري زیبات شي.

۳- داهيله ده چې خدای جل جلاله دې دغه کوبنښن قبول کړي او په دې ذریعه دې ګن شمېرخلکوته داسلامي نهضت مراج او کړنلاره وروښبې او په دې توګه دې ځینو نوروکې د اسلامي نصب العین په لور د پرمحنځګ ولوله پیداکړي.

[رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ { [البقرة : 127]

محمدعبدالحی

د راې بېړلې ضلعې زندان

د دوشنې ورڅه ۱۳۷۴ هـ.ق د ذیقعدی ۱۹۵۵ د میلادی د جولای ۱۱

لومړۍ برخه

اسلامي نهضت او تري دمخته

د اسلامي نهضت اهمیت •

د اسلامي نهضت یو امتیاز •

د اسلامي بلنې په وخت کې د نړۍ څرنګوالی •

د روم حکومت •

هندوستان •

یهود •

د عربو حالات •

د اسلامي نهضت لپاره د عربو ځانګړنې •

د عربو په اصلاح کولو کې ستونزې •

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العلمين والصلوة والسلام على محمد واله واصحابه اجمعين .
اسلام يا د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم پیغام په نړی کې یو عظیم
الشان اصلاحی نهضت دی، دا همغه نهضت دی لکه خنګه چې په هره زمانه کې به
هر ملک ته دخداي جل جلاله را پر شوی نبی را وور. دغه نهضت یوازی روحانی نه
بلکې دانسانی ژوندده را په اصلاح کوونکی تحریک دی چې ساری یې نه لیدل
کېږي او دا یو داسې هر اړخیز نهضت دی چې په همدي یو وخت کې روحانی،
اخلاقی، تولنیز، اقتصادي او سیاسی هر خه پکې شته اوله دغې دایرې خخه دانسانی
ژوند یو توک هم وتنی نه دی .

د اسلامي نهضت اهمیت:

په نړی کې دېر اصلاحی او انقلابی نهضتونه را او چېږي خوا اسلامي نهضت د
خپلې پر اختیا او خینو نورو ځانګنو له مخې له هغه ټولونه ممتاز او غوره دی. دغه
نهضت خرنګه را او چت شو؟ وړاندې کوونکې یې خرنګه وړاندې کړ؟ په پایله کې خه
وشول؟ دغه پوښتې په هغه ذهن کې را پیدا کېږي چې د دې اسلامي نهضت له
پیلامې سره خه ناخه اشناوی. خو دې پوښتنو ته څوابونه پیدا کول، د تاریخ پوهنې د
ذوق بشپړول نه دې بلکې د دې څوابونو اصلی اهمیت په دې کې دی چې د هغه د
څرګندولو په نتیجه کې یو داسې بشپړ اصلاحی نهضت زموږ مخې ته را خی چې
همدا او س هم د هغه ټولو مسایلو د حل لپاره چې انسان پکې نښتی دی ضروري او
کافې ګنل کېږي .

له یوې خوا دغه نهضت انسان ته د هغه د واقعی ګټې او زیان رښتینی
مطلوب وربیسي او د تلپاتې (دایمی) ژوند هغه حقیقتونه یې مخ ته بردي چې هغه د هر
انسان وروستی سرمنزل دی. له بلې خوا د هغه د دنبیوی ژوند لپاره د عمل د یوې

داسى لايچى تجويز كوي چى د تلىپاتى ژوند لە برياليتوب سره سى دغه ژوندەم داسى ورسنالوي چى بىا به انسان لە هغۇ ۋە سەنۋە خەن وۇغۇرىلى شى چى د هغۇ پە حل كولو كى تىل پېرىشان ئا او سەم دى .

داد اسلامى نەھىستەن خەنگىنە دە چى هەر زەدە كۈونكى دى تە متوجه كوي ترخو هغە لە نىزدى خەن وگوري او پەدى خبىرى د پوهىبىلۇ لپارە ھەنە اوھاند و كېي چى د دى نەھىستەن پە اپە دومەرە لويە دعوه ترکوم خايە پورى سەمە دە .

داد اسلامى نەھىستەن پە باب خۇ داسى دېر كتابونە لىكىل شوي دى اولا نورەم لىكىل كېرى چى د هغۇ د مطالعى پە مرسىتە د اسلام تارىخ پورە خەنگىنەلەي شى، خۇ خەنگە چى د روپىنایي تصورلە دىبىي او د خوشبوىي احساس لە گل خەنە نە شى بېلېدلىي پە ھەمدى دەن دغە عظيم الشان نەھىستەن ھېشۈك دەن دەنەنەن خەنە نە شى جلاڭلەي لە ھەمدى املە كەلە چى د خلکو پە وراندى د اسلامى نەھىستەن دەن كېرى ورسە سەم د نەھىستەن د داعىي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ژوند د خەنگولىي او د نەھىستەن د بلنى د اصلىي مأخذ يەنەن د قرآن كريم د سېپىي او تفسىر غونبىتەنەن ھەن كوي اودا بېخى يوه فطري غونبىتەنە دە .

داد اسلامى نەھىستەن يو امتىاز:

تۈل پە دى پوهىبىرۇ چى د انسانىت تر تۈلۈ لومىزنى فرض او تر تۈلۈ بىنە خەمت دا دى چى خلک د اخلاقو پە لاحاظ ورۇزلى شى، بىي خواپى بىي تىرى لەپى كېي شى او د هغۇي پە وراندى د ژوند يوه داسى بىشپە نقشە راكنىلە شى چى انسان پېرى لارشى او هغە پە بىشپە توگە بريالى كېي. د دى مقصىد لپارە گن شەمپەر خلکو پە خپلۇ خپلۇ طریقو سەرە كار كېي دى. دى دەن اصلاحىي كار كۈونكى د انسانىي اصلاح لپارە خەن خانىتە كۈپۈنە اختصاص كېي، بىياپى چى پە هغۇ گۆتونو كى خە كولاي شول هغە بىي كېي دى، چا خپل خانىتە اخلاق او روحانىت مەركز گەرخولى اوچا د تەھذىب او تەمدىن د سېنالولۇ كۈپۈنەن كېي دى او چا خەن تە د حەكۈمەت او سىياسەت دەن جور كېي دى. خەكۈمەت سالخۆكىسانو چى د انسان د بىشپەر ژوند د سېنالىتەن پەپكە كېي

د هغه حضرات انبیاء علیه السلام دی.

پر انسانیت باندی د کایناتو د پیداکوننکی تر تولو لوی احسان دا دی چې دانیبیاء کرامو علیهم السلام تر تولو وروستنی پیغمبر دی نپی ته تشریف را وور د هغه بلنه او د زوند خرنگوالی تراووسه پوری داسې خوندی پاتې دی چې په انسانی تاریخ کې بې بله کومه بېلگه نه موندل کېږي. د محمد صلی الله عليه وسلم د زوند حالات داسې کښل شوي چې له یوی خواپې یو داسې سمون او انتظام وموند چې تراووسه پوری هېچا ته دغسې تاریخي رېکارډ میسرنه شو او له بلې خوا دهغه خبرې، کار، د زوند تګلاره، جوله اوصورت، ناسته ولاړه، خبرې اترې، میشتوالی، چارچلنډ، لندې دا چې خوراک خښباق، ملاسته ولاړه، ناسته پاسته او آن ترخندا پوری هره یوه اداء بې په بشپړه پراختنیا اوتفصیل سره خوندی پاتې شو. له نن خنځه یو خوسوه کاله پخوا د ګن شمېر سترو خلکو د زوند اړخونه په تیارو کې پراتنه دی خود حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په اړه (که خه هم نزدې یونیم زرکاله پې تېرسول) په بشپړه توګه معلومات لرو.

د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د زوند د خرنگوالی له مطالعې خنځه مخکې یوې بلې ځانګړې ته کتنه پکارده او هغه دا چې د هرکار اندازه او اهمیت له هغوحالا تونه خرګندېږي چې هغه کار پکې ترسره شوي وي که په مناسبو او ماقفو حالا تو کې یوه نهضت ته وکتل شي نوهغه په بشپړه توګه پرمخ تللاي شي خو په نامناسبو حالا تو کې هم غه نهضت بېخې مړ ژواندی او نیمګړی پاتې کېږي. په عمومي دول د نهضتونو حال داسې وي چې لومړي په خلکو کې هغه د منلو لپاره مواد پخوي او بیا چې کله ناببره د چا له خوا هغه نهضت اعلانېږي نود خلکو خواهوري ورسه پیداشي او نهضت پرمخ بیابی مثلاً د یوه هبوا د آزادۍ نهضت را واخلى، خلک په عمومي دول د بهرنیو حکمراناتو له ظلم او زورزیاتي خنځه په تنګ شوي وي او په زړونکې بې د هغوي پر ضد یوه ولوه او جذبه هم را خوچېږي. په دې وخت کې چې کله کوم همتناك سېږي را پاڅېږي او د هبوا د آزادۍ په نامه غړ پورته کېږي. نو دې لړشمېر خلک غواړي چې د خطرنوو او زیاننو دا ندېښنو له کبله ورسه مله شي خو ډېرى (اکثره) دردېدلې خلک د زړه له کومي ورسه ملګرتیا کوي.

د اقتصادي نهضتونو هم همدغه حال دی، خلک د خپلو اپتیاو او د اقتصادي لوټیمارانو د ظلم او زور له کبله ارومرو بیوزلی کپری. که په دغسپی وخت کې کوم نهضت د اقتصادي اصلاح او انقلاب لپاره غر پورته کوي نو بیا دا ټول خلک هغه لوري ته خپل پام ورآوي. خو دېته لړ فکر وکړئ یو دغسپی نهضت چې بېخې په مخالفو حالاتو کې راولارپوری مثلاً په یوه بت پرست قوم کې یو خوک داسې غر پورته کپری چې بت پرستی بايیزه اوبي څایه حرکت دی په داسې حال کې چې د هغه ئای ټول اوسبدونکی د بت پرستی مینان وي نو فکر وکړئ چې په داسې حالاتو کې به هغه له څه ډول مصیبتونو او ستونزو سره مخاځنې.

د اسلامي نهضت د داعي صلی الله علیه وسلم اصلی اهمیت او د هغه د کار د رښتینی اوکوب (عظمت) تصور تر هغې پورې نشي کېدلاي ترڅو پردي باندې پوهېدلی نه وي چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خه غوبښته درلودله او هغه بې په کومو مخالفو حالاتو کې وړاندې کړه. د دې لپاره چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند واقعیتنه وڅېږي دا هم وګورئ چې کله د اسلام داعي صلی الله علیه وسلم خلکوته اسلام وړاندې کاوه په هغه وخت کې د عربو او تولې نړۍ حالات خه ډول وو؟

د اسلامي بلني په وخت کې د نړۍ څرنګوالی:

اسلام چې مورته خه وړاندې کړي دی مهمه بنسټ بې توحید دی او دا هغه روښنایي ده چې یوازې عرب نه بلکې ټوله نړۍ ترې بې برخې وه، انسانی ذهن د توحید له رښتینی تصور څخه تشن. او دا یوه جوته خبره ده چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه پخوا هم بې شمېره اسلامي بلندویان "داعیان" راغلي وو او د څمکې هره آباده سیمه د خالص توحید د پیغام په مرسته سرلوړه شوې وه مګر د انسانیت بدمرغی ترې دا درس هېرکړي ؤ او د ناپوهی له کبله بې د خپلو خواهشاتو په پیروی لمر، سپوږمی ستری، پېریان، پېښتی او دیوان په الوهیت کې شریک کړي وو او انسان د یوه خدای د بندګی پرڅای د بې شمېره خدایانو په لومه کې نښتی ؤ.

دا وخت په سیاسی لحاظ د فارس او روم دو هم خواکونه موجود وو د فارس مذهب، اولمانځنه وو چې له عراق نه راپیوی دهندوستان تر پولو پوري خپور شوی وو د روم مذهب عیسویت وو چې اروپا، آسیا او افريقيا په لومه کې رانګکيل وو. سرېبره پردي په مذهبی لحاظ دوو خواکنو (يهودانو او هندوانو) هم اهمیت درلود او هر یوه په خپل خپل ځای د رنستینولی دعوه لرله.

په ایران کې د ستورو لمانځنه عامه وو. له دي سره سره به پاچا او اميران هم پور په پور د رعیت خدای او پرنسپی وو، هغوي ته به یې سجدې کولې او د خدایي ترانۍ او سندري به یې ورغبولي لنډه دا چې قول ملک د توحید له تصورنه تش و.

د روم حکومت:

د یونان له سقوط نه را وروسته د روم حکومت په قوله نړی کې ستراکومت ګنل کېده مگر د شپرمې عیسوی پېړی په پای کې دغه حکمت د ګډوډی او اړدور وروستي پراو ته رسپدلي وو. په حکومت کې بې نظمي، دښمن نه وپره، دهپواد د نهه بې امنیتی، بشپړه بدالخلاقی، خورا ډېره عیش پالنه لنډه دا چې داسې یو بدکارنه موندل کېده چې هغه دي په اهل اسلام کې نه وي پېداشوی. په مذهبی لحاظ خو یوشمېر خلک د ستورو، پرنسپو او بتانو په لمانځنه اخته وو خو هغنو خلکو چې عیسوی مذهب منلی وو هغوي هم د توحید له تصورنه لري وو هغوي د پلار، زوي، روح القدوس او مریمې پر خدایي باندې ګروهېدلې (معتقد) وو. سلګونه مذهبی ډلي جورې شوې وو اودا قولې به په خپل منځ کې سره جنګېدلې پاډريانو (عیسوی ملایانو) ته به یې سجدې کولې. پاپانو او ترې راوروسته درجه په درجه به مذهبی ژمنوالو "عهده دارانو" هر یوه په خپل ځای کې شهنشاهانه بلکې خدایي اختیارات د خپل خان ګنلې وو. د حلالو اورامو اختیارات له هغوي سره وو. او د هغوي قول د خدای قول ګنل کېده. د دینداری او چت تصور، رهبانیت او دنیا ته شاپرول وو او له هر دول آرامتیا او هوساینې نه خان محرموول تریولو ستراکومت وو.

هندوستان:

دا وخت په هندوستان کې هغه دوره وو چې په مذهبی ادواړوکې ورته (پورانک) دوره ویل کېږي. دغه دوره دهندوستان په مذهبی تاریخ کې ترپولو توره دوره ګنډی شي. دا مهال برهمنیت د بري په لور روان و او بودایان تقريباً له منځه تللي وو. د دې دورې ځانګړنه دا ده چې شرک پکې له حده زیات و.

د بتانو شمېر مخ په زیاتدو و آن تر ۳۳۰ میلیونو پورې رسبدلي وو. ویل کېږي چې د ویدیانو په زمانه کې بت پرستي دودنه وو خو په دې وخت کې د بتانو لمانځنه عامه وو. د مندرونو (درمسالونو) خادمان د بداخلاقی بېلګې وي او قومي توپیر انتهاء ته رسبدلي و، حال دا چې په لومړيو وختونو کې دا دول توپیر نه و. همدي توپیر ټولنیز نظام په بشپړ دل ګډوډ کړي و. داسې قوانینې وضعه کړي وو چې عدالتې بېخې له منځه وړي و. د توکم او کورنې په اساسې دخلکوې ځایه رعایتونه کول.

د شرابو څښل عام دود و. د خدای پلتني لپاره به په غرونو او ځنګلونو کې ټول ژوند ټپول ضروري ګنډ کېده. اوهام او فاسد خیالات خپل وروستي حد ته رسبدلي وو. شیطانی اروګانو او په سلګونو دوله فال نیولو، انسانی ژوند له ستونزو ډک کړي و. هر حیرانونکی شي خدای و. ګواکې دهريوه په وړاندې صرف سراپښوදلو، مذهب جوړکړي و. د دېوانو، پرنسپو او بتانو شمېرله اټکل نه وتلي و. د مندر(درمسال) د خدمه او بت پرستاني اخلاقی حیثیت خورا لوپدلي اوشرمناک و. ظلم خولادا و چې دا هرڅه د مذهب په نامه یادېدل، بسخې به یې په جواری کې بايللي. یوې بسخې ته له ګن شمېر خلک مېړونه کېدل. کونډه بسخې به د ټول ژوند لپاره په قانوني توګه له هردول لذت خخه محرومه کړا شوې وو. د ټولنې د دغسې شرمناک چلنډ له کبله به بسخې د خپل مېړه له مړینې سره یوځای په اور وسخول شوو او داسې مرګ به ورته خورا غوره ګنډ کېده. پلار، ورورو او مېړه به په جنګ کې د خپلې بسخې د بايللو له وېږي په خپل لاس هغه ووژله او په دې کار به یې فخرکاوه. نارینه اوښئینه و به په بربند تن عبادت کاوه. په مذهبی جشنونو کې به د شراب خښنه او بدمسټي دا ټول کارونه نښه ګنډ کېدل. لندې دا چې په ډېره بده توګه د خدای جل جلاله دغه ځمکه د اخلاقو،

مذهب اوگپ زوند له مخی دشیطان په جال کې رابنکبل وه .

یهود:

دخدای جل جلاله د دین اوچتولو په اعتبار داصلاح توقع له یهودو خخه کېدله خود هنفوی حالت هم خورا ډبر شرمیدلی او بې حیثیته ؤ. هنفوی د تاریخ په اوردو کې داسې جرمونه کېي وو چې له هنفی وجھېي نه داسې کوم دریغ ورته نه ؤ پاتې شوی چې هنفوی دې کوم اصلاحی کار وکړي. آن تردې چې د خدای جل جلاله له لوړي به کوم نبې هم دوی ته ورغی نود هنفه خبره به بې هم نه شوای زغللای او د ناپوهی له کبله به بې زیات شمېر نبیان ووژل. او دا ګومان بې کاوه چې له خدای سره دوی کومه ځانګړې اړیکه لري او په دې اساس به هنفه ورته خه عذاب هم نه ورکوي. د دوی د اخیال ؤ چې د جنت نعمتونه په اصل کې یوازې د همدوی لپاره تیارشوي دي. نبوت او رسالت بې خپل قومي میراث ګاڼه. عالم به بې پوره شتمن او ابن الوقت ؤ. د حاکمانو او شتمنود خوشحالی لپاره به بې په خپل وخت په مذهبی احکامو کې کمی او زیاتی راووست. د خدای له احکام وحخه به چې کوم حکم آسانه او د دوی له غوبنښتو سره سمون درلود پرهنځه باندې به بې عمل کاوه. او کوم احکام چې به د دوی لپاره ستونزور او نه منونکي وو هنفه به بې پرینېوول. خپل منځي جنګونه او وزنه د دوی عام کاروبار ګرځدلی ؤ. د مال او شتمنی حرص بې دومره زیات شوی ؤ چې د یوه داسې کارکولو اراده بې نه شوای کولای چې په هنفه کې دې د سراومال اندېښنه وي. په همدي سبب د هنفوی اخلاقې حالت پېخې کمزوری ؤ. او د مشرکانه بت پرسټي نښې نښاني هم پکې پیداشوې وي. سحر، توتیکې، او هام، خرافات، کودې، ناجایز تعویذونه، طلسم اونور سلګونه ډوله ناواړه چارې پکې دود وي. ترھې پوري چې د خدای جل جلاله وروستي نبې د توحید رونبانه فکر راړاندې کړ. خو بیا به هم هم دغه یهودانو ویل چې تردې مسلمانانو خو مشرک عرب خورا نبې او غوره دي .

د عربو حالات :

د نړۍ له مذهبی او سیاسي حالاتو نه راوروسته راخئ چې په خپله د عربو پرحالاتو باندې رڼا واچوو ځکه چې د خدای جل جلاله نبې صلی الله علیه وسلم په

همدی ځای کې خپل نهضت پیل کړ او د جهان له حالاتو څخه د مخه له همدوی سره مخامنځ شو.

د عربو په ډپرو برخو یعنې وادي قرۍ، خیبر او فدک کې ډپر(اکثره) یهودان میشته وو. او په مدینه کې هم یهودانو حکومت کاوه. په پاتې نورهپواد کې هم د مشرکانه دود بهير ټ. خلکو دبستانو، ډپرو، نوو، ستورو، پېښتو او پېړیانو عبادت کاوه البته د یوه خدای تصورهم موجود و آن تر دې چې هغه به یې د خدایانو خدای یا ترپولو لوی خدای باله، خود ډغه عقیده یې هم دومره کم زوري شوې و چې عملاً یې د خپل لاسی ورو ورو خدایانو لمانځنه کوله، خوسره له دې یې الله جل جلاله هم د خپل عبادت قبله گرځولي وه. هغنوی دا خیال درلود چې په ورځني ژوند کې اصلی کار د دغو ورو ورو خدایانو ترمنځ وپشل شوی دی نو په دې اساس به یې هغنوی لمانځل دهغنوی په نامه به یې قربانی اونډرونه ورکول او خپل مرادونه به یې ورځخه غوبښل. دالله جل جلا له په باره کې به دهغنوی عقیده داوه چې د ورو ورو خدایانو په خوشحالولو سره الله جل جلا له هم خوشحال پری.

دې خلکو پېښتې د خدای جل جلاله لونې ګنلي، پېړیان یې د خدای جل جلا له نزدي خپلوان او په خدایي کې ورسه شریک ګیل او په همدی مناسبت به یې د هغنوی لمانځنه کوله، له هغونځني به یې امدادغوبښه په خدایي کې به چې دوی کومې هستی شریکې ګنلي د هغنوی بتان به یې جوړول او بیا به یې د هغنوی عبادت کاوه. د بت پرستی مینه دومره عامه شوې و چې په کوم ځای کې به یې یوه نسلکې شانته تیړه و موندله نو د هغې په عبادت به اخته شول او که به یې خه ونه موندل نوله خټونه به یې مجسمه جوړه کړه او د وزې پې به یې پړی **لونای** او د هغې په طواف به یې پیل وکړ. لنده دا چې په عربو کې شمېرې بتان موجود وو، خو له دې سره سره یې د ستورو عبادت هم کاوه. په دې واپرو معبدانو کې لمر او سپورمې زیات اهمیت درلود، د شیطانی اړوګانو او پېړیانو عبادت هم ترسره کېده. د هغنوی په باره کې عجیبه عجیبه خبرې مشهورې دی. له دې تولو سره خه دول توهمات چې به مشرکو قومونو کې عام وو په دوی کې هم وو.

له دغې مذهبی گډوډی نه پرته خپل منځی جګړې په هغوي کې یوه عامه خبره وه. په وړو وړو خبرو به د جنګ لپاره چمتوشول او بیا به دغه لړی پښت په پښت روانه وه. د جواری لوړه اوشراب خښل دومره عام وو چې شاید په دې برخه کې به هېڅ یو قوم د دوی مقابله نه شوای کولای.

د دوی شاعري د شرابو تعريف اول ه هغې نه د راولارو بدوکارونو له یادونونه د که وه. سربېره پردي سود خورل، لوټماري، غلا، بېرحمي، مرګ او ژوبلې، زنا او نوروبیلیتوکارونو په انساني بنه کې له دوی نه درندگان جوړکې وو. خپلې لونې به ېی ژوندي بنخولي او د بې شرمي او بې حیاې یو خانته عالم و دا خکه چې نرینه و اوښخو به په برښد ځان د ځعبې له خونې نه طواف کاوه او دا به ېی یو مذهبی کارباله. لنډه دا چې عرب د مذهب، اخلاقو، ټولنیزژوند اوسياست په برخه کې په هرڅخیز دول بې همته اورالویدلي وو.

د اسلامي نهضت لپاره د عربو ځانګړې:

نه یوازې عربو بلکې ټولې نړۍ به په دې تېه توره تیاره کې تکري خورلې نو ځکه د اسرې یوه سباوون ته اړتیاوه چې دغه ټولې تیاري ورکې کې او د خدای جل جلاله لارورکو بندگانو ته د خدای جل جلاله لارورونې. دا چې خدای په ټوله نړۍ کې د دې سباوون د خرک لپاره د عربوملک غوره کړ په دې یاره کې لاندې خو خبرې هم د غور وړ دي:

خدای جل جلاله د ټولې نړۍ د هدایت او لارښونې لپاره وروستی پېغمبر او استازۍ حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تاکلی ټو او غوښتل بې چې په ټوله نړۍ کې د هغه دعوت خپورشی. خرګنده ده چې دهېڅ یوه وګړي ژوندون د دغه سترکار(دعوت) لپاره کفایت نه شي کولای. نو د دې ګارلپاره ضرور چې د خدای پېغمبرصلی الله علیه وسلم په خپل ګډون، د صالحوکسانو یو داسې ټولګي جوړ کې چې ترده وروسته دغه سترکارته دوام ورکې. د دغه مهم کارد سرته رسولو لپاره چې خه ډول ځانګړونوته اړتیاوه هغه ځانګړې په عربو کې په ډېږي لوړې پیمانې

او عمومیت سره موجودی وی. دعربوملک د جغرافیوی موقعیت له مخی نزدی د نپری په مرکز کې پروت دی، په دې ډول یې څلوروخواوته په پیغام رسولو کې خورا پېږی آسانتیاواوی وی.

سرېبره پردي دعربی ژې پراختیا او څانګنې داسې وی چې یومضمنون پکې په دومره آسانتیا سره اداء کېدلاي شو چې د نپری په نورو ژبو کې بې لمن دېره تنګه او پري نه شوای اداء کېدلاي.

د عربو یوه ستړه څانګنې دا وه چې دوی محکوم خلک نه وو. د مریتوب له کبله چې په ذهنونو کې بې همتی او یوه لړو انسانی صفاتو کې تېروتنې پیداکېږي داخلک ترې پاک او خوندي وو. د عربو څلورو خواو ته دایران اوروم لوی لوی حکومتونه پراته وو. خوله عربو خونه یې هېڅوک خپل مربی نه کړای شو. دوی خوارازیات زپور او تکړه خلک وو د خطرنوو په مقابل کې یې خیال هم نه راواړ. جګړي ورته لوېښکارېدلې له جذې او ټولوې نه ډک وو. ارادې یې پخې او په زړه پاک وو. هره خبره به یې چې په زړه کې و هغه به یې په ژبه هم وو. چل او دوکې، دېښمنی او نفاق چې په عمومي دول مربی او وېرېدونکي قوم کې پیداکېږي، په دوی کې نه وو. په عمومي توګه دوی دعقل او فکر په اتیارلوره درجه درلوله او په ذهنې ډول اوچت خلک وو. پرډېرو باریکو خبرو باندې یې د پوهېدنې اهلیت درلود. حافظه یې ډېره قوي او غښتلي وه آن تردي چې د نپری په همعصره قومونو کې بې بېلګه نه درلوده. له بې ځایه حرکت نه یې څان ژغوره، فیاض او غیرتمن وو. د لیلتوپ یې نه شو زغمالی. دشګلنځی د سخت ژوند له کبله په عمل کې بريالي خلک وو. د یوې خبرې له منلونه راوروسته دوی ته دا ډېره گرانه وه چې کښېني او په ستاینه یې بسنې وکړي، بلکې د دې خبرې پرخلاف به ودرېدل او په همدي شېبه کې به یې خپل ټول ژوند پرخپل غوره کړای شوي کار ولګاوه.

د عربو په اصلاح کولو کې ستونزې :

له یوې خواخود عربو د ځمکې، ژې او او سپدونکو څانګنې داسې وی چې په

هم دی اساس خدای جل جلاله خپل وروستی پیغام دی ملک اودی خلکو ته وروپلرخ خوله بلي خوا دا ستونزی هم خه کمپی نه وې چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د دی قوم په اصلاح کولوکې وزغملي په لومړی سرکې ليکل شوي دي چې دهه کار داکوب اتکلولو لپاره دهه کارلپلدنې ته اړتیالبدل کېږي چې هغه کار په کوموحالاتو کې سرته رسپدلي دی؛ په کومپی زمانې اوحالاتو کې چې اسلامي نهضت را اوچت او بربالی شو په دی اتبار د نړۍ په تاریخ کې دایوه ستره کارنامه ده اوهمداراز کوم قوم ته چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د دنیا امامت جوړک او په دې لړکې بې دول دول ستونزی وزغملي هغه هم له یوې معجزې نه کمپی نه دی . ترڅو چې د عربو پر دغو څانګنو خوک خبرنې وي، ترهغې پوري د خدای جل جلاله د دغه وروستني پیغمبرصلی الله عليه وسلم دغه ستراصلاحي کار چې د ده په لاس سرته رسپدلي دی، نه شي اندازه کولای د. دې قوم په اصلاح کولو کې بې شمېره ستونزی موجودې وې چې دېږي مهمې او د پادونې وړې دا دی :

د عربو خلک بېخې بې لیک لوسته وو، د خدای جل جلاله د ذات او صفاتو سه تصور، د رسالت نوعیت او اهمیت، د وحې مفهوم، د آخرت تصور، د عبادت ربینتني مطلب او هدف لنده دا چې داسې یو خیزنه و چې دوي دی د هغه له پیلامې خخه خبروی، بله دا چې دا خلک د خپل پلارنيکه په دودونو پسې داسې د پیتوسترگو پیروان وو چې یو انج ترې لري کېدل هم خورا ګران اوناواړه کارو. هلتله چې اسلام خه وړاندې کول هغه بې له پلرنې مذهب سره بېخې مخالف وو. له شرک خخه را پیداشوې توپې ناروځی په هغوي کې موجودې وې توهمن پرستي بې عقل له کاره غورڅولی و. خپل منځي جنګونه ګواکې دهغوي قومي څانګرنه ګرځبدلې وو. په دې اساس پریوو مسئله باندې سه فکرکول ورته آسان کارنه و. هغوي که خه فکرونه کول نو د جنګ او کور په کور جنګونو پر طریقو باندې بې کول. په عمومي دول لوټماری دهغوي د ژوند کولو ذریعه وو. په دې توګه دا اتکل کېدلای شي چې کله محمد صلی الله عليه وسلم هغوي ته د اسلام بلنه ورکوله نو هغوي له داسې خبرو سره مخامېبدل چې د مخه تردي بې نه اورېدلې اونه بې داسې ګنډې وې او د پلارنيکه چار چلند او خیالات

چې تراوسه پورې هغوي ته په زړه پورې وو دا خبرې بېخې ورسه مخالفې وي. د دې بلنې غوبښنه داوه چې : جنګونه بند کړي. د امنیت پربکړه وکړي، لوټماری غلطه ۵۵، فاسد خیالات، بدعادتونه او تریولو لومړي دا چې د ژوند کولو حرامه ذريعه ژترزره پېړدی؛ د دې دول غوبښنو منلوته خرګنده خبره ده چې دهغوي چمتوکول خورا پېړگران کارو.

لنده دا چې د تولې نړۍ حالات، د عربو حالات او له کوم قوم سره چې ۵۵
اړیکې درلودلې د هغوى له عاداتو او خصوصیاتونه هېڅ یوداسي شی په نظرنه راته
چې ۵ دې بلني لپاره دې مناسب وګنلې شي خوکله چې نتایج مخ ته راخي
معلومېږي چې:

وہ بجلی کا کرٹ کانھا یا صوت ہادی
عرب کی زمین جس نے ساری ہلادی
نئی اک لگن دل مین سب کے لگادی
اک آواز مین سوتی بستی جگادی
پرٹ اپر طرف غل یہ پیغام حق سے
کہ گونج اٹھی دشت و جبل نام حق سے

زیارت:

هغه د بربننا ترک ؤیاد هادی غږ
چې د عربو ټوله حمکه یې وڅوځله
د ټولو په زړه کې یوه نوې هیله پیداکړه
په یو آواز سره یې ویده بنارونه ویبن کړل
هري خواته د حق پیغام زورې شو
له دښتې او غره نه د حق نوم انګازه شو
داهګه معجره ده چې هرڅوک ورسه مخاځېږي نو زړه یې غواړي چې د دغه

مبارک ذات پرحالاتو باندې په تفصیل سره پوه شي او د هغه وړاندې کړل شوي
دعوت له نزدې نه قبول کړي، په راتلونکو برخو کې به همدغه موضوعات په مخه
درخې .

دویمه برحه

کورنی :

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د پلارنوم عبدالله او د نیکه نوم بی عبدهالمطلب ؤ. د نسب لپی بی کابو په اووم پښت کی حضرت اسماعیل بن ابراهیم علیه السلام ته رسپری . کورنی بی قریش نومبیری چې د عربو په ټولو کورنیو کی پښت په پښت معززه اومنتازه وه. د عربو په تاریخ کې د دی کورنی زیات شمېروگړی خورا مخورا او عزتمن ګنل شوی وو لکه: نظر، فهر او قصی د کلاب زوی؛ قصی په خپله زمانه کې د کعبې د حرم متولی شو او په دی ډول دهغوى او کوب او عظمت نورهم زیات شو. د (قصی) به ډېر لوی کارونه سرته رسول لکه: حاجیانوته او به ورکول، دمبلمه پالنې انتظام اونور.... له قصی نه وروسته د هغه کورنی دغه کارسرته رساوه. قریشو د دغه رفاهی کارونو د سرته رسولو او د کعبې د حرم د متولی کېدو له کبله په ټولو عربو کې ډېر عزت او اهمیت ترلاسه کړی ؤ. په عربو کې په عمومی ډول لوتماری دود وه او لارې خوندي نه وي، خود کعبې د حرم په نسبت او حاجیانوته د خدمت کولو په اساس د قریشو کاروانو هېچانه لټپول او په امنیت سره بی خپل مالونه له یوځای نه بل ځای ته لېردول .

عبدالمطلب لس (۱۰) یا دولس (۱۲) زامن درلودل خو د کفر یا اسلام د خصوصیت له کبله په هغوى کې پنځه تنه خورا ډېر مشهور وو. یو بناغلی عبدالله د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم پلار او دویم ابوطالب ؤ. که خه هم ده ایمان نه و راپری مګر تربیوی مودې پورې بی د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم پالنه او سرپرستی وکړه. دربیم حضرت حمزه او خلوم عباس رضی الله تعالیٰ عنہما وو.

د حضرت پیغمبرصلی الله علیه وسلم دغه دواړه تروونه په اسلام مشرف شوی وو. چې په اسلامی تاریخ کې بی لور دریغ ترلاسه کړ، او پنځم ابولهب چې د اسلام په تاریخ کې بی اسلام دینمن شخصیت په بشپړه توګه خرگند او بنکاره دی. عبدالله د زهړه قبېلې د وه俾 بن عبدمناف لور سره چې بی بی آمنه نومبده، واده وکړ، د قریشو په کورنی کې دا یوه ډېره ممتازه بنځه وه. عبدالله او ولس کلن ؤ چې واده بی وکړ. له کورنی دود سره سم بی له واده وروسته درې ورځی خپل

خسركره تېرى کې او بىا د سوداگىرى په لې کې شام ته ولار كله چې مىدىنى ته ورسېد هلتە ناروغ او په هەمعە ئاي کې وفات شو. دا مهال حضرت آمنە امینوارە وە.

پیداينىت :

د دوشنىپى په ورخ د رىبىع الاول پە نەمە نېتىھ چې د 571 مىيلادى د اپريل شلمى سره سمون لرى د سىامھال ئەچى دالىھى پېپكېر لە رحمت سره سەم دەغە نېكمىرغە هستىي پېداشوه. د دې هستىي لە رايىدا كېدۇ سره د تۈلۈ عالىم تېپى تىارىپ ورکې شوپى او انسانىت د ھدایت نور و موند چې پىرىدى ھمكە باندى ترقىامىتە پورى د تۈلۈ او سېدىونكۇ انسانانو لپارە د كائىناتو د خېشىن تېتىپلۇ لوى نعمت دى. پلارىپى عبدىللە د د لە زېرىپدىنى د مخە وفات شوئ، نىكە يې عبدالمطلب پېرى محمد صلى الله عليه وسلم نوم كېبىنۇد.

روزنه او ورگتوب :

تېتىپلۇ لومرى حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تە دەغە مور حضرت آمنى تى ورگە او وروستە لە دې د ابولھب خەمتىگارى (ثوپىپى) ھەم تى ورگە. پە ھەغە وخت كې داسىپى دود ئەچى د بىنار چېرى خلکو بە خېل كۆچنيان د تى رودلۇ او بشپېرىپى روزنى لپارە كلىيوا او باندۇتە لېرلۇ ترخۇ ھلتە پە آزادە ھوا كې واوسى، صحت يې بىنە شى او دېرە بىنە فصىحە عربى زېھ زەدە كېرى پە عربو كې د بىنارونو پە نىسبەت د كلىيوا او باندۇ زېھ خورا زىباتە فصىحە گەنلە كېدە. لە دود او دستور سره سەم بە د كلىيونبىخىپى بىنارەتە ورتللىپى او كۆچنيان بىنە د روزنى لپارە لە خېل ئەمان سەم بىيول. پە دې توگە د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم لە پیداينىت نە خۇورخىپى وروستە د ھوازىنۇ د قىبلى خوتىنە بىنئىپى د كۆچنيانو پە ھەحە كې مكىپ تە راغلىپى. لە دوى سەرە سەدىيە حلىمە ھەم وە. دا ھەغە نېكمىرغە بىنئىپى وە چې دې تە بل كۆچنى پېدانە شو نو د اپتىيا لە كېلە يې د حضرت آمنى بىتىم زوى ومانە او لە خەمان سەرە يې بوت، دوھ كالە وروستە يې ھەغە بېرته آمنى تە راوست خۇ خەنگە چې پە مكە كې ھەغە وخت ناروغى خېرە شوپى وە، نولە دې

امله آمنې خپل زوی بېرته بیا کلیوته ولېر، نزدې ترشپرکلنی پورې همالته واوسېد. کله چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم عمرشپرکلنی ته ورسېد مورې ی هغه له ځان سره مدینې ته بوت غالباً به هغه د خپل مېرې د قبر زیارت ته تللي وي یا دا چې د خپلولی د کوم ارتباټ له کبله به یې دغه سفر غوره کېږي وي. نزدې یوې میاشتې پورې همالته پاتې شوه د بېرته راتګ په وخت کې د ابواه په مقام کې وفات او همالته دفن شوه. د مور تر وفات وروسته یې ټوله غمخوري او پالنه عبدالملک پرغاړه واخیسته او تل به یې له خپل ځان سره ساته. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم اته کلن شو، نو نیکه یې هم وفات شو. د مرینې پر وخت یې سرپرستي او روزنه خپل زوی ابوطالب ته وسپارله، ابوطالب خپله دغه دنده په ډېرې بنه توګه سرته ورسوله. ابوطالب او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پلار(عبدالله) له یوې موره وو له همدي کبله د ابوطالب مینه هم ورسو ډېرې زیاته وو. د ده په مقابل کې به یې د خپلوبچیانو پرواهن نه ساتله. کله چې به ویده کېدنه نو هغه صلی الله علیه وسلم به یې یوځای له ځان سره څملاو. که چېږي به ورتنه نو دی به یې هم له ځانه سره بیو. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم لس کلنی ته ورسېد نو له خپلوه مزولو سره به یې وزې هم خرولي.

ابوطالب سوداګری کوله او د قريشو له دستور سره سم په کال کې یوڅل شام ته ورتنه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دولس کلن و چې ابوطالب شام ته د سفر اراده وکړه که خه هم ده د سفر د ستونزوله کبله نه غوبښتل چې هغه صلی الله علیه وسلم له ځانه سره بوځي مګرله هغه سره یې دومره مینه وو چې کله ابوطالب سفرته ورتنه نو دی وریپورې ونښته اوله هغه سره یې په ملګرتیا تینګار وکړ. څنګه چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خواشینې یې نه شوه زغملاي نو هغه یې هم له ځانه سره بوت.

درېیمه برخه

(پخوا له نبوته)

د فجارجنگ:

تراسلام د مخه په عربو کې د جنگونو یوه نه ختمیدونکې لري روانه وه په دي جنگونو کې د فجارجنگ یو د پر خطرناک او مشهورجنگ ۋ، دا جنگ د قريشو او قيس د قبيلو ترمنج پىبن شوي ۋ. خنگه چې په دي جنگ کې قريش په حقه وو په همدي سبب حضرت محمد صلى الله عليه وسلم پکې د قريشو په پلوي گيون وکر، مگر پرهبچا باندي يې لاس اوجت نه كې په دې جنگ کې لومړي قيس او بيا قريش براسی شول. په پای کې جنگ په سوله پای ته ورسبد.

حلف الفضول:

هه ورخ به سلگونه کورنى تباہ کېدلي. خلک به نه د ورخې دا داده (مطمئن) وو او نه د شېرى. د فجار له جنگ نه راوروسته دا خلک له دې وضعې نه په تنگ شول او یو شمېر خيرغونبىتونکو یو اصلاحىي نهضت پىل كې. د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تره زېير بن عبدالمطلب دغه تجويز وړاندې كې. چې د اوسينيو حالتو د سنبالولو لپاره يو خه باید وشي. په دې توګه د قريشو د کورنى لوی لوی خلک راتول شول او داتېون يې وکړچې مور به:

- 1- له ملک خخه بې امنيتى ورکوو.
- 2- د مسافرو سانته او حفاظت به کوو.
- 3- له بېوزلو سره به مرسته کوو.
- 4- د مظلوم ملاتې به کوو.
- 5- په مکه کې به ظالم نه پېږدو.

حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم په دغه تړون کې گيون کې ۋ او دې پې خوبن ۋ، له همدي کبله يې د نبوت په زمانه کې ووبل: "که د دې تړون په بدل کې چا سره او بیان هم را کېري واي نو مابه نه وواخیستي او که او س هم ما خوک د دې تړون لپاره وغواړي زه حاضریم".

د کعبي ودانی:

د کعبى ودانى صرف خلور دبواله درلودل، پرسى يې چت نه ؤ، دبوالونه يې هم د سپى د قد په انداره او په ژورئاى كې واقع وه. د باران په وخت به او به هله دنپىدىلې له دې كىله يې د او بود مخنيوي لپاره يوبىند جوركى ۋ خوهىغە به نه تىنگىدە او او به پېكى دنپىدىلې په دې توگە يې آبادى تە زيان رسابو. بې پاي كې دا پېرىكە وشوه چې ودانى دې رىنگە او پرئاى دې بلە تىنگە ودانى جوړه شي. قريش قول سره راغوند شول او د ودانى په كار يې پيل وکړ. بېلاپلۇ قېبلو د ودانى مختلفى بىرخى په خېلۇمنخۇ كې ووېشلى، دا دې لپاره چې له دغە شرف نه هېڅوک ھم بې بىرخى پاتى نه شي، خوکله چې د حجرالاًسُود د اپېنۇدلو وخت راغى يوه لوې جگړه ونبىته هرې قېبلى غوبىتلى چې دغە خدمت دې په خېلە سرتە ورسو. خبره دې ئاي تە ورسېبدله چې تورې يې سره راۋویستلى او ترڅلورو ورڅو پورې دغە جگړه روانه وه، پنځمه ورخ د قريشىو يوه بودا او سپين رېرى دا رايه ورکړه :

گهیئن بنه د وخته چې ترھرچا د مخه دې ئاي تە خوک راغى هغه دې درېيمگېرى وتاکل شي (چې مسئله حل کېرى). خنگه چې دې سپى ووېل هسې وشول. تولو همدا خبره ومنله، د خدائى جل جلاله په فضل ترېتولو مخکى سپى چې د خلکو په نظر ورغى هغه د عالم رحمت حضرت محمد صلى الله عليه وسلم و. هغه په دې توگە دا پېرىكە وکړه :

د کومو کورنيبو خلک چې په دې ئاي كې د حجرالاًسُود د اپېنۇدلو مدعىان دې هغوى دې خېل يو يو مشر و تاکى، هغوى چې خېل مشران وتاکل وروسته له هغىي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم خادر وغوراوه، تېرىه يې پې كېپنۇدە او مشرانوته يې ووېل چې د خادرخندي ونيسى او تېرىه پورته کړئ. كله چې خادر تاکلى ئاي تە ورسېد، نو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د حجرالاًسُود دېرە اوچته کړه او په خېل ئاي يې كېپنۇدله. په دې توگە يو داسې جنگ پاي تە ورسېد چې په نتیجه كې به يې خومره وينې توبې شوې وي. دا وخت د کعبى ودانى او چت يې هم جوړشو، خو خنگه چې د ودانى سامان بشپېنه ۋ نو ھكە د کعبى د ھمکى يوه بېرخه بېرته پاتى شو او نوره يې په نوتاداونو تىنگە كړه. دا هغه بېرخه ده چې او س د حطيم په

نامه یادپری.

سوداگری :

د عربو په تېره بیا د قریشو کاروبار سوداگری وه، د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تره ابوقطالب هم سوداگر و په همدي اساس کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم څوان شو سوداگری، یې د ژوند دلامل په توګه غوره کړه، په وړکتوب کې یې چې د خپل تره په ملګرتیا کوم سفرونه کړي وو پوره تجربه یې تری حاصله کړي وه. کله چې یې په دې کاروبار کې لاس پیداکړ نو په معاملاتو کې یې څلوروخواو ته نېه شهرت وموند. خلکو به هغه په معاملو کې رښتینی او بشپړ دیندارباله په همدي اساس به خلکو هغه ته خپله پانګه د شراکت په موخه ورکوله. ژمنه ترسره کول، په معامله کې اخلاق، بشپړ رښتینی چار چلند دا تول سره یوځای شول او هغه یې د خلکو په نظر عزتمن وګرځاوه په عمومي توګه به خلکو د امين او صادق په لقب یاداوه. د سوداگری، لپاره یې شام، بصرې او یمن ته سفرونه کړي وو.

نکاح :

حضرت خدیجه رضی الله تعالیٰ عنہا یوھ معززه او شتمنه بنسخه وه. د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لري خپلواونو خخه (د ترورزی لورې) هم وه. وروسته له لومړنې واده، کوندې شوھ دویمه نکاح یې وکړه. لړ وخت نه توپرېشوی چې دویم مېړه یې هم وفات شو او دا وخت بیا یوھ کوندې وه. دغه بنسخه د خورا دېړو نښو او سپیشللو اخلاقو خبنتنه وه. خلکو به هغه د دېړ شرافت له کبله د طاهري (پاکې) په نامه یادوله. او خورا دېړه شتمنه وه، د خپلې سوداگری سامان به یې خلکوته ورکاوه او خلکو به پړې د سوداگری، دنده پرمخ بیوله. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ۲۵۵ کالو و ده چې خومره سوداگریز سفرونه کړي وو په هغه کې یې خپله رښتینولی، امانت کاري او سپیشلی اخلاق خلکوته خرگند کړي وو. کله چې حضرت خدیجه رضی الله تعالیٰ عنہا دهغه له دې راژشہرت نه خبره شوھ دا پیغام یې ورولپړه

چې زما د تجارت سامان واخله او شام ته لارشە خومره پىسى چې د دې کار په بدل کې نوروتە ورکوم تاتە به دەھفي دوه برابره درکرم. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دا خبره ورسره ومنله. مال يې ترى واخىست اوبصري ته لار، له بېرته راتلونه درې مىاشتىپى وروستە حضرت خديجى^{رضي الله تعالى عنها} ورته د نكاح پىغام ولپۇه. هەنە قبولە كەه اوپىتىپە وتاکلى شوه. پە تاکلى نېتىھە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له ابوقطالب، حضرت حمزە او د خپلى كورنى لە نورو مىشانوسىرە د خديجى^{رضي الله تعالى عنها} كورته ولار، ابوقطالب د نكاح خطبە ولوستله او د سروزرو درې سوھ درھەمە يې دن كاخ مەھرشنو. د ودېدلو پە وخت کې حضرت خديجى^{رضي الله تعالى عنها} خلوبىنت كلنە و اوله مەخكىنۇ مېرىنۇ خەنە يې يوه لوراودوه زامن ھەم درلودل.

غىرمعمولى پېنىي :

پە نېرى كې چې خومره ممتاز خلک پىداشوي د زوند لە ھەمعە پىل خەنە پكى داسىپى نېتىپى نېتىپى لېدل شوي چې د ھەنۇ د روپىشانە راتلونكى پە باب ترى اتکل كېدايى شي، خود دې خلکو حال دا دى چې كله پەرەخ لەپشى نوبىاد كومى كورنى، قوم يا ملک د زوند پە يوه ارخ كې پە يوه اصلاحىي كار لاس پورى كې خوھەنە سېپېخلى ھستى چې آن ترقىامتە پورى د تۈل عالم دلاپىسۇونى لپارە پىداشوى وي او انسانىي زوند پېرى اصلاح كېرىي نو پەكارەد چې د ھەنې پە بېلىز زوند كې دغىسى نېتىپى نېتىپى بىكىرە شي. د سىرت پە كتابونو كې د دې دول نېتىپىنېندا يادونە خورا دېرى شۇي دە مەگر كوم واقعىتىنە چې د خېپنى پە رىنا كې پە صحىح روایتىنۇ سەرە ياد شۇي دى يوخويي دادى: حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وايى "كله چې زە د خپلى مور پە گېبىدە كې وە هەنې يوخوب وليد چې لە بىن خەنە يې بۇ نور راۋىئى چې د شام ملک پېرى روپىشانە شو" لە داسىپى دېرى روایتىنۇ خەنە خېگىن دېرى چې پە دې زمانە كې پە ئانگىرى دەل يەھود اونصارا د يوه نبى راتلو تە سترگى پىلار وو او د ھەنە پە بارە كې يې دول دۇل پىش گۈويي گانپى كولپى.

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ۋېكتوب واقعە دە چې كعبە ودانېدله

نوله لویانو سره کوچنیانو هم د خبتو په اوچتولو کې برخه اخیستې وه . له دې کوچنیانو خخه یو هم حضرت محمد صلی الله علیه وسلم و . د هنځه صلی الله علیه وسلم تره حضرت عباس رضی الله عنہ ورته وویل چې خپل لنگ دې راخلاص کړه پراورودې واچو ه د خبتو د سولېلدو کړاو به درباندې نه وي . د عربو په چاپېریال کې دا خبره خه حیرتناکه خبره نه وه . کوچنیان خواړه چې غټیانو هم له بریندېتیا خخه شرم نه کاوه، خو چې خنګه یې داسې وکړل ناببره د بریندېتیا له انګېرنې ېی هونې شو، ولويد. چې سترګې یې راپرانستې په آسمان ولګیدې کله چې په هونې شونو ویل به ېې : (زما لنگ) (زما لنگ) په بېړې سره خلکو د هنځه تر ملالنگ وتاړه وروسته بیا ابوطالب د دې کیفیت پونښته ترې وکړه. هنځه ورته وویل ماته یوسړې په نظر راغی چې سپینې جامې یې اغوستې وې او دا یې راټه وویل چې : (عورت دې پېت کړه) غالباً دا به د غېبو لومړنی آواز و په عمومي ډول په عربو کې د کیسو ویل دود و، خلک به د شپې له خوا په یوه ځای کې سره راتولپل اوکیسه وبونکو به توله شپې کیسي اوړولې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم په وړکتوب کې یو خل په دې ډول غونډو . کې دګدون اراده وکړه خو په لار کې ناببره د یوه چا د واډه غونډو وه، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغې نندارې ته پاتې شو خو هلته خوب ورغی او ویده شو. دغسې واقعه یې یوبل خل هم مخ ته ورغله خو دا خل هم په ناخاپې توګه ویده شو. په دې ډول خدای جل جلاله له دې غونډې نه هم وژغوره .

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پیداشو نو مکه د بت پرستې تربولو لویه اډه ګرځبدلې وه. په خپله د کعبې په خونه او شاواخوا کې درې سوه او شپېته (۳۶۰) بتان وو خوسره له دې بیا هم هنځه د بتانو په وړاندې هېڅکله سرتیټ نه کړ اونه ېې هلته په کوم مشرکانه دود کې برخه واخیسته، که خه هم قربیش په دغو غلطو دودونو کې روردي (عادي) وو مګر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دغو دودونو کې له خپلې کورنې سره ملګرتیا ونه کړه .

خلورمه برخه

دا مهال د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په ژوند کی یوانقلاب را بسکاریده. او په گونسہ کیناستو سره یې د خدای جل جلاله عبادت او د خپل چا پیریال پر اخلاقی او دینی انحطاط باندی غور او فکر کاوه. او پرله پسپی یې دا فکر هم کاوه چې ولې زما قوم بتان چېل معبدان گرځوی او په اخلاقی لحاظ خومه را لوپدلي دي او له هغوي خخه خرنګه دغه بدی لري کړم؟ هغوي ته خرنګه وښو دلی شي چې د خدای لمانځنې لاره کومه یوه ۵۵ د دي کاڼاتو د واقعی خالق او مالک عبادت باید په خه دول وشي؟ سلګونه دارنګه خیالات او پونښنې وې چې په ذهن کې به یې گرځبدلي را ګرځبدلي او په ساعتونو به یې پري فکر کاوه.

دحراوغار:

له مکې معظمې خخه درې ميله لري یو غار و چې حراء نومیده حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به دېر زیات هلتنه او سپدې. پر غور فکر او الهی عبادت باندی به بوخت و د خوراک او خبناک شیان به یې له خانه سره ورل کله چې به هغه خلاص شول نو بیا به راغی او له خانه سره به یې یو ورل او یا به حضرت خدیجې رضي الله تعالى عنها ورته ور ورل.

لومړنۍ وحې :

یوه ورخ له عبادت سره سم د حراء په غار کې په عبادت بوخت و او د روزې میاشت وه چې د خدای جل جلاله را پېل شوې پرښته ور خرگنده شو، دغه حضرت جبرايل عليه السلام و چې تر تولو پرښتو یې مرتبه لوره ده او تل د خدای جل جلاله پیغام د خدای رسولانوته رسوی. حضرت جبرايل عليه السلام په بسکاره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته وویل "اقراء" (ولوله) ده ورته وویل: (زه لوسټونکی نه یم) د دې خبرې له اور بدوسره یې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم راویو دومره یې ټینګ کې چې ستپري شو بیا پې پرښود او ورته یې وویل: "ولوله" هغه بیا هم هغه څواب ورکړ وروسته له دې یې بیاراویو- ټینګ یې کې ورته یې وویل: "ولوله" هغه

بیا وویل : (زه لوستونکی نه یم) حضرت جبرائیل علیه السلام بیا همامگسی چاروکره، پری بی بنود او ورته بی وویل:

{اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (1) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (2) اَفْرَأَ وَرَبِّكَ الْاَكْرَمُ (3) الَّذِي عَلِمَ بِالْقَلْمَ (4) عَلِمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (5)}

〔العلق : 1 - 5〕 ولوله په نوم د رب ستا، هغه چې پیداکونکی دی. انسان بی دغونکی له بوقی خخه پیداکړ. ولوله اوستا رب لوی کریم دی. هغه (خدای) چې انسان ته بی د قلم په واسطه علم وروښود او انسان ته بی هغه خه وروښودل چې هغه پری نه پوهېده.

همدغه تریولو لومړنی وحیه وه. وروسته له دې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کورته ولاړ په دې وخت کې پرهغه باندې رېبدنه برلاسې شوې وه حضرت خدیجې رضی الله تعالیٰ عنہا ته بی وویل : (ما په کمپله کې راونګاره) (ما په کمپله کې راونګاره) هغې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په کمپله کې ونځښت. کله چې یوځه آرام شو نو حضرت خدیجې رضی الله تعالیٰ عنہا ته بی توله کیسه تېره کړه اورته بی وویل : (زه پرخان وبرېرم) حضرت خدیجې رضی الله تعالیٰ عنہا ورته وویل : نه، هېڅکله نه، ته مه وبرېړه تاسې ته خطره نشته خدای جل جلاله به دې نه رسوا کوي. ته د خپلولی حق اداء کوي. دخلکو بار په خپل سراخلي، له فقیرانو او مسکینانو سره مرسته کوي، د مسافرانو میلمه پالنه کوي، د مصیبتونو په وخت کې دانصف په خاطر خلکوته پکارېږي. وروسته له دې حضرت خدیجې رضی الله تعالیٰ عنہا هغه ورقه بن نوغل ته وروسته، دی یو بودا عیسیوی دیندارو، تورات به بی لوسته. حضرت خدیجې رضی الله تعالیٰ عنہا دغه توله پېښه ورته واوروله کله چې ورقه دغه خبرې واورېدلې نووې ویل : (د اهله ناموس پرېتو رازونو باندې پوهېدونکې پېښته) ده چې پرموسی علیه السلام باندې نازل شوې وه کاشکې ترهغه وخته پوري چې ستا قوم به تا له خپل تاتوبي خخه باسي، ژوندی اوسم) حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ترې پونښته وکړه : آیا زما قوم به ماله خپل تاتوبي خخه باسي؟ هغه وویل : هو! او زیاته بی کړه هغه خه چې تا راوړي

هغه چې هر چا راویري دي له هغه سره د هغه قوم او خلکو دېبمني کړي ده، نوکه زه ترهغه وخته ژوندي وم، له تا سره به مرسته وکړم له دې واقعي خخه یو خورخې وروسته ورقه بن نوغل وفات شو.

وروسته له دې د جبرائیل عليه السلام راتګ وحنديد. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم به معمولاً د حراء غار ته ورته، لېتلېره یې شپږ میاشتې په دې توګه تېږي کړي په دې منځ کې د جبرائیل عليه السلام دخنډې دنې ګټه داوه چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په زړه کې د بشريت غونښتې کومې اغښې سملاسي پیدا شوې وې هغه ترې لړې کړای شوې او د هغه مبارک زړه دا وخت بیا د وحیې نازلې دوته ليوال شو. آن تردي پورې چې کله به دغه موده اورده شوه نو حضرت جبرائیل عليه السلام به کله کله دهغه د آرامتیا او ډاډینې لپاره راته او هغه ته به یې د زړه ډاډ ورکاوه چې په یقيني توګه هغه د رسول په حيث مدل شوی دی بیا به نو ډاډه (مطمئن) شو او سترګې پېلار به. حضرت جبرائیل عليه السلام به په پېلې پسې ډول له خورخو وروسته پېغمبر عليه السلام ته راته.

پنځمه برخه

(دبلني پيل)

- ♦ د بلني دوي دورې
- ♦ مکي زوند
- ♦ د مکي زوند خلور دورې
- ♦ لومړني دوره - پته بلنه
- ♦ دقرآن اغېزه
- ♦ د عقیدو اصلاح
- ♦ پت لموخ کول
- ♦ په دې دوره کې د مؤمنانو ځانګړنې
- ♦ دويمه دوره - بنکاره بلنه
- ♦ د بلني مخالفت
- ♦ د مخالفت سببونه
- ♦ د مخالفينو اړتیاوې
- ♦ دحالاتو مقابله
- ♦ بلني خواته دخلکو پاملننه
- ♦ د مخالفينو له خوا سوغاتونه وړاندې کول
- ♦ درېیمه دوره - ابتلاء او ازمیښت
- ♦ د نبوت په پنځم کال حبشي ته هجرت
- ♦ مسلمانان دنجاشي په دربار کې
- ♦ دنجاشي اسلام

♦ دحضرت حمزه ايمان

- ♦ دنبوت په شپرم کال دحضرت عمر رضى الله عنه اسلام راول
- ♦ دشعب ابى طالب کلابند
- ♦ د بلني سلوك
- ♦ خلورمه دوره - دظلمونو او مصييتوونو انتها
- ♦ له مکي خخه دباندي تبليغ
- ♦ ليلة الجن
- ♦ اسلام په مدینه کې
- ♦ د مخالفت شدت
- ♦ د عقبه اولى بيعت
- ♦ د عقبه ثانى بيعت

دحراء په غار کې د لومړنی وحی له نازلې لدونه را په دېخوا تر یوڅه مهال پورې هېڅ وحیه ورنغله. وروسته بیا د مدثرسوت لومړنی آیتونه پړی نازل شول :
 (ایا آیهَا الْمُدْثُرُ (1) قُمْ فَانْدِرُ (2) وَرَبَّكَ فَكَبِّرُ (3) وَثِيَابَكَ فَطَهَرُ (4)
 وَالرُّجْزَ فَاهْجُرُ (5) وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثُرُ (6) وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرُ (7) } [المدثر : 1 - 7]
 ای په جامه کې نغښتونکیه! پاڅېږه (اوخلک د بې لارښو له بدانجام خخه) ووپروه او د خپل رب لویي او سترنوب بیان کړه او جامې دې پاکې کړه اوله پلیتی (بیانو) نه لړي او سه او د زیاتې بدلي په نیت له چاسره احسان مه کوه او د خپل خدای لپاره د اذیت او
 مصیت په وخت کې صیرغوره کړه .

د نبوت پرکار باندی دا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ماموریت پیل و په دی وخت کې قانونی حکم ورکړي شو چې پاڅېره له ګمراهی نه انسانیت ته د فلاخ او کامرانی لاره وښیه او خلک په دی خبرکړه چې د بري لار یوازې همدا یوه لار ده یعنې یوازې د یوه خدای بندګي چا چې دعه لارغوره کړې ده هغه به بريالي وي. خوک چې له دی لارې نه پرته کومه بله لارغوره کوي له هغه سره به دآخرت د بدانجام وپه وي. د انسانی ژوند بنست د یوه خدای بندګي ده او د هغه پراوکوب او لوبي باندی اعتراف پکار دی. په دی توګه یو خوک له هر دوں ناولتیا خخه پاک پاتې کېدلای شي. له خدای جل جلاله نه پرته د نورو بندګي د زهرو هغه تومنه ده چې د انسان د تباھي لامل ګرځي. انسانانوته خیلمنځي بنه چارچلنډ او سلوک پکاردي. داسې چارچلنډ او سلوک چې اساسن بې تمه او غرض نه وي.

د بلنی دوی دوری :

له کوم ځایه چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند بلنیزه (دعوی) ده
دوره پیل کېږي دغه دوره په دوو لویو برخو و پشلای شو چې یوې ته مکی دوره او بلې
ته مدنی دوره ویل کېږي . مکی دوره د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند
هغه برخه ده چې مخکی له هجرت نه یې په مکه کې تېره کړي و او مدنی دوره یې د

ژوند هغه برخه ده چې وروسته له هجرته یې په مدینه کې سرته رسولی وه .لومړنی دوره دیارلس کاله اودویمه دوره نزدې لس کاله وه .

مکی ژوند:

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د بلني هغه دوره چې په مکه کې یې تېره کې ده د خپلونتایجو په لحاظ پېړه مهمه ده .په حقیقت کې دا همغه دوره ده چې داسلام د کښت تخم پکې شنل شوی دی او د انسانیت داسې اعلی بلګې پکې جوړي شوې چې داسلامي نهضت له خېږي سره یې توله نړۍ اشناکړه .

د تاریخ او سیرت کوم کتابونه چې همدا اوس موجود دی په هغه کې د مکي دورې بیان اوتفصیل بېخی لړ راغلی دی .د دې دورې پراهمیت او عبرتناکو حالاتو باندې د پوهېبدنې لپاره په غورسره د قرآن شریف د هغې برخې مطالعه ضرورده چې په مکه کې نازله شوې ده .په حقیقت کې د مکي دورې رښتینی اهمیت له هغه وخت نه اړکل کېدای شي چې د مکي سورتونو د بلني انداز، د هغه وخت د حالاتو او واقعیتونو بیان، د توحید او آخرت دلیلونه، د کړو وړو او سیرت د جوړښت لپاره لارښونې او د حق او باطل ترمنځ داخ ودب په دوران کې (چې دانټهایي صبر د ازموښې وخت وئ) د نهضت د پرمخ بیولو او د نهضت د علمبردارانو پرڅل مقام باندې د ثابت پاتې کېدلو په اړه په تفصیل سره پوه نه شواو، دا ترهغې پورې ممکنه نه ده ترڅو نېغه په نېغه قرآن کریم په غورسره مطالعه نه شي البته مور دلته په لنډ ډول د دې دورې تفصیلات بیانوو .

دمکی ژوند خلور دوری :

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دسپیشلی او پاک ژوند هغه برخه چې له هجرت خخه د مخه یې په مکه کې تېره کې وه او اسلامي نهضت پکې د بلني له بېلاړېلو پړاونو او کشمکشونو خخه تېرېده؛ هغه د خپلو خینو خانګړنو له کبله په خلورو دورو باندې وېشلای شو .

لومړنی دوره :

له نبوت خخه راپه دېخوا کابو تردریو کلونو پوري حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د بلني او تبليغ دنده په پته توګه سرته رسوله .

دويمه دوره :

د نبوت له اعلان نه يې راواخله کابو تردوو کلونو پوري په دې دوره کې لومړي خومخالفت ورسه وشو، بیا پري ملنېي ووهل شوې، دول ډول تورونه پري ولګول شول، بدورد ورته وویل شول؛ اوپه داسې نورو درواغو تپلو، پروپاګندونو او مخالفانه خبرواټرو د اسلامي بلني د تکو لو لپاره هلي څلې وشوې .

درېيمه دوره :

سره له دې چې اسلامي نهضت مخ په وړاندې روان و، بیا هم د ظلم او زورزیاتي دوره پیل شو او پرمسلمانانو باندې سخت ظلمونه وشول دا دوره پنځه شپږکاله وځنډېدله او په دې اوردو کې مسلمانان له سختو کړاوونو سره مخامنځ وو.

څلورمه دوره :

د ابوطالب او حضرت خدیجې رضي الله عنها وفات نه يې راواخله ترهجرت پوري نژدي دغه درې کلنې دوره د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګرو لپاره ډېره زیاته د ستونزو او مصیبت زمانه وه .

لومړنی دوره:

پته بلنه

د نبوت پرکار باندې د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له ماموریت خخه

را په دېخوا ترېتولو لوړنې مرحله د اوه چې بوازې د یوه خدای جل جلاله د بندگی غوره کولو او له سلګونو خدايانو خونه د انکار بلنه دې په خه دوں دې خلکوته ورکړل شي. دا یو داسې خبر و چې د هغوي له طبعتې، منښت او عادتونو سره یې بېخې توپیر درلود، ئکه نو دا واقعا یوه سخته مرحله وو. له همدي کله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ترېتولو د مخه هغه خلک غوره وګنل چې له هغوي سره یې د خپلولی خورا نزدی اړیکې درلودلې او د هغوي اخلاق او عادات یې نېغ په نېغه تجربه کړي وو او د هغوي د ربستینولی په باب یې غوڅه پرېکړه کړي وو. هغوي ته په آسانی سره داممکنه نه وو چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له ویناوو خخه د کومې یوې خبرې انکار وکړای شي په دغو خلکو کې حضرت خدیجه رضی الله عنها ترېتولو زیاته د ده د رازونو محرمه وو. وروسته له دې بیا حضرت علی رضی الله عنه، حضرت زید رضی الله عنه، او حضرت ابوبکر رضی الله عنه وو. حضرت علی رضی الله عنه یې د تره زوی، حضرت زید رضی الله عنه یې آزاد کړي شوی مربی او حضرت ابوبکر رضی الله عنه یې دوست و دوی به تل د هغه له مجلس نه فيض مونه په دې توګه یې ترېتولو د مخه حضرت خدیجې رضی الله عنها ته دا پیغام ورساوه او وروسته له دې یې دا خبره نورو مشرانو ته ورسوله، دوی تول ګواکې له پخوانه مؤمنان وو او له اورېدلو سره سم یې پې تصدیق وکړ. وروسته بیا د ابوبکر رضی الله عنه په ترغیب او لارښونه حضرت عثمان رضی الله عنه، حضرت زبیر رضی الله عنه، عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه، حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه او حضرت طلحه رضی الله عنه ایمان راورې په دې توګه اسلامی بلنه په پتې خورې دله او د مسلمانانو شمېره کرار کار زیاتدله.

د قرآن اغېزه :

په دې دوره کې چې قرآن رانازلېده د بلنې د پیلیزې مرحلې په مناسبت به لنډې لنډې ویناوې پکې وې. ژبه یې خورا زیاته خوره، کره او پوره اغېنزاکه وو او داسې ادبې رنګ پکې پروت و چې په اورېدونکې به یې ژترژره اغېزه کوله په ډېره مینه به یې د زړونو تل ته ورېړو تله، له اورېدلو سره سم به یې ومنله او زړه به یې غوبښتل چې دغه خبرې بیا بیا واوري.

د عقیدو اصلاح:

د قرآن شریف په دغۇ سورتونو کې بىدە توحید او آخرت حقیقتونه بىانپىدل او پە دې باره کې بىدە داسې دليل ورلاندى كېدە چې د هنفوی پە زپونكى بىدە ئىخاي ونیو. لە ھەمدى كېلە بە اورېدونكۇ تە د هنفوی لە نىزدى چاپېرىيال خىخە دلایل او شواهد ورلاندى كېدل او پە داسې اسلوب سرە بىدە خېرى ورته ورلاندى كولى چې د مخاطب لپاره بە پە زەپورى وې. پە دې سورتونو کې بىدە تارىخي واقعىتونو او روابيتوно پە نسبت د اصلىي خېرى د پوهەدلۇ ھەنھە كېدلە او دعىقىدو دەنە گەراھىيوا يادونە بە پکى وشۇھ چې پە خېلە بە ھەنھە خلک پېرى خېر وو. پە ھەمدى سبب بىدە چې چا دغە خېرى واورېدىلى نو اغېزە بىدە پېرى وکەر. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم پە يوازى توگە دغە بلنە پىل كە خود قرآن شریف دەنمەنۇ لومەنیو آيتۇنۇ نزول ئۇ چې پە دې دېگر كې بىدە داغېزىمنى وسلې كار ورکاوه او بلنە بە پە پىتە توگە ورو ورو خورېدىلە

پە دې دورە کې د بلنى او تبلىغ لپاره د توحید او آخرت لە دلایلۇ سرە سرە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تە د دغې چارى تعليم ھم ورکول كېدە چې دى پە خېلە خېل ئەن د دغە عظيم الشان كار لپاره پە خە دۈل چىمتو كا او د دغە مەھم كار د سر تە رسولو لپاره كومى لارى چارى غورە كرى.

پە لەمۇنخ كول :

تر دې وختە پورى چې خە كېدل ھەنھە بە پە پىتە توگە سرته رسېدل او لە خورا دې احتىاط نە بىدە كار اخېستە تر خۇ خېرە داعتماد ور كسانو تر منع وي او بەھرە ونە وھى. كله چې بىدە لەمانئە وخت راغى نو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم بە د كوم غە سەمھى تە لار او هلتە بىدە لەمانئە كاوه. يو خەل بىدە لە حضرت علي رضى الله عنە سرە پە يوھ سەمھە كې لەمانئە كاوه چې نا خاپە بىتە تە (ابو طالب) راغى او د عبادت دغې نوپى طریقې تە بىدە تر دېر وختە پورى پە حىراتىيا سرە كتل او تەلەمانئە وروستە بىتە تە پۈنستە وکەر چې : "دا خە راز دىن دى؟" حضرت محمد صلى الله

عليه وسلم وویل: "زمور د نیکه ابراهیم دین دی" ابو طالب وویل: زه خو دا نشم
منلای خوتاسی ته اجازه ده هېڅوک به ستاسې مراحمت ونشی کېاى"

په دې دوره کې د مؤمنانو ځانګړنې :

د دې پېلیزې مرحلې ځانګړنې دا وي چې دا مهال اسلام منل او بیا له حضرت
محمد صلی الله علیه وسلم سره ملګتیا کول ګواکې له خپل سرسره لوې کول وو. په
دې دوره کې به چې کوم خلک دې خواته راوراندې شول سمدلاسه به يې په دغه بلنه
ومنله. په هغوي کې يقیناً خینې داسې ځانګړنې وي چې د هغۇپراساس به يې په دې
ډګرکې پرمختګ کولای شو، د هغوي خو گلې ځانګړنې دا وي: له پخوا نه به يې له
مشرکانه دودونو او عبادتونو خخه کرکه کوله او د حق په لته کې به وو، نو طبیعتا د سپېچلو
اخلاقو خاوندان وو.

نېدې تر دریو ګلونو پورې د بلنې او تبليغ کار په پتېه توګه ترسره کېدھ خو ترڅو
پورې! هغه لمړ چې په خپلو وړانګو سره ټول عالم روښانو په هر حال پلوشې يې لاسې
خپرېدلې او د مخالفینو سترګې يې تتوپې په دې توګه اسلامي بلنه په همدي وخت کې
چېلې دویمې مرحلې ته ورداخله شوه.

دوبیمه دوره:

بنکاره بلنه

په دې وخت کې بنکاره حکم وشو چې دعوت دې په خرگنده ورکړای شي. په دې دول یوه ورخ حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د صفا غره ته لار او هلته ودرید، غږې کړ : ”یا صبا حاہ“ په عربوکې دا دود چې کله به کومه خطره په مخ کې وه نو یو خوک به یوه لور حای ته وختو او په دې الفاظو (یا صباحاھ) به یې غږ کاوه او خلک به د دې غړې په اورېډو سره راتولېدل.

کله چې ګن شمېر خلک راتول شول، نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ”ای خلکو! که زه تاسې ته وواهیم چې د دې غره شاته یو لوی لښکر راتول شوی دی او پر تاسې باندې د یرغل لپاره چمتو دی نو آیا تاسې به زما خبره رښیا وګنی؟“ خلکو وویل: ”ارومرو به یې رښیا ګنو. تراووسه پورې تا هېڅ دروغ نه دی وویل او مور دې امین او رښیې بولو.“ بیا یې وفرمایل : ”ای خلکوا زه تاسې د یوه خدای بندګي ته راپولم او د بتانو عبادت نه مو راګرڅول غواړم. خو که تاسې زما خبره نه منئ نو زه تاسې له یوه سخت او دردناک عذاب خخه وېروم.“

کله چې قریشو دغه خبره وارېډله نو سخت خواشینی شول او ابولهہب په دېر

غضب سره وویل : ”آیا دا غړیوازی د همدي لپاره و؟“

داد اسلامي بلنې یو عمومي غړو. په دې وخت کې د خدای رسول په داګه او خلاص کومي اعلان وکړ چې دی په خه وبلو مامور شوی دی او دا یو لویه لار ده چې هغې خواته هر یوا بلې؟ دا وخت د نبوت په ژیه اعلان شو چې په اصل کې د دې لایتنهه پاچاهی پیدا کونکی او خښتن یوازی الله جل جلاله دی. انسان هم هغه

پیدا کړی دی او مالک یې هم هغه دی. د انسان دریئ له دی نه اخوا بل خه نه دی چې هغه د الله بنده او مربي دی او د هغه تابعداري او حکم مبنل پړی فرض دی له هغه نه پرته د نورو په وړاندې سر اینښودل يا له الله جل جلاله سره نور شريک ګنل د انسان د دغې موخي (هدف) پرخلاف دی چې د هغه د مالک له خوا هغه ته وربخنبل شوې وه. په حقیقت کې یوازې الله دانسان او تول جهان خالق، معبود او حاکم دی. د هغه په دی سلطنت کې انسان نه په خپل سردی او نه یو د بل بنده. دانسان لپاره پرته له الله جل جلاله خخه بل خوک د اطاعت، بندگی او لمانځنې وړنه دی، دنیوی زوند د هغه د ازموینې یو دور دی چې وروسته له دی به ارومرو د الله جل جلاله خنګ ته ورځي او هغه به دانسان تول کارونه تصفیه کوي چې خوک په دی ازموینه کې بریالی کېږي او خوک نه کامېږي.

دغه اعلان خه عادي اعلان نه، پر قريشو باندې او پوري شو او له خلورو خواونه د دې بلنې په اړه تبصري پیل شوې، یوڅو ورځي وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضرت علی رضی الله عنہ ته وویل چې یوه مېلمسټیا جوړه کې؛ دغې مېلمسټیاته د عبدالمطلب توله کورنۍ راوغونښتل شو. په دې مېلمسټیا کې حضرت حمزه رضی الله عنه، ابوقطالب، عباس ټولو ګډون کړی وو.له ټوډی نه وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ودرېد او وېږي فرمایل: (ماهغه خه راوړي دی چې د دین او دنیا دواړو لپاره بسنې کوي د دې درانه پېتې په اوچنټولو کې به خوک له ماسره ملګرتیاوکړي؟) دا ډېره سخته مرحله وه. له دې درانه پېتې خخه یې مطلب دا ټو چې انسان دې نه یوازې د کورنۍ، قېبلې او بناري خلکو د مخالفت لپاره اماده شي بلکې د ټولو عربو د مقابلي لپاره دې چمتوشی او صرف د دې لپاره دې چمتو شي چې په بدل کې یې د اخروي زوند بریاوې وګتې او بنده د خپل مالک په وړاندې سرلوړۍ واوسي، له دې نه اخوا بله کومه ګټه خورا ډېره لري هم په نظرنه راتله، په دې توګه پرتوله غونډه باندې د وېږي حمله راغله خو حضرت علی رضی الله عنه په دوی کې که خه هم د کم عمر خښتن، بیا هم ودرېد اووېږي ويل: [سره له دې چې زما سترګې له اوښکو ډکې دی (په دې وخت کې د هغه سترګې خودېدلې)]

گواکی زما پښی نازکی دي او تریول وکوچنی هم یم خوسره له دي زه له تاسره ملګرنیا کوم]. د قریشو لپاره دغه منظره هم حیرانونکی وه چې یو ۱۳ کلن نوی زلمی بې له سوچ او فکر خومره لویه پرېکره کوي!

د بلني مخالفت :

په اسلامي ټولنه کې تراوشه پورې خه دپاسه خلوبینت کسه شامل شوي وو.په همدي وخت کې یوه ورخ حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د کعبې حرم ته ولاړ او د توحید اعلان یې وکړ، دا د کعبې حرم ته د نزدې مشرکانو لپاره تریولو لوی توهین وئه هم دې اعلان سره سم یو شور او زور اوچت شو اوله هرې خوانه خلکو پري حمله وکړه حضرت حارث رضي الله عنه بن ابی هاله د هغه د ملاټې لپاره ورمندې کړه خو له خلوروخواو پري د تورو دومره گوزارونه راغلله چې شهید کړي شو. د اسلام په لاره کې همدغه لومړني شهادت وئ خود خدای جل جلاله په لورینه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم روغ رمت پاتې شو اوجګه پای ته ورسپده.

د مخالفت سببونه :

د اسلامي بلني دغه اعلان ترهر چا زیات د قریشو د خواشیني لامل وګرځبد او همدغه قریش دې بلني سخت مخالف هم وو.په دې وخت کې د مکې عزت د کعبې له کبله وئ او د کعبې مجاوران او خادمان د قریشو کورنې وو.په دې توګه گواکې نزدې پریولو عربو باندې د قریشو یو دول مذهبی برلاسي تینګه وه په مذهبی چارو کې به خلکوهنگوی ته سترګې اړولې اوګن شمېر خلکو به د هنگوی په لارښونه باور درلود. د اسلامي بلني تریولو لومړي او تریولو سخته حمله پرددغه دول مذهب باندې وه چې نمایندګي یې قریشوکوله، دا خرګنده خبره ده چې د پلارنیکه د باطل مذهب تینګول د جاهلو قومونو کلکه عقیده وي او په مقابل کې د چا د معقولو خبرو اورېدلو ته هم نه چمتوکېږي. په همدي سبب به خلک د دي نوې بلني په اورېدلو سره له پېږي غوسې لوحورې شول او د قریشو خواکمنو خلکو ته دا هم په نظر راتله چې د دغې

بلنى له خپرېدلو خخە مطلب پرته له دې بل خە نە دى چى د دوى اقتدار له خاورىسى خاورى كېرى او چاتەنە چى د مذهبىي مشرتىباھ مقام وریھ بىرخە دى هغۇي بە پە خپلە له منئە خى. لە ھەمدى كىلە خوک چى بە د خومرە لوى بىر خېتىن ئەنھۇرە زىبات بە د اسلامىي نەھىست پە دېنېمىنى كې بىخت ئە. او پە قىريشۇ كې خورا دېرىي بىداخلاقى خپرې شوې وي، لوى لوى وگىپى پە دې بىدیو كې سەرە اختە و خوسەرە لە دې تولۇ بىباھ د هغۇي مذهبىي مقام د خلکولە نظرە نە لوبىدە چى حضرت محمد صلى الله علیه وسلم لە بىوې خوا د بىت پىرسىتى بىدى بىيانولۇ او پە مقابىل كې بىي د خالص توحيد بلنە ورکولە او لە بلى خوايى د هغۇي د انسانىي بىنستىزىو اخلاقۇ يوه يوه كمزۇرى اونىمگىرتىياھم پە خالص كومىي بىيانولە او لە دې تولۇ خخە بىي د دەپى كولۇلارنىونەھم كولە. دې دولە خبرو دغە (لويان!) خلک پە سختى خواشىنى كې مېتلا كېرىي وو. پە هەر حال دا داسې خېرى نە وي چى دوى ورته صحىح ووپىلەشى. خو خنگە چى د دوى خپلە لەن لە دې بىدیو خخە پاکە نە وە نو چى كىلە بە دعوامىيە وپاندى داسې خېرى كېدىلى هغۇي تە بە محسوسىپىدەلە چى مقام بىي د دعامو لە نظرە لوبىرى او كە مخامخ نە وي نو ترشاخو ضرور د دوى پە بارە كې داسې نكتە چىنى كېرىي چى داد هغۇي د خېگان د زىباتوالي لپارە بىس وي. پە قەران شریف كې بىرلە پىسى د داسې بىدیو او بىداخلاقىو پە بارە كې آيتونە رانازىپىل اوھغۇي تە يې د دې بىدۇ عملۇنۇ د سخت عذاب وېرە ورکولە. كىلە چى دا آيتونە پە خلکو كې خېپارە شول، هەرچا درك كە چى او سەنە خە كېرىي.

د اسلامىي تحرىك د مخالفت او دېنېمىنى لپارە دا تول سېبۈنە كافى وو چى هغۇي د اسلامىي تولىي د دې كە شەپىر وگۇپ پرخالاف خېلى تۈرى راواخلىي، ودرېرىي او د دې خطرلۇ د روازە پە يوه وارىسى بىنە كېرىي مگەر الھىي ارادى دا پېرىكە كېرى وو چى د ھەمدى كە شەپىر انسانانوپە لاس تول عالىم تە داللە جل جلالە هەنە رحمت ورسوپى چى ترخۇدىنىا شتە هەنە د انسانىت لپارە د آزادى يوازىنى ذرىيە دە. لە ھەمدى كىلە پە دې وخت كې خە نور داسې اسباب ھم را بىرلىشۇي وو چى قىريشۇپە مقابىل كې اقدام نە شوکولاي.

د مخالفىنۇ ارىتىاۋى :

په همدي نزدي وختو کي د قريشو کورني جنگونه د هغوي د تباھي لامل گرچدلي وو. د فجار له جنگ نه راوروسته قريش دومره کمزوري شوي وو چې د جنگ له نامه خخه وېرپدل . په تېره بیاله دغه کم شمېر مسلمانانوسره چې له بېلاپلو قبیلو خخه راگرچدلي او په اسلامي تولی کي شامل شوي وو که د هغوي په ۋېلۇيى لاس پوري کېرى واى نو د داسې کېنى مطلب به دا و چې دعربو په مختلفو قبیلو کي دې جنگ ونبىلى، ھكە چې په هغه وخت کي د يوه شخص وېل په حقیقت کي د هغه د قبیلي پر ضد د جنگ اعلان و چې له هغې قبیلي سره به د هغه اريکه وو په دې توگه له دوی سره دا اندېښته وو، نه چې توله مکه د جنگ پېر شى نو په دې مرحله کي يې د نهضت د تکولو لپاره خه نور تدبironونه غوره کېل او هغه دا چې په بلنى او بلندوي (داعي) پوري خنداكانى وشوي . تورونه پري و لگول شول توکىي وشى او ملندي پري ووھل شوي په بېلاپلو بىو غلطي او دروغ خبri ورپوري و تپل شوي، پروپاگندونه ورپوري وشول د لپونى او مجنون لقب ورته ورکېل شو، د شاعر او کوچگر په نامه مشهور کړاي شو او خلک تري منع شول چې هېڅوک دې د هغه خبرى نه اوري .

د حالا تو مقابله :

په دې دوره کي چې د قرآن کريم کوم سورتونه پري نازل شول په هغوكې دحالا تومد مقابلې لپاره پرله پسې لارېښونه کېدھ او د مخالفينو اعتراضونو ته مناسب او معقول خوابونه هم ورکول کېدل د ساري په توگه په قلام سورت کي دحضرت محمد صلى الله عليه وسلم د دايدىنى لپاره ووبل شول چې : (پرتا د الله لوى کرم دی. ته ليونى نه يې .پرتا د هغه پېره لوريئه ده .ژريه خرگنده شي چې په کوم يوه کې عقل نشته ستا رب ته دېښه معلوم دي چې خوک په سمه لار روان دي او خوک بېلارې شوي دي .خوک چې دا دعوت دروغ گئي د هغوي وينا هېڅکله مه منه .هغوي خو دا غواړي که ته د خپل نهضت او دعوت په کار کي لړه سستي هم وکړي، نوهغوي به هم سست شي مګر دا ستنا کارنه دی چې ته د هغو خلکو د غوبښتې پېروي وکړي

خه چې وړاندې کوي د نه منلو معامله یې ما ته پرېږده. هغه به ژرتړره معلومه شي چې دوي ته کوم مهلت ورکول کېږي. د هغوي مطلب خه دی ته هغوي ته وواهه چې آیا زه له تاسې خخه خه غواړم یا د خپلې ګتمې لپاره له تاسې خخه خه غواړم. یا زما د خبرو پرخلاف له تاسې سره کوم دليل شته. خرګنده ده چې داسې خبره نه ده په دې سبب په خپل بشپړ خپلواک طبیعت سره خپل کار تینګ کړه. له خپل ملګرو سره په نهایت صبر د دې حالاتو مقابله کوه. حالات به په خپل وخت سره بدلبېږي).

دغه وينا خو یوه بېلګه ده په دې توګه نورې ډېږي ویناوې را نازلېدلې چې په بنکاره پول پکې بنودلې شوي وو چې د حق بلونکي نه لپونی دی نه کاهن. نه شاعر دی نه کودګر، د کاهنانو، شاعرانو او کودګرو خانګنې مخ ته کښېردۍ او وګورۍ چې د حق د داعي په باب خه راز خبرې شوې دی. هغه کلام چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم بې وړاندې کوي او هغه اخلاقنې چې د هعه له هر عمل خخه خرګندېږي او ستانې په منځ کې بې زوند ژواک هم خرګند دی؛ بنه نو! د شاعرانو، کاهنانو او کودګرو له خبرو سره د هغه خه نسبت!

بلني ته د خلکو پاملننه:

د مکې او سېدونکو چې د دول دول غلطو خبرو د مشهورولو او د بلني لورته د خلکو د مخنیوی لپاره خومره کوښښونه وکړل سرچېه هومره زیات خلک دې ته لپوالي شول چې په خپله دغه صاحب (محمد صلی الله علیه وسلم) وګوري چې خه واي؟ کله چې به عرب له نورو سیمو خخه د حج په وخت او یا نورو وختونو کې مکې ته راتلله له هغوي خخه به چې خومره کسان په پته د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خدمت ته حاضرېډلای شول له راتلو سره سم به یې چې د هغه خلاندو کربمانه اخلاقو ته وکتل اوالهی آیتونه به یې واورېدل، نو د زړه دنیا به یې بدله شو او پېړزره به خپلوسیمو ته ولارل او د اسلامي بلني په خپرولو به یې پیل وکړ.

کله چې به دغه خبرې په نورو بناونو کې خپرېدلې له لري لري سیمو خخه به خلک یوازې ده ګه د حال د خرګندونې لپاره به راتلله په دې دول واقعاتو کې د

حضرت ابوذر رضی الله عنہ واقعہ یوہ بنہ بیلگه ده د غفار قبیله د هغی لاری پرسنیسته و چې قریش به پرې د شام د سوداگری لپاره ورتلل، کله چې دلته هغه خبر راوسنید نو د حضرت ابوذر رضی الله عنہ په زړه کې هم د لبندې کتنې شوق او ولوله پیدا شو له مړی یې خپل ورور (انیس) مکې ته ولپرې چې ورشه وګوره هغه شخص چې د نبوت دعوه لري د هغه تعلیم په خه شی کې دی؟ انیس مکې ته ورغی، د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په باره کې یې معلومات ترلاسه کړ، کله چې بېرته راغی نوخپل ورورته یې وویل چې :

(هغه پوره د نېکو اخلاقو خښتن دی . د نېو اخلاقو نښونه کوي او د یوہ خدای جل جلاله لوري ته خلک رابولی هغه چې خه واپی له شاعری سره بېخی توپیرلري .)

په دې لنیو خبرو د ابوذر رضی الله عنہ د زړه تسل ونه شو په خپله د سفرپاره چمتوشو . کله چې مکې ته ورسنید د وبرې له کبله یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د نامه پونښته قدرې هم ونه شوای کولای . په حرم کې یې حضرت علی رضی الله عنہ سره وکتل تدریې ورڅو پورې هماليته مېلمه پاتې شو بیاپې جرئت وکړ او د خپل سفرغرض یې ورته بیان کړ په دې توګه یې د حضرت علی رضی الله عنہ له خدمت خخه فیض وموند، وروسته له دې حضرت ابوذر رضی الله عنہ هماليته اسلام ومانه او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته دا لارښونه وکړه چې اوس نو بېرته خپلی قبیلې ته لار شه . خود خالص توحید کومه نوی او تازه اغبزه چې دده زړه ته راپړوټی وه، ټول مصلحتونه او وبرې یې هم له زړه خینې لري شوې وې او له راتلو سره سم یې په حرم کې چیغه کړه :

"أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ"

د دې خبرې په اورېدو سره له خلورو خواو نه خلکو راوحغاستل او هغه یې تر وهلو لا ندې ونیو خو خیر راپیش شو چې په همدي وخت کې حضرت عباس رضی الله عنہ راغی او دې خلکوته یې وویل چې دی د غفار د قبیلې سپې دی او ستاسې تجارتی لار د همدي قبیلې ترڅنګ تپه شوې ده که هغه ستاسې پرلاړ باندې بندېز ولګوی نو تاسې به خه وکوئ؟ خلکو چې دا خبره واورېدله نوهغه یې خوشی کړ .

حضرت ابوذر رضی الله عنہ چی خنگه خپلی قبیلی ته ورسید، لار او خلکوته به یې د اسلام بلنه ورکوله. نژدی نیمه قبیله یې په همدي وخت کې مسلمانه شوه. د غفار د قبیلی ترڅنګ د اسلام قبیله پرته وو، د هغې له اثره دی هم اسلامی بلنه ومنله لنده دا چې پرله پسې اسلامی بلنه پیل شوه. دا خبره مخالفینوته د سخت خوراواکړو اړامل ګرئیدلې وو ځکه نو یو شمېر خلکو د اړیا له کبله ابوطالب ته شکایت وړاندې کړو. په دې وف (خلکو) کې د قریشو تولو مشرکانو ګډون کړي وو. دوی ابوطالب ته وویل چې : ستا وراره زمور د خدايانو غندنه کوي. زمور پلرونه او نیکونه بېلارې بولی او مور تولو ته یې لارې او ناپوه وايی نوله دې کبله يا خوته له دې منځه ووځه. بیا به مور د هغه وروستی چاره کوو او یا دا چې ته هغه پوه کړه. ابوطالب چې فکر وکړ پوه شو چې وضعه دېره حساسه د او په یوازې توګه به ترڅو بورې د تولو قریشو مقابله کوم، نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته یې وویل : (ګرانه وراره ! پرماباندې دومره بارمه درد چې زه یې اوچتولی نه شم کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ولپدل چې د ابوطالب پېښې هم بنویښېری نو په پوره ډایوینه یې هغه ته وویل : (په خدای سوګند دی که د اخلک زما په یوه لاس کې لمر او په بل لاس کې سپورمې کښېردي بیا به هم له خپلی دندي نه راونه ګرهم، خدای جل جلاله به زما داکار سرته رسوی یا به زه په خپله پردي کار باندې قربان شم) کله چې ابوطالب د هغه دا پاخه اراده او همتنکه پربکړه واړبدله نو ده هم دهمت ملاوټله او هغه ته یې وویل : (ځه ! هېڅوک ستاوېښته ته هم کاره نشي کتلاي).

د مخالفینو له خوا سوغاتونه وړاندې کول :

کله چې قريش له دې ارخه هم ناهيللي شول نود وروستى چاري لپاره یې دا پېرېكوه وکړه که چېږي دغه نهضت په سختي سره له منځه نه وړل کېږي په نرمي دې له منځه یووړل شي . له دې کبله یې عتبه بن ربيعه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ولپړه، هغه چې هلته ورغی، نو دا یې ووپيل :

(محمده اخرا راته وواي، ته خه غواري؟ آيا د مکي واکمني غواري؟ په کومه

لویه کورنی کي واده کول غواړي؟ دېره شتمني غواړي؟ موږ داټول تاته برابرولای شو ته نوولي داسې کارونه کوي، موږ په دې خونن یو چې په راتلونکي کي مکه ستا ترواکمني لاندې شي او یا نور هر څه چې غواړي هغه به وشي، خو ته له خپلې دغې بلني نه لاس واخله).

بېوزلو مخالفینو همدموره فکر کولای شو. د هغوي ذهن ته دا خبره نه رالو پده چې یو نهضت چلپري يا یو دعوت راولړپري د هغه ترشادي مادي غرض نه وي. هغوي دا فکرهم نه شوای کولای چې یوکار به د خدای د خوشحالی او یوازې د هغه د اطاعت لپاره هم کېږي. هغوي خو یوازې په همدي پوهېدل چې سر او مال بشندل د حکومت او شتمني لپاره وي هغوي په دې نه پوهېدل چې د اختر او تلپاتې (دایمې) زوند د بري لپاره هم خلک دا پېړل او پلورل کوي. په دې تو ګه عتبه بن ربیعه پوره باوري شو چې غوبسته به بې ارومرو متل شوي وي، خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغه په څواب کي د پاک قرآن خوداسي آياتونه تلاوت کړل چې په هغوي کې پې توحید ته د بلني او د خپل رسالت خرگندونه کېږي ووه.

عتبه چې دا خبرې واورېدلې پېرته راغي او دومره اغېزه بې پې کېږي ووه چې خنګه بې د قريشو سردارانو ته خپل رپوټ وړاندې کړنو وېږي ويل: (محمد چې خه وايي هغه شاعري نه ده، نورخه دي، زما رايه داده چې تاسې هغه پر خپل حال پر پېردي که بریالی شو نو پر تیولو عربو به غالب شي او ستابسي عزت به هم پکې وي او که غالب نه شو نو عرب به بې په خپله له منځه یوسې). خو قريشو دغه رايه ونه منله

اوس نو دوي ته یوازې یوه لاره پاتې ووه چې هر باطل بې په دې پراو کې د حق پر خلاف غوره کوي يعني په پوره تشدد او زور سره د حق آواز د چوپولو کونښن. په دې وخت کې قريشودا پر یکړه وکړه چې پر مسلمانانو باندې دې دومره سختي راشي چې هغوي په تنګ او د خپلې فيصلې ماتنولو ته اړشي. په دې دول به چې چېرته هم دوي ته موقع په لاس ورغله نو مسلمانان به بې څورول او اذیت به بې ورکاوه.

درېیمه دوره:

ابتلاء او ازمیښت

تر دې وخته چې اسلامي بلني کوم کار کړي ؤ پایله بې په دریوو صورتونو کې
څرګنده شوه :

1. یو شمېر نېکو او غوره کسانو دغه بلنه ومنله، یوه دله یې جوړه کړه او په هر
قيمت د نهضت د پرمختګ لپاره چمتوشول .

2. ګن شمېر خلک د خپلې ناپوهی، خپل سری، يا د خپل پلارنيکه دتني
ګروهې په وجه د دغه نهضت مخالفت ټه چمتوشول .

3. دغه نوې بلنه د مکې او قريشو له حدودو نه ووته او نسبتاً پراخې حلقي
پوري ورسېدله .

په دې اساس د دغه نوې نهضت او زاړه جاهليت ترمنځ یو سخت کشمکش
پیل شو. کومو خلکو چې غوبنېل په خپل زاړه دین پوري دې تړلي وي هغوي په پوره
قوټ سره د اسلامي تحریک د له منځه ورلو لپاره ملا وټله او پراسلام منونکو باندي
ې خورا دېر وحشيانه ظلم او زورزياتي پیل کړ او په هر راز تضعيفولوېي رضا شول، نو
په همدي اساس دا هغه دوره ۵۵ چې په دې کې د قريشو د ظلمونو خورا زياتي
عېرتساکې پېښې زموږ مخې ته راخې.

د عربو په تود او ګرم تاټوېي کې د سختي ګرمي او ټکنده غرمې په وخت کې
مسلمانان په سره شګه اورده غخول پر提ير باندي ېې درنې درنې ټبرې اینښودل او بيا
فشار ورکول، په سره او سپنه داغل او په او بوا کې غوته کول، په دېږي بې رحمي سره

وهل تکول، لنده دا چې دا او داسې نور مظالم وو چې پرمسلمانانو باندې به ترسره کېدل. په دې دوره کې د مسلمانانو لپاره زوندون له ستونزوډک ټه، مگر په تاریخ کې چې د کومو مظلومانو د کیسو یو خه برخې رانقل شوې دی یو خو بېلګې یې په لاندې دول دي :

حضرت خباب رضي الله عنه د ام النمار مربى ټه. تر دغه وخته پوري نژدي شپرو اوو تنو اسلام راوري ټه چې دی هم په اسلام مشرف شو او په دغه (جرم!) د قريشو د مظالمونه وګرځد. یوه ورځ قريشو پرڅمکه باندې سکروټې بنې تازه کېږي او دی یې له پاسه پري خمل فهو او یوه تن یې پرېټر باندې پنه کېښوده او ټینګ یې ونیو چې په اړخ وانه وپې ترهنې چې سکروټې یې ترشالا ندي سړې شوې حضرت خباب رضي الله عنه دېږده موده وروسته د خپلې سوزېدلې شا سپین (پیس په شان) داغونه بېکاره کېږي 99.

حضرت بلال رضي الله عنه د اميې بن خلف مربى ټه. پوره د غرمې وخت ټه چې هغه یې پرسره شګه خمل فهو، پټر باندې یې درنه ډېره کېښوده او ورته یې وویل : له اسلام نه انکار وکړه که نه په همدي کړاو او سختي کې به مړشې خود درد په همدي سخت حالت کې هم د هغه له خولې خخه (خدای یودی) (خدای یودی) آواز راواته، بادار به یې په غاړه کې پري وتابه هلکانوته به یې په لاس ورکړ او د بنار یو خوا بلې خواته به یې راښکوډه .

حضرت عمار رضي الله عنه د یمن او سپدونکی او د هغه همتناکو خلکو له ډلې خخه ټه چې په همغه لومړي سرکې مسلمان شوې ټه. کله چې ده اسلام راوري نو قريشو به پرسوندې څمکه خمل فهو او دومره به یې وواهه چې یې هونې به شو .

حضرت لبئیه رضي الله عنها یوه وینځه ټه، حضرت عمر رضي الله عنه له اسلام راړپلنه د مخه هغه دومره ووهله تردي چې د ستپا له کبله به په خپله کېښناست خو د الله دی بندې (لبئیه رضي الله عنه) به همدا ویل چې : که ته اسلام رانه وپې نوخدای جل جلاله به له تانه دغه کسات و اخلي .

حضرت زنیره رضي الله عنها هم د حضرت عمر رضي الله عنه د کاله وینځه ټه

بیوه ورخ ابوجهل دومره ووهله چې سترگې یې ړنډی شوې. لندې دا چې په نرینه و اوښئو کې دېر داسې بې چاره او اړ مسلمانان وو چې هغوي ته به یې دول ډول تعذیبونه ورکول خو له دې تولو مظالموسره سره یو مسلمان هم اسلام پرېښدلو ته چمتونه شو.

کله به چې پرددغو بېوزلو او بې گناه مسلمانانو باندې ظلمونه کېدل نو خامخا به خلک ورته متوجه کېدل او په زړه کې به دې سوچ کولو ته مجبورېدل چې اخرا دا نو خه راز غوبښته ده چې دا خلک له دومره مصیبتونو سره سره بیاهم له اسلام سره د پیوستون لپاره چمتوکېږي، قول په دې پوهېدل چې دا خلک د خپلو اخلاقو، معاملو او نورو انسانی اړیکو په اتبار تربولو غوره انسانان دی او د دوی گناه پرته له دې بل خه نه ده چې واېي مورله الله جل جلاله پرته بل خوک خپل رب (بادار، مالک، معبدو) نه نیسو، اطاعت او بندګي به یوازې دهغه کوو

د دې مظلومو مسلمانانو د دغه تینګار په وجه به ګن شمېرڅلک له یوې سترې پوښتني سره مخاځبدل او خامخبدل او خامخا به یې په زړونو کې یو دول نرمي پیداکېدله او له نژدې خخه به د دغه نوي نهضت لپدنه او منلو ته هڅبدل ده حق د څښتنانو مظلومیت د تل لپاره د حق د برياليتوب پوردي په دې توګه که له یوې خوا پر دوی

۱- ما چې ولدل نن سیا مونږ ته دا خبره دېره معمولی ده او مونږ تعجب کوو چې هفوی ولې پر دومره خبره باندې دومره حورېدل.
خبره داده چې مونږ سره خونه درې د لفظ مفهوم شنه او نه دعابت بوره حدوډ به مکې دور خو هغه خلک به دې پوهېدل چې ددوی په زړه کې درې او عبادت د ټالاطوپراختیاوې کوم دی: په دې توګه چې کله به هفوی ويل چې زمارب الله دی نو ویونکی او اورېډونکی دوله به دې پوهېدل چې له دې خپری خخه پې مطلب دادې چې:

۱- له الله نه پرته بل پالونکي نه شته. خنګه چې داسې ده نو انسان ته یکار دی چې دهمغه شکرګوزار وي له همغه خخه د دعا غوبښته سمه ده او په میني او ګروهي سره دهغه په وړاندې سراښنودل پکاردي. له هغه خخه پرته بل خوک د مانځې وړ (مستحق) نه دی اونه کېدای شي.
۲- له الله نه پرته بل مالک او بادار نه شته، نو انسان باید دهغه بنده او مربی وي. دهغه په وړاندې خو نه خپل خان واکوال وګني او نه بل خوک. پرته له هغه د بل چا مریبیتوب او محکومیت سه نه دی.

له الله نه پرته بل حاکم او واکوال نه شته له دې کبله یوازې دهغه اطاعت او حکم منل پکاردي. انسان خونه په خپله حاکم کېږي او نه له خداي خنې پرته د بل چا واکمني ته غاړه ړدې.
دا هغه اعلان و چې له یوې خوا د هغه تولو معیوب انو خدايی چې له پلار نیکه خخه پې د هفوی عبادت کاوه، پای ته ورسوله او له بلې خوا د هر دول سرداري او حکومت پر ضد آزادانه اعلان و په دې اساس هیڅ یو مذهبی لارښداو د قیايلو سردار د دغه اعلان سهلو ته په هېڅ دول چمتونه و.

باندی ظلمونه کېدل خو له بلې خوا اسلامي تحریک پرله پسې پیاوړی کېده. په مکه کې د اسې یوه کورني او کور پاتې نه ؤ چې له هغوي خخه یو نه یو اسلام منلي نه وي. په همدي سبب د اسلام دېمنان لا نور هم د خپگان او قهر بنکار شوي ۹۹. دوي لیدل چې خپل ورونه، وربونه، خوبندي، اونسي، زومان او زامن یې له یوې مخې اسلامي بلنه قبلوي او یوازې داسلام لپاره خپل هرڅه پرېږدي او په دې لپ کې له هغوي سره د اړیکو شلولو ته هم چمتوکېږي.

د هغوي لپاره دغه سخت ټپ د زغم او سهلو ور نه ؤ. بیا دېر نه دا چې کوم خلک په دې نوي نهضت کې شاملېدل هغه داسې خلک وو چې په خپله تولنه کې تر هر چا غوره خلک گنيل کېدل. د هغوي عقل او فکر، اخلاق او انساني تولې بنېګنې هر چاته بنکاره وي. کله چې دغسې خلکو اسلام ومانه نوله خپلو تولو ګټو خخه د تېږيدو لپاره هم چمتوشول. په هر صورت هر سېرې مجبور و چې په دې اړه فکر وکړي چې اخرا په دغه نهضت او بلونکي کې خرنګه راښکون دی چې په دې شمېره خلک سربنندې او قرباني ته چمتو کوي. بیا دا هم خلکو ولیدل چې د اسلام په دایره کې له دا خلېدلونه راوروسته دا خلک لا نور هم رښتینې، اخلاقې، صادق او په معامله کې تري لادېر نه او سپیچلی انسانان جوړې. دا تولې داسې خبرې وي چې هرلیدونکي مجبورېده چې که هغه اسلامي بلنه مني او یاې نه مني خو په خپل زړه کې د دغې بلني د غوره والي له احساس خخه هسي نه پاتې کېده.

د نبوت په پنځم کال حبشي ته هجرت:

په دې وخت کې کابود حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د نبوت پنځم کال ؤ. کله چې ده دا اندازه ولګوله چې اوښ نود قریشو د ظلمونو د پای ته رسیدو پته نه لکېږي. که خه هم دېر داسې مسلمانان هم شته چې د هیڅ یوې سختي په مقابل کې له اسلام نه مخ نه اړوي، خو په هر حال د دغومصیتیونو د زغملو او سهلو څواک تري ئې او د اسلامي فرایضو د په څای کولو امکان هم له منځه ئې، نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا پرېکړه وکړه چې یوشمېر مسلمانان دې حبشي ته

هجرت وکړي. حبشه د افريقي په ختيئه غاړه یو هېواد و چې پاچا یې نېک نيتی او انصاف منونکي عيسوی و. له دې هجرت خخه یو مقصد دا و چې یو شمېر مسلمانان د قريشو له ظلم او زور نه لېتلره ترڅو پورې چې حالات سمون مومي، وژغول شي. یوه بله لویه گته یې داهم و چې اسلامي بلني د دغو سربنندونکو په ذريعه ترلري لري سيمو پوري هم د رسپدلو موقع پيداکړه. په دې توګه لومړي حل یوپولس تنه نرينه اوخلور بنځې د دې هجرت لپاره چمتوشوي. دغو کسانو په پنځم نبوی کال د رجب مياشت کې سفر وکړ. دالله جل حلاله کړه وو چې خنګه دغه خلک بندر ته ورغلل نو دوو تجارتی بېړي د بېرته تلو لپاره چمتووې او دوو یې په خورا کمه کرایه بوتلل. کله چې قريش خبرشول په دغو خلکو پسې ورغلل خو د خدای په فضل د دغو خلکو بېړي خوچدلي و.

په حبشه کې دغه مسلمانان په امن او امان کې او سپدلو خوکله چې دا خبر قريشو ته ورسپد، سخت په غوشه شول بالاخره یې دا پريکړه وکړه چې یو شمېر خلک دې د حبشي پاچا (عریونجاشی بالله) ته ورشي چې دا خلک زمور مجرمین دي او هغوي یې له خپل هېواد نه وشړي او زمور خلک یې بېرته له څانه سره راولي. عبدالله بن ربيعه او عمر بن العاص د دې کارلپاره وټاکل شول. په پوره برم او اوکوب دغه خلک حبشي ته ولپرل شول. کله چې هلتنه ورسپدلو لومړي یې د حبشي له پادریانو (عيسوی ملایانو) سره وکتل او داډي ورته ووبل چې هغوي نوي مذهب راویستلى دی، او ستاسي هېواد ته درتښېدلې دی. تاسي هغوي له خپل هېواد خخه وباسې. مور غواړو چې ستاسي پاچا ته دغه غونښتنه وړاندې کړو چې هغه مجرمین بېرته مورته وسپاري نو تاسي صاحبان هم په دربار کې زمور سپارښتنه وکړي.

مسلمانان د نجاشي په دربار کې :

کله چې د مکې د خلکو غونښتنه نجاشي ته وړاندې شوه نو هغه مسلمانان راوعونښتل او پوښتنه یې څنې وکړه: (دا تاسي شه ډول نوي مذهب را پیدا کړي دی؟) مسلمانانو د خبرو اترو لپاره حضرت جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه (د حضرت

علی رضی الله عنه ورور) وتاکه ۵۵ چې کومه وینا په دې دربار کې وکړه د تاریخ په کتابونو کې محفوظه ده؛ لنډیزې دادی:

”ای پاچا! مور یو وخت د جهالت او ګمراهی په تورتم کې تکرې خورلې ، یو خدای موهېرکېی ؤ او په سلګونو بتانو ته مو عبادت کاوه، حرام موخورل، زنا، لوټماری، غلا او یو پېړل باندې ظلم کول مو د شپې او ورځې کار ؤ او زمور هر یوه ځواکمن به د کمزوري پروژلو باندې ويړ کاوه، لنډه دا چې زمور زوند له درندګانو او ځناوارانو هم بتر ؤ د الله جل جلاله رحمت ولېدل چې زمور پرحال باندې یې لوربینه وکړه په مور کې یې یو داسې شخص راپیداکړ چې هغه دالله جل جلاله استازی شو مور د هغه له نسب نه خبر یو هغه پوره رشتینې، امین او سپیشلی دی، دوستان او دېښمنان قول د هغه په نېکی او شرافت قایل دی.

مور یې اسلام ته راوبللو او دایې راوبنودل چې د ډبرو او تېپو عبادت پرېږدئ. یوازې یو ه الله جل جلاله (واکوال اومالک) ته غاره کښېږدئ او د هغه بندګي غوره کړئ. رښتیا ووای، له وژنې (قتل) او لوټماری، نه لاس واخلي، د یتیمانو مالونه مه خورئ. له ګاونديانو سره مرسته وکړئ، له زناکاري او نورو پلیتوکارونو نه دده وکړئ، لمنځونه وکړئ، روژې ونیسې. د خدای په لاره کې خپل مالونه پلورئ. له بپولو او غریبانو سره مرسته وکړئ، مور پرهغه صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوور. شرک او بت پرستی مو پرېښودله او ټولو بدوكارونو نه مو توبه وکړه. په دې سبب زمور قوم زمور دېښمن شو. او دې ته مو اړیاسې چې هغه دین ته بیا وروګرخونو په همدي غرض دغه خلک زمور په بېرته ستنيدو ټینګارکوي“.

نچاشی وویل : بنې! ”دالله هغه کلام چې ستاسې پرېغمبر باندې نازل شوی دی د هغه یوه برخه ولوئ چې واې ورو.“ حضرت جعفر رضی الله عنه د مریم سوت یوڅو آیتونه ولوستل. پېنچاشی باندې یې پوره اغېزه وسندله او له سترګوې اوښکې وبهبدې او دایې وویل : ”په خدای سوګند دی چې دا کلام او انجیل دواړه د یوې دیوې وړانګې دی. له همدي وینا سره یې قریشو ته په داګه وویل چې دا مسلمانان به هېڅکله تاسې ته بېرته نه درسپارل کېږي“.

د نجاشي اسلام :

دوبىمه ورخ قريشى يوه بله دسيسيه جوړه کړه دربارته لارل نجاشي ته يې ووپل چې ته خو له دغۇ خو تنو مسلمانانو نه پونښته وکړه چې د حضرت عيسى عليه السلام په باب خه ګروهه لري. دا خلک خو په دې پوهېدل چې مسلمانان خو دعيسوپيانو د ګروهې پرخلاف حضرت عيسى عليه السلام د خدای د زوی پرخای د مریم زوی بولی، خنګه چې دغه خبره نجاشي ته وړاندې شي نو ضرور به له مسلمانانو نه مخ واپوي؛ خو نجاشي بيا مسلمانان خپل دربار ته وغونېتل کله چې مسلمانان له يوې دغسي وضعې سره مخامنځ شول، لومړي خوهغونه هم زړه نازېه شول مګر حضرت جعفر رضي الله عنه ووپل : "هرڅه چې کېږي مور باید رښتیا ووپل په دې دول حضرت جعفر رضي الله عنه د دربار د ټولو حاضرینو په وړاندې په بنکاره اعلان کړل چې : "زمور پېغمبر مور ته رابنودلي دې چې حضرت عيسى عليه السلام د خدای بنده او پېغمبر و" دې خري له اورېدلو سره سه نجاشي له خمکې نه يو خلی را اوچت کړ او وې پل : "قسم په خدای دی خه چې تا ووپل عيسى عليه السلام دې خلی په اندازه تردي زیبات نه و." په دې توګه د قريشو دغه دسيسيه هم شنډه شووه. نجاشي حضرت جعفر رضي الله عنه او د هغه ملګرو ته له عزت سره په خپل هېواد کې د استوګنې اجازه ورکړه او د حضرت محمد صلي الله عليه وسلم نبوت يې ومانه او اسلام يې قبول کړ. د دغه نجاشي نوم اصحمه و. کله چې وفات شو نو حضرت محمد صلي الله عليه وسلم د هغه په غياب کې د هغه د جنائزی لمونج اداء کړ. ورو ورو نزدې (83) تنه مسلمانان حبشي ته مهاجرشول .

د حضرت حمزه رضي الله عنه ايمان :

له يوې خوا په مکه کې د قريشو ظلمونه وو له بلې خوا د حضرت محمد صلي الله عليه وسلم او د هغه د ملګرو د صبر او تېينګار خرګندونه، د دغه اخ ودب په دوران کې به د مکې ترېولو غوره انسانان راوهچېدل او د اسلام په دايره کې به داخل شول. حضرت حمزه د حضرت محمد صلي الله عليه وسلم تره و تر دې وخته پورې

لامسلمان شوی نه و. مخالفین به چې په څه ډول بېرحمی له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره مخامنځیل خپلو خوبې لاخه چې پرديو هم په دې حال نه شولبدلای.

یوه ورخ ابو جهل د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مقابل کې له د پېروانوړه سلوک نه کار واخیست په دې وخت کې حضرت حمزه رضی الله عنہ بن سکارتنه تللى و کله چې بېرته راغی نو یوې وینځی دغه توله واقعه هغه ته بیان کړه . حضرت حمزه رضی الله عنہ له د پېرې غوسيې پې طاقته شو. غیشی او لیندنه یې ترلاسه کړل او حرم ته ورغی او د غوسيې په حالت کې یې ابو جهل ته بدورد وویل او دا یې ورته وویل چې : "دا دی زه مسلمان شوی یم !"

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پلوی خویی په غوسيه کې دا وینا وکړه
مګر د زړه له کومې د پلارنيکه دین پرېښدلو ته لا تراوشه پوري چمتوشوي نه ؤ، لنده
دا چې د حق غړ پړی غالب شو او اسلام یې ومانه. دا د نبوت د شپږم کال پېښه وه
له حضرت حمزه نه خورخې وروسته حضرت عمر رضي الله عنه هم اسلام ومانه چې
د اسلامي بلني په تاریخ کې دا پېښه هم دېږه مهمه ده.

د نبوت په شپږم کال د حضرت عمر رضي الله عنه اسلام راوړل :
حضرت عمر رضي الله عنه تر اسلام منلو د مخه د هفو خلکو له پلي خخه و
چې د اسلام سرسخت مخالفه و. له یوې خوا د قريشو مشرانو د اسلام د داعي او
اسلامي بلني پرخلاف له دېږشدت نه کار اخیسته له بلني خواه حضرت محمد صلی
الله عليه وسلم حال دا چې د هغوي د لارښوونې او هدایت لپاره یې په زړه کې د
زیاتې مینې ولو له او جذبه موجوده و. ابوجهل او عمر دواړه د هغه خورا سرسخت
دېښمنان وو خو خنګه چې پردوی باندې د بلني او تبلیغ ټولو هلو خلکو اغږه او تائیوره ونه
کړنود عالم رحمت یو خلک خدای تعالی ته دا دعا وکړه چې : "ای خدایه! په ابوجهل
او عمرکې چې هر یو تاته نزدې او زیات محبوب وي هغه ته د اسلام ویاړ وروښنې ."
له دی دعا نه یو خو ورځی وروسته حضرت عمر رضي الله عنه ته د اسلام منلو توفيق

وریه برخه شو.

حضرت عمر رضی الله عنہ په خپله ولی چې : ”یوه شپه د حضرت پیغمبر عليه السلام د خورولو په خیال له کوره را ووتلم، هغه مسجد حرام ته روان و خنگه چې بنې مسجد ته وردنه شو او لمونځ یې پیل کړ، زه د هغه د قرائت د اورېدلو لپاره درېدل هغه الحاقه سورت ولوست. زه د دې کلام په اورېدو سره هک پک پاتې وم د کلام نظم او انداز خورا زیات زړه رابنکونکی معلومېدہ زما زړه ته دا خیال راغي : قسم په خدای چې دی شاعر دی زه لا په همدي خیال کې وم چې هغه دا آیت ولوست :

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ (40) وَمَا هُوَ بِقُوْلٍ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ

〔الحاقه : 40 ، 41〕 بېشکه دا (قرآن) خامخا د مکرم او عزتمن رسول کلام دی او دا د کوم شاعر کلام نه دی مگر له تاسې نه لړ ایمان راوړي.

چې خنگه مې دا واورېدل نو ژترزره مې په زړه کې دا راوګرځبدل چې او هو! دا خو زما د زړه پرخېرو باندې پوه شو. دی کاهن دی تردي وروسته یې دا آیت ولوست :

أَوَّلًا بِقُوْلٍ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ (42) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

〔الحاقه : 43 ، 42〕 دا د کاهن کلام هم نه دی. تاسې خورا لې پند اخلي دا خود جهانونو د پالونکي له خوا نازل شوی دی ”

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دغه سورت ترپایه ولوست او ما دا احساس کړه چې اسلام زما زړه ته راننوځي.

داسې معلومېږي چې حضرت عمر رضی الله عنہ تجربه کار او د پخې ارادې خښتن و، په دې وخت کې پوره او بشپړ بدلون پکې رانځي او خپله لاره یې ونیوله آن تردي چې یوه ورځ یې د دېښمنی له تاوه توره راواخیسته او په دې اراده له کوره را ووت چې همدا اوس (نعمود بالله) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کار ختموم نابره په لاره کې نعیم بن عبدالله رضی الله عنہ سره مخامنځ شو. هغه ترې پونښته وکړه چې : ”ولې ! چېږي ئې ؟ ده وویل دا دی اوس د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د له منځه وړلوا لپاره ورځم“ هغه وویل : لو مړی ته د خپل کورخبر واخله. ستا

خپلی خور او اوبنی اسلام راوری دی. چې خنگه یې داخبره وا وربدله په بیړه بېرته راستون شو او نیغه په نیغه خپلی خورکره ورغی. هغې د قرآن تلاوت کاوه کله چې یې حضرت عمر رضی الله عنہ ولید، غلې شو او د قرآن توکی (اجزاء) یې یوې خواته کړل خو دوی چې خه لوستل حضرت عمر رضی الله عنہ اورېدلې وو. له دوی نه یې پونښنه وکړه چې خه مولوستل؟ او دایې وویل چې تاسې دواړه د خپل پلارنیکه له دین نه ګرځېدلې یې؟ او خپل اوبنی یې تروهلو لاندې ونیو کله چې خورې د خلاصون لپاره ورغله نو هغې ته یې هم ګوزار ورکړ تر هغې پورې چې دواړه په وینو کې لټ پت شول خو په همغه وخت کې هم هغوى دواړو په ډاګه او بنکاره وویل چې مور اسلام منلى دی او اوس ستاسې ظلمونه مور له دې لارې خخنه نشي اړولای. د دوی دغه پخه اراده چې حضرت عمر رضی الله عنہ ولیدله نو یوڅه اغېزه یې پړې وکړه او وېې ویل: بنې! هغه خه چې تاسې لوستل هغه راورې ماته یې هم واوروئه. دهغه خور(فاطمې رضی الله عنها) د قرآن توکی راولې او په مخ کې یې ورته کېښو دل هغه د طه سورت ۷ او ده یې په لوستلو پیل وکړ کله چې دې آیت ته ورسېد: **إِنَّمَا الَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَّا فَاعْبُدْنَا وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي** (14) [طه]:

[14] زه خدای یم، یې له ما بل خدای نه شته نو زما بندګی وکړئ او زما په یاد لمونځونه وکړئ. د دغه آیت اغېزه وو، چې ناخاپه یې چېغه کړه لا الله الا الله او نیغه په نیغه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په لور وڅوئید. دا مهال حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ارقم په کورکې استوګن. کله چې حضرت عمر رضی الله عنہ د دی کور دروازې ته ورسېد توره یې په لاس وو، صحابه تولوی او زړه نازې شول حضرت حمزه رضی الله عنہ وویل: ”پرېږدې چې راشی که په بنې نیت راغلی وي خو دېښه که نه نو د هغه په خپله توره به د هغه سر والوزوم“ حضرت عمر رضی الله عنہ چې دننه قدم کېښو دو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لمنې ونیو او ورته یې وویل: ”ولې عمره په کوم نیت راغلی یې؟“ حضرت عمر رضی الله عنہ چې دا خبره واورېدله یو ډول وېره او رېږدې دنې پړې راغله او په پوره عاجزی سره یې وویل: ”دایمان راولو لپاره“ حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ناخاپه دالله اکبر ناره وکړه او ټولو

صحابه و ورسه د تکبیر ناره اوچته كې.

د حضرت عمر رضى الله عنه له اسلام راولو نه وروسته اسلامى تولگى پوره خواكمن شو. تردى وخته پوري مسلمانانو خپل مذهبى فرائض په بنكاره نه شول اداء كولاي په كعبه كې په جماعت سره لمونج كول ناممکن وو. د حضرت عمر رضى الله عنه له اسلام راولونه وروسته حالت بدل شو مسلمانانو په بنكاره د خپل اسلام خرگىدونه وکړه. که خه هم پردوی باندې زييات شورماشور جورشو خو په كعبه كې بې لمونج په جماعت سره اداء کړ. په دې وخت كې د مسلمانانو تولگى ترهغوى دېر خواكمن شو او نېړيوالو دا ولیدل چې د وروستي پېغمبرصلى الله عليه وسلم د دعا مننه تردي اندازې پوري خرگىنده شوه چې له خوارلس سوه کلونو نه راپه دېخوا ترزن ورځې پوري هم تاريخ په دې خبره شاهد دی چې الله تعالى د حضرت عمر رضي الله عنه په لاسونو کوم عزت او سرلوري اسلام ته وربخنېلې ده بله بېلګه يې نشته.

د نبوت په اووم کال (په شعب ابي طالب كې) کلابند:

د قريشو مشرانو چې د اسلامي بلني چتک پرمختګ لپده نو دوي به له رخې او حسد نه سوچبدل او هره ورڅ به بې دې نهضت د ټکولو لپاره نوي فکرونه سنجول. په دې لړ کې د هغوي يوه دسيسه دا و چې له ټولو قبيلو سره بې تړون وکړ چې : "هېڅوک به تر هې د بنې هاشم له کورني سره خپلولي نه کوي او نه به هغوي سره پېړل او پلورل کوي. نه به له هغوي سره مخامنځېري نه به هغوي ته د خوراک خښاک خه اسباب ورکوي ترڅو چې هغوي په خپله (حضرت محمد صلي الله عليه وسلم) مور ته په لاس نه وي راکړي. دغه تړون تر ليکلو وروسته د کعبې پر دروازې باندې وڅول شو. په دې وخت كې د بنې هاشم لوپاره دوي لاري وي يا خو به حضرت محمد صلي الله عليه وسلم کفارو ته سپاري او يا به د هغوي د اقتصادي او ټولنيزو اړيکو د نشتوالي له کبله پري خه مصيبيتونه راځي نو د هغود زغم او تحمل لپاره به چمتوکېږي. په دې توګه ابوقطالب د بنې هاشم له کورني سره د غره په يوې درې کې چې په ميراثي دول د بنې هاشم توپوي، استوګن شو، هغون کسانو چې په

دې درې کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره تر دریو کلونو پوری له ستونزو نه دک زوند تېرکې، زیات وختونه به بې د نونو پانې خورلې لنده دا چې خلک د لورې له شدت نه تنگ شول، خرمنې به بې وایشولې او هغه به بې خورلې. کله چې به ماشومانو له لورې نه چیغې وهلې قېشوبه اورېدلي، خو دا بېرحمه او ظالمان به پري خوشحالېدل. که چېرې کوم وخت به د کوم یوه زړه سواندي په زړه وېره پريوته نو په پته به بې یوه اندازه خواړه ورولېږل .

کله چې د بني هاشمو کورنې پرله پسې خپل استقامت ثابت کړ نو بالاخره الله تعالى د همغو ظالمانو په زړونو کې رحم واچاوه او په خپله د هغوي له لوري د تړون ماتولو تحریک پیل شو او یو په بل پسې بې زړونه نرم شول که خه هم ابو جهل او پلویان بې د دې فکر پر ضد ودرېدل خو په پایله (نتېجه) کې بې دېر دوام ونه کړاي شو. نزدې د نبوت لسم کال ټچې دا خلک له هغې درې نه راوتل .

د بلني تګلار:

لکه خنګه چې د مخه ترې یادونه وشهو د مکي دورې د هځې او هاند بیان د تاریخ او سیرت په کتابونو کې خورا لړ موندل کېږي. په دې توګه د دغې اقتصادي او تولینزې مقاطعې په اوردو کې چې د بلني او نهضت کار په خه دوو سرته رسپده او ترکومې اغېزې لاندې مرتب شوی ټپه دې باره کې هم خه تفصیلات نه موندل کېږي. البته قرآن کریم به پرله پسې توګه رانازلېدې په دې دوره کې چې کوم سورتونه نازل شوي دې د هغه د مضامينو، هدایاتو او تعليماتو له خپنې خخه خرگندېدلای شي چې اسلامي نهضت به په هغه دور کې له خه دوو حالا تو سره مخامېده .

د دغه سخت او اورده اخ ودب په دوران کې چې کومې خطې الله تعالى نازلې کېږي دې هغه له دېرولوونه دکې او اغېزمنې دې په دې خطبوکې د ایمان خاوندانو ته د دوى فرائص وبنویل شول او پر هغه فرایضو باندې د پابندی هدایات ورکړي شو. او په دېر لورې معیار د هغوي د شخصي کردار د غوره کولو صورتونه وروښویل شول. د تقوی تمرین او دغې ستایني ته د ودې لپاره له دېر زیات انتهایي

تینگار نه کار واخیستل شو. د اخلاقو د لوروالی او عاداتو د اصلاح لپاره لارښونې وشوي. ټولنیز شعور راوینېن کړای شو او د ټولنیزو اخلاقو روزنه وشه. د حق دین د تبلیغ لارې وښوولی شوي. په سختو او ناوروحالاتو کې پر صبر او تینگار کولو باندې بیا بیا سپارښتن وشه. د بري د ژمنو او د جنت د ژبری په لورکولو سره د هغوي د همت ملا وټپل شوه. د دین په سخته لار کې ثابت قدمي او په لور همت سره د خدای په لار کې پرله پسې هلوخلو ته وهخول شول. او په هغوي کې د فداکاري او سربښندې داسې ولوله راپیداشوه چې د هر مصیبت زغملو او د هرې سختی سهلو ته چمتو شول.

له بلې خوا به یې مخالفین او د خدای له دین خخه سرغړوونکي د هغوي له بدانجام خخه وپرول. دوی ته به یې د هغو قومونو عبرتاناک واقعات اورول چې له دوی خخه د مخه یې د غفلت او انکار لاره نیولې و او په نتیجه کې یې هلاک شوي وو. دا ټول هغه واقعات وو چې په خپله عرب پرې خبر وو د دوی پاملنې هغو ړنګ شویو کلېو او کندرنو توه وروګرڅول شوه چې هلته به یې شپې ورځې تېرولې. بیا مخامخ ورته د توحید او آخرت هغه دلیلونه په داګه او بنسکاره وښوولی شول چې په ځمکه او آسمان کې به یې شپې او ورځ په خپلو سترګولیدل. د شرک بدی ورنسکاره شوې. د خدای په مقابل کې د بغاوت اختيارولو له نتایجونه خبر کړې شول. له آخرت ځینې د انکار په وجه چې په ژوند کې ګډوډی او خرابی پیدا کېږي پر هغو باندې واضح او بنسکاره وپوهول شول. د پلار نیکه له تټې ګروهې نه چې انسانیت ته کوم زیانونه وراوري هغه ور په ګوته شول. او دا ټولې خبرې ورته له داسې دلیلونو سره بیان کړې شوې چې د غور کولو لپاره به یې زړه ته وربرې ښتې. مخالفانو او منکرانو به چې کوم اعتراضونه وړاندې کول د هغو معقول څوابونه به ورکړې شول چا چې کومې شبهې درلودلې هغه لري کړي شوې، لنډه دا چې هغه ټولې اندېښنې ترې لري کړي شوې چې دوی په خپله پرې اخته وو او یا یې نور پرې اخته کول.

څلورمه دوره:

د ظلمونو او مصیبتونو انتها

کله چې هغوي له شعب ابي طالب نه راوتل او د قريشو له ظلمونو خخه په امان شول نو لبې ورځې وروسته ابوطالب او حضرت خديجه رضي الله عنها وفات شول حضرت محمد صلي الله عليه وسلم دغه کال دغم کال وباله د دغو دوو شخصيتونو تر مړينې وروسته له مسلمانانو سره د قريشو مخالفت او هغوي ته اذیت رسول پسي لا زيات شول چې دا د اسلامي نهضت لپاره تر تولو دېره سخته دوره وه. په دې وخت کې قريشو په ډېږي بي رحمي او بي باکي سره مسلمانانو او په خپله حضرت محمد صلي الله عليه وسلم ته لاس وغځاؤ.

له مکې خخه د باندې تبلیغ:

په مکه کې چې کوم مخور کسان وو کابو هغوي تول بي له ځنديه په اسلامي ټولګي کې داخل شول. په دې دول د اسلام داعي صلي الله عليه وسلم له مکې نه راوت، د خدای د پیغام رسولو پرېکړې بي وکړه او له دغه پروګرام سره سم طایف ته هم لار، په طایف کې لوی لوی سرداران او مخور خلک او سپېدل. پېغښر صلي الله عليه وسلم د اسلامي بلنې لپاره د هغوي ترڅنګ هم تشریف یووړ، خو څنګه چې دولت او اقتدار د حق قبلو په لاره کې زيات نه زيات مانع ګرځي نو هله هم همدunge معامله مخي ته ورغله، یوه سردار وویل: آیا بي له تانه بل خوک نه و چې خدای جل جلاله هغه خپل رسول ګرځولی واي. یوه بل وویل: زه خوتا سره خبرې نشم کولای، که ته ربښتني بي نو تا سره خبرې کول بي ادبې ده او که درواغجن بي (نعمود بالله) نو د

مخامنېدلو ور نه يې لندىه دا چې دغۇ (مشرانو !) پر هغە باندى تۈكى او ملندىي وهلىي او يوازى دومره هم نه بلکى د بىنار داکوان او بد معاشان بى را پاھ قول او د بازار پر مخ بى نه يوازى پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندى تۈكى او ملندىي وهلىي بلکى هغە بى پە تىيرو هم ويشته. پە دې وخت كې هغە دومره تىي شو چې له مبارك بدن خىخە يې وېنى بەھەدىي او پېنى يې تىرى دكې شوې وي، مگر ئالمانانو بى بىا هم پە تىيرو ويشته او بىنكىخل بى يې ورته كول آن تر دې پورى چې بىوھ بىن تە يې پناوروپ.

د مخالفينو بىنارتە پە يوازى تۈگە ور تىل او د تبلىغ فرض اداء كول، خان پە كپاونو كې اختە كول او د خىدى بىندگانو تە دخدايى پىغام رسول چې خومره همت او زىرورتوب غواپىي، اندازه لىگول يې خە گران كارنه دى، دا پر خىدى تعالى باندىي بشىپەيامان او پر هغە باندى دانىھايى تۈكۈل تر تۈلۈ يو اۋچىت مثال دى او تر دې وروستە د راتلونكۇ كسانو لپارە د تقلید ور بىلگە (اسوه) 55.

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دستور ۋ چې كله بى د حج لپارە لە تۈل ملک نه بىلا بىلې قېبلىي راتلىپى نو دى بى د هەرى قېبلىي ترخىنگ ورغى او اسلامىي بلنە بى يې ورته ور كولە. پە دې دول بى چې عربو پە كوم خاى كې مېلى كولى دى بى هىمالتە ولار او د ھنۇي لە غۇندۇ خىخە بى يې گەتە اخىستە او خلکو تە بى يې اسلامىي بلنە ور كولە پە دغىسى دېرى وختۇنۇ كې بى د قىريشۇ سىداران پە تېرى بىا (ابولھب) ھم ورته او پە كومو غۇندۇ كې بى چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وينا كولە نو دە بە خلکو تە ويل : " گورئ اد دە خېرە مە اورئ " دى لە دين نە گرچىدى دى او دروغ وانى حضرت محمد صلى الله عليه وسلم بى پە داسىپى وختۇنۇ كې د قرآن شریف هغە بىرخى اورولى چې د خېلىپى اغىزى لە كىلە بى دغىشىپە خېر پە هدف ولگىدى او لە اورې دىلۇ سەم بى د اورې دۇنکىي پە زەھ كې اسلام وئىنۋەت .

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دغە تبلىغيي دورە د خېلىپۇ نتايىجو او اغېزۇ لە كىلە بشپە بىرالىي دورە و. پە دې وخت كې د اسلام بلنە نه يوازى دا چې پە عربو كې پىدى ونە گەنل شوھ بلکى د لرى لرى خايىنۇ خلکو ھم دغە بلنە ومنلە او د خېلىپى

پربکپی له مخپی د اسلامی نهضت ملگری شول او هر یوه په خپله سیمه کې د بلنې او تبلیغ کار پیل کړ.

ليلة الجن:

د خدای تعالی له گن شمېر مخلوقاتو خخه یو هم پیریان هم د انسانانو په خبر د ارادې او اختیار مالکان او د الله جل جلاله پر را لیل شوی هدایت باندې مکلف دي، دوی هم باید پر توحید، رسالت او آخرت باندې ایمان راوري او د الله تعالی دا حکامو پیروی وکړي. په دې اساس په هغوي کې هم نهه او بد خلک شته.

له لرغونې زمانې نه را په دېخوا د پیریانو د شتون په باب په خلکو کې ډول ډول خیالات موجود دي. په عربو کې هم د پیریانو په اړه دېږي خبرې اترې وي، دهغوي عبادت به یې کاوه او له هغوي خخه به یې مرسته غوبنستله، واکوالو به دهغوي د دوستې دعوي کولې او په دې باره کې ډول دوی افسانې مشهورې وي. لکه خنګه چې هغوي نورې زرگونه پرینستې او نښاپیریانې په خدایي کې شریکې ګنلې دغسې یې پیریان هم په خدایي کې شریک ګنل. اسلام د دغسې په تولو عقایدو اصلاح وکړه او دایې راونسول چې پیریان هم د خدای مخلوقات دي خو هېڅکله په خدایي کې شریک نه دي. نه هغوي په خپل اختیار چاته ګتنه رسولای شي او نه زیان. پرهغوي باندې هم د خدای بندګي فرض ده. په هغوي کې هم د خدای د حکم منونکي او نه منونکي شته او د انسانانو په خبر د خپلو بنو او بدو اعمالو مکافات او مجازات مومي. پېږي هم د انسان په شان د خدای جل جلاله د قدرت په وړاندې اړ او ناچار دي.

کله چې د خدای تعالی دین په خپله وروستې بنه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په ذریعه دنیا ته رارسپدنه نو لکه خنګه چې د انسانانو لپاره یې پیروی ضرور و هغسې د پیریانو لپاره هم وه. یوئل حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د عکاظ یوې او خارې مېلې ته ورته، په لاره کې د یوې شپې لپاره د نخلې په مقام کې مېشت شو، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو خو تنو صحابه و سره د سبا په

لماڭىھ لگىاۋ او د قرآن كريم قرائىت يې كاوه پە ناخاپە توگە د پېرىيانو يوقىلى د ھەنە تر
خنگ تېرىدە او قرآن تە يې غور وننيو. د دې پېښى يادونە د قرآن شريف د احقالا پە
سۇرت كې پە دې دول دە:

اي پېغمىبرە! كله چې مور تاسى تە د پېرىيانو يو تولى دروگەخاۋو ھەنۇي بە قرآن تە
غۇر اينسۇدە. كله چې ھەنۇي حاصل شول (دې قرآن تە) نو يو له بله سرە يې ووپىل چوب
اوسى! كله چې قرآن ختم شو ھەنۇي لارلە، خېل قوم يې تىنېيە كې ھەنۇي دا ووپىل：“
ورونۇ! مور يو كتاب اوږيدى چې وروستە له موسى عليه السلام نە رانازل شوى دى. ھەنە
كتابونە چې پخوا ترى نازل شوى دى داد ھەنۇ تصديق كوي. د حق پە لور لارېنىونە كوي
او سەمە لارنىيى.

د دې واقعى پوهەنە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تە د وحىي پە ذرىيە
وشوه او تفصىلات يې د جن سۇرت كې راغلى دى.

د نبۇت پە لىسم كال اسلام پە مدینە كې:

پە كوم چۈل چې د اسلام غېر د عربو نورو لرى لە سىمۇتە رسپەدە پە ھىماگە
دول مدینىي تە ھەن ورسپىد. لە دېرى لرغۇنى زمانىي خەنخە يەھود ھەم مدینىي تە راغلى او
مېشىتە شوي وو. او مدینىي تە خېرمە يې خېلىپى ورىپى كلا گانىي جورپى كېپى وى.
او س او خىزج دوه وروپە وو؛ د دوى اصلىي ھېۋاد يەن ئەنگەر يو وخت لە يەن نە
راغلى او پە مدینە كې مېشىتە شوي وو. د دوى لە توکم (نسل) نە ھەلتە دوى لويپى
كۈزىي جورپى شوي وى. چې او س او خىزج نومېدلىپ. وروستە بىيا دغە خلک د انصارو
پە لقب ونومول شول. دې خلکو پە مدینىي او د مدینىي پە شاۋ خوا كې خورا دېرىپى كلا
گانىي جورپى كېپى وى. دغە خلک د عقىبە لە مخې بىت پېست وو خۇ لە يەھودانو سرە
د خېرمە والىي پە اساس، لە رسالت، وحىي، آسمان يى كتابونو او د آخىرت لە گەروھو
سرە ھەن خا مخا اشىنا شوي وو، خنگە چې پە دوى كې دارنگە خېرى نە وى نو لە دې
كېلە د مذهب پە چاروکىي ھەن لە يەھودو خەنخە يو خە وېرىدىلىپ وو. او د ھەنۇ خېرۇتە بە
يې درېنىتەت ورکاوه. دې خلکو لە يەھودى علمماو خەنخە داھم اوږىدىلىپ وو چې نېرى تە يو

بل پىغمبر راتلونكى دى. كە خۇك لە هەغە سەرە ملگەتىيا وکپىي هەغە بە بىرى مومىي او پر تۈلە نېرى، بە بىرلاسى شي. د ھەمدى مەعلوماتو پە اساس مەدینە وال نبىي علیه السلام او د ھەغە بلنى تە متوجه شول.

د محمد صلى الله عليه وسلم دا دىستور ئەچى د حجج پە وخت كى بە د قېبلە مىشانۇ تە ورتە او ھەفوى بە بىي لە اسلامىي بلنى سەرە اشنا كول. د نبوت د لىسم كال بېبىنە د چى د عقبە مقام تە نىزدى بىي د خىزج د كورنى خۇتنو وگەر تە اسلامىي بلنە ورکە او د قرآن خۇ آيتە بىي ھەفوى تە واورول. د دى كلام پە اورېدلو سەرە د ھەفوى زىرونە تر اغبىزى لاندى راغل او پوھ شول چى ارومرو دا ھەمغە نبىي دى چى بېھود د ھەغە پە باب دا وايى چى د خدائى جى جلالە يو بل نبىي راتلونكى دى. دى وگەر يو بل تە سەرە وكتل او وېي ويل : ”چېرى داسې ونه شى چى پر دغە نبىي باندى ايمان راولۇ كى بېھود لە مۇر خەن د لومېرىتوب لوبە وگىي ” لە ھەمدى وينا سەرە سىم بىي اسلام قىبۇل كە. دوى شېر كىسە وو. پە دې توگە د مەدینى پە انصارو كى اسلام راولېل پىل شول او ھەغە نىشار چى پە راتلونكى كى د اسلام مەركز ئەھلتە د اسلام رۇبىنىاي پە خپرېدو شوھ.

د مخالفت سختوالي:

د ھەنھەست لە پرمختىگ سەرە بىيا ھەم مخالفت او اخ و دې پر مخ ئىي خود اسلامىي نەھەست لە راتىگ سەرە چى د كفارو د مخالفت كوم تۈپان رائخى پە دې وخت كى د اسلامىي نەھەست علمىرداران لە دېرى سختىي ازمۇينى سەرە مخامخېرىي، خىنگە چى لە يوې خوا د اسلامىي بلنى شهرت او پېتىندە زىاتىدە نو لە بىي خوا د حق پر بلۇنکى او د ھەغە پر ملگەر باندى ھەم دېر سخت حالات تېرىپىل. د قىريشۇ مىشانۇ دا پېرىكە كېرى وھ چى پە خېلە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دومەرە ورپروي تر خو گاوندىي او تر تۈلۈ ستر دېنىمەن وو. دې خلکو د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم پە لارە كى اغزى اچول. د لمانخە پە وخت كى بە بىي پېرى خنداگانى كولى، پە سجدە چى بە پېپۇوت نو لرى او لېشىنونە بە بىي پە غاپە وراچول، پە غاپە كى بە بىي خادر وتارە

او په داسې بې رحمى سره به بې رابنکوده چې مبارکه غاړه به بې تغمې تغمې شوه، هلکان به ورپسې ځغستل او بنکنڅلې به بې ورته کولې. او چک چکې به بې پرې کولې. که چېږي په کوم خای کې به بې وعظ کاوه نو دوی به هلتنه شور ماشور جورکړ اوویل به بې چې دا ټول دروغ دی. لنده دا چې د ځورونې او خو اشینې د ډېررو زیاتو سختو کړاوونو څومره ډولونه چې لیدل کېږي هغه بې ټول پرې تېرکېل.

په دې دوره کې چې خدای تعالی پر خپل نبی باندې کومه وحیه رانازلوله په هغې کې د دغو ټولو حالتو د زغملو لپاره د لارښونې اسباب موجود وو، د اسلامي نهضت علمبردارانو راوبنوله چې په دې وخت کې حق په بنکاره د مظلومیت نیکار کېږي دا باید تلپاتې خبره ونه ګنله شي. په دنیوی ژوند کې دغسې لوې شوې دی خو هسې هم د بري اصلې معیار د دنیا ژوند نه بلکې د آخرت ژوند دی او دا پرېکړه بې وکړه چې آخرت به د هغه خلکو لپاره خوراښه او غوره وي چې د تقوی ژوند غوره کوي. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته په خطاب کې ویل شوې وو: "که خه هم مور پوهېرو هغه خه چې دوی بې وايی هغه بشپړ تکلیف رسونکي دی، خو په اصل کې دا خلک حق دروغ ګئي. هغوي تانه، بلکې مور دروغجن بولی او دا کومه نوی خبره نه ده.

تر دې د مخه هم له رسولانو سره دغه معامله شوې ده، مګر هغه دغه په دغسې حالتو کې صبر کاوه او هر دوی مصیتونه او کړاوونه به بې زغمل تر هغې پورې چې زمور مرسته به هغوي ته ورسپد، ته به هم له دغسې حالتو خخه تېریوې "هغه صلی الله علیه وسلم به بیا بیا په دې پوهول کېده چې د حق او باطل د کشمکش لپاره د خدای جل جلاله یو تاکلی قانون شته چې په زور سره هغه ته خوک بدلون نه شي ورکولای. د همدي قانون له مخي پکار ده چې حق پالونکي تر یوې اوردي مودې پورې وازموبیل شي. د دوی د صبر، رښتنې راکړې ورکړې، سرښندې، وفادارۍ او د ایمان د پوخوالې امتحان واخښتل شي او دا خرګنده شي چې دوی پر توکل علی الله او ایمان بالله باندې تر کومه څایه پورې تینګ ولار دی. د دغه اخ و دب په دوران کې به دوی کې هغه صفتونه پیدا کېږي چې په راتلونکي کې د خدای جل جلاله د دین د علمبردارانو په

جورېشت کې مرسته کوي. كله چې دا خلک په دې ازموينه کې خپل خان اهل ثابت کې نویسا به د خدای جل جلاله مرسته په خپل وخت له هغوي سره کېږي. خو تر دې پخوا بې له هېچا سره نه کوي.

د نبوت په یولسیم کال د عقبه اولی بیعت:

بل کال یووولس تنه مدینه وال د محمد صلی الله علیه وسلم خدمت ته حاضر شول او بیعت بې ورسه وکړ او د دې خبرې غوبښته بې هم وکړه چې د اسلامي تعلیم لپاره دې کوم یو له دوی سره ولپېل شي. په دې توګه حضرت عمر رضي الله عنه د هغوي په ملګرتیا مدینې ته ولپېل شو. ده په مدینه کې کور په کور دوره وکړه او خلکو ته به بې قرآن شریف لوسته او هغوي به بې اسلام ته رابلل. په دې توګه به د ورځې یوه يا دوو تنو اسلام راواړ. ورو ورو له مدینې نه د باندې هم اسلام په خپرې دو پیل وکړ. د اوس او خرځ د قبېلې مشر حضرت سعد بن معاذ هم د حضرت مصعب په لاس اسلام راواړ، د ده اسلام راول ګواکې د اوس د قبېلې اسلام منل وو.

د نبوت په یولسیم کال د عقبه ثانی بیعت:

په راتلونکي کال کې دو اوپا تنه د حج په وخت مکې ته راغلل او له خپلو ملګرو سره بې په پته د عقبه په مقام کې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په لاس اسلام ومانه او په تودو سپو هر ډول حالتو کې بې له اسلامي نهضت سره د ملګرتیا زمنه وکړه، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی خلکو خخه دولس تنه وټا کل او د هغوي نقیب (مشر) بې هم مقرر کړ. په هغوي کې نهه قبېلې د خرځ او درې قبېلې د اوس وي. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې له هغوي خخه د

کومو خبرو اقرار واخیست هغه دا وي:

1. له یوه خدایه پرته به د بل هېچا بندگي نه کوي.

2. غلا به نه کوي.

3. زنا به نه کوي.

4- خپل اولادونه به نه ورثی.

5- حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې پر کومو نبو خبرو (معروف) حکم کوي غاره به تري نه غړوی، له بیعت نه وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم وویل : ”که دغه شرطونه مو پوره کړل نو تاسې ته د جنت زیری دی که نه نو ستاپې معامله د خدای په لاس ده. که وغواړي تاسې ته بخښنه کوي او که وغواړي نو تاسې ته عذاب درکوي ” .

کله چې دی خلکو بیعت کاوه نو اسعد بن زراره پا خبده او ویې ویل (وروښوا په دې هم خبریئ چې تاسې په کومه خبره بیعت کوي. پوه شئ دا د عربو او عجمو پر ضد د جنگ اعلان دی ” تولو وویل، هو! مور په دې تولو خبرو پوهېړو او بیعت کوو. همدارنګه له اهل وفد خخه هم یو شمېر خلکو له ولولو نه ډکې ویناوې وکړې او په دې وخت کې د دعو نوبو مسلمانانو او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر منځ دا پېړکې وشوه: که چېږي رسول الله صلی الله علیه وسلم مدينې ته ځی، نو د مدينې خلک به د ژوند تر وروستی سلګي پوري د هغه ملګري وي. په همدي وخت کې حضرت براء رضي الله عنه وویل چې : ”مور خلک د تورو په غېړ کې لوی شوي یو ” .

شپرمه برخه

معجزی او معراج

- سپوردمی، دوه ټوچی کېدل (شق القمر)
- معراج "لوړ ختل"
- د معراج اهمیت او د راتلونکی لپاره نفوټی
- د یهودانو گوبنه کول
- د مکی د کفارو تنبیه کول
- د اسلامی ټولنې بنستونه
- د هجرت لپاره نفوټی
- د تهجد د لمانځه اهمیت
- په دې دوره کې د دعوت ځانګړې
- توکل پر خدای او صبر
- قرآن یوه معجزه ده
- بنکاره خبرې

● د هجرت لپاره تیاری

د دین په اصطلاح کې معجزه هغې خبرې ته وايي چې خدای جل جلاله يې د کوم پیغمبر د نبوت د دعوې د ثبوت لپاره نړیوالوته خرگندوی. د معجزې يو شرط دا هم دی چې د دودیز عادت پرخلاف وي مثلا د اور کار سوچول دی خو چې هغه سوچول و نه کړي. سمندر بهاندوی خو چې هغه تم شي. ونه په یوه ځای تینګه ولاړه وي خو چې هغه روانه شي؛ مړی ژوندي شي با له لرګي نه مار جوړ شي او داسې نور. ځنګه چې په نړۍ کې د هر فعل اصلی لامل (علت) د خدای جل جلاله په قدرت او اراده کې دی له دې کبله کله چې یو کار تر تاکلو اصولو لاندې په پر له پسې توګه تر سره کېږي هسې د خدای جل جلاله په قدرت هغه له عادي اصولونه اخوا تر غیر عادي اصولو لاندې هم ترسه کېږي، خو چې کله يې خدای جل جلاله و غواړي نوبیا يې ترسه کوي.

دېرو انبیا وو علیه السلام ته دهغوى د نبوت د اثبات لپاره معجزې ورکړي شوې دی خو په دغو معجزو سره لې شمېر کافرانو ایمان راپری او یقین يې پرې کړي دی او د معجزو خرگندونه یو ډول وروستي دليل دی له دې کبله کله چې به خلکو معجزې ولپدلي نو وروسته له هغې به يې له نبې نه هم انکار وکړ، ځکه خو بیا پر هغوى د خدای جل جلاله عذاب نازل شوې دی او د نړۍ له سره ورک شوې دې. د قربېشو کافرانو هم له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نه د معجزو غوبښته کوله. خو د هغوى دا غوبښته ځنډېدله ځکه چې د خدای جل جلاله طریقه همداسې ده. که چېږي دا مهال د دې خلکو د غوبښې په خواب کې کومه واضحه معجزه بشودل شوې واي، نوبیا به د هغوى لپاره دوې لارې پاتې واي (ایمان یا هلاکت) ځکه نو د هغوى دا غوبښته پر له پسې ځنډېدله. خو دا چې د بلني د رکولو نزدې لس یوسل کاله تېر شوې وو او د قوم د پوهونې لپاره بله کومه چاره پاتې نه و نو دېر خله به د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او نورو مؤمنانو په زپونو کې دا غوبښته ور ګرځدله چې کاکشکې د خدای جل جلاله له لوري داسې یوه نښه راځرگندېدلاي چې په لېدو سره يې دې خلکو ایمان راپری واي.

خو د هغوى د دې غوبښې په خواب کې به يې همدا ویل چې ګورئ له يې

صبری خخه کار مه اخليه په کوم ترتیب او کومه طریقه چې مور د بلني چارې پرمخ بیايو هغه د صبر په همدغه طریقه سرته رسوو که له معجزو نه کار اخبستل کېدای نو وخته به دا کار شوی واي. که مور و غواړو د هر یوه کافر زړه نرمومو او په زور سره یې د هدایت پرلاري باندې روانوو. مګر دا زمور طریقه نه ده. په دې توګه خونه د انسان د آزادی او اختيار امتحان ترسوه کېږي او نه هغه فکري او اخلاقی اوښتون (انقلاب) رامنځ ته کېږي چې د هغه پر اساس یوه بریمنه ټولنه جوړه شي. که چېږي د خلکو د بې پروایې او د هغوي د انکار له امله تاسې په صبر سره د حالتو مقابله نه شئ کولای. ځمکه سوری کړئ یا آسمان ته وختړئ او یوه معجزه راښکاره کړئ.

أَوْإِنْ كَانَ كَبُرُّ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ أَسْتَطَعْتُ أَنْ تَبَثِّنَ نَفْقَهًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيهِمْ بِأَيَّهٖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لِجَمِيعِهِمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونُنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ (35) [الأعماں]:

[35] خو مطلب یې دانه دې چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته معجزه نه ده ورکړل شوې. د ده تر ټولو لویه معجزه په خپله قرآن مجید دې چې تفصیل به یې وروسته په خپل وارسره راشي. سرېږد پردي له هغه مبارک خخه بې شمېره معجزي خرګندې شوې دې له دې جملې خخه د سپورمۍ دوه ټوټې کېدل (شق القمر) او آسمانونو ته سفر کول (معراج) دېر مهم دې. سره له دې بیا هم خورا دېږي وړاندويښی، په دعا سره د باران اوښت، د خلکو هدایت موندنه. د اړتیاو په وخت کې لړ شیان زیا تېدل، د ناروغانو بنه کېدل، اووه جاري کېدل او داسې نورې معجزې دې چې هره یوه یې په خپل وخت کې بشکاره کړې ده.

د سپورمۍ دوه ټوټې کېدل (شق القمر):

د سپورمۍ دوه ټوټې کېدل د مکې د کفارو لپاره د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له معجزو خخه د بشپړ دلیل په توګه یوه مهمه معجزه ده. د دې پېښې روایت حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه کړې دې چې په صحیح بخاری او مسلم کې دا روایت راغلی دې. دې په خپله په همدي پېښه کې حاضر او په خپلو سترګو یې د سپورمۍ دوه ټوټې کېدل لیدلی وو، دې وايې چې ”

مور له حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره په منی کې وو چې سپورمی دوه توپی شوه او یوه توپیه بې غره خواته لاره ” او هغه فرمایل ” خبر اوسي ” خو لکه خنگه چې د مخه ليکل شوي دي دا ضروري نه ده چې د معجزي له ليدلونه وروسته دې کافارن ايمان راوري، بلکې شوي خو داسي دي چې کوم خلک د معجزو غوبښنه کوي د هغوي زړونه له عقبدي خخه تشن وي ځکه نو هغوي د انکار لپاره د حيلو او پلمو هڅه او هاند کوي. هغه زړونه چې د ايمان د قبلو لوړوي او د اغراضو او مادي ګتو په پنديوکي پوري نښتي نه وي هغوي ته خو تر تولو لویه معجزه په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه تعليمات دي او تل د حق په منلو کې یو قدم مخکې ځي. خنگه چې سپورمی دوہ توپی شوه وروسته له دې به بیا هم کافرانو ویل چې ”هه! دا خو سحر دی او د سحر په زور سره خو دا کارونه شونی او کېږي ” په دې توګه هغو کسانو ته چې هدایت نه و شوی دهغوي د جرمونو په لړکې یو بل مهم جرم هم ورزیات شو ځکه چې له بنکاره نښو خخه وروسته به بې هم د الله رسول درواغجن باله

معراج:

د معراج معنی پورته ختل دي. خنگه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د خپل یوه آسمان ی سفر په باب دغه لفظ استعمال کړي دي، نو له همدي کبله ورته معراج وايي. د دې سفر دویم نوم اسرا ء دي. اسراء د شپې یون کولو ته وايي خنگه چې دا سفر په شپې کې ؤ، نوچکه بې اسراء هم بولي. په قرآن شریف کې همدغه لفظ استعمال شوي دي.

انبیاء علیه السلام چې د بلنې او تبلیغ او د دین د اقامت کوم خدمتونه سرته رسوي د هغوي لپاره چې خومره پاخه ايمان او یقین ته ضرورت دي هومره دا هم ضروري ده چې پرکومو حقیقتونو باندې دایمان راولو لپاره بلنه ورکوي لېټرلړه هغه په خپلو سترګو ووبني ځکه چې د دنیا په وړاندې په پوره زور او قوت سره دا خبره کېږي چې تاسې مازې په خیال او قیاس سره له یوه شي نه انکار کوي په داسي حال کې چې مور په ستر ګو لیدلی حقیقت بیانوو، تاسې سره خیال دی او مور سره علم. دا

حکه چی اکترو نبیانو علیه السلام باندی پرینتی نازلی شوی دی، هغوي ته دآسمان ا و ئمکی حکومت ورنسو دل شوی دی، دوزخ او جنت بی په سترگو لیدلی دی او له مرگ نه وروسته چی پرانسان باندی کوم حالت تبربری هغسپی زوند ورنسو دل شوی دی. معراج یا اسراء هم له دغسپی واقعاتو خخه یوه واقعه ده چی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته هغه حقیقتونه ورنسو دل شول چی یو مؤمن پر هغه باندی په غیبو سره ایمان راوی. د معراج واقعه چی په کوم وخت کی پیننه شوی په دی باره کی دول دول روایتونه راغلی دی. البتنه تاریخ لیکونکو دا تول روایتونه مخی ته اینسی دی او وروسته له هغی بی چی کومپی خبری ته ترجیح ورکرپی ده هغه دا ده چی دا واقعه نژدی له هجرت خخه یوه نیم کال د مخه پیننه شوی ده. د دی پینپی په باب که چبرپی د امام بخاری او مسلم روایتونه مخ ته کنپردو، وروسته له هغی چی کوم تولیز (مجموعی) بیان په لاس راخی هغه دادی:

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یو سهار و فرمایل: تبره شپه زه ویدیدم چی زما رب مانه لوی عزت را و بابنه هغه دا چی جرئیل علیه السلام راغی زه بی را پاخولم او د کعبی حرم ته بی بوتلم له دی خایه بی را واخله، هغه زما تبر خیری کړ او د زم زم په او بوبی په و مینځه (زم زم په کعبه کی یوه مترکه چینه ده) له ایمان او حکمت خخه بی دک کړ او بیا بی را و ګنډه. تردي وروسته بی یو حیوان راوست چی له کچرپی نه لړ شانته کوچنی او سپین رنګ بی درلود او د هغه نوم براق او ډېر ګوندی ټه. زه پرهغه باندی سپور و م چی سمدستی بیت المقدس ته ورسپدو. هلتہ براق د جومات له دروازې سره و تپلې شو او زه مسجد اقصی ته داخل شوم. دوه رکعته لمونځ مې وکړ. په دې وخت کی جرئیل علیه السلام دوې پیالې راته وراندی کړی. یوه له شرابو او بله له شیدونه دکه وه. ما د شیدو پیاله قبوله کړه. جرئیل علیه السلام چی دا حال ولیدنو و بی ویل: تا چی د شبدو پیاله قبوله کړه نود فطرت دین دې غوره کړ. تردي وروسته دآسمان سفر شروع شو کله چی موږ لومړی آسمان (د دنیا آسمان) ته ورسپدو نو جرئیل علیه السلام د دروازې پېره دارې پرینتی ته وویل چی دروازه پرانېزه، هغی پونستنه وکړه چی : "ملګری دې خوک دی ؟" جرئیل علیه

السلام وویل چې : "محمد دی" پونبنته بیا پونبنته وکړه چې : "آیا دی راپل شوی دی؟" جبرئیل عليه السلام وویل : "هولی دی بلل شوی دی" چې دا خبره بې واور بدله، وېږي وویل : "د داسې هستی راټل دې مبارک وي" کله چې موږ پکې داخل شوو نو آدم عليه السلام مو ویل، جبرئیل عليه السلام مانه وویل : "دی ستاسې پلار (دانسانی نسل اعلیٰ مورث) آدم عليه السلام دی تاسې هغه ته سلام ورکړئ، ما هغه ته سلام ورکړ" هغه د سلام څواب راکړ او وېږي وویل : "په خیر راغلې، ای صالح زویه! او ای صالح نبی! "تر دې وروسته دویم آسمان ته ورسبد و هلتہ هم د لومړی آسمان په خبر له سوال او څواب نه را وروسته دروازه پرانبېستل شوو او موږ ور داخل شوو هلتہ مو له یحیی عليه السلام او عیسیٰ عليه السلام سره ولپل جبرئیل عليه السلام هغونی راوېښتل او وېږي وویل : "هغونی ته سلام ورکړ" ما هغونی ته سلام ورکړ. هغونی څواب راکړ او وېږي وویل : "په خیر راغلې ای صالح وروره! او ای صالح نبی! "په دې توګه بې دربیم آسمان ته ورسبدو هلتہ له حضرت یوسف عليه السلام سره مخامنځ شوو او د پخوا په شان سوال او څواب وشو خلوم آسمان کې مو له حضرت ادریس عليه السلام سره وکتل او په پنځم کې له حضرت هارون عليه السلام، شپږم کې له حضرت موسیٰ عليه السلام سره او په اووم آسمان کې له حضرت ابراهیم عليه السلام سره مخامنځ شوو هغونی هم له سلام او څواب نه وروسته وویل : (په خیر راغلې ای صالح زویه! او ای صالح نبی!) بیا پی ترسردۀ المنتهی پورې ورسولم. دا د بېړی یوه ونه ده چې بې شمېره ملاټک پکې د اور ورکیو په خېرڅلیدل.

هلتہ حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خورا پېر حقایق ولپل او له خدای جل جلاله سره هم، هم کلام شو. خدای جل جلاله د هغه پرامت باندې په شپه ورڅ کې پنځوس وخته لمونځ فرض کړ. کله چې له دغې لیدنې کتنې خخه فارغ او بېرته راستون شو نو یوچل بیا له حضرت موسیٰ عليه السلام سره مخامنځ شو او هغه ترې پونبنته وکړه چې: (ووايه! د خدای له درباره خخه دې خه سوغات را وور؟) هغه وویل په شپه ورڅ کې پنځوس وخته لمونځ، موسیٰ عليه السلام ورته وویل چې ستا امت دغه پېټی ورلای نه شي. بېرته لارشه او کم بې کړه په دې توګه حضرت محمد صلی

الله عليه وسلم بېرته لار او د کمېدو غوبىتنە بى وکړه هلتە يوه برخه کمه شوه خو حضرت موسى عليه السلام هغه بىبابيا بېرته وېړه او په هروار پکي کموالى راغى لنډه دا چې دغه شمېره پنځو وختونه ورسېده. که خه هم موسى عليه السلام په دې ډاډه نه ؤ او وېل بى چې نور دې هم کم شي، مګر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ورته وویل چې تردې زیات په نور خه ویلو شرمېږم. په دې وخت کې پرهغه باندې د خدای جل جلاله له لوري غړ وشو که خه هم مور د لمنځونو شمېر له پنځوسو خخه پنځونه راتیت کړ خو که ستا په امت کې خوک د ورځې پنځه وخته لمونځ اداء کړي هغوي ته به د هغه پنځوسو لمنځونو اجر ورکړ شي.

سرېپېره پردي په دغه وخت کې له الهي دربار خخه د دوو نورو سوغاتونو مرحمت هم وشو. يو بى د بقري سورت وروستي آيتونه دې چې په هغه کې د اسلامي عقایدو او ایمان د بشپړتیا بیان او دا زېږي شوی دې چې اوس د مصیبتونو دوره ختمېدونکې ده، بل دا چې محمدی امت به له شرک خخه لري او وېخنبل شي. په دې سفر کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم جنت او دوزخ په خپلو سترګو ولیدل او له مړینې وروسته چې د اعمالو له مخې کوم کوم حالات پرڅلکو باندې راخې د هغه خو منظري بې هم ولیدلې.

کله چې له آسمانونو بېرته راستون شو او بیت المقدس ته راغى نو وېي لیدل چې دلته انبیاء عليه السلام راتول دی، هغوي ټولو ده په امامت سره لمونځ اداء کړ، وروسته له دې خپل مقام ته ورغى او ګهیئځ په همغه مقام راوینې شو.

د معراج اهمیت او د راتلونکي لپاره نفوټي :

ګهیئځ چې کله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دا پېښه بیان کړه د قریشو کافرانو هغه درواغجن وبالله (نعمود بالله) او د کومو خلکو په زړونو کې چې د هغه د رښتیونلو او صداقت یقین ؤ تکی په تکی بې پړی تصدیق وکړ او وې وېل حضرت محمد صلی الله عليه وسلم چې خه وايې هغه ټول رښتینې واقعیتونه دې په دې توګه د معراج دغه پېښه له یوې خوا د خلکو دایمان او د رسالت د تصدیق ازموینه وه له

بلی خوا په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته د غیبود بی شمپره حقیقتونو د لیدنی کتنی ذریعه هم و. سرپرده پردي دا د هغه راتلونکی اوښتون لپاره یوه نفوته وه چې اسلامی نهضت په چتکی ورسه مخامنځده. دغه نفوتي د قرآن شریف د بنی اسرائیل سورت په هغه برخه کې چې د معراج بیان راغلی دی په تفصیل سره موندل کېږي. د دی سورت په مضامینو کې چې کومې نسکاره او په داګه نفوتي لیدل کېږي هغه دادی:

د یهودو گونبه کول:

تردی وخته پوري یهودان دخداي جل جلاله د دین وارثان وو او په دی چوپر مقرر وو چې نړی د خداي جل جلاله له پیغام (اسلام) سره اشنا کړي خو هغوي نه یوازی دا چې دغه چوپر سرته ونه رسماوه بلکې دوی په خپله د بی شمپره بدیو نسکارشول او د دی ورنه وو چې د خداي د دین خدمت پرڅای کړي شي له دی کبله په دی وخت کې د بنی اسماعیل کورنی ته د ورسپارلو پرپکړه وکړه ، اوله دی کورنی خخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث کړي شو. تر دی وخته پوري بنی اسرائیلو ته نیغ په نېغه خطاب نه و شوی خواویس بی د بنی اسرائیل سورت کې ورته وویل چې تراوشه پوري تاسې کومه غلطی کړي هغه مو کړي د او تر دی پخواهم دو هڅله ازمویل شوی بیء مګر تاسې خپل څان اصلاح نه کر، خواویس هم تاسې ته د دغه نبی صلی الله علیه وسلم له بعثت نه وروسته یوڅل بیا موقع په لاس درغلي ده که چېږي د هغه پیروی وکړئ نو تاسې به بیا هم د ترقی په لاره درومي: د مکه والو بشپړ مظلومانه او خواشینې نه دک ژوند لپاره دا نفوته خورا ډبر لوی ذېږي و. وروسته بیا دا پرپکړه په پوره توګه رښتني ثابته شوه .

د مکې د کافرانو تنبیه کول:

د مکې د کافرانو دبمنی او مظالم انتها ته رسپدلي وو او په کراتو به بې ویل که چېږي دی د خداي پیغمبر وي نو زموږ د انکار په سبب ولې پرمومړ عذاب نه

راناژلېرى چې دى مو تىپ وېرىي. په ځواب کې يې دا وویل شول چې د خدای جل جلاله طریقه داده ترهغى پورې چې يوه قوم ته د خدای جل جلاله پېغىمىزه وي راغلى پرهغه قوم باندى عذاب نه راولى كله چې د خدای جل جلاله پېغىمىزه ورغلۇ نو د قوم شىتمۇ او د لورې طبقي خلکو د حق بلنى د جرپو د پېستلۇ لپاره ملاوې تېلى او د قوم عام خلک پرته له هغۇ كسانو چې په هغۇي كې د حق قىبلو استعداد موجود ئۇ نور تول له هغۇي سره ملگرى شوي دى. او كومو كسانو چې حق قبول كېرى دى په دې وخت كې بىا د دې دواپو دلۇ تر منچ اخ ودب پېل شوی دى او بىا خدای جل جلاله د حق پلويانو سره مرسىتە كېرى ده خود دې مرسىتې وخت تاکلى وي. البتە خنگە چې انسان بې صبره وي نو ځکه كله داسې شى هم خير گىنى او د هغە غوبىستتە كوي چې په اصل كې د هغە لپاره خير نه بلکى شر وي او دا فکر ورته نه ورخىي چې د خدای جل جلاله تول کارونە د خپل وخت له مخې مقيىد او تېلى وي. شېپى او ورخىي ته وگورئ د خدای جل جلاله نېنى نېنى دى او تر يوه ترتىب شوي نظام لاندى يوه په بىپى پسپى راخىي. تېرتارىخ ته نظر وگىئ وگورئ، له نوح عليه السلام نه بىپى راواخله تردى او سه پورې بىپى خومونه هلاك كېل، خدای جل جلاله د خپلوبندگانو پر ھر حال باندى په پوره توگه خبردى او هغۇي ته د هغۇي د استحقاق په اندازه بىلە ورکوي. په دې سبب باید د مكى كاڤران په دې خبره خان پوه كېرى چې او س دوى د خدای جل جلاله د پېغىمىز په مقابل كې خە دول چىلد غورە كوي په هىماغە دول به له دوى سره هم معاملە كېرى او دغە فيصلە كۈونكى وخت رانىدى دى.

د اسلامي ټولنىي بىنتىونە:

اوس نو هغە وخت رارسېدىلى ۋ چې د اسلام د مظلومىت دوره په ختمىدۇ او په بېپى سره يوه داسې ټولنە په جورپىدو كې وھ چې د هغې بىنتىونە دې پراسلامي اصولو باندى ولار وي. لکه خنگە چې د دغە اسلامي نظام د ژوند لپاره د بىنتىزىو اصولو سوغات هم د معراج له دغې پېنى سره وتپل شو. هىمدغە بىنتىزى اصول دى

چې په راتلونکي کې به د اسلامي نظام د ژوند لپاره د لارښود اصولو په توګه په کار رائئي او هغه دا وو:

1- له الله جل جلاله سره بل کوم الله مه نيسی، په عبادت، بندگی، اطاعت او د فرمانبرداري، په حقوقو کې دې هېڅوک له هغه سره شريک ونه گېل شي.

2- د مور او پلار عزت او طاعت دې وشي (البته په هغه ئای کې چې د هغوي اطاعت د خدای جل جلاله له اطاعت سره تکر کوي بیا دي د هغوي اطاعت ونه شي).

3- د خپلوانو، مسکینانو او مسافرانو حقوق دې ورکړل شي. په تولنه کې چې یو انسان پر بل انسان کوم حقوق لري په هغه کې دې بې پروایي او غفلت نه کېږي او په سمه توګه دې اداء کړل شي، ځکه چې بې له دې نه د تمدن بنست نه شي ټینګپدلاي.

4- بې خایه لګښت دې ونه شي خدای رايخنېي نعمتونه په غلطه طریقه مصروف د شیطان کار دی. په کومه تولنه کې چې خلک په پتو سترګو لګښت کوي او یا بېخې بخل کوي او د مار په څېر پرخزانې باندې منجیله وهی هغه هېڅکله نېکمرغه کېډلاي نه شي. د مال په لګښت او سپما کې باید د اعتدال لار غوره کرای شي.

5- د مفلسي له وړې خپل اولادونه مه وژنې په اصل کې روزي ورکول د خدای جل جلاله کار دی او هغه یې انتظام کوي. تاسې له دې اندېښې خخه خپل نسلونه مه وژنې چې هغوي به سبا خه خوری. دا ډېره لویه گناه ده او د تولني لپاره د ځان وژنې (انتحار) معنی لري.

6- زنا ته هم مه نژدې کېږي. بیوازې دانه چې تاسې له دغه پليت او ګنده کار خخه لري اوسې بلکې تول هغه محرکات چې مو دغه ناپاک کار ته لمسوی هغه هم پای ته ورسوئ. کومه تولنه چې له دغې بدی خخه پاکه نه وي هغه په خپله خپلې جرې او رینې راپاسي او په ډېره بېړه له تباھي سره مخامنځې.

7- په ناحقه خوک مه وژنې بېړه کومه تولنه کې چې خلک په امنیت کې نه

وی هغه هېخکله نېکمرغه کېدلا ی نه شي.

8- له یتیم سره نبه چلند کوئ. کمزوري خلک او هغه چې خپل حقوق په خپله نه شي ساتلای هفوی د مرستې برخمن (مستحق) دي په کومه تولنه کې چې د دغسې کمزورو خلکو د حقوقو ساتنه نه کېری هغه هېخکله پرمختگ نه شي کولای.

9- پرخپلو ژمنو (تعهدونو) باندي وفا کوئ. د ژمنې په اړه به پوبنښه او پلتهه کېری، په دې ځای کې هم له ژمنې خخه مطلب ژبه، قول او وعده ده او له هغې ژمنې خخه هم چې یومؤمن بنده یې د ايمان راولو په وخت له خپل خدای جل جلاله سره کوي.

10- په تول کې پیمانه او ترازو پوره او برابره ورکوئ. په راکړه ورکړه کې رښینولی او یو د بل د حقوقو خوندي کول د ټولنې د امنیت او سوکالی لپاره خورا دېر ضروري دي. په کومو خلکو کې چې یو پر بل اعتماد نه وي او بالعموم خلک د نورو د حقوقو په غصبولو پسې گرځی هلته هېخکله د نېکمرغې فضا نه شي رامنځ ته کېدلا ی.

11- په کومه خبره چې موعلم نه رسپری په هغې پسې مه ورځئ. ې له علمه د نامعلومو خبرو پیټل او ې له وجھې په خیال او اټکلونو سره د راپې قایمول همېشه معاملې خرابوي، هره نېکمرغه ټولنه له دغه عیب ځنې پاکوالی غواړي او انسان ته دا فکر په کار دی چې د هغه غور، سترګه او زړه دا تول پوښتل کېری.

12- پر ځمکه باندي په غرور او تکبر سره مه ځئ. غرور او تکبر د انسان له دېر ناوړو او بدرو اخلاقو خخه رامنځ ته کېری او انسان د همدي عیب له کبله د ټولنې لپاره خورا دېر مضر ثابتېری. د خپل منځي اړیکو د بنو ساتلوا لپاره ضروري ده چې نور خلک د خپل ځان په مقابل کې ذليل او کم ونه ګنئ او له هغوي سره غږ انساني چلند ونه کړئ.

د هجرت لپاره نفوټي:

د خدای جل جلاله دا طریقه ده چې کله یوه قوم ته خپل پیغمبرلپری نو تر یوه
وخته پوری هغه قوم ته موقع ورکوی چې د هغه خبرې واوري، فکر وکړي او قبولي ېې
کړي. په نتیجه کې ځینې خلک دا بلنه قبولي خو یو زیات شمېر خلک چې هغوي د
مادي اغراضو، د پلار نیکه د پوچ تقلید او نفسي غوبښتو په تور(جال) کې رابنکل
دي دا بلنه ردوی او دبمنی ته ېې ملاتپي. لنده دا چې یو وخت داسې راخي چې
هغوي په دي پوهېږي چې په قوم کې یې کومو وګرو استعداد درلود، هغوي دعوت
قبول کړ او نور نو اوس په هغوي کې داسې وګړي پاتې نه شول چې بلني ته غور
کېږدي او غور پرې وکړي.

په داسې پړاو کې قوم له نبی خخه د معجزو غوبښته هم کوي او اکثره د دغه
قوم په وړاندې معجزې هم وربنیسي لکه ځنګه چې په دې دوره کې په خپله له حضرت
محمد صلی الله علیه وسلم خخه هم د معجزو غوبښته وشوه او هغه له خپل مبارک
ذات خخه وربنکاره هم کړي خو چې له دې تولو سره سره به بیا هم منکران په خپل
انکار تینګ ودرېدل نو دا فیصله به وشوه چې اوس باید نبی د قوم له منځه ووځي
ترڅو پردي قوم باندې عذاب نازل شي.

دا عذاب خو کله د آسمان یا ځمکې کوم فطري خواک لکه د ززلې، اویو، باد
او داسې نورو په ذريعه وي او کله بیا دغه عذاب د مؤمنانو په لاس بشپړ او ترسه
کېږي لکه ځنګه چې خدای جل جلاله په خپله د بنې اسرائیل په سورت کې د دې
تګلارې وضاحت کوي او په خرګنده وايې چې دا خلک به د بدېختی او دبمنی د
زباتوالي له کبله ډېر ژر تا له دې ځای (مکې) خخه په وېستلو مجبوري. که داسې
وشول نو دوی به هم دلته په ډاډ او اوطمينان سره پاتې نه شي. له تاخه د مخه چې
مور څومره پیغمبران لېړلي دي ګردو سره همدغښې چلنډ شوی دي او اوس به هم
پکې خه بدلون نه راخي.

د تهجد د لمانځه اهمیت:

له دې حالاتو خخه د خلاصون لپاره ېې پرله پسې د لمانځه او په ځانګړي ډول

د تهجد لمانچه د اهتمام لارښونه وکړه او د هجرت دعا یې تلقین کړه چې ای پیغمبره له خپل رب خنه دی دا دعاء غواړه چې: (ای ربه ما بنې ځای ته ورسوه، او له دې ځایه مې په بنه توګه وباسه، او پر دنیمن باندې له خپل لوري نه فتح او نصرت راکړه) وروسته له دې دازېږي هم ورکړشو چې حق غالب او باطل له منځه تلونکی دی. باطل همپشه له منځه تلونکی وي خو په دې شرط چې حق په میدان کې شتون ولري.

تردې وروسته د مکې د کافرانو هغو اعتراضونو ته چې د ضدیت په اساس به یې کول هم خواب ورکړ شو او په دې توګه لاسوند او دلیل پوره شو او په پای کې د عبرت لپاره د موسی علیه السلام د واقعاتو یادونه هم وشوه.

په دې دوره کې د بلنې ځانګړنې:

په دې دوره کې چې د حالاتو په مناسبت قرآن شریف رانازلېدې یو خه ځانګړنې پې په لاندې توګه دی:

-1 توکل پر الله او صبر:

داد انسان فطرت دی چې کله د یوه کار لپاره هلي ځلې کوي او نتایج د هغه له هیلو سره سم په لاس ورنه شي نو ناهیلی پې لاسبرې کېږي. د حق د علمبردارانو لپاره همدغه مرحله تریکولو نازکه مرحله وي که چېږي خدای دی نه کا د نالامیدی بنکار شوي واي نو دا به د هغوي او د هغوي د بلنې لویه ناکامی واي په دې مرحله کې ثابت قدم او سپدل او نتایج په بشپړه توګه د خدای توکل ته پرېښدول او پرله پسې د کار پرمخ بیول داسې خبرې دی چې خورا قوي ایمان ته اړتیا لري خدای تعالی د دې وروستی دورې او د هغې د ځانګړنې په باره کې هدایات رانازل کېل. تقریباً د پرله پسې 12 کلونو هلو خلو کوم نتایج چې په مخ کې وو یوه امي او معمولي انسان ورته کله زړه تینګولای شو. له دومره او ردي مودې نه وروسته بیا هم له ستونزو او خواشیني سره مخاځښدل خو د صبر ازموینه ده. له دې کبله د مؤمنانو د زړونو د تینګښت او د حق په لار کې د هغوي د استحکام لپاره د دې دورې ځانګړنو

ته پوره پاملرنه وشوه .

په دې دوره کې د عنکبوت سورت یو غوره مثال دی. مؤمنانو ته پکې په ډاګه وښودل شول چې ابتلاء او ازمینېت خو په دې لاره کې چې تاسې پري د تلو پړېکړه کې د یو لازمي پړاو دی. دا هغه محک دی چې تومبنلو وروسته د ايمان په دعوه کې د رښتینو او دروغجنو توپیر ورباندي کېدلاي شي، خود مؤمنانو له دغه ازمینېت خخه مطلب دا نه دی چې کافرانو ته په حقیقې معنا کې غلبه حاصلېږي. هغوي هم باید په دې پوه شي چې د خدای جل جلاله په مقابله کې لوړه نشي ګتیلاي، لنډه دا چې حق به خپل څای نیسي خو په دې شرط چې پرحق باندي ولاړ کسان د خپل صبر او استقامت له مخې خپل خدای ته ځانونه د مرستې او امداد وړ وګړوي مؤمنانو ته وویل شول چې په دې لاره کې به دوی دوی ستونزې راځي خو تاسې مه خواشیني کېږي. تر دې پخوا چې د خدای جل جلاله کومو بندګانو د اسلامي بلني بېړغ اوچت کړي دی هغوي هم له دې حالاتو خخه تېږشوي دي. د حضرت نوح عليه السلام د واقعي په یادونې سره وښودلی شوه چې هغه 950 کاله په خه دوی صبر او تینګار سره د خپل قوم دېبمني وزغمله په دې توګه حضرت ابراهيم عليه السلام، حضرت لوط عليه السلام، حضرت شعیب عليه السلام، حضرت صالح عليه السلام او حضرت موسى عليه السلام، له دغسي حلاتو سره مخامنځ شول خو بالاخره حق برلاسی او باطل میدان پړښود او له منځه لاء.

2- قرآن یوه معجزه ۵۵:

مخکې یادونه وشوه چې کافرانو به د معجزې غوبښته کوله نو د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او نورو مؤمنانو په زړونو کې به دا هيله گرځبدله چې کاشکې یوه داسې معجزه خرګندېدلاي چې په لیدوسره بي دغو خلکو ايمان راوړي واي. دې غوبښته په ټواب کې چې خدای تعالی کوم هدایات ورکړل هغه هم د مخه ذکر شوي دي. په دې وخت کې خدای تعالی د خپل وروستي نبی ترقولو لویه معجزه وړښکاره او خرګنده کړه او خلکو ته بي وویل چې تاسې د کومو معجزو غوبښته کړې وه پکار ده چې لومړي هغه معجزه وګورئ چې هغه د نړۍ د تولو او سېدونکو انسانانو

لپاره ده او په هغې کې د هر عاقل او پوه انسان لپاره د لارښونې اسباب شته، هغه معجزه قرآن دی او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته چې خومو هعجزی ورکړی شوې دی رښتیا خبره خو دا ده چې تریولو لویه هعجزه همدغه قرآن دی.

د دغې دورې په رانازل شوې سوت (عنکبوت) کې بنودل شوې ده چې په دغو مخاطبو کسانو کې خوک په دې نه پوهېده چې له نبوت خخه پخوا پیغمبر صلی الله علیه وسلم نه کوم کتابی علم حاصل کړی ۽ او نه په لیک او لوست پوهېده خوله دی سره سره چې هغه کوم کلام وړاندې کوي هغه دومره اوچت او له داسې حکمتونو خخه ډک دی چې یو دېر لوی عالم ېی هم ترنه پورې په دې ډول نه شي وړاندې کولای لکه خنګه چې دوی ته د یوه ېی لیک لوسته شخص په ژبه وړاندې کېږي، سره له دې بیا هم دا خلک د معجزې غوښته کوي. نو وواهی چې د معجزې خرګندېدنه او نه خرګندېدنه خو زما د رب په حکم کې ده، مګر زه تاسې ستاسې له بدانجام خخه په بشکاره وېروم. البته تاسې ته دې خبرې غور په کار دی چې آیا زما د نبوت د ثبوت لپاره هغه الهی آیتونه کافي نه دې چې زه ېی تاسې ته اوروم. تاسې غور وکړئ نو در معلومه به شي چې دا آیاتونه د هفو خلکو لپاره له یوې مخې رحمت او نصیحت دی چې زرونه ېی د ایمان له دولت خخه ډک وي او د ترلاسه کولو اهلیت ېی لري. په خپله حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم قرآن مجید ته تریولو لویه معجزه ویاپی ده، هغه وایی چې : (په پیغمبرانو کې هر یوه پیغمبر ته خدای تعالی دومره معجزې ورکړی چې په لیدو سره ېی خلکو ایمان راووړ خو کومه معجزه چې ماته راکړی شوې هغه (قرآن) وحجه ده چې خدای تعالی پر ما باندې رانازله کړی ده. له دې کبله هیله من یم چې د قیامت په وړ به زما د پیروانو شمېر تریولو زیات (وی) قرآن یوه داسې معجزه ده چې هغه تلپاتې او دایمی ده. نورې معجزې مؤقتې وي او پای ته ورسپدې، خو دا معجزه به ترقیامته پورې وي او خلک به خانته راکلای. د قرآن پاک د کلام نظم، فصاحت او بلاغت او په هغه کې د داسې غیبو خبرو او وړاندېښو ذکر راغلې دی چې هېڅ انسانی ذهن ورته نه شي رسپدلاي. د هغه د اغښې قوت، د هغه د احکامو او لارښونو ګټورتوب چې تراوشه پورې د انسانی تولنې د اقتصادي

نظام لپاره په کار اچول شوي دي په دې کچه یې بل کوم اقتصادي نظام نه شي وړاندې کولای او د موضوع له دومره پراختیا سره سره بیا هم د هردوول تضاد او اختلاف له بیان خخه خوندي پاتې دی او تر هرڅه لازیات دا چې دا ټول کلام د یوه داسې شخص په زبه اداء شوي چې په اصطلاحی معنی بېخی نالوستی و. دا ټولی خبرې د قرآن مجید پرمعجزه والي باندې داسې دليونه دی چې د هغو په اساس نن هم پرمحمدی نبوت باندې باورکېدای شي او کېږي .

3- بنکاره او سپینې خبرې :

په دې دوره کې د رانازل شوي کلام یوه خانګرنه دا ده چې په دې وخت کې به له کافرانوسره بنکاره او سپینې خبرې کېږي، له هغو خخه دا اټکل کېدای شو چې اووس له پوهولو او بنو دلو خخه خبره تېرې شوې که یې منئ خو اووس یې هم وخت دی وېښې منئ که نه نو د خپل انکار او ضد د نتائجوسرا ته تیار اوسي.

لکه خنګه چې وویل شول: (زه د خپل رب له خوا راغلی یېم، په یوه رونبانه دلیل قایم یې او تاسې هغه درواغ بولئ چې د دې انکار په بدل کې کوم عذاب راځي را دې شي مګر زه تاسې ته وايم چې زما په اختیار کې هغه خه نه دې چې له تاسې سره په پېړه عمل وکړم، فيصله یې د خدای په لاس کې ده. که خبره زما په واک کې واي نو معامله کله پای ته رسپدلاي شوه د غېښو علم له خدای جل جلاله سره دی هغه پوهېږي چې د کوم کار لپاره کوم وخت مناسب دی هغه د دې خبرې قدرت لري چې کله وغواړي پر تاسې باندې عذاب نازل کړي)

(د سورت الانعام د ۶۰ خخه تر ۷۰ پورې او بیا ۱۳۵-۱۳۴ پورې لاندې آیاتونه

وګوري).

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّا كُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلُّ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (60)
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرِسِّلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّهُ رُسْلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ (61) ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ (62) قُلْ مَنْ يُنْجِيْكُمْ مِنْ ظُلْمَاتِ

الْبَرُّ وَالْبَحْرُ تَدْعُونَهُ تَضْرِعًا وَحْفِيَّةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ (63) قُلِ اللَّهُ يُنْجِيْكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ (64) قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فُوْقَكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتَ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شَيْعًا وَبُدِّيَقَ بَعْضَكُمْ بَأْسًا بَعْضٌ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْأَيَّاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ (65) وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمٌ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بُوكِيلٌ (66) لِكُلِّ نَبَأٍ مُسْتَقِرٌ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ (67) وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخْوُضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخْوُضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُسْبِيَنَّ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (68) وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَقْوَنَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذَكْرَى لَعَلَّهُمْ يَتَقْوَنَ (69) وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهُوَا وَغَرِّهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَرْ بِهِ أَنْ تُبَسِّلَ نَفْسُ بِمَا كَسَبَتْ لِيَسْ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَيْ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدُلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخِذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أَبْسَلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ (70) [الأنعام : 60-70] {إِنَّ مَا تَوعَدُونَ لَاتُ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجَزِيْنَ (134) قُلْ يَا قَوْمَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانِتُكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مِنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (135)} [الأنعام : 134 ، 135] وروسته بیا په دې لې کې هدایت ورکړ شو چې کوم خلک د دین چارې یوه لوړه ګنې او هغوي د دنیا په ژوندانه مست دي هغوي په خپل حال پرېږدې، البته هغوي ته دا قرآن پرله پسې اوړو که یې بیا هم نه منې نو هغوي ته وواړه چې ای خلکو! تاسې په خپل څای کې هغه عمل کوئ چې تاسې هغه غواړۍ، زه هم په خپل څای کې عمل کوم، زړ به نتيجه ستاسې مخ ته درسي چې خوک په سمه لارو.

داد دې دول کلام یوه بېلګه ده. سرېړه پردي د دې دورې به (وحیه) کې په بنکاره او واضحه توګه دغه بېلګې مخې ته راخي او دا ګواکې د دې خبرې اعلان و

چې اوس خبره د پربکېرى پېاو ته وردا خلېرى .

د هجرت لپاره تیاري :

له دې سره سره د دې دورې په کلام کې بیابیا د هجرت لپاره واضح او بنکاره نغوتې مخې ته راخی لکه خنګه چې د عنکبوت په سورت کې هدایت ورکړي شو چې ای زما بندګانو! یوازې زما بندګي وکړئ که زما د بندګي په سبب تاسې ته د خپل هېواد ځمکه تنګه شوې ده نو د دې پروا مه کوئ زما ځمکه دېره ارته ده.

مطلوب دا چې کور کهول دې درنه پاتې شي خو زما د بندګي اړیکې دې ونه شلول شي. د یوه ساکنین لپاره چې زیاتونه زیاته وپره کېدای شي هغه د مرګ وپره ده نو یقین ولرئ چې مرګ خود هر یوه لپاره دی او بیا به موږ ته راوستل کېږئ نو که یوازې زما په لاره کې مرګ راشی نو بیاد کومې خبرې فکر دی. چې د صالح عمل او ایمان له شتمنی سره راشی، په داسې باغونو کې به آرام اوسبېږئ. دا څومره بنه اجر دی د دغوعمل کوونکو لپاره چې له سختونه په سختو حالاتو کې هم دا عمل کوونکي د الله د دین په لاره کې ټینګ اوسي او د خپلو هلو خلو په هر پراوکې یوازې پرڅل رب باندې توکل کوي.

بیا دا ونسودل شو چې د خدای په لاره کې د کور کهول د بربنسودلو دویمه اندېښنه له ستونزونه ډک ژوند تېرول دي، په دې باب د هغوي ایمان ټینګ کې شو. هغه دا چې په اصل کې د رزق چارې د خدای په لاس دي، وګوري په ځمکه کې څومره ژوي دي چې خپل رزق په خپلو لاسونو نه شي اوجټولای خو خدای جل جلاله هغوي ته هم رزق برابروي او هغوي یې خوري نو اختر تاسې ولې د هغه له رزاقیت نه داسې ناهیلي کېږئ چې هغه به تاسې ته رزق نه درکووي.

سرېبره پردي د دې دورې په یوه بل سورت (بنی اسرائیل) کې د هجرت لپاره تعليم ورکړي شو، وېږي وېل دعاګانې غواړئ چې: (ای ربه! مابنه ځای ته ورسوه او له مکې څخه مو په بنه توګه راویاسه او له خپل لوري نه پر دېښمنانو باندې فتحه او نصرت راکه او ای پېغمبره اعلان وکړه چې حق راغی او باطل له منځه ولار، باطل له منځه تلونکي دی.

لنده دا چې دا او داسې نورې هغه نغوتې وي چې د دې دورې په کلام کې پیداکپري: په دې کلام کې خو له یوې خوا د دې راتلونکي اوښتون لپاره اشارې کېدلې او له بلې خوا له هغه حالتو خخه د ژغورنې لپاره د تياري ضرورت ټ چې په کراتنو به ورسه مخامنېدل؛ پر آخرت باندې بشپړ یقین، د دنيا د نعمتنو هوا او هوس له زړونو خخه ويستل، خالص توحید او د هغه غونښتني په صحیح توګه ذهن ته سپارل، په زړه کې پرته له الله نه بلې کومې اسرې ته خای نه ورکول، یوازې همغه ذات ته په بشپړه توګه اسره کول، کوم هدایات چې د الله له لوري رانازلېدل بې له کم وزیاته پوره وړاندې کول او د دغو تولو کارونو د ودې او پرمختګ لپاره لموڅخ واسطه کول او دې لوري ته پوره پاملنې او داسې نور اساسات وو چې د مسلمانان ګډ روزنې لپاره رانازلېدل او له دې سره سره به په دغو سختو حالتو کې هم هغوي ته د دین د تبلیغ لپاره ضروري هدایات ورکول کېدل.

اوومه برخه

(هجرت)

- ◆ مدینې ته د ټولو مسلمانانو هجرت
- ◆ د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وړنې (قتل) مشوره
- ◆ له مکې څخه وتل
- ◆ د ثور غار ته پناه ورورل
- ◆ مدینې ته تشریف راول
- ◆ په مدینه کې مېشت کېدل
- ◆ د نبوی جومات ودانول
- ◆ ورورولي (مواختات)

په اسلامي اصطلاح کي یوازي د الله د دين په خاطر خپل هبواو پرپنبدول او یوه بل داسي ځاي ته ورتلل چې هلتنه د دين غونښتنې بشپړوي، هجرت باله شي. د یوه مسلمان لپاره جائزه نه ده چې هغه ماري د کار وبار، کور او جايداد يا د خپلولي او قرابت په خاطر په یوه داسي ځاي کي پښي تینګي کړي چې هلتنه ورته د اسلامي زوند تېرولو او د الله د دين د بلني ورکولو آزادي نه وي.

دلتنه پردي خبرې باندي پوهېدل پکار دي چې که چا د الله پردين باندي ايمان راپړي وي نو هغه ته ترکفري نظام لا ندي زوند یوازي په دوو صورتونو کې رواکبدلای شي: یو دا چې په دغې ځمکه کې د اسلام د برايسی کولو او د کفري نظام د نسکورولو او پرڅای یې د اسلامي نظام د تینګښت لپاره هلي څلې وکړي، لکه ځنګه چې په مکه کې مسلمانان پاتې شول او پرله پسې یې هلي څلې کولې او د دې کار په مقابل کې یې هر چول ستونژي ګاللي. دویم دا چې په رښتیا سره له هغه ځایه د وتلولار ونه مومني یا هغوي ته بل کوم داسي ځاي په لاس ورنه شي چې هلتنه د اسلامي زوند تېرولو او د اسلامي نظام د تینګښت لپاره هلي څلې وکولای شي.¹

خو چې کله یو داسي ځاي په لاس ورشي چې هلتنه د دين غونښتنې پوره کبدای شي لکه ځنګه چې په هغه وخت کې د مدینې پرڅمکه باندي دا هيلې ترسره شوې وي نو په دې صورت کې یوازي هغه خلک د بخښې وړ دي چې هغوي بشپړ معدور او اړ وي او په هېڅ دول د سفر کولو وړ نه وي که هغه د ناروځي له کبله وي یا د مفلسي او بې وسی.

مدیني ته د تېرولو مسلمانانو هجرت :

کله چې په مدینه کې اسلام تر یوې اندازې پوري خپورشو، نو په دې وخت کې تېرولو هغه مسلمانانو ته چې په مکه کې د کافرانو له خوا ځورېدل د دې خبرې اجازه ورکېل شو چې مدینې ته هجرت وکړي، له دې سره سه د مسلمانانو د هجرت د مخنيوي لپاره کافرانو نور هم خپل مظالم پسې زيات کېل او

1- دا خبره په پام کې ولري چې د هجرت لپاره دارالاسلام موجودت شرط نه دی دکفر دا حکامو له اطاعت خخه نې داده چې یو مسلمان دخان ژغونکی لپاره کوم خنګله یا غره ته لایشی او هلتنه زوند تېر کړي . د مسلمان له نظره د دین د ژغونکی اهمیت تر هر څه زيات دی

هړدول کوښښونه یې وکړل چې دا خلک د هغوي له منګولو نه خلاص نه شي مګر مسلمانانو خپل مال، سر او اولاد په خطرکې واچاوه او د الله جل جلاله د دین لپاره یې د خپل هېواد پرېښونه غوره وګنله او هېڅخ دول خواک او د مال حرص د هغوي د ارادې خند ونه ګرځبدل، ورو ورو ګن شمېر صحابه مديني ته لارېل خو له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره حضرت ابوبکر رضی الله عنه او حضرت علی رضی الله پاتې شول او یا داسې مسلمانان پاتې شول چې د مفلسي له کبله اړوو او سفرېي نه شوای کولای .

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وزنی (قتل) مشوره:

کله چې د نبوت دیارلسم کال پیل شو نو تر دې وخته پوري یو زیات شمېر
صحابه و مدینې ته هجرت کړي و، دا وخت قريشو ولیدل چې په مدینه کې د
مسلمانانو ټواک ریاټپېري او هلتنه اسلام خپرېږي، نو هغونه اندېښمن شول او په
بېشپړه توګه یې د اسلام د له منځه ورلو لپاره تدبیرونه او فکرونه سنجول. پرمومي
قومي مسائلو باندي یې د فکر کولو لپاره د مشوري یوځای (دارالندو) تاکلی ټه، هلتنه
د هري قبېلې مشران او نامتو سرداران راغونو شول او دا فکر یې وکړ چې اوس د دې
نهضت د له منځه ورلو لپاره څه باید وشي، یو شمېر خلکو دا مشوره ورکړه چې محمد
صلی الله علیه وسلم دې په زنځیر وټپل شي او په یوه کوټه کې دې بندې کړي شي،
مګردا مشوره په دې سبب ونه مدل شو چې ځینو خلکو ووبيل کېدای شي چې د
حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ملګري د هغه د خلاصون لپاره راشي او مور یې
په مقابل کې ماته وخرو. یوه مشوره دا و چې هغه دې له خپل تاټوې څخه وشپل
شي، خو دا هم د دې لپاره ونه مدل شو که دې کوم ځای ته لار شي هلتنه به د
پېروانو په پیداکولو بوخت شي او نهضت به یې پرله پسې پرمخ ولاړشي. په پاى کې
ابوچهل دا مشوره ورکړه چې له هري قبېلې څخه دې یو یو ټخون وتاکل شي او دا
تیول دې په ټخون پرحضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندي حمله وکړي او هغه
دی ووژنې په ټخون به د هغه **وزله** (قتل) په تولو قبیلو باندي ووبسله شي او د

هاشم کورنی به یوازی له دی تولو قبیلو سره د جنگ مقابله ونه شی کرای. دغه رایه تولو ومنله او په پای کی د دی کار لپاره یوه شپه وتاکل شوه او دا پریکپه وشوه چې تاکل شوی کسان به تول د هغه له کور خخه چاپرپری. کله چې هغه له خپل کورنه دباندې وئی نو دوی به خپله دنده سرته رسوی. په عربو کی د شپی له مخې په ناخبری د چا کور ته ننوتل نامنلی او بدکار گنل کپده. خدای تعالی داسې وکړل چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یې د دینمنانو په پتو تدبیرونو پوه کړ او د وحی په ذریعه ورته حکم وشوه چې او سه ته هم مکه پرپرده او مدینې ته خه. په دی دول یې له هجرت خخه دوی ورځې د مخه حضرت ابوبکر رضی الله عنہ سره مشوره وکړه او دا پریکپه وشوه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به له ابوبکر رضی الله عنہ سره سفرکوی. د دی خبرې لپاره د اونسانو تجویز ونیول شو او لړغوندې د لارې خوری هم واخیستل شو.

له مکی خخه وتل:

د قریشو کافرانو چې کومه شپه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وزلو لباره تبره کړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دی شپه حضرت علی رضی الله عنہ راوغونبنت او ورته یې وویل چې پرما د هجرت حکم شوی دی. زه به نن شپه مدینې ته ورځم. له ما سره د ډېرخ خلکو امانتونه دی دا هغونی ته وروسپاره او ته نن شپه زما په بستر کې خمله، ترڅو کتونکی په دی ډاډه اوسی چې زه په کور کې موجود یم. که خه هم د قریشو کافران د هغه د وینو تری وو، خو بیا یې هم هغه یو داسې امین او دیانت دارګانه چې خپل امانتونه او مالونه به یې راوړل او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته به یې اپنیو دل. کفارو د شپی د هغه صلی الله علیه وسلم کور کلا بند کړ. کله چې شپه پخه شوه نو هغه په آرامی او ډادینه له کور خینې ووت. په دی وخت کې یې دیس سورت د دی آیت:

{أَوْجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَانِفِهِمْ سَدًّا فَأَعْتَنَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ (9)}

[یس : 9 ، 10] تلاوت کاوه او یو ډک موتی خاوه یې واخیستله او بیا یې شاهت

الوجوه (مخونه دې ادل بدل شي) ووايە او د کفارو خواته يې وشيندله او د هغۇي له منئه ووت په دې وخت كې د خدای تعالى په قدرت سره پرکافرانو باندى داسې غفلت راغى چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم يې له منئه تېرشنو خو دوی ونشولىدلاي. بىا د حضرت ابوبکر رضى الله عنه كور تە ورغى او د هغە په ملگرتىيا له مكى خخە ووت او د ثورغار تە يې پناھ يوورە.

د ثور غار تە پناھ ورورل:

د حضرت ابوبکر رضى الله عنه زوی عبدالله رضى الله عنه (نوی زلمى) ؤ د شېپى بە له هغۇي سره او سېدە او گھېيچ بە ورغى ترخو دا پتە ولگۇي چې کفار اوس خە مشورى كوي. خە معلومات بە يې چې ترلاسە كې هغۇي دواړه (حضرت محمد صلى الله عليه وسلم او حضرت ابوبکر رضى الله عنه) بە يې هم پې خبرول. د حضرت ابوبکر رضى الله عنه مربى بە پە شېپە كې د وزو شىدې ورورلې يا بە يې له كوره خىنې يوچە خواړه ور رسول. پە دې دول سره هغۇي تردي ورخۇ پورې هلتە واسېدل.

گھېيچ چې قريشو وليدل چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له مكى خخە هجرت كرى دى نو دې اندېنىمن شول او اخوا دېخواپى بە هغۇي پې ھلى خلى اومنىي رامنىي ووھلى يوچل آن تردي چې پە كوم خاي كې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم پت شوي ؤ د همغە غار ترخولې پورې هم ورغلى وو. د هغۇي د بىنکالو اوريدلو نه حضرت ابوبکر رضى الله عنه اندېنىمن شو. دانه چې هغە خپل ئاخان پە خطرکې ولید بلکى پە دې خاطر چې د خدای رسول تە خە تکلیف ونە رسپېرى. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم چې د ده وېرە ولidle نوپە پورە دا د سره بې هغە تە تسل ور كې او وېپى ويل:

إِنَّمَا فِي الْأُنْوَرِ إِذْ يُقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزُنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا [التوبه: 40] همداسې ھم وشول. د خدای تعالى په حکم د غار پە خولە كې داسې علامې او نسې پىدا شوي چې کافرانو وليدلې نو فکرېپى وکې چې پە دې غاركې حوك ننوتى نه دى لە دې كبلە د قريشو کافرانو اعلان وکې كە

چېرى ھەر چا حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مور تە پە ژوندون او يا مېرىنە را ووست نو ھەتە بە سل (100) اوبىان انعام ورکېل شى. د دى انعام اعلان چى ھەر چا اورېدىلى ۋە ھەفوی بى پە لىتە كې شول دلتە او ھلتە بى پىسى ۋەخاستل.

مدىني تە سفر:

خلۇمە ورخ حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ۋۇرلە غار نە را ووتن ، يوھ شىپە او ورخ بى پەلە پىسى سفر وکپ. حضرت ابوبکر رضي الله عنه لا د مخە د دوو اوبىانو تىيارى نى يولى ۋە . چى پە غۇشۇ پىت وو د لارنىسۇنى لپارە بى ھەم يو تىن پىداكىرى ۋە كله چى دويمە ورخ د غرمى پە وخت دېرە گرمى شوھ نو د يوھ پان پە سورى كې بى لېر غوندى ۋە آرام وکپ، ھلتە نىزدى يو شىپۇن پىداشۇ د ھەتە د وزۇ پى بى وختىلى او بىا له ھەتە خايدە خۇخۇپىل ناخاپىك يوھ سېرى (سراقە بن جعشم) پە ھەمدى وخت كې ھەفوی ولىدل، دى د انعام پە ھەفوی پىسى راوتلى ۋە. كله چى ھەفوی بى ولىدل خېل آس بى ورپىسى ۋەخلاوھ آس تىندىك

و خۇر او ولويىد . بىايىپە خان سنبال كې او د حىملى لپارە چىمتو شو، كله چى مخ بە ورپاندى لار د خدای پە قىرت د د آس تىزىنگۇ پورى پە مەڭكە بىنخ شو. دا وخت سراقە غەمجن شو او فىكريپ وکپ چى ولې معاملە بىل دوول د او زە پە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم باندى بىرىد نە شەم كولاي نو بى لە خىنە بى لە خېلىپى وپرى نە رسول الله صلى الله عليه وسلم تە خان تىسلىم كې او د امان غۇښتىنە بى وکپە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ھەتە وختىنى او امان بى ورکپ. دا ھەم د ھەتە يوھ معجزە وھ.

مدىني تە تىشىف ورول:

مدىني تە د دوى لە ورتىگ نە پخوا د دوى خېرىپىلى ۋە او قول بىنار بى راتلى تە سترگى پە لار ۋە. كوچنيان او لويان بە هەرە ورخ گەپىئە د وختە لە بىنارە راوتلى او دىاندى بە راتپىلدى او تە غرمى پورى بە سترگى پە لاروو او بىا بە بېرته ستانە شول لىنە دا چى پە كومە ورخ دى مبارك راغى، مەنتىزىنە لە لرى د ھەتە د راتلى نېنى او

علامې ولیدلې، له ټول بنيار نه د تکبیر انگازې پورته شوې او د منتظرينو زړونه وغورېدل، له مدینې نه د درې ميلو په واتن د قباء په نامه یوئای دي، هلتنه د انصارو ډېرې کورنې آبادې وي په دوی کې د عمرو بن عوف کورنې تریولو ممتازه او غوره وه او ګلثوم بن الهمد یې مشرؤ دغه نېکمرغی د دغې کورنې په برخه و چې د دواړو جهانونو سردار تر ټولو مخکې د هغوي مېلمسټيا قبوله کړه او په قباء کې د هغوي په کور کې میشت شو. حضرت علی رضی الله عنہ ھم له درې ورخو سفر نه وروسته راوسېد او په همدي خای کې دېره شو.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د نبوت په دیارلسم کال د ربیع الاول د میاشتې په اتمه چې ۶۶۲د دسمبر ۲۰ سره سمون خوري قباء ته ورغی په قباء کې د هغه لومړی کار د یوه جومات ودانول وو. هغه په خپل مبارک لاس د جومات بنسټ کېښود او له نورو صحابه و سره یې یوئای د جومات په ودانولو کې برخه واخیسته. په قباء کې له خو ورخو ستنبدونه وروسته د مدینې په لور و خوځېد. د جمعې ورخ و چې په لار کې د بني سالم په کلې کې د جمعې د لمانځه وخت شو او دا د جمعې لمانځه لومړي خطبه او لومړي لموئح و چې دلته یې اداء کړ کله چې مدینې ته ورغی د هر سرښتونکي دا هيله و چې د هغه د مېلمسټيا ويړ ورېه برخه شي. هره قبيله ورته راتله او ويبل به یې چې (ای پېغمېره! دا کور دی، دلته واوسېږي) د خلکو د مینې او محبت یوه ځانته نپې و چې هر زړه د هغه د لارې فرش و او په هر چا کې د سرښندنې ولوله راپارېدلې و ښې په پرمونو ختنې او ويبل به یې :

طلع البدرعلينا سپورمې پرمور راختلي د

من ثنيات الوداع

وجب الشكرعلينا

ما دعا لله داع

د دواع غره له کندو خخه

پرمور د خدای شکر واجب دی

تـرـخـوـ چـېـ دـعـاءـ غـښـتـونـکـيـ دـ دـعـاـ

غـښـتـنـهـ کـوـيـ

معصومو نجونو به داریا واهه او ويبل به یې :

نـحنـ جـوارـمـنـ بـنـيـ النـجـارـ مـورـ دـ نـجـارـ دـ کـورـنـیـ نـجـونـیـ (وـاـ)

محمد صلی الله علیه وسلم خه نښه گاوندی یا حبذا محمد امن جار

دی

محمد صلی الله علیه وسلم له هغۇ نجۇنو نه پۇنىتىنە وکرە (آیا تاسى لە ما سرە مىنە لرىئ؟) هغۇي ووپىل (ھو!) دە ووپىل (زە ھم لە تاسى سرە مىنە لرم.).

پە مدینە کى مىشت كېدىل:

د كورىبە والى وپاپ بە د چا پە بىرخە شى؟ دا يوھ داسى پۇنىتىنە وھ چى تصفىي بى آسانە خېرە نە وھ .حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ووپىل: زما اوپىش چى د ھر چا د كور مخى تە ودرېد هغە دې دا خەدمەت ترسە كېرى. پە دې توگە دا وپاپ د حضرت ابى ایوب انصارى رضى الله عنە پە بىرخە شو. دا اوپىش چى پە كوم ئاخى كى نبوي جومات دى لە هغە سرە جوخت د هغە كورۇ. دا كور دوھ پۇرپۇز ئۆپورتى پۇرپۇز حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تە ورلاندې كېر، خو هغە د خلکو د تگ راتگ د آسانتىيا لپارە لاندىنى پۇر غۇرە كېر او پۇرتى پۇر د حضرت ابى ایوب او د هغە د مېرىمنى پە بىرخە شو .

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم اووه مىاشتى ھەمدلەتە تېرىپى كېرى، وروستە لە دې چى كەلە د نبوي جومات ترخنگ د هغە لپارە كوتىنى (حجرى) جورپى شوپى نو دى ھلتە لار خو ورخى وروستە بى د كورنى وگېرى ھم مدینى تە راڭلە.

د نبوي جومات ودانول :

پە مدینە كى لە مېشت كېدىن وھ وروستە تېرپەلە لومپى او ضرورى كار د يوھ جومات ودانول وو. دى چى پە كوم ئاخى كى اوسبىدە ترخنگ بى د دوھ يېتىمانو يوھ قۇيىھ ئىمكەنە پەتە وھ د هغې يېتە ورکە او دا ئىمكە يېتە تېلاسە كېر. او د جومات د ودانولو پە كار پېيل وشۇ پە دې وخت كى حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ھم د مزدورانو پە خېر لە هغۇي سرە يۈچىي كار كاۋە او درنى درنى تېرىپى بى راۋىلپى . دغە جومات پە سادە توگە جوپى شو. دېپالونە بى د اومو خېپتى وو. چەت بى د

کجورو له پایو نه جوره و سنتی یې د کجورو تنبی وې د جومات قبله بیت المقدس خواته وه ئىكەنچى تردى وخته پورى لاهىدغە قبله وه كله چې قبله كعبى خواته شوھ نو پرەماگە بىنسىت جومات ھم ترمىم كىراي شو د جومات ھمكە خامه وه د باران پر وخت بە پكى چكپ او ختىپى وې، لىرە مودە وروستىه یې ھمكە پە تېرىو پەپەنل شوھ د جومات پە يوه سر كې يوه سرپىتى چوتەرە وھ چې (صفە) بىل كېدە دا ئىمەن د ھەنچە خلکو لپارە وو چې اسلام بە یې راۋى او كور مور بە بى نە درلۇد .

كله چې نبوي جومات جور شو نو ترخنگ یې د پاكو بىيىانو لپارە ھم كوتىپى جورى شوې دا ھم د اومو خىستو او د کجورو له كېپو خخە جورى شوې وې دا كوتىپى پە شرعىي گز پە بر شىپىشپىر او پە اوپىدو لىس گزە وې چت یې دومە جگ و چې سېرى بە ودرىد نو لاس بە یې ورسىپەدە پە دروازە بە یې د كەپلۇ پىدىپى ھۇندىپى وې د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د كور ترخنگ چې كوم انصار او سىپەل د خوراک خىباڭ لپارە بە یې ھەنچە تە يۈچە شىدىپى ورلىپەلە كله نىگولى او كله نور خە. بىس پە ھەمىپى توگە یې ژوند لە تىنگىسيا سەرە تېرىپىدە .

ورورى (مواخات):

پە مكە كې چې كومو مسلمانانو خېل كور كەھول پەپەنۈد او مەدىنىي تە راغلە، تقرىيائۇل بې شتو او بې سامانە خلک وو. پە ھەنچە كې شتەن خلک ھم وو خو خېل مال یې لە مكې خخە راۋىدە نە شو. او تۇل شىيان یې ھەللتە پې اىبىنى او پە خېل راغلى وو. كە خە ھم دا تۇل مهاجر د مەدىنىي د مسلمانانو مېلمانە وو خو پە ھەر حال ھەنچە خانتە د انتظام ضرورت احساساوه دې خلکو د خېلۇ لاسۇنۇ پە تىاڭو ژوند تىرسە كول غورە كار گانە پە دې توگە كله چې د نبوي جومات ودانى سىرەتە ورسىپەدە نو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم يوه ورخ انصار راوغۇنىتىل او ھەنچە تە یې ووپىل چې دا مهاجرين ستاسىپى وروپە دى بىبا بە یې يوتن لە انصارا او يوتن لە مهاجرە خخە راوغۇنىتىل او وې بې وپىل چې اوس تاسىپى د يو بل وروپە بىئ پە دې دول تۇل مهاجرين د انصارا وروپە دى. او د خدای جل جلالە دا مخلص بىندگان چې پە

حقیقت کې سره ورونه وو لا زبات ورونه او د یو بل دوستان شول . انصارو خپل مهاجرین ورونه خپلو کورونو ته بوتلل او د خپل ټول جایداد او سامان حساب يې د هغوي مخ ته کېښود او وېي ویل چې نیم يې ستاسي او نیم يې زموږ . د باغونو حاصلات، د کښت پیداوار، د کور اسیباب، کور او جایداد لنده دا چې هر څه يې برابر د ورونو په څېر ووبېشل شول او دا بې کوره مهاجرین چې کوم وخت پرځای دا دمن شول وروسته له دې نورو ډپرو مهاجرو هم پرکار وبار پیل وکړ . د کانونه يې پرانېستل او په نورو کارونو لګیا شول . په دې ډول د مهاجرو د بسیا کېدو کار ترسره شو او له دې لارې هم داډه شول .

اتمه برخه

(اسلامی بلنه په یوه نوی دوره کې)

له هجرت خخه د مخه به چې د مکې مشرکانو ته د اسلام بلنه ورکول کېده دا د هغۇي لپاره يو نوي شى ئ، مگر وروسته له هجرت نه چې په مدينه کې يەودان ورسەه مخامخ شول هغە دا ئ چې دا خلک پرتوحید، رسالت، آخرت، پىنىتو، وحىي او نورو باندى قايل وو او د يوھ پىغمەر (موسى عليه السلام) دامت له املە د راپېل شوي شريعت د منبىت مدعىان ھم وو. په اصل کې د دوى دين هغە اسلام ئ چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم يې بلنه ورکوله خو دا بله خبره وو چې د خو پېرىيوبى باكىو په سبب بې شمبەر بدى پكى پىداشوي وي او د هغۇي ژوند د خدایي اصل دودونە پكى داخل شوي وو. له دوى سره بە ارومرو تورات ئ، خو په هغە کې يې دېر زيات بشري كلام ئاي كېرى ئ او كە چېرى پكى خە خدایي احکام ھم پاتىي وو هغە بە يې د خپل زىدە په غوبىستە د تاپىلۇنۇ او سېپىنۇ (تىرىجاتو) پە قالب کې اچول او له يوھ شي نه بې بل شى جور كېرى ئ. د خدایي له دين سره يې اپىكە پېرە كمزورىي او سىستە شوي وو او پە تولىز دۇل پە هغۇي کې د بدى داسې جىرىي تىينگى شوي وي چې د خدایي جل جلالە كوم بندە به كوم وخت هغۇي تە دلارىنىونى لپارە ورغى نو د هغە يوھ خبره بە يې ھم نه اورىدله بلکى هغە بە يې خپل ترقولۇ لوى دىبىمن گانە او د هغە د آواز چوپىلۇ لپارە بە يې ھردىلۇ كوبىنىن كاوه كە خە ھم دا خلک پە حقىقت کې داصل لە مخي (مسلمانان) وو خو دا وخت دومرە بې لارې شوي وو چې هغۇي پە خپلە ھم پە دې نه پوھېدل چې اصلىي دين يې كوم ئ

له دې املە پە هغە وخت کې د اسلامي نەھىت كار يوازى خلکو ته د دين د اصولو د اساسىي تعلیم ورپېشىدە نه وو بلکى پە هغۇي کې د ديني روح د بىا راژوندى كولو كارھم ئ، ئىكە چې هغۇي پە يوھ لحاظ (منحرف شوي مسلمانان) وو. سېرىپەرە پېدى لە خلۇرۇ خواو مدينىي تە د راغلۇ مسلمانانو راپىلول او د مهاجرىنۇ او د مدينىي د انصارو لپارە د يوھ وروكىي شانتە اسلامي رىاست بىنىت او تاداوا اپىنىوەل ھم وو دا ئىكە چې تراوەسە پورى خو نەھىت يوازى د بلنىي داصلو، د عقايدو د اصلاح او د ئىھىنە نورو اخلاقىي تعلیماتو بشپەھدایات ورکىي وو، مگر پە دې وخت کې د ژوند كولو د لارو

چارو اصلاح او د انتظامي قواعدو او خپل منخي اړیکو د سمون لپاره قوانینو ته اړتیاوه په دې دول دغه اړخ ته هم پامېلنډه وشوه .

په دې وخت کې یو بل لوی بدلون دا ټې چې تراوشه د کفر په چاپېږیال کې د اسلام بلنه ورکول کېده او هله پاتې مسلمانانو به د کافرانو ظلمونه زعمل خو په دې وخت کې مسلمانانو یو خپلواک غونډې حکومت جوړکړي ټې چې له خلورو خواو خخه د کفر په منځ کې ایسار ټا او دا مهال یوازې د ځورولو او اذیت ورکولو معامله نه وه بلکې تول عرب دې خبرې ته چمتو وو ټې ژټرژه دغه یوموتی مسلمانان له منځه یوسي، ځکه چې له هغوي سره دا وېړه و که چېږي د اسلام دغه نوی مرکز قوي او پیاوړی شي نو بیا به د هغه د مخنيوی لپاره هېڅ چاره پاتې نه شي ځکه نو په دې وخت کې په خپله د دې اسلامي تولګي اونهضت د حفاظت لپاره دا اړتیاوه چې :

1- په پوره جوش او ولولې سره دې د خپل مسلک تبلیغ وکړي، د هغه حقانیت دې په دلا ئلو سره ثابت کړي او هڅه دې وکړي چې زیاتونه زیات خلک خپل هم فکره کړي.

2- مخالفین چې په کومو عقایدو پورې کلک نښتی د هغوي غلطی دې په دلائلو سره ثابته کړي، دا د دې لپاره که یو خوک غواړي چې د عقل په رنګ کې پرخبره پوه شي نو د هغه لپاره اصل حقیقت ته د رسپدو په لار کې دې هېڅ ستونزې ونه اوسي .

3- د کور کهول پربینو دلو او کاروبار له سرته رسولو نه وروسته چې کوم خلک دې نوي ریاست ته راخي او را تولېږي، نه یوازې دا چې د هغوي د پیوستون کوم انتظام دې وکړي شي بلکې د هغوي داسې ایمانی او اخلاقی پالنه دې وشي چې د تنګسیا او بې اطمینانی په حالت کې هغوي له پوره صبر سره د حالاتو مقابله وکولای شي . او په ډېر سخت حالت کې هم د هغوي قدم ونه نښوېږي .

4- مسلمان دې د دې خبرې لپاره چمتو کړل شي چې کله د دوى د له منځه وړلپاره دسمن حمله کوي، سره له دې کمزورتیا او بې سروسامانی. دې بیا هم په پوره جرئت سره د هغه مقابله وکولای شي او د خپل مسلک په رښتینولی او پرخدای

باندى داسې يقين او توکل ولري چې په هېچ يوه میدان کې ترى مخ وانه رووي .
5- د تحریک په علمبردارانو کې دومره همت پیداکړې شي چې کوم خلک له
پوهې سره سره بیا هم د هغه اقتصادي نظام د ټینګنیست مانع گرځي کوم چې اسلام يې
جورول غواړي، نو هغوي دې په زورسره له منځه یووړل شي .

له یهودو سره معاهدې:

د مدینې خلورو خواو ته د یهودو کلې پراته وو. هغوي ته د اسلامي بلني په
ورکولو سربېره د دې خبرې اړتیا هم وو چې د هغوي د سیاسي اړیکو نوعیت دې و
تاکل شي . کله چې د مکې قريش پوه شول چې مسلمانان له مکې خخه لارل نو
هغوي نه یوازې دا چې ډاده کښې نه ناستل بلکې چې همدا وې لیدل چې په
مدینه کې د مسلمانانو یومنظم ټولکې جورېږي نو د اسلام د دغه مرکز د له منځه
ورلو لپاره يې په خپل زور او طاقت سره په تدبیرونو او سوچونو پیل وکړ، نو ځکه د دې
خبرې اړتیا پیدا شو چې د مدینې خلورو خواو ته د یهودو کوم کلې پراته وو.
مسلمانان دې له هغوي سره خپلې سیاسي اړیکې په بنکاره دول تعین او وتاکې
ترڅو د مکې د مشرکانو د حملې په وخت په دې پوه شي چې د یهودو زور کومې
خواته دې په دې دول يې له هغۇ قبیلۇسره خبرې اترې پیل کړې چې د سره
سمندرګي دغاري او مدینې ترمنځ آبادې وي په دوى کې يې له ځینو خخه د
نایپیلتوپ ژمنه واخیسته یعنې که د مدینې پر مسلمانانو باندى قريش او یا نور خلک
یرغـل کوي نو دا خلک به نه د مسلمانانو په ملګرتیا جنګېږي او نه به د
مسلمانانو له دې بىمانو سره ملګرتیا کوي او له یو شمېر نورو قبیلو خخه يې هم دا تعهد
واخیست که چېږي پر مسلمانانو باندى خوک یرغـل وروړي نو هغوي به له مسلمانانو
سره ملګرتیا کوي .

منافقان:

په مدینه کې چې اسلامي نهضت دا وخت له کومو حالاتو سره مخامنځ و له

هغۇي خخە يوھ ڈېرە مەممە مسئلە د منافقانوھم وە. د مکى پە وروستى دورە كې خو ڈېر داسې خلک پە اسلامى تولگى كې شامل شوي وو چې د اسلامى بلنى پرھقانىت باندى پورە پوهىبدل مگر د خپل ايمان د كمزورتىا پە سبب يې خپلى دنیوي اپىكى د اسلام پە خاطر نە شوای پرېبىندىلاي د سوداگرى، كرهنى او خپلولى بىندىزونە بە ڈېر خلە د هغۇي د اسلامى غۇشتىنۋە مخ كې خنديونە گرەبىل مگر پە مدینە كې داسې ڈېر منافقان ھم پە اسلامى تولگى كې ننوتى وو چې پە واقعىت كې هغۇي لە اسلام نە بېخى منكى وو، خو يوازى د فتتى پىدا كولو لپارە د مسلمانانو پە منخ كې ننوتى وو او يو شىمبىر داسې كسان ھم وو چې د اپتىا لە كبلە يې خپل ئانونە مسلمانان بىندىل خو پە زرونو كې پراسلام باندى ڈادىھ او خوا تولى (خاطرجمع) نە وو خو خنگە چې د قىبلى يا كورنى يو زيات شىمبىركسان يې مسلمانان وو د ھەمدى اپتىا لە كبلە هغۇي ھم پە مسلمانانو كې ئانونە شامل كې ۋو. سرېپەرە پىردى داسې مەھال پالى (موقع پرست) خلک ھم پە دې تولگى كې ۋو چې لە يوپى خوايى د مسلمانانو پە ملگرتىا كې د خپلۇ دنیوي گىتو د تىلاسە كولو فكىركاوه او لە بلى خوايى لە كاfrانو سرە ھم لارە درلودە. دې خلکو دا فكىر كې ئە د اسلام او كفر پە اخ و چې كې اسلام بىيالى شي نۇ دوى تە بە د اسلام پە دايىرە كې امن پىدا شي او كە چېرى ميدان كفر وگانە نو پە هغە وخت كې بە ھم د دوى گتې ساتل شوي وي .

د اسلامى تحرىك لپارە د لىستۇنىي دغە ماران د پورە ستۇنزو لامۇنە وو او لە هغۇي خخە ژغۇرنە آسانە خبىرە نە وو بە مدینە كې چې د دغۇ خلکو د فتتى پە مقابل كې خنگە كارونە وشول پە راتلونكى كې بە يې پە مناسبو خاينونو كې يادونە وشى بە دې وخت كې دې خبىر تە پە كلکە اپتىاوه چې دغىسى منافقان او د اسلام پە لار كې رىستىنىي او د ژور فكى لرونكىي مۇئمان بىايد د يو بل پە مقابل كې وېپىزىدلە شي ئىكە چې دا مەھال مسلمانان لە هغۇ خىالاتو سرە مخامىخ وو چې دې خبىر تە يې پورە اپتىا درلودە چې كوم خلک تراووسە پورى د زىرو تعصباتو او لە اسلام نە پرته د نورو خىالاتو مريان وو او ياد هغۇي پە ايمان كې كوم اېخ كمزورى ئە، هغە ترى چان اوجلا

کری شی .

د قبلي بدلون:

تردغه وخته پوري د اسلام قبله بيت المقدس ؤ. مسلمانانو به هغې خواته مخامنخ لمنځونه کول. له بيت المقدس سره د یهودو اړیکه خورا ډېره نژدې وه، یهودو به هم هغې خواته لمنځونه کول. د دویم هجري کال د شعبان د میاشتی واقعه ده چې د لمانځه په وخت کې د قبلي د بدلېدلو حکم راناژل شو او د بيت المقدس پرخای کعبه د مسلمانانو قبله وګرځدله. په دې توګه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د لمانځه په وخت خپل مخ له بيت المقدس خخه واړاوه او کعبې ته مخامنخ شو. دغه پېښه د اسلامي نهضت په تاریخ کې خورا مهمه پېښه وه. په خپله خدای

جل جلاله د هغې د اهمیت یادونه په دې الفاظو سره کوي:

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمْنَ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ { [البقرة : 143] (مور چې کعبه ستاسې قبله وګرڅوله د هغې سبب دا دې چې دا خرګنده شي چې خوک د پیغمبر پیروی او خوک ترې په شاګر ځېدونکی دی).

سرېبره پردي ددې خبرې اعلان هم ټې چې تراووسه پوري خو د دنيا اخلاقې او ايماني لارښونه یهودو ته سپارل شوې وه خواوس دا له هغوي خخه اخیستل کېږي ځکه چې هغوي ېې حق اداء نه کړا شواو دې نعمت پرقدر پوه نه شول نواوس د هغوي پرخای دغه خدمت مسلمان امت ته ورکول کېږي او دا فريضه به سرته رسوی . د دې پېښې اغېزه دا وه چې د دې ګن شمېر خلکو له دلې خخه د چا په زړه کې ايمان خای نه درلود هغوي افشا شول او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې کاريې سختې نیوکې وکړي او دا بنکاره او واضحه شوه چې د هغوي دریئ په اسلامي تولنه کې خه ډول دي؟ په دې توګه یو زیات شمېر زړه نازړه مسلمانان له اسلامي تولنې خخه جلا شول او تردپه حده پوري له دغسي وګرو خخه اسلامي تولنه پاکه شوه .

نېمە برخە

د اسلامي نهضت دفاع

- ◆ قريشو ته خطر
- ◆ د قريشو روغه جوړه
- ◆ پرقريشو باندي خج(فشار)
- ◆ د حضرمي وژل
- ◆ د بدرغزا
- ◆ د قريشو يرغل
- ◆ د مسلمانانو تيارى
- ◆ له مديني پې خخه د مسلمانانو لښکر
- ◆ د جنگ پوګر
- ◆ د جنگ پيل
- ◆ د قريشو ماته
- ◆ د بدر غزا پاپلي او اغېزې
- ◆ د بدر پرجنگ تبصره او د مؤمنانو روزنه
- ◆ د احد غزا
- ◆ اسباب
- ◆ د کمزورتىيا جرېه
- ◆ د قريشو وړاندې تګ
- ◆ د منافقانو دوکې
- ◆ د کمکيانو ولوله
- ◆ د لښکر ترتیب
- ◆ د قريشو ساز او سامان
- ◆ د جنگ پيل
- ◆ د شا له خوا د قريشو يرغل
- ◆ د الله مرسته او سوبه

- ♦ د رضوان بیعت
- ♦ د سولې تۇن
- ♦ د پېیلیزې ماتې سبۇنە او د مسلمانانو روزنە
- ♦ توکل
- ♦ د مال مىنە
- ♦ د بىرى ضمانت
- ♦ د اسلامىي نېھىت اصلىي محرک
- ♦ د قبایلۇ تعھەد ماتۇل
- ♦ د يېھودىي عالمانى او مىشانو مخالفت
- ♦ د بىنى قىيىقانغ غزا
- ♦ د كعب بن اشرف ورل
- ♦ د بىنى نضىريو اخراج
- ♦ د احزاب غزا
- ♦ د خندق كىندىل
- ♦ د كفارو يرغل
- ♦ د الله جل جلاله مىستە
- ♦ د الله جل جلاله پرفضل توکل
- ♦ د ايمان د دعويي ازمۇينە
- ♦ د كمزورتىبا حىرە
- ♦ د خداي رسول صلى الله عليه وسلم د تقلید و پېلىگە
- ♦ د بىنۇ قىريظە و پاي
- ♦ د حىيىبىي سولە
- ♦ د كعېپى د زىارت سفر
- ♦ له قرىشۇ سەرە خبىرى اتى
- ♦ د حضرت ابوجندل واقعە
- ♦ د حىيىبىي د سولې اغېزى

په مکی مکرمه کي (۱) چي کله د مدیني گن شمېر خلکو د عقبه په مقام کي د حضرت محمد صلي الله عليه وسلم په لاس بیعت کړي ئونو له حضرت محمد صلي الله عليه وسلم نه یې دا غونښته هم کړي وه چي ته او ستا ملګري مدیني ته تشریف راړۍ په خخت کي په بسکاره دا خطر په مخ کي ئو چي د دې بیعت او غونښتي حیثیت په حقیقت کي د مدینه والو له خوا تولو عربو ته د جنګ یو اعلان دی په دې توګه له بیعت کوونکو خخه یوه مشر بن عباده رضي الله عنه چي خپلو ملګرو ته په خطاب سره کوم الفاظ ويلي وو تراوشه پوري په تاریخ کي خوندي او هغه دا دې :

(پوهېږي! له دغه شخص سره د خه شي بیعت کوي؟ تاسې چي د د په لاس بیعت کوي د تولې نړي جنګ په بیهه اخلي. له دې کبله که ستاسي خیال دا وي چي کله ستاسي مال او ستاسي اشراف له تباهی او هلاکت سره مخاځېږي، نو بیا به هغه دېښمانو ته حواله کوي نو بنه داده چي له همدي او سه یې پرېږدي. داځکه، قسم په خدای چي دا د دنیا او آخرت رسواي ده او که چېږي ستاسي اراده داده چي د خپلو مالونو او خپلو اشرافو له تباهی او هلاکت سره سره بیا هم له هغه سره وفا کوي نو بې شکه له هغه سره بیعت وکړي. په خدای سوګند دی چي دا د دنیا او آخرت ګتیه ده) په دغه وخت کي (وقد) تولو غرو په اتفاق سره وویل چي (مور له هغه سره بیعت وکړ د دې

لپاره چمتویو چي خپل مالونه او اشراف د تباهی او هلاکت په خطر کي واچوو).

اوسم نو هغه وخت رارسپدلى و چي د مدینه والو د دغې دعوي ازموينه واخیستل شي.^۱

قریشو ته خطر:

مدیني ته د مسلمانانو او حضرت محمد صلي الله عليه وسلم له ورټگ خخه مطلب دا و چي دا مهال د اسلام لپاره هلتنه د او سپدو یو خای وربرابر شوی و او هغه

۱- دلته د شک او شېړه پکار نه ده چې په اسلام کې دې جنګ بوازې د دفاع لپاره وي بلکې کله چې د دین غوښته وي . نو د حق د پرمختګ لپاره هم باطل قوت ته ماتې ورکوي. دغسې جنګونه د اسلامي غورخنګ په وروستیو دورو کې رامنځ ته شول چې وروسته به یې ذکر راشي.

مسلمانان چې په صبر، تینګار او صداقت سره بیا بیا ازمولیل شوی وو. د یوه منظم ټولگی بینه یې غوره کړې وو. قریشو ته دا یو دېرسخت خطرؤ په دې وخت کې یې په داګه لیدل چې د اسلامي ټولگی دارنګه تنظیم په حقیقت کې د جاهلي نظام د مړینې پیغام دی، پرته له دې هغونی له یو بل خطر سره هم مخامنځ وو چې دوی یې تولوی او خوا خپورې کړې وو. د مکه والو د زوند لویه ذریعه د شام او یمن سوداګری وو. شام ته چې کومه تجارتی لار د سره سمندرگی په غاړه تېړه شوی وو، مدینه هم په همدي لاره کې واقع وو. په مدینه کې د مسلمانانو له قدرت نپولو خڅه یو مطلب دا و چې له شام سره د قریشو د سوداګری معامله هغه وخت ترسره کېدای شي چې له مسلمانانو سره نېټې اړېکې تینګې کړې او یا بیا یوازې په هغه صورت کې له دې لارې د سوداګری مال تبرولای شي چې په مدینه کې د مسلمانانو څوکه په بشپړه توګه وټکولی شي. همدمغه سبب و چې قریشو له هجرت نه مخکې ډېره زیاته هڅه وکړه چې په مدینه کې مسلمانان سره یو ځای او راتیول نه شي خو چې کله د هغونی دا تدبیر ناکام شو نو دا پړېکړه یې وکړه چې په هر ډول کېدای شي باید دغه راپښن شوی خطرونه د تل لپاره له منځه یووړل شي.

د قریشو روغه جوړه:

عبدالله بن ابی بن سلول د مدینې یو سردار و. مدینه والو دده د پاچاهی لمانڅلو لپاره تیاري نیولی و خو چې کله د مدینې خلکو په اسلام منلو پیل وکړ او له مکې خڅه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو مدینې ته تشریف راووړ نو دا تجویز سرته ونه رسپد او دعبدالله بن ابی هیلې په اویو لاهو شوې. په دې وخت کې مکه والو هغه ته لیک ولپړه چې : (تاسې زمور یوه سپې ته په خپل ځای کې پناه ورکړې د، مور په خدای سوګند یادو چې لومړي خو تاسې په خپله له هغه سره وجنګېږي او هغه له خپل ځای نه وباست. که نه مور به ټول پرتاسې باندې حمله وکړو نرینه به مو ووژنو او سنجې به مو وسنجې کړو).

دغه لیک د عبدالله بن ابی د ټوټه شوو هیلو لپاره یو خه دا پینه وو خو حضرت

محمد صلى الله عليه وسلم سرلە وخته د دې شر د مخنيوي لپاره هغه په دې وپوهوه چې (آيا ته به خپلو زامنوا او وروپو سره جنگ وکړي؟) خنګه چې د انصارو یوه ریاته برخه مسلمانان شوي وونو عبدالله د اړتیا له کبله له خپلو بدو ارادو خینې راواښت . په همدغه وخت کې د مدینې رئیس سعد بن معاذ رضي الله عنه د عمرې لپاره مکې ته لار، د حرم په دروازه کې له ابوجهل سره مخامخ شو، ابوجهل ورته وویل: (تاسې زمورد دین مرتدانو (مسلمانانو) ته پناه ورکوئ او مور به تاسې پرېردو چې داده له مکې نه طواف وکړي؟ که چېرې تاسې د امية بن خلف مېلمانه نه واي نو له دې خایه راخینې زوندی نه شوای تلای) سعد رضي الله عنه چې دا خبرې واورېدلې په څواب کې یې ورته وویل: (په خدای سوګند دی که تاسې مور له دې خخه منع کړي تاسې به له هغه خه نه منع کړو چې تردي زیات ستاسې لپاره مهم دی یعنې پرمدينه باندې چې ستاسې لار ده له هغې به مؤمنع کړو) ګواکې دا د دې خبرې اعلان وکه چېرې قريش کوم شرارت کوي نو پکار ده چې د هغوي پرتجارتی لار باندې بندیز ولګول شي.

پرقریشو باندې خج (فشار)

په دې وخت کې چې قريشو د مسلمانانو او اسلامي نهضت د له منځه وړلو لپاره کوم تجویز ونیو د مسلمانانو په نظر د هغوي د مغلوبولو او مجبورولو لپاره تردي غوره بله کومه لارنه وه چې مسلمانان دې دغه لارپه خپله ولکه (قبضه) کې راولي او د هغوي پرمخ د تجارت پرلاري باندې بندیز ولګوی، دا یو داسې خج (فشار) و چې د مکې خلک یې پې مجحولوای شول، لکه خنګه چې د مخه یادونه شوې ده چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دغې لاري ته له نزدي او سبدونکو یهودي قبېلو خخه د مختلفو معاهدو دا د ترلاسه کړ او بیا یې د قريشو قافلو ته د وېږي او تکان ورکولو لپاره کله کله د مسلمانانو د وړو وړو دلګیو په لېړلوا پېل وکړ. که خه هم د دغو دلګیو له خوا ہېڅکله خه ژوبله او قتل ونه شو او نه کومه قافله لوټ شوه مګر د دوی لېړدونې هغوي په دې نېه پوه کړل که چېرې په دې ډول څوک قدم ړدې په دې دې

هم فکر وکړي چې وضعه خرنګه ده. که هغوي مسلمانان په تنګوي نو له خپلې تجارتی لارې نه دي هم لاس ومينځي.

د حضرمي وژل:

په دي دوره کې به حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له حالتو سره سم د خبرتیا لپاره هڅه او کوبنښن کاوه ترڅو دا خرنګنه شي چې قريش خه ډول تجویز نیسي د دویم هـ کال د رجب د میاشتې واقعه ده چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم عبدالله بن جحش له دولسو تنو سره (بطن نخله) خواته ولپېره. دغه خای د مکې او طائف ترمنځ پروت دی. هغه صلی الله علیه وسلم حضرت عبدالله ته یو لیک ورکړ او وې فرمایل چې دوې ورځې وروسته یې پرانیزه، حضرت عبدالله له همدي وینا سره سم لیک پرانیست. په کې یې لیکلکي وو چې (په نخله نومي خای کې استوګن شه او د قريشود حالتو پته لګوګه او اطلاع راکوه). نابرهه د قريشو یو شمېر کسان له شام خخه را روان وو او د تجارت مال یې راور، حضرت عبدالله پرهنځی باندې یرغل ورور او له هغوي خخه یو تن عمرو بن الحضرمي ووژل شو، دوه تنه نور پې د بندیانو په توګه ونیول شول او د غنیمت مال هم په لاس ورغی. حضرت عبدالله مدينې ته ورغی او د دې پېښې د بیان په ترڅ کې یې د غنیمت مال د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضور ته وړاندې کړ خو هغه صلی الله علیه وسلم د دېږي خواشینې په خرنګندولو سره ووبل: (ما خوتاسې ته دا اجازه نه وو درکړې او د غنیمت د مال له قبلولو نه یې انکار وکړ) په دې پېښې کې وژل شوی (حضرمي) او دوه تنه بندیان له دېږي درنې اomezزې کورنې خخه وو له دې کبله پردمې پېښې باندې قريش خورا دېر په غوسمه شول او د وینو د بدلي او کسات بنسټ کېښودل شو.

د بدرغزا

دغه ډول حالات وو چې د دویم هجري کال د شعبان په میاشت د 623 ع کال په فروری یا مارچ) کې د قريشو یوه ډېره لویه قافله چې نزدې د پنهانوو زرو اشرفیو مال ورسه و له شام خخه بېرته راغله او هغې سیمې ته ورنېزدې شوھ چې د مسلمانانو په کنټرول کې ووه. قافلې سره له ډېرڅلوبنیت تنو ساتندویانو زیات نه وو. او د دې وپره ورسه و هسې نه چې د مديني نزدې سیمومه له رسپدو وروسته مسلمانان بردوی باندې حمله وکړي، د قافلې مشر ابوسفیان و. ده چې دا خطړ درک کړ یو تن پې په مندې مکې ته ورولېره چې له هغه خایه مرسته واخلي. خنګه چې دغه سېږي مکې ته ورغی چیغه یې کړه چې مسلمانان قافله لوتوي (ورمندې کړئ د مرستې لپاره ورمندې کړئ) قافلې سره چې کوم مال و زیات یې په هغه کسانو پورې اړه درلوده چې بیا یوه قومي مستله ترې جوړه شوھ. په دې توګه له دغې چیغې سره د قريشو ټول لوی لوی مشران د جنګ لپاره راوتول او نزدې زرو تنوخوانو خخه یو لښکر جوړشو. دې لښکر له پوره اوکوب (شان او شوکت) او لوړې سره حرکت وکړه چې اوس نو د مسلمانانو له منځه وړل پکاردي، ترڅو چې دا د هرې ورځې جنجال پای ته ورسېږي. له یوې خوا د مال د ژغولو غونښته وو او له بلې خوا د زړې دېښمنی او تعصب ولوله، ځکه نو دغه خلک په بشپړ څوښتوب او غضب سره د برغل لپاره مديني ته وڅوځدل.

د قريشو یړغل:

هله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته هم د دغه حالاتو اطلاعات رسپدل، هغه محسوسوله چې که قريش اوس پرڅيلو ارادو باندې بريالي شي او د مسلمانانو دغه نوي ټولګي ته ماتې ورکړي نو د اسلامي نهضت د پرمختګ سوال به په بشپړه توګه کړو او مشکل شي او کبدای شي چې د اسلام غړ د تل لپاره ټپ شي تر او سه پورې لامدې نې ته د دوی د راتګ دوھ کاله نه وو پوره شوي، مهاجرینو خپل ټول شته

په مکه کې پې اېبني او تشن لاسى وو. انصار د جنگ په چارو کې بې تحرې 99. د يېهودو دېرې قبیلې هم د مخالفت لپاره چمتو وي. يوه دېرې لویه مسئله په خپله په مدینه کې د منافقانو او مشرکانو شته والى و. په دې وخت کې د دې خبرې اندېښنه وو که چېرې قريش پرمدينه باندې حمله وکړي نو کېدای شي چې د مسلمانانو دغه وړوکې تولګې ختم شي او که چېرې حمله هم ونه کړي او په خپل زور سره قافله بچ او تېرہ کړي نو په دې ډول به هم مسلمانان ناهيلې شي چې ګانده (اینده) به بیا دغو شاوخوا قبیلو ته د مسلمانانو د مغلوبولو هېڅ اندېښنه پاتې نه شي او د قريشو په نفوته به د مسلمانانو پر خورولو باندې لاس پوري کړي. دلته به يېهود، منافقان او مشرکان هم سر راپورته کړي. له دې کبله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا پربکړه وکړه چې اوس خومره څوک هم لرو هغه راواخلي چې ډګر ته ووځو او دا پربکړه وشي چې د ژوند کولو حق د چا دی او د چانه.

د مسلمانانو تیاري:

له دې پربکړې نه وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مهاجرین او انصار را تول کړل او تول حالات بې هغوي ته خرګند او وښوډل، هغه دا چې له يوې خوا د مدینې شمال ته تجارتی قافله ده او له بلې خوا سهیل ته د قريشو لښکر راروان دی. د الله ژمنه دا وو چې له دغو دواړو څخه به یو تاسې ته په لاس درشي. ووايې چې تاسې له کوم یوه سره مقابله کول غواړي؟ په څوک کې بې ګن شمېر صحابه و دا غونښته خرګنده کړه چې پرقاله باندې دې یرغل وشي خود حضرت محمد رايه بله وو څکه بې بیا خپله پونښته تکرار کړه. په دې کې له مهاجرینو څخه یو تن صحابي مقداد بن عمرو رضي الله عنہ را پاڅبد او ويې ويل : یا رسول الله ! کومې خوا چې ستا رب تاته حکم کړي هغې خواته څه، مور ستا ملګري یو. مور د اسرائیل په شان نه وايو چې :

1- ته او ستا خدای دواړه ولاړ شئ جنگ وکړئ مور به دلته ناست یو¹

1- دغه خبره بني اسرائیل موسى علیه السلام ته کړي وو .

خو په دې معامله کې د وروستی رايې له تینګولو نه مخکي د انصارو د رايې خرگندونه ضروري وه ئىكە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هغۇي نىغۇ پە نىغە مخاطب كېل او خىلە پۇنىشىنە بې تکرار كرە. پە ھەمدى وخت كې سعد راپا خېد او وېي ويل: "يارسول الله ! مور پر تا ايمان راوري دى او تصديق مو كۈو. د دې خبرى شەhadت ورکۈچى تا خە راوري هغە حق دى.

لە دې وينا نه وروسته د پېپەكىپە لە مخې د قافلى پە خای د لېنگر مقابلى تە وخۇجىبدىل مگر دغە پېپەكە خە معمولى پېپەكە نە وە. د مسلمانانو ىولگى د قېرىشۇ پە مقابىل كې بېخى كىمزۇرى ۋە. د جىنگ ور كىسان خە دپاسە درې سوھ تىنە وو. پە دوئى كې دوھ درې تنو آسونە درلەدل او د اوبىنانو شىمپەرەم تر (70) و زياتە نە وە. د جىنگ پورە سامان ھەم نە ئ، يوازى اووھ تنو زغۇرى درلەدلە. لە دې كېلە پېرە لە يو لې شەپەر كىسانو نور پە زېونو كې وېرپەل او هغۇي تە داسې خرگىندېلە چې گواكىپە خىلە د مرگ خولىپە تە ور درومى. د انفال سورت دا لاندى آيتونە دغە انئۇر پە دې توگە ورائىدى كوي :

اَكَمَا اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ (5) يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَانُمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمُوتَ وَهُمْ يَنْظُرُونَ (6) وَإِذْ يَعْدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَنَوْدُونَ أَنَّ غَيْرَ دَارِ الشُّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحَقِّ الْحَقَّ بِكُلِّمَاةِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ (7) لِيُحَقِّ الْحَقَّ وَيُبَطِّلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرُمُونَ (8) {

الأنفال : 5 - 8] لەكە خنگە چې اي پېغىمىرى! ستاخدای تە پە حقە لە خېل كۈزە ووپىستلىپى حال دا چې د مسلمانانو يوھ دلە پە دې كار چېرىخە ناخوبىنى وە. دغە دلە تاسىرە د حق لە خرگىندېلۇنە وروستە ھەم جىگە كوي. گۇبا لەكە چې دوئى مرگ خواتە بىيول كېرىي او دوئى مرگ پە سترگو وينى او هغە وخت پە ياد كېئى چې خدای لە تاسىپى سرە و عدە كولە چې لە دوو دلۇ خىخە بە يوھ ستاسىپە لاس درشى او تاسىپى دا غوبىتلىپى چې ضعيفە دلە دې ستاسىپى شي مگر د خدای ارادە دا وە چې حق پە خېل حکم

ثابت کړي او د کافرانو رینې غوځې کړي تر خو حق، حق شي او باطل، باطل.

له مدینې خخه د مسلمانانو لښکر:

له دې نا انډولیو سره د دویم هجري کال د روزې میاشتې په (12) مه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د خدای جل جلاله په توکل کاوو (313) تنو مسلمانانو سره له مدینې نه راوطت او نیغه په نیغه د جنوب لویدیع پر هغه لاره لارچې د قريشو لښکر له هغې خوا را روان ۽. د روزې په (16) مه بدر ته نژدي ورسپدل. بدر د یوه کلې نوم دی چې د مدینې منورې جنوب لویدیع ته نژدي ۸۰۵ ميلو په واتن پروت دی. کله چې مسلمانان هلته ورسپدل نو خبریالانو ورته دا خبر ورکړ چې د قريشو لښکر د ناوې هغې بلې خندي ته را رسپدلی دی نو له دې کبله یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په حکم همدلته واپول.

په دې ځای کې د قريشو له حاله خبر شول چې هغوي له دېر ساز او سامان سره راغلي د عسکرو شمپر یې له زر تونه زيات او نژدي 100 تنو رئیسانو پکې ګډون کړي دی او د خپل لښکر لپاره یې دېر بنه انتظام نیولی، عتبه بن ربيعه یې د لښکر ستر مشر ۽. کله چې د قريشو لښکر بدره نژدي شو نو داسي ورمعلومه شو چې د دوی تجاري قافله د مسلمانانو له خطر نه روغه تېره شوې ده له دې کبله د زهره او عدي قبیلو مشرانو ووبل: "اوں جګړې ته اړتیا نشته" مګر ابو جهل ونه منله. په دې توګه د زهره او عدي قبیلو خلک بېرته لارل او نور لښکر پر مخ ولاړ.

د جنګ ډګر:

د جنګ په ډګر کې چې کومې برخې قريشو لاندې کړي وې د موقعت په لحاظ دېرې نې او ځمکه یې کلکه وه. خو په کوم ځای کې چې مسلمانان دېره شوې وو ځمکه یې شګلنې وه او د مجاهدينو پښې به پکې بنسخېلې. د شېږي تولو مجاهدينو په آرامه خوب وکړ خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم توله شې په وښښه او دعا تېره کړه. د روزې په اووسلسمه د سهار لمانځه نه وروسته یې د جهاد په اړه

وعظ وکړ او د جنګ له اصولو سره سم یې د لښکرو لیکې برابری کړې په همدغه کال روژه فرض شوې وه او دا یو حیرانونکی ازمیښت ټچې د روژې په همدي لوړې کال د دېښمن د درې برابرې لښکر په مقابل کې د جنګ لپاره چمتو شول. په همدي شپه دوو داسې کاره وشول. چې د الله تعالی د کرم خانګې خرګندوی وو یو خو دا چې مسلمانانو ته په آرامه خوب ورغی او سهار په تازګی او هوسایی سره له خوبه پا خبدل دویم دا چې په دې شپه باران وشو او له دې کبله دغه شګلنې حمکه د مسلمانانو لپاره پخه شوه او بنې د ګر ترې جوړ شو. او د دې پر خلاف په کوم ځای کې چې د ګریشو لښکر ټه هغه ختیه شوی ټه او پښې به یې پکې نېخبدلې. بله دا چې د مسلمانانو لپاره کوچني کوچني دندونه هم جوړ شول تر خو دغسل، اوداسه او نورو اړتیاو لپاره په آرامه ترې کار واخلي. له دې کبله د مسلمانانو له ژړونو خخه وېره او دار لري شو او په پوره دا دېښت د مقابلې لپاره چمتو شول.

د جنګ پیل:

کله چې دواړه پوئونه یوله بل سره مخامنځ شول، دا یو هیرتناکه منظره وه. چې یوې خواته پرالله باندې ایمان لرونکي او پرته له الله جل جلاله د بل چا د بندګي او اطاعت نه منونکي 313 تنه مسلمانان وو او د جنګ بشپړ سامان هم ورسره نه ټه او بلې خواته د کفارو زرو نه زیات پوچ په سازو سامان او زغرو پت او سنبال ټه او دا فیصله یې کړې وه چې د توحید غږ به د تل لپاره چوپ او غلی کوي. په دغه وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خدای جل جلاله ته د دعا لاسونه او چتوي او په پوره عاجزی او زاری دا دعا کوي چې: (ای الله! دا قريش دي، د خپل غرور له سامان سره راغلي دي ترڅو ستا رسول درواغجن ثابت کړي نو ای الله! هغه مرسته راسره وکړه چې تاې وعده کړې وه. ای الله! که دغه یومومي خلک ووژل شي نو بیا به د حمکې پرمخ ستا عبادت او بندګي چېږي ونکړي شي).

په دې جنګ کې ترټولو سخته ازموښه د مهارجو وه. ځکه چې هغوي له خپل ورونيو، زامنو او خپلوانو سره په جنګ وو. د چا تره د چا ماما او د چا ورور د تورو خولو ته

وړاندې شوي وو او هغوي په خپلو لاسونو د خپل زړه ټوټې غوڅولې، دې سختې ازموښې ته هغه خلک درېدلاي شول چې هغوي په ربنتیا او د زړه له کومې له خپل خدای جل جلاله سره ژمنه کړې وو چې له خپلو خپلوانو سره به مخامنځې او له هغوي سره به جنګېږي او هغه خوک به وزې چې د هغه د وزڅو حکم ورته شوي دی که خه هم هغه بې له نزدې دوستانو خخه وي خود انصارو د ازموښې ستونزې هم له هغوي نه کمې نه وي تردي وخته پوري خود عربو د کافرانو او د مکې د مشرکانو له نظره د دوی (جرم!) بس همدومره و چې د هغوي دېښمانانو یعنې مسلمانانو ته بې پناه ورکړې وو مګر اوس خوبې په بندکاره د اسلام ملاتېر کاوه او له کفارو سره د جګړې لپاره راوتلي وو. مطلب دا چې دوی د خپل ملک (مدينې) په سبب د ټولو عربو دېښمان شوي وو، په داسې حال کې چې په مدینه کې ترزرو زیاتې کورنې نه وي. هغه خلکو دا همت کولای شو چې په زړونو کې یې د خدای جل جلاله او د هغه د رسول بشپړه مینه وو او پرآخترت باندې بې ټینګ ایمان درلود که نه نو خوک کولای شي چې په دې توګه خپل مال او شتمنی، خپلې بنهځ او بچیان د ټولو عربو دېښمان او خطره نه واچوی.

د قريشو ماتي:

داد ایمان هغه درجه ده چې کله ترلاسه شي نو بیا دالله مرسته راخي او ارومرو راخي لکه خنګه چې د بدرپه ډګر کې هم له هغو 313 تنو مسلمانانو سره خدای تعالی مرسته وکړه او په مقابل کې یې له زرو نه زیات لښکر ته داسې ماتې ورکړه چې د قريشو ټول قوت مات شو. بدر په جنګ کې له قريشو خخه نزې 70 تنه مړه او همدومره بندیان شول. په دې جنګ کې کابو د هغوي ټول رئیسان ووژلی شول چې شیبه، عتبه، ابوجهل، زمعه، عاص او امیه بې په خانګېږي ډول سره د یادولو وړ دي. د دغو رئیسانو د مړینې له کبله د قريشو ملا ماته شوه او له مسلمانانو خخه شپږ تنه مهاجر او انه تنه انصار په شهادت ورسپیدل. په جنګ کې چې کوم خلک بندیان شوي وو دوو او خلورخلور پرصحابه و باندې ووبشلی شول او دا لارښونه ورته

وشهو چې له هغوي سره بنه سلوک وکړي په دې توګه اصحابو دغه بندیان آرام او ههوسا ساتل او دېر څله به یې تکلیفونه په خپله غاړه اخیستل خو هغوي ته یې رې او تکلیف نه ورکاوه. د دې بنه سلوک له امله د هغوي زړونه د اسلام لپاره نرم شول او دا ددې تحریک لپاره تربیتو لوی بری ټروسته بیا له دې بندیانو خڅه یوه زیات شمېر فدیه (په بدل کې یوڅه مال) ورکړه او خوشې کړی شول. خوک چې یې وژلي وو. خو په لیک او لوست پوهې بدل هغوي په دې شرط آزاد کړی شول چې لسو تنو هلکانو ته به لیک لوست ورنېسي.

د بدر د غزا نتایج او اغښې:

د بدر جنګ د خپلو نتایجو او اغښو له کبله دېرمههم جنګ ټه دغه جنګ په اصل کې د الهی عذاب لومړنی برخه وو چې د مکې کفارو ته د اسلامی بلني د نه منلو په سبب ورکړي شوه. دې جنګ راوینسوله چې د ژوند کولو حق په اصل کې د چا دی، د کفر دی که د اسلام او راتلونکې حالات به خنګه وي، په دې اتیار دا د اسلام په تاریخ کې لومړنی جنګ ګنبل شوی دی، انفال سورت په پوره تفصیل سره د دې جنګ په باب تبصره کړي ده خو دغه تبصره له هغو تولو تبصره سره بېخې توپیر لري چې دنیوی پاچایان او جنرالان یې په عمومي توګه د یوه جنګ له فتحې نه وروسته کوي. د دې تبصرې ځانګړنې داسې دی چې لړ شانته په تفصیل سره نظر اچول ورته ضروري دی څکه چې په هغې کې د اسلامي نهضت مزاج او د مسلمانانو د روزنې پرپروګرام باندې بنه رنډا اچول شوې ده.

د بدر پر جنګ باندې تبصره او د مؤمنانو روزنه:

لومړۍ: لکه خنګه چې مخکې یادونه وشهو له اسلام نه د مخه په عربو کې جنګ خورا په زړه پورې کاروبار، په جنګ کې چې به هغوي ته مال (د غنیمت مال) په لاس ورته له هغه سره به یې بې کچه مینه درلوده او دېر څله به د دغسې مال ولوله د جنګ سبب شوه مګر د اسلام له نظره د جنګ موخه (هدف) له مال او دولت خڅه

دېبره لوړه وه او دې مقصد ته په زړه کې خای ورکول هم ضرور وو. د بدر جنگ لومړنى جنگ ټچې په هغه کې د مسلمانانو دا اړموینه اخیستل کېدې چې آیا د اسلامي جنگ اصول او اخلاق په پوره ډول د هغوي زړونو ته راپربوتي دې او که تراوشه پوري په یوه نه یو ډول د غیراسلامي جنگونو تصورات یې په زړونو کې شتون لري. د بدر په جنگ کې چې کومو خلکو ته د کفارو مال په لاس ورغى هغوي له خپل زاره دود سره سمه غه خپل ملکیت وګانه او کومو خلکو چې کفار خارل او یا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په خارنه کې بونځت وو هغوي ته خه په لاس ورنګله په دې توګه د مسلمانانو ترمنځ زړه بداوی پیدا شو. په همدي وخت کې د اسلامي نهضت بلندويان وروزلى شول لکه خنګه چې دوي ته لا ترټولو د مخه بنکاره او وښودلی شوه چې دغنيمت مال په اصل کې د جنگ بدله نه ده. بیا هم د انفال سورت ټګورئ یعنې دا د خدای له لوري یو انعام او سوغات دې چې سرېږه پراصلی اجوري دا هم ورکول کېږي. د خدای په لار کې د جنگ اصلی بدله هغه ده چې خدای تعالی یې په آخرت کې ورکوي خودلته چې خه په لاس راخي هغه د چا حق نه بلکې د خدای تعالی یو اضافي بخشش دی نو ځکه ددې بخشش په اړه د برخې کوم سوال نه پیدا کېږي. دا تول شیان د خدای او د هغه د رسول دی نو هغه باید همغسې ووېشل شي لکه خنګه چې د مخه یې اصول بیان شوي دي. په دې ډول د جنگ په لې کې یوه دېبره لویه اخلاقې اصلاح رامنځ ته شوه.

مسلمانانو ته د تل لپاره وښودل شوه چې هېڅکله دې د دنیوی ګټې د ترلاسه کولو لپاره توره نه اوچتوی، بلکې د دنیا د اخلاقې انحراف د سمون او د غیر الله له مریبتوپ نه د الله د بندګانو د ژعورنې په خاطر مکلف دي چې خپل ځواک په کار واچوي. کله چې ګوري د دېسمن ځواکونه د د آواز چوپولو لپاره له خپل ځواک نه کار اخلي او نور نو د بلني او تبليغ په ذریعه د هغوي اصلاح ناممکنه ده، له دې کبله په کارده چې د مسلمان نظر تل د اصلاح لپاره وي او د همدي موخې لپاره یې اراده هم کېږي ده، نه د هغو مادي ګټو لپاره چې د همدي مقصد د ترلاسه کولو په پایله کې حاصلېږي.

دوبیم: په اسلامي نظام کې د امیر اطاعت باید داسې وګنل شی لکه په جسم کې روح. له دې کبله د بشپړ او پوره اطاعت لپاره د زپونو چمتووالی ته په کراتو پاملنره وشوه لکه خنګه چې د دې جنګ په وخت کې هم د غنیمت د مال په لړ کې ترهر خه د مخه د بشپړ او پوره اطاعت غوبنته وشوه او وویل شول چې دا هر خه د خدای جل جلاله او د هغه د رسول دی. په دې باب چې هغه خه پرپکړه کوي پرهنې باندې د زپونو خوبنې پکارده.

درېبیم: د عمومي نهضتونو تګلوری دا وي چې د خپلو پیروانو او کار کونونکو د لازیات همت لپاره د هغوي د کار نامو یادونه کوي او په دې دول په خلکو کې د شهرت او نوم ګټلو ولوله راژوندی کوي او له دې لارې یې سربنندې او فداکاری ته هخوی. همدارنګه له لویو جنگونو یا سترو کارنامو نه را وروسته خپلو سربنندونکو او کارکونونکو ته مخامنځ طاباپی او تمعې ورکوي، انعامونه پېږي وېشي او د هغوي په ويړ داسې دول دول چارې سرته رسوي چې له یوې خوا هغوي د خپلو کارونو د بدلي په موندلو سره ډاده او مطمئن اوسي او په راتلونکي کې تردي لا زیاته سربنندنه بنکاره کړي شي او له بلې خوا د نورو خلکو په زپونو کې د دغه لوړ دریغ د ترلاسه کولو هیله پیدا شي. خوا اسلامي نهضت د هغوي له تګلوری سره پېښي مخالف دی، سره له دې چې د مسلمانانو 313 تنو مجاهدینو د مقابل څواک ترزرو زیات لښکر ته ماتې ورکړ او له خپلې دغې یې سر او سامانی سره سره یې بیا هم هغه څواک چې په کراتو تردوی زیات او له منځه یو ور خو دوی ته دا وویل شول چې دا پېښه دې مسلمانان خپله مېړانه او همت نه ګنې. دا یوازې د الله جل جلاله فضل و. صرف د هغه د لورېښې او مرحمت پایله (نتیجه) و چې دېمن ته یې ماتې ورکړه. دوی نه غوبنتل چې پرخپل څواک او وسایلو باندې اتکا وکړي. د دوی اصلی څواک دا دې چې پرخدای جل جلاله باندې توکل لري او تل د هغه د فضل په اسره ډګر ته راوحې. د جنګ په وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یو موتی شګې را واخیستې او شاهت الوجوه (مخونه دې ادل دل شي)، یې وویل او کفارو خواته یې ولونلي او بیا یې یو دم په هغوي یړغل ور ووړ او کافرانو تېښته وکړه. دا یوه داسې پېښه ده که نورو

خلکو داسپی خپل کرامت بنودلی وای نو چې خومره ویاپری پری کاوه هغه به هم کم ئ. او که هغنوی داسپی نه کولای نو پیروانو به بې په دې اړه ډبرې خبرې جوري کړې وای مګر خدای تعالی په خپله په قران شریف کې مسلمانانو ته دا وینودل چې :

{فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ} [الأنفال : 17]

(تاسپی ونه وژل بلکې خدای تعالی ووژل) او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته بې دا وویل چې : (تنه دی ویشتلي بلکې خدای تعالی ویشتلي) او دا چې : (خدای جل جلاله دا کار د دې لپاره کړي و چې مؤمنان دې یوه ډېره بنه ازموینه په بریالیتوب سره تېره کړي).

مسلمانانو ته بې په بنه توګه ورونوبدله چې په اصل کې د تولو کارونو انتظام د خدای جل جلاله په لاس کې دی خه چې کېږي د هغه په حکم او اراده کې وي د مؤمن کار پرخدای جل جلاله باندې توکل او په هرحال د خدای جل جلاله او رسول الله پوره پوره اطاعت کول دي. په همدي کې د هغه ازموینه ده .

خلووم : په اسلامي نهضت کې جهاد هغه وروستي امتحان دی چې په هغه کې د نهضت د هر علمبردار پوره او بشپړه تشخيص کېږي . کله چې د کفر او اسلام کشمکش هې درجې ته ورسول شي چې مؤمن د بلې او تبلیغ د کارجاري ساتلو لپاره دې ته اړشي چې ډګر ته ورودانګي، نو بیا له ډګر خخه بېرته تبنتدل ممکن نه وي د خدای جل جلاله په لاره کې د جنګ له ډګر خخه د تبنتې مطلب تر دې اخوابل خه نه دی چې :

یاخو

الف: مؤمن ته خپل ځان ترهغه هدف ډېر خور دی چې دی د هغه لپاره جنګ کوي .

یا

ب: د هغه ایمان کمزوری دی ځکه چې په اصل کې مرګ او ژوند د خدای جل جلاله په لاس کې دی، ترڅو چې د هغه حکم نه وي ترهغې پورې مرګ نه شي راتلای خو چې کله د هغه حکم وشي نو بیا نه شي ځنډېدلای .

یا

ج: د هغه په زړه کې تردي وخته پوري د خدای جل جلاله د رضا او آخرت له بري پرته خه نورو هيلو هم وده کړي ده. او په اصل کې بې تراوشه د خدای جل جلاله د دين قايمولو لپاره هدو ځان نه دی وقف کړي.

څرګنده ده چې د هغه په ايمان کې له دغو پورته خبرو څخه یوه شامله ده، په دې توګه نو هغه ته څرنګه بشپړ ايمان ویلای شو؟ له همدي کبله په دې جنګ کې مسلمانانو ته په ډاګه او بنسکاره وښودلی شول چې جنګ ته شا اړول د مسلمان کارنه دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ویلی دی چې درې داسې ګناهونه دی چې د هغه په کولو سره هېڅ یوه نېکي ورته ګټه نه شي رسولائي: یو شرک بل د مور او پلار حق تلفول او درېبیم د خدای جل جلاله په لار کې له جنګ څخه تېښته او شا اړول.

پنځم: کله چې سې د خدای جل جلاله په لار کې په مخ درومي په دې وخت کې که له دنیوی اړیکو سره د هغه مینه له یوه جائز حد نه اوپي هغه هم کمزوری کېږي. په دې توګه بې مسلمانانو ته د مال او اولاد له بشپړ حیثیت څخه خبر ورکړ او وې فرمایل:

{ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَّأَنَّ اللَّهَ عِنْدُهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ }

[الأنفال: 28] (پوه شئ چې ستاسي مال او ستاسي اولاد په حقیقت کې ستاسي د ازمېښت سامان دی. او له خدای سره د اجر ورکولو لپاره دېر خه شته)

د مال او دولت په ورکړي سره خدای تعالي مؤمن ازموبې چې آیا هغه په سمه توګه په کار اچوي او که نه؛ هسي نه چې په زړه کې بې د مال محبت دومره زیات شي چې کله د خدای جل جلاله په لار کې د هغه د لګولو وخت راشي نوخواشيني اوتنګ شي او یا د هغه په زړه کې د حق په هلو څلوا کې خه کمزورتیا راشي په دې دول اولاد هم دانسان د ازموبې دویمه پاینه ده. له یوې خوا خود یوه مؤمن لپاره لازم دی چې د هغوي جایز حقوق داسې اداء کړي چې هغوي د خدای جل جلاله په لار کې پوره څخه او هاند وکړي او له بلې خوا هغه فطري محبت چې له هغوي سره خدای جل جلاله د هر انسان په زړه کې اچولی دی هغه دومره زیات شي چې د

خدای جل جلاله په لار کې د تلونکو لپاره دروند پیتې شی د مال او اولاد په لې کې همدغه دویمه ازمونه د چې هرمؤمن باید دې ته تیار او چمتو وي .

شپرم: صبر د هر یوه نهضت لپاره د روح حیثیت لري او د اسلامي نهضت

لپاره خود دغه صفت اړتیا داسې ده لکه جسم ته دروح . په مکه کې چې مسلمانان له کومو حالتو خخه تپر شوي وو هلته هم د دې صفت د پیدا کولو لپاره خورا ډېره پاملنې شوي وو خو هلته داسې وو چې د مظالمو له ګاللو نه پرته نور خه د مسلمانانو په مخکې نه وو . کله چې اسلامي نهضت دویم پراو ته رادا خلپدنه نو په دې وخت کې دا اندېښنه هم وو چې په خپله د مسلمانانو په لاس پرچا باندې تپری ونه شي ځکه نو په دغه بدل شویو حالتو کې هم د دې صفت د پرخای کولو او پرمختیا لپاره تینکار وشو او وېي فرمایل :

إِنَّمَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيُتُمْ فَتَّأْبِثُوا وَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفَشِّلُوا وَتَذَهَّبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ {الأنفال : 45-46} [ای مؤمنانو! کله چې له کومې ډلي سره ستاسي مقابله وي نو ثابت قدم اوسي او خدای جل جلاله دېر یادوئ هيله ده چې بری به ستاسي په برخه شي . د خدای جل جلاله او د غهه د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت کوئ او په خپلو کې جګړه مه کوئ چې سست او کمزوري به شئ او ستاسي هواهه ووئي (وقت به مولاپشي) له صبر نه کار واخليه په ربنتیا چې خدای جل جلاله د صبر کوونکو ملګري دی .]

دلته د صبر په مفهوم کې لاندې تولې خبرې شاملي دي :

1- خپلې ولولې او غوبښني مو کنټرول کړئ .

2- تلوار، وېري او دار نه لري اوسي .

3- هېڅ یوې نامناسي ولولې او حرص ته مه ورنډې کېږي .

4- که له خطر او ستونزو سره مخاهمېږي نو پښې مو ونه رېږدي .

5- د غوسې، قهر او غصب په وخت کې کوم غلط کار درنه ونشي .

6- که د مصیبتوونو ېرغل او حالات بل ډول په نظر درشي نو د ناآرامي او وېري

له كبله مه خواشيني كېرى.

7- د مقصىد د ترلاسە كولو لپاره مو وولو دومره زياته نه شي چې په بىپه پرکوم
ناقص تىبىر باندى لاس پورى كرى.

8- دنيوي گتىپ او نفسي حرص دومره مه خوبىسى چې په مقابل كې يې داسىپ
كىمزوزتىبا وبنىيە چې دنيوي گتىپ او نفسي حرص خواتە مو جذب او راكاپرى. په
دغۇ بىل شوبىح حالاتو كى د مؤمنانو د صبر ازمۇينە په خە نورو طریقو سره ھم وھ .
اوموم : له مقصىد سره د مىنې غلبە كله دومره زياته شي چې په مقابل كې
يې انسان د حق او انصاف پورە پورە مراتعات نه كوي او دا فکر كوي چې د مقصىد لپاره
په داسىپ كار كولو كې هېچ حرج نه شتە خو خىنگە چې اسلامى نەھىست له يوې مخى
تول د حق پېرىنسېتونو باندى ولاپدى هەغە ھېشكەلە ھەپلىپەرەن ترەقى او انصاف
اخوا قەم اپېنىدۇلۇ تە نە پېرىدى لىكە خىنگە چې د كەر او اسلام د دغە مەھم كىشمەكش
پە دوران كې د نورو اخلاقىي او تربىتىي لارېنۇونو ترخىنگ مسلمانانو تە له دېنىمنانو سره
ھم د سىياسى ژىمنو پە باب لارېنۇونىپ وشوي چې ھەغە له يوې مخى د حق او انصاف
پېرىنسەت ولاپى وي. د دې لارېنۇونو روح دا دى چې مسلمان دې ھېشكەلە ھم د
سوبى، ماتى او مادىي گتىپ د معىار پە اساس د ژىمنو پەرخلاف چىلەند نە كوي، پەرخداي
جل جلالە دې توكل وکپى او پە پورە دىيانت دارى. سره دې د ژىمنو درناتىي وساتىي پە
دې اساس نو ھەغە بە ولې د خېپلۇ مسلمانانو ورۇنۇ د بىسپىنى لپارە خېپل لاس نه
وركوي! دا د ھەغىي تبصري مەھمې خانگىنى دى چې د بىر لە جنگ نە راۋوستە پە
قرآن شریف كې د دې پېرىكىنە (فيصلە كۈونكىي) جنگ پە باب راغلى دى او دا اندارە
تىرى لىگەدلاي شى چې اسلامى نەھىست د نېرى د نورو نەھىستۇنۇ پە مقابل كې خۇمرە
ممتاز اوغورە دى او پە خە دەپلىپەرەن روزنە كوي.

د احدغزا

اسباب او لاملونه:

د بدر په جنگ کې که خه هم مسلمانان سوبمن شوي وو خود دغه جنگ مطلب دا و چې گواکې مسلمانانو دغو مبسوچک په تېرو ويشتلى دی، د بدر جنگ لومنې جنگ و چې مسلمانان د کفارو په مقابل کې په جرأت سره ودربدل کفارو ماته و خوره او په شالاپل. دې پېښې تول عرب د مسلمانانو پر ضد راوبارول او کوم خلک چې د دغه نوي نهضت دبمنان وو هغوي تردي پېښې را وروسته لایسې په غوشه شول. د بدر جنگ کې چې د مکې کوم رئیسان وژل شوي وو د هغوي د وینو د بدل او کسات اخیستلو په سبب په زرگونو خلک خواشیني او نازارمه وو. په عربو کې به د یوه سړي په وژلو سره د جنگ لپي ترڅو پښته پوري پرله پسې روانه وو او دله خو دغسي خلک دېر وژل شوي وو چې د هغوي د وینو بدل د سلګونو تنو په وژلو سره هم نه شوای اخیستل کېدای. له هري خوانه به د توپان نښې نښانې رانیکاره او خرگندېدلي. د یهودو له هغنو قبیلو سره چې مخکې معاهدې شوي وې هغوي هم د دې معاهدو درناوی او مراتع ونه کړ، دا چې هغوي پرخدای جل جلاله، رسالت، آخرت او کتاب باندې د ایمان درلودلو دعوه درلودله، نو پکار و چې په دې اساس مسلمانانو ته رانزدې شوي واي، مګر سمدلاسه د فریشو له مشرکینو سره وټلې شول او په نښانه به یې هغوي د مسلمانانو پر ضد د جنگ لپاره لمسول په تېره بیا د بني نضيرو یو مشر کعب بن اشرف په دې معامله کې د سرخشي دشمنی په فکرکې ولوپد په دې ډول خرگنده شوه چې یهود نه د ګاونديتوب رعایت کوي او نه د هغونې درناوی کوي چې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره یې کړي وې په دغو حالتو کې د مدینې کوچنې سیمه له خلورو خواو نه په خطر کې لوبدلي وو. او همدارنګه د مسلمانانو داخلې حالت هم کمزوری و او دا وخت یعنې ترجنگ راوروسته لاتور هم له مشکلاتو سره مخامنځ شول د مکې د مشرکانو په زړونو کې له مسلمانانو خڅه د بدلې اخیستلو اور لمبې

وھلې نو له دې کبله يو زيات شمبې رئيسانو بې د بدلې اخیستلو سوگندونه خورلى وو. ھرە قبیله له غوسى او تاونه د کە وە چې پە دغۇحالاتو كې بە د یەھودو له خوا مکە وال د جنگ لپاره لمسول كېدل او دې ھخۇ بې پراور باندى د تىلۇ پاشلو كار ورکە او د اوخت د بدر جنگ ستۇزۇ كال لانە و تېر شوی چې مەدینى تە دا خېر ورسىپە چې د مکى د مشرکانو له خوا يو پېپاۋىرى لېنگىر د مەدینى پە لور د يرغل لپاره بېخى چىتىو دى .

د قريشىو وراندى تگ:

د درېبىم ھە كال د شوال د مياشتى پە لومۇرى اونى كې حضرت محمد صلى الله علیه وسلم دوه تەنە صحابى د بشىپە خېر اخیستلو لپاره ولېرل، كله چې ھغۇ بېرته راغل دا خېر بې راۋوپ چې د قريشىو لېنگىر مەدینى تە نزدى را رسىدلى دى او آسونو بې د مەدینى يو خەرخىاي ھە خورلى دى. پە دې وخت كې حضرت محمد صلى الله علیه وسلم له صحابى و سەرە مشۇرە و كە چې آيد لېنگىر مقابىلە دې د مەدینى پە دننە كې وشى او كە له بەھە دې پې يرغل وشى؟ د يوشىمېر صحابى و رايە دا و چې د مەدینى دننە دې د دېنىمن مقابىلە وشى، مگەر ھغە نوي زەلميان چې د شەھادت مېنى تلولى او نالارامە كېرى وو او د بدرپە جنگ كې يې گۈيون نە و كېرى ھغۇ پەدى خېرى باندى تېينگار كاوه چې لە مەدینى خەنە دباندى دې پې يرغل وشى. پە پاي كې چې حضرت محمد صلى الله علیه وسلم دەھغۇ تېينگار ولید نۇ دا پېپكە بې و كە چې لە مەدینى خەنە دباندى دې پەدىنىمن باندى يرغل وشى.

د منافقانو دوكى:

كله چې قريش مەدینى تە نزدى راۋرسىدلۇ نۇ د اھد پېغرە باندى كېنىتە او دېرە شول. حضرت محمد صلى الله علیه وسلم له دې نە يوھ ورخ وروستە د جمعى لەمۇئى اداء كې او له زەر تووصىحابى و سەرە له بىنارەنە دباندى ووت. پە دوى كې عبدالله بن ابى هەم ئە. كە خەنە دى پە بىنكارە مسلمان شوی ئە خۇ دەھ تەلەس لاندى گەن شمبې نور منافقان ھە ورسە ملگەرى شوی وو. تە يوھ خايە پورى چې لايلى نۇ عبدالله بن ابى لە

خپلو درې سوو تنو ملګرو سره بېرته را وګرځید او له مسلمانانو نه بیل شو، دا وخت فقط (700) تنه صحابه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره پاتې شول په دغسې نازکه مرحله کې د عبدالله بن ابی دغه خوځیدا یوه سخته او درنه نفسیاتي حمله وه خو هغنو مسلمانانو چې پرخدای او آخرت باندې ایمان او باور درلود او د حق په لار کې د هغوي زړونه د شهادت له ولوپی خخه ډک وو دغې پښې پرهغوي باندې هېڅ دول ناوړه اغېزه ونه کړه او په دې وخت کې همغه موجوده مسلمانان د خدای په هیله مخ په وړاندې لابل.

د کمکیانو ولوله :

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دې وخت کې خپلو ملګرو ته وکتل خوک چې کمکیان وو هغوي بې بېرته ورولپېل په دې کمکیانو کې د رافع او سمرة په نامه دوو تنه هلکان هم وو، کله چې دوی بې له لښکر نه بېلول نو رافع د پنجو په خوکو درېدلی ټددي لپاره چې جګ شکاره شي او مسلمانان بې له خانه سره بوخېي، په دې ترتیب هغه له دوی سره خوځید او سمرة ته اجازه ورنه کړای شو هکه نوهغه وویل: خنګه چې رافع له خانه سره بیایې نو پکار ده چې ما ته هم اجازه راکړئ. په دې چې زه خو پرهغه باندې په غېړه زوروریم. په دې دول سره د هغه ددې دعوی د ثبوت لپاره هغوي په غېړه ورغلل کله چې رافع پې خملاؤه نو سمرة هم له لښکر سره روان شو. دغه خو یوه کوچنۍ غونډې پښنه وه خو له دې خخه دا راځرګندېږي چې د خدای په لار کې له مسلمانانو سره خومره ولوپی شتون درلود.

د لښکر ترتیب :

د احد غر له مدینې نه کابو خلور میله لري پروت دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خپل لښکر په دې توګه ترتیب کړ چې شایې غره خواته وه او د قریشو د لښکر مخ ته صرف یوه دره داسې وه چې د شا له خوا د یرغل وپه ترې کېدہ هله بې عبدالله بن جبیر رضی الله عنہ د پنځوس تنو غشی ويشنونکو مشر وټاکه او لاړښونو ه

بی ورته وکره چې: (هېڅوک ددې درې له لارې راتلو ته مه پرېږدې او تاسې په هېڅ حال کې له دې ځایه مه خوئېږي که چېر ته تاسې ولیدل چې مرغان زمور غونښې شوکوي بیا هم تاسې خپل ځای مه خوشی کوئ).).

د قريشو ساز اوسامان :

په دې وخت کې قريش له دېر ساز او سامان سره راغلي وو. نېټدي درې زده لښکر او د جنګ پوره سامان ورسره وو. په عربو کې به چې په کوم جنګ کې بشخو ګډون کاوه نو بیا به هغوي په خپلو سرونو لوبي کولي. دوی دا ګومان کاوه که چېږي جنګ موبایلوده نو زمور د بشخو بې عزتی به وشي. د دغه جنګ په وخت کې هم د قريشو له لښکرسه ډېږي بشخې راغلي وې. په دوی کې ډېږي هغه بشخې هم وې چې اولادونه او دوستان بې د بدر په جنګ کې وژل شوي وو او دوی پرخان باندې دا نذر منلي ټچې ترهغې پورې به کرارې نه کښېنو ترڅو د هغوي د قاتلانو وینې ونه خښو.

د جنګ پیل:

قريشو خپل لښکر ډېر بنه ترتیب کړي ټه. کله چې جنګ پیل شو تریولو د مخه به د قريشو بشخو پکې دریاګان وهل او داسې سندري به بې ویلې چې سپری به بې په غیرت راواوست او په بدر کې د وژل شویو د ویر او د هغوي د وینې د بدل اخیستلو ولوله تري ډېر بنه خرگندېدله. وروسته بیا کله چې جنګ پیل شو لومړی خو د مسلمانانو پله درنه وو او د قريشو له لښکر نه یو زیات شمېر کسان ووژلی شول او لښکر بې تس نس شو. مسلمانانو دا فکر وکړ چې هغوي میدان پرېښود په دې توګه بې د پیلیزې سوبې د پای ته رسپدو په بدل کې د غنیمت مال په ټولولو پیل وکړ او هغه کسان چې د درې د ساتنې لپاره تاکل شوي وو هغوي چې داحال ولید چې مسلمانان دغنايمو په ټولولو لګیا دي او دېسمانان تېښېدلې دي، دا فکر ورغی چې جنګ پای ته رسپدلې دی نو هغوي هم د غنیمت په مال پسې ورودانګل. که خه هم

عبدالله بن جبیر رضى الله عنه ته د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم حکم وریه يادو او هغوي يې له دې کار خخه منع کېل خو پرته له يو خو تنو نور هېشۈك ورسە پاتىي نه شول .

د شا له خوا د قريشىو يرغل:

دا مهال خالد بن ولید د کافرانو د لېنگر د يو گروپ بولندوى (قومىدان) ؤ. هغه له دې موقع نه گىتە واخىستە او له غوندى نه راتاو شو او د شا له خواپى پر مسلمانانو باندى يرغل وکر. كە خە هم عبدالله بن جبیر رضى الله عنه او د هغه خوتىنە نور ملگرى ددى درې د ساتنىپى لپاره هلتە پاتىي وو او د هغوى مقابله يې هم وکرە خو د کافرانو يرغل يې پە شا ونە شوای تنبولاي او شەھىدان شول بىا نو دىنمن پەرلە پىسى د شا له خوا پر مسلمانانو باندى يرغل كاوه. كەلە چې تېتېدىونكۇ دا حال ولید هغوى هم شا وگرخولە او پە وخت كې له دوا رخوانە پر مسلمانانو باندى يرغل وشۇ پە دغىپى وضعە كې مسلمانان داسې كىمۈزۈي شول چې يۇنا خاپە د جىنگ بىنە واوستە او مسلمانان تىس نس شول او اخوا دې خواپى وترپىل آن تردى چې د وېرى او وارخطاپى لە كېلە پە خېلە د مسلمان لە لاسە مسلمان شەھىد شو او د هەمدى وېرى پە وخت كې دا آوازە خپرە شوھ چې پېغمەبر صلى الله عليه وسلم شەھىد شو له دې خېر سەرە اصحابو خېلە حوصلە لە لاسە ورکرە او گەن شەمپىر خلکو ھەمت بايلىد.

د خدای جل جلالە مرستە او سوبە :

دا مهال د حضرت پېغمەبر صلى الله عليه وسلم شا و خواتە لىس يولىس تىنە صحابە ولار وو. پە داسې حال كې چې هغە صلى الله عليه وسلم تېپى شوی هم ؤ خو له صحابە و رضى الله عنهم سەرە يوپى درې خواتە ورغى. پە دې وخت كې مسلمانانو تە بشكارە شوھ چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ژوندى دى. پە دې ۋول هغوى بىا لە سەرە يو خاتى او سەرە راتىول شول مگر پە دې وخت كې خىرگىنە نه شوھ

چې خپلې او په ده دوکانو له جنګ نه مخ واړواه او بې له دې چې خپلې پېښېږي سووی ته ورسېښېږي میدان بې پړښود او پېښته لارل.

کله چې کفار یو خو پراوه لري لاپل نو دا فکر ورغی او په خپل منځ کې یې سره
وویل: دا خه غلطی مو وکړه چې د مسلمانو څواکونو د بېخی ختمولو موقع په لاس
راغلې وو او د هغوي جرې مو ونه ويستلي هسې بېرته راغلو په دې توګه هغوي په یوه
خای کې سره ودرېدل او دا مشوره یې وکړه چې اوس نو پکارده چې یوچل بیا
پرمدینه باندې یړغل وکړو، خو بیا یې داهمت ونه کړ او بېرته مکې ته راغل. هلتنه د
حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم دې خبرې ته خیال و هسې نه چې دبیمن
سیا پېږي حمله راوري. له دې کبله یې مسلمانان سره راټول کړل او ورته یې وویل چې
کفار باید تعقیب شي. دا ډېرہ نازکه مرحله وو خو کوم خلک چې رښتینی مؤمنان وو
هغوي د خدای په توکل یوچل بیا د سربیندنی لپاره چمتو شول او حضرت محمد
صلی الله علیه وسلم ترحمراء الاسد نومي خای پوري په دبیمن پسې لار. دغه خای
له مدنیني خخه (8) میله لري پروت دی. کله چې دا خرګنده شوو چې قریش بېرته
مکې ته لاپل نو هغه هم بېرته مدنیني ته راستون شو. د احد په جنګ کې (70) تنه
صحابه رضي الله عنهم شهیدان شول چې زیات شمېږي انصار وو. د مدنیني هر کور
په ساندو او وېرنې بدل شوی و په دې وخت کې محمد صلی الله علیه وسلم
مسلمانانو ته دا لارښوونه وکړه چې په ژړا کې ساندې او وېر د مسلمان په شان کې نه
شته.

د پیلیزی ماتی سببونه او د مسلمانانو روزنه :

د اُحد د جنگ په پیل کې مسلمانانو ماتې وخوره، که خه هم د منافقانو تدبیرونه او چالونه هم پکې وو خو له دې سره سره په خپله د مسلمانانو د کمزوری برخه هم خه کمه نه وه. اسلامي نهضت چې خه دول مزاج غواړي او په خه دول د خپلو کارکونکو روزنه کوي ددې لپاره پوره وخت نه و ترلاسه شوی دا د خدای جل جلاله په لار کې د سرشنیدنی دویمه مرحله وو او په دې وخت کې خه ناخه د

کمزوری خرگندونه هم وشوه مثلاً د مال د مینی له کبله خپله دنده پرینبندول، د خپل مشر له احکامو خخه سرغونه، مخکی له دی چې د دینمن ځواک ختم کپې شي د غنیمت مال ته پاملننه او پري دانګل او داسي نور. ځکه نو تردي جنگ وروسته خدای جل جلاله هم د جنگ پرخزنگوالي باندي داسي تبصره وکړه او له اسلامي نصب العین سره چې د مسلمانانو په داخل کې کوم غفلتونه شوي وو یو یې وریه ګوته کړ او په دی باره کې یې اړوندي ضروري لارښونې وکړي. دغه لارښونې د ال عمران سوت په وروستي برخه کې راغلي دي چې یو خه یې دلته رانقلوو. دا خکه چې یو خل بیا را خرگنده شي چې په اسلام کې د جنگ دریخ کوم دی او د جنگ پرواقعيتونو او حالاتو باندي څه دول ریا اچول کېږي .

توكل :

کله چې مسلمانان د جنگ لپاره را وو تل د هغوي شمېره زرو تنو ته رسپده او د دینمن شمېره درې زره تنه وو. سره له دی بیا هم مسلمانان چې یو خه وراندي لارېل نو درې سوه تنه منافقان تري جلاشول او (700) تنه مسلمانان پاتې شول. د جنگ سامان هم لړو او د لښکر له درې بیې برخې نه هم یو خه کم شول په دغې نازکه مرحله کې د یو شمېر مسلمانانو زړونه مات شول. دا وخت نو یوازې پر خدای جل جلاله باندي توکل او د هغه د مرستې اسره وو چې مسلمانان د دینمن د مقابلې لپاره لارېل. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې په دی وخت کې مسلمانانو ته کومه تسلی ورکړي وو خدای جل جلاله ده ګې داسي یادونه کوي :

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَاتٍ مِّنْكُمْ أَنْ تَفْسَلَاَ اللَّهَ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلَيْتَوْكِلُ الْمُؤْمِنُونَ (122) وَلَقَدْ نَصَرْتُكُمُ اللَّهَ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذَلَّةٍ فَاقْتَلُوَ اللَّهَ لَعْلَكُمْ تَشْكُرُونَ (123) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلْنِ يَكْفِيْكُمْ أَنْ يُمْدَدَّكُمْ بِشَلَّاتِهِ الْأَفَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِيْنَ (124) بَلَّ أَنْ تَصْرِرُوا وَتَنْتَقِلُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدَدِّكُمْ رَبِّكُمْ بِحَمْسَةَ أَلْفِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِيْنَ (125) وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَسْطِعُمْ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ [آل عمران : 122 - 126] (یاد کړه، کله چې له تاسې خخه دوې

پلی د دی خبری لپاره چمتوشوی چی بی زیه شی (دوی له جنگ نه) حال داچی خدای جل جلاله د دوی مرستدوى ؤ او مؤمنانو ته پکار ده چی پرخدای جل جلاله باندی توکل وکری او خامخا په تحقیق خدای جل جلاله له تاسی سره بدر(جنگ) کپ مرسته کپی وه حال داچی تاسی کمزوري وئ نو ووبربری له خدایه ددی لپاره چی تاسی شکر کوونکی اوسي. یاد کپه ای حضرت محمده صلی الله عليه وسلم! کله چی تا مؤمنانو ته ویل (آیا دا به ستاسی لپاره بس نه شی چی ستاسی رب د دری زرو پرنستو په رالپرلو سره ستاسی مرسته وکری) بی شکه که چبری تاسی صبر وکری او له خدای خینی په وبری سره کار وکری او په دی درنگ (سمدلاسه) دینمن پرتاسی یرغل وکری نو له تاسی سره به ستاسی رب مرسته وکری په پنځو زرو پرنستو سره، خدای جل جلاله دا خبره تاسی ته ددی لپاره کپی ده چی تاسی خوبن شئ اوستاسی زپونه ډاډه (مطمئن) شي. سوبه او نصرت هرڅه چی وي د خدای له لوري ده چی هغه ډېر قوي، پوه او لیدونکی دی).

په پای کپی مسلمانانو ته وویل شول چی په اصل کپ پرمادي څواک باندی ډډه وهل د مسلمان کار نه دی. ددی څواک اصلی سرچینه پرخدای باندی ایمان او د هغه د مرستی اسره ۵۵.

د مال مینه :

د احد په جنگ کپ د مسلمانانو د ماتې لوی سبب دا ؤ چی هغوي د جنگ په بهير کپ د مال مینې راواخیستل او مخکې له دی چې دینمن ته بشپړه ماتې ورکرې، مال خوا ته متوجه شول آن تردې چې د هغو خلکو په غاړه چې د درې د ساتنې مسؤولیت ؤ له هغوي خخه هم غفلت وشو او په دی توګه جنگ بله بنه غوره کړه. له دې کبله خدای تعالی په دې وخت کپی له مال سره د مینې لرونکو له زړونو خخه د هغوي د مینې تربیلو یو لوی سبب هم له منځه یوور یعنې په همدي وخت کپ بې سود حرام کړ.

د سود په کاروبار کپ د سود خورونکو په زړونو کپ د مال مینه داسې خاله

جوروی چې هغوي د هېڅ یوه اوچت کار د تر سره کولو لپاره نه پرېږدي. په دې توګه په یوه پاتکي (طبقې) کې حرص، بخيلي، خود غرضي او د مال محبت پیداکېري او په بل کې کرکه، غوسيه، بغض او رخه.

د بري ضمانت :

که د همت د لوړیا لپاره کوم محرك شتون ونه لري نو له ناکامي. وروسته پکې کمی راخي، د احد په جنګ کې چې مسلمانانو ماتې وخوره کبدای شول چې د ځینو کسانو زړونه مات شوي واي خو په دې وخت کې مسلمانانو ته ضمانت ورکړي شوچې :

اولاً تَهْنُوا وَلَا تَحْزِنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ (139) إِنْ يَمْسِسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَ الْقَوْمُ قَرْحٌ مِثْلُهِ وَتَلَكَ الْأَيَامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلَيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذُ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (140) {وَلِيَمْحَصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ (141) أَمْ حَسِبُتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ} [آل عمران : 139 ، 142] [تاسي مه سستېږي او مه غمجن کېږي، تاسي برلاسي یې په دې شرط که تاسي مؤمنان یې، تاسي ايمان ټینګ او د هغه غوبښتني پوره کړي، ستاسي کار همدومره دی، تردي وروسته بیا ستاسي سرلوپي او له تشویش او غم خخه خلاصون د خدای جل جلاله کار دی. پاتې شوه دا چې که تاسي ته خه رېړونه او ماتې در رسپېږي نو ستاسي پرمقالې دلې باندې هم همداسي مصیبتونه راخي. خنګه چې هغوي پرباطل باندې خپل همت له لاسه ورنه کړ نو تاسي د حق په اړه د خه لپاره فکر کوي تاسي خود جنت غوبښتونکي یې آیا تاسي دا فکر کوي چې جنت ته به ننټوئه. په داسې حال کې چې خدای جل جلاله په تاسي کې هغه کسان نه وي معلوم کړي چې په دې لار کې یې جهاد کړي دی او (په دې سختو حالاتو کې) صبر کونکي دی.]

د اسلامي نهضت اصلی محرك:

په هر یوه نهضت کي یو نه یو مرکزي شخصيت د هغه تحریک روح وي خود اصولي نهضتونو د پایبنت او پرمختگ مدار هېڅکله هم یو شخصيت نه وي بلکې د هغه د اصولو پوچوالی او رښتنيولي وي لکه خنګه چې هغه نهضت پري ولاپ وي د اسلامي نهضت لپاره چې څومره د انبیاء کرامو شخصیتونه مهم دي هغه له چانه پته خبره نه ده خو خنګه چې دغه نهضت یو اصولي نهضت دی او د هغه د پایبنت او پرمختگ مدار یوازې د هغه د اصولو په قوت کي پروت دی خکه نو مسلمانانو ته ددي خبرې شبودل هم ضروري وو چې د دوي د ذهنونو په کوم ګوت کي دا خبره پاتې نه شي چې دهغوي په منځ کي نبي موجود وي ترهغې به د خدای د دین جنده (بیرغ) لوړه ساتي او که چبرې کوم وخت د هغه د مبارک ذات له مستقيمي لارښونې نه بې برخې شي نو بیا به له دې لارې نه اخوابله کومه لاره غوره کوي. کله چې په احد کي د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د شهادت غلط خبر خپور شو نو د یو شمېر مسلمانانو زړونه وښوېدل او دا فکر یې وکړې چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سیوری زمود له سره کم شو نو اوس به دخه لپاره چنګېرو. د دغه فکر د سمون لپاره هغوي په دې ویوهول شول چې ګوري:

أَوَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ اُنْقَلَبُتْمُ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقِلِبْ عَلَىٰ عَقِيَّهِ فَلَنْ يَضُرُّ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ { [آل عمران: 144] } حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پرته له دې چې هغه یو پیغمبر دی بل خنه نه دی. ترده پخوا نور پیغمبران هم تبر شوي دي نو آیا که هغه مړ یا شهید شي نو تاسي به بېرته خپلو پوندو (کفر) ته گرځئ یاد لري خوک چې خپلو پوندو ته وګرځید له سره به خدای ته زیان ونه رسوی البته خوک چې د خدای شکر کوونکي بندگان دي هغوي ته به ژر اجر ورکړي.

هغه دین چې تاسي په فکر او سوچ سره غوره کړي دي پرهغه باندي ټینګ واوسې او د هغه د ټینګښت لپاره دي ته اړتیا نه شته چې د خدای نبي د تل لپاره له تاسي سره وي بلکې هغه په خپله ستاسي د ژغورنې او خلاصون سودا ده خوکه چې

پ پرهنگه باندی تینگ واوسئ نو همغه خه به وموئ او د دغه دین اصلی خواک د هغه په رنستینولی کې ده او د سر لوری مدارې نه ستاسې په ځواکونو کې دی او نه په کوم خانګړي شخصیت کې .

د کمزورتیا جرړه:

د انسان د ټولو کمزوريو جرړه له مرګ خخه د هغه وبره ۵۵. دا مهال هغوي ته ورپه ياد شول چې له مرګه خخه وبره او تینته بېخی باېزه کار دی هېڅ یوسا کښ ترهغې پورې نه مري خو چې د هغه د مرګ وخت رانه شي. د خدای ترباکلي وخت د مخه نه خوک مري او نه ترهغه وروسته یوه شبېه ژوند کولای شي. له دې کبله ستاسې لپاره له مرګ خخه خلاصون او په هغه کې د فکر کولو اړتیا نه شته. پردي هغه باندی باید فکروشی چې په ژوند کې کوم مهلت ورکړ شوی دی هغه خو هسې هم تبرېري چې دنیا ګټي او که آخرت؟ خکه هغه خوک چې د دنیا د ګټو لپاره کړاوونه ګالی نو بیا هغه خه موئی چې هغه په دنیا کې پیداکېري خو خوک چې د آخرت د ثواب لپاره کار کوي نو خدای جل جلاله به د هغه ثواب په آخرت کې ورکوي. هغه خلکو ته چې د خدای د دین منلو او پرهنگه باندی د تینگ او سېدو او په دې لار کې د هڅي او هاند نعمت ورپه برخه شوی دی هغوي باید تر هر چا زیات ددي ارزښتناک نعمت قدر وکړي او که په دې خاطر خپل ټول شیان په کار واچوی نو پایله به یې نهه وي او د آخرت تلپاتې بری به د هغوي په نصیب وي او د خدای جل جلاله د دغه نعمت شکرداده کوونکی به خدای تعالی په خپلوبنوا او غوره نعمتوونو سره وپایله او هغوي به له خپل مالک خخه تریولو نهه جزا وموئي .

د احد ترماتې وروسته:

پرته له یو دوه قبیلو نه کابو د عربو ټولې قبیلې له دغه نوي را ولاړ شوی نهضت سره مخالفې وي. د دغه نهضت نسکورول یې خپل پلرنې مذهب او دود دستور ګانه او غونښته یې دا و چې انسان دې په اخلاقې لحاظ لور او هغه خبروته پرېښو دل

شي چې هغه په عمومي تو گه په ټولو عربو کې خوري شوي وي لکه: شراب خبليو، جواري، زنا، لوټماري او داسي نوروته .

د بدر له جنگ نه د مخه ټولو قبيلو دا فکر کاوه چې دغه نوى نهضت به په خه دول له منځه يوسي خو په بدر کې د قېشو ترماتي وروسته هغه قبيلي کمزوري اوسيستې شوي وي او یو دول زرغني (تردد) پکې پيداشوې وه چې خنګه چلنډ غوره کړي مګر د احد له جنگ نه وروسته دغه حالت بدل شو او د عربو دېري قبيلي د اسلام دېسمى شوي . د همدغو خو قبيلو واقعات په لاندې توګه دي :

د قبایلو تعهد ماتول :

- 1- د خلورم هجري کال د محرم په میاشت کې د فید قبيلي (چې د قطن په سيمه کې اوسيدله) پرمدينه باندې د یرغل اراده وکړه، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ابوسلمه د یوه کوچني ټولکې په ملګرتیا د هغې د مخنيوي لپاره ولپره او یرغلگرې په شا وتمبول .
- 2- وروسته بیا په همدي میاشت کې د (عرينې) کوهستان یوې قبيلي (لحيان) پرمدينه باندې حمله وکړه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم عبدالله بن انيس د هغوي د مقابلې لپاره ولپره، عبدالله بن انيس رضي الله عنه د هغوي مشر(سفيان) وواژه او یرغل ګرې رته په شلالاړ .
- 3- د هجرت په خلورم کال د صفرې په میاشت کې د کلاب قبيلي مشر(ابوراء) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضورته راغي او ويې ويل چې له ما سره یوڅو کسان ولپره چې زما قوم اسلام ته راوبولي، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم اويا تنه صحابه ورسره کړل چې زيات پکې اصحاب صفه (1) وو. د نو مورې قبيلي مشر هغوي ټول را ونیول او ويې وژل. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم

(1) اسنه په عربي کې چوټري ته واي. د نبوی جومات په انګړ کې یوه چوټره جوړه شوي وه او هلتله به داسي خلک اوسيدلې چې کورني نه درلو، د هغون عادت دا ټو چې یوڅه لرګي او نور خه به یې راول او خپله ګوزاره به یې پړي کوله. یو شمېر نورو صحابه و به هم له هغوي سره مرسته کوله. ددي خلکو خانګري کار د دیني علم زده کړه او عبادت ټو.

پردي پيپنه دېرمجن شو او توله مياشت يې د سهارپه لمانځه کې د دغۇ ظالمانو ته
ښپري کولي. عامر له دغۇ اوپا تنو صحابه و خخه یوتن عمرو بن اميه پرپشود او دا يې
ورته وویل چې ز مامور د یوھ مريي د آزادولو نذر په ځان منلي و نو له دې کبله زه تا
آزادوم. کله چې عمرو بن اميه بېرته راته نو په لار کې د عامر د قببلي دوھ تنه ورسه
مخامخ شول او هغه يې ووژل. او دا فکر يې وکړ چې مور د عامر د قببلي د بې وفائي
بدله واخيسه. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پردي پيپنه باندي خبر
شو نو سخت خواشيني شو ځکه چې ده ګډي قببلي وګرو ته امان ورکړي و او دا
خبره د هغه ترون پرخلاف وه. په دې توګه يې د هغۇ دوو کسانو د وينې يېه د هغوى
قببليو ته ولپرله. په دې توګه دوو نورو قببليو هم دغسي حرکت وکړ، حضرت
پيغمبرصلی الله علیه وسلم د هغوى په غوښتنه لس تنه صحابه د دينيښونې لپاره
له هغوى سره ولپرل مګر دغۇ ظالمانو بې وفائي وکړه او اووه تنه صحابه له هغۇ کفارو
سره په جنګ کې شپهدان او دری تنه بندیان شول، په دوی کې حضرت خبيب
رضي الله عنه او حضرت زيد رضي الله عنه هم وو او دښمنانو د خرڅلارو لپاره مکې ته
بوتلل. حضرت خبيب د احد په جنګ کې یوتن د حارث بن عامر په نامه وژلی و د
حارث زامنوا حضرت خبيب په بيه واخيسه او په دې دول سره يې یوڅو ورڅي
وروسته د خپل پلار په بدل کې شهید کړ. همداد راز صفوان بن اميه زيد رضي الله عنه
وپيره او هغه يې هم ووازه او شهیدي کړ.

په دې دول له یوې خوا د عربو قبائلو پرله پسې داسې دېنمني کوله چې هغه به د دېرو سختو دېنمنانو له خوا ترسره کېدله. او مسلمانانو به د هغنوی ظلمونه زعمل له بلې خوا په همدي وخت کې یهودو هم همدګمسي چاري کولې چې هغه د مسلمانانو د خواشيني سبب گرځدلې.

د یهودی علماء او مشرانو مخالفت :

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مدینې ته تشریف راوړ وروسته له هغې بې که خه هم یهودی قبیلو سره ډول معاهدی کړي وي او هغوي ته بې دا

پادینه ورکړي و هېڅي په سر او مال به یې تعرض نه کېږي او هر ډول مذهبی آزادی به لري مګر په څانګړي ډول سره د اسلامي نهضت پرمختګ د یهودو عالمان او مشران تولوي او نالارامه کېږي وو او دا بې سبې نه وو یوه خوسبې یې په لاندې توګه دي:

۱- تردي وخته پوري یهودو ته یو ډول مذهبی مشرتا به ورپه برخه وو او تولو خلکو به د خدای لمانځنې او دینداری له کبله هغوي د عزت وړګنل. مګر اوس د اسلامي نهضت له پرمختګ سره د هغوي د غلط مذهبیت او دنده ایزې خدای لمانځنې خلا معلومبدله د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په موعظو سره خلکو ته معلومبدله چې رښتینې مذهبیت خه ته وايی او د حقیقی خدای لمانځنې مفهوم خه دی؟ په دی ډول د یهودو عالمانو او مشرانو (کاروبار!) په ختمیدو کې و.

۲- په قرآن شریف کې د ټولو یهودانو په تېره بیا د دینداره او عالم ډوله خلکو پراخاڅو او چارچلنډ باندې په ډاګه او سکاره تنقیدونه کېدل لکه:

﴿سَمَّاعُونَ لِكَذِبِ أَكَالُونَ لِسُّختٍ﴾ [المائدة: 42] (د دروغو ډېر او پردونکی او د حرام مال ډېر خپروونکی دي).

﴿أَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدُوانِ وَأَكْلِهِمُ السُّختَ لَبِسْسَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ﴾ [المائدة: 62] او ته به له هغوي خخه ډېر ووینې چې د ګناه او ظلم خواته په ډېر بېړه وړاندې کېږي.

﴿وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمُ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ﴾

﴿النَّسَاءُ : 161﴾ (دوي سود خپروونکی دي. حال دا چې سود خوپلولو نه منع کړي شوی وو او دوي د خلکو مالونه خورېلي)

دارنګه تنقیدونه په بقره، مایده، اال عمران او دا پې نورو سورتونو کې هم موجود دي. د هغو په اوربدوسره به پرته له یو خو سپیشلوا او نېکو کسانو نور قول په دې خپه کېدل او په پیتو سترګو به یې د اسلامي نهضت مخالفت کاوه.

۳- د اسلام پرمختګ او اقتدار ته به چې دوي کتل نو دا خطر به ورته په ډاګه

بنکاربده چې دوی به یوه ورخ نه یوه ورخ د مسلمانانو په وړاندې غاړه ړدی، نو په همدي سبب یهود د اسلامي نهضت تریلو سرخشت دبیمنان وو.

د بني قينقاع غزاء:

د بدر له سوبې نه وروسته تر ټولو د مخه د دغې سوبې خبر چې یهودو په غوره اوږد هغوي یې اندېبینمن کړل. هغوي په بنکاره ليدل چې اوس نو له اسلام نه یو طاقت جوړېږي په دې ډول د بدر له جنګ نه وروسته ژترژره د دویم هجري کال د شوال په میاشت کې له یهودي قبیلوخخه بني قينقاع د مسلمانانو پرخلاف د جنګ اعلان وکړ. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره یې چې کوم تپون کړي ئه هغه یې مات کړ. ددې جنګ ناخاپي سبب دا ټې یوه یهودي د یوې مسلمانې بنهې یې عزتی وکړ. د هغې د مېړه وینه په جوش راغله او یو یهودي یې ووازه. بیا یهودو دغه مسلمان هم شهید کړ. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دغې پېښې د مخنیوی لپاره هله ټلې وکړي مګر یهودو ورته وویل: (مور قريش نه یو چې په بدر کې یې ماته وxorه او په شا لارل) مور به تاسې ته درونښو چې جنګ خه ته واي. کله چې د یهودو له خوا تپون مات او د جنګ اعلان وشونو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د جنګ تیاری ونیو. یهود په خپلو کلا گانو کې کلا بند شول له (15) ورخو کلا بند نه وروسته یهود دې ته چمتو شول چې جلا وطن دې کړي شي. په دې توګه اووه سوھ تنه یهود جلا وطن کړای شول.

د کعب بن اشرف وژل:

کعب بن اشرف د یهودو یو نومیالی شاعر ئ. د بدر له جنګ نه وروسته یې داسي اشعار ویل چې په مکه کې د مسلمانانو پرخلاف د جنګ اوربل شو. په هغه وخت کې شاعرانو زیات اثر درلود. کعب د بدر په جنګ کې د وژل شوېو قريشو په اړه داسي درد ناکې ساندې او وېرنې ولیکلې او بیا یې په مکه کې اوړولې چې هم یې په خپله ژړل اوهم یې نور ژپول. کله چې مدینې ته راغی نو حضرت محمد صلی الله

عليه وسلم به يې په خپلو شعرونو کې غنده او د هغه پر ضد به يې خلک راپارول بيو چل يې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د میلمسنیا په پلمه را وغونبست او د هغه د وژلو پلان يې هم جور کړي ټ. له دې کبله حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له خپلو صحابه و سره مشهوره وکړه چې خه باید وکړي. په دې دول حضرت محمد بن مسلمة د هغه صلى الله عليه وسلم په خوبنې د هجرت په درېیم کال درېیع الأول په میاشت کې کعب بن اشرف ووازه.

د بنو نضيرو اخراج

د بنی نضيرو يهودانو په دېړو معاملو کې خپل تعهدونه مات کړل او په پته يې داسې دېړ سازشونه کړي وو چې مقصد ترې د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وژل ټ د همدي مقصد لپاره يې د مکې قريش هم لمسئولي وو. کله چې د دوي دغه حرکتونه له حده تېر شول نو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د دوي کلاګاني محاصره کړي. دې کلاښندي ترپنځلسو ورڅو پورې دوام وکړ. په پاڼي کې بنی نضير په دې شرط راضي شول چې هر خومره مال او اسباب پراوښانو باندې وړلای شي هغه دې یوسې او له خپلو کورونو خخه دې ووځي. ددې ټیون پراساس یو زیات شمېر مخور کسان يې خیبر ته وړل او له خپل خان سره يې دېرساز او سامان یوپور یوازې هغه سامان يې پرپنیو چې هغه يې له ځانه سره نه شوای وړلای.

په دې وخت کې د مسلمانانو دواړو دېښمنانو یعنې د عربو مشرکانو په تېره بیا د مکې قريشو او يهودانو د یو او بل په ملګرتیا د مسلمانانو د له منځه وړل او په باره کې فکر کاوه او ټیولو قبایلو په ګډه پر مدینه باندې د ډرغل تیاري ونیوه. په پیل کې خو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته هم خرګنده و چې هغه قبایل پرمدینه باندې د حملې لپاره تیاري نیسي خوهغه صلى الله عليه وسلم د مسلمانانو یو ټولګي له ځانه سره واخیست او د هغوى د مقابلي لپاره ووت، مګر دېښمن مقابله ونه کړه او بېرته په شالاپ یو ئل خو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د هجرت په دویم کال د محرم په میاشت کې په هغوى پسې تر(ذات الرقاع) او درېیم څل د هجرت په پنځم

کال د ربيع الأول په میاشت کې تر دومه الجندل پوري ولار.

د احزابو غزاء

کله چې بني نضير له مدینې خخه ووتل او خير ته ورسبدل هلته يې د اسلام پر ضد سازشونه پيل کړل او شاوخوا قبیلې يې د مسلمانا نو پر خلاف را وپارولي. مکې ته لارل او هلته يې قريش د جنګ لپاره چمتو کړل او دا يې ورته ووبل که چېږي تاسې له مور سره يو ځای پر دغه نوي نهضت باندي یړغل وکړئ نو جرېږي به يې ووځي. قريش خود همدي خبرې لپاره چمتو وو، به دې دول د بهوودو ډپرو قبیلو او د مکې قريشو په ګډه يو لوی لښکر ترتیب کړ چې شمېر يې لسو زروته رسپده.

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دې پېښې نه خبر شو چې دومره لوی لښکر پر مدینه باندي ډيرغل لپاره چمتو او راروان دی، نو له خپلوا صحابه وو سره يې مشوره وکړه. حضرت سلمان فارسي رضي الله عنہ دا مشوره ورکړه چې د دومره لښکر مقابله په اوږد میدان کې نا منا سېه ده. زمور لښکر باید په يوه محفوظ ځای کې وي او شاوخوا دې ورته خندق وکيندل شي. دا ددې لپاره چې دېښمن مخامنځ یړغل ونه شي کړا. دغه رايه ومنلي شوه او د خندق په کيندلوي پيل وکړ.

د خندق کيندل :

د مدینې دریو خواوته ودانی او د کجورو باغونه وو خو یوازې يوه خواښې خلاصه وه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم درې زره تنه صحابه له خانه سره بو تلل او همدي خواوته يې د خندق کيندلو حکم وکړ. دا کار د هجرت په پنځم کال د ذاتالععدي په میاشت کې وشو. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په خپلوا حدونه بیل کړل او لس لس ګزه ځمکه يې په لسو لسو تنو ووبسله. دغه خندق د پنځو ګزو په ژور والي وکيندل شو او په دریو زروتنو مسلمانانو يې په شلو ورځوکې تیار کړ. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په خپلوا هم له تولو خلکو سره يو ځای د خندق په کيندلو بوخت و. په يوه ځای کې نا خاپه يوه غنیه تېږه مخې ته ورغله او هغه

هېچا هم توقى نه كىراي شو كله چى حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ورغى هغه بى په يوه گوزار سره مىدە كىرە. دغە پىيىنە د حضرت پىغمبر صلى الله عليه وسلم لە معجزو خخە يوه معجزە وە.

د كفارو يرغل:

د كفارو لېنكر پە دريو بىرخو ووبىشل شو اولە دريو خوا و خخە بى پە مەدینە باندى يرغل وکە. دا يوه دېرىھ سختە حملە وە چى پە قرآن شريف كى بى خىرگىدونە پە دغۇ الفاظۇ سره شوي ھە:

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقَكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ رَأَتِ الْأَبْصَارُ وَلَعَتْ
الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَطَنَّنُونَ بِاللَّهِ الظُّلُونَا (10) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَرُزِلُوا
رُزْنَالاً شَدِيدًا (11) {الأحزاب : 10 ، 11}

زىبارە: «ھەر كله چى دېنىمانو لە لورى خوا (خىنچ نە) او زورى خوا (لوبىدىخ نە) پە تاسى يرغل وکە او ستاسى سترگى لە وېرىخى او كېرىشى او زىرونە مو خولى تە راغل او د خدای پە بارە كى مۇ پە دول چۈل گۇماننۇ پىيل وکە، پە دغە وخت كى د مسلمانانو د ازمېنىت وخت راغى او هغۇي پە رېپەپە شول».

دا د يوپى دېرىھ سختى ازمۇنىت وخت وە. لە يوپى خوا د يخنى سخت موسىم، د خوراک خىباك د سامان كەنىت، خو وختە پەر لە پىپى لورە، د شېرى بى خوبىي، د ورخىي نا ارامىي، ھەر شېرى د سر خطر، بىر مال، اولاد او نورو شىانو باندى د دېنىمان يرغل، پە مقابىل كى د بى پناھ لېنكر گىنە گونە. دا تۈل داسىي واقعىتى نە وو چى د كومو خلکو ايمان رىنتىنى او كۈرۈپ (مضبوط) وە پە ھەمدىي حالت كى ھەم ثابت قدم پاتىپى شول، د كىمزرىي ايمان خاوندانو او مناقفانو د دغۇ حالاتو مقابىلە ونە شوابى كولاي. خىنگە چى مناقفان د مسلمانانو پە لېنكر كى ننوتى وو هغۇي ھەم پە دې وخت كى پە بىنكارە را وپاندى شول او دا بىپى ووپىل چى:

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ

إِلَّا غُرُورًا (12) {الأحزاب : 12} "مور سره چې خدای او د هغه رسول (د سوبې او مرستې) کومه زمنه کړي و هغه ټوله دوکه وه ."

دغه خلکو د ځان ژغونې لپاره په پلمو جوړولو پیل وکړ او دا به یې ویل چې :
إِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرَبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُو وَيَسْتَأْذِنُ
فَرِيقٌ مِّنْهُمُ الْبَيِّنَ يَقُولُونَ إِنَّ بِيُوتَنَا عَوْرَةٌ (13) {الأحزاب : 13}

ای یېرباوالو! څئ بېرته لار شئ تاسې ته (د اسټو ګنې) کوم ځای نه شته،
دغه خلک حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ور غلل او ورته یې وویل چې مورته
دې اجازه راکړل شي چې زمور کوروونه تشن پراته دې، ساتنه یې وکړو، کوروونه مو
بیخی غیر محفوظ دي .

خود کومو خلکو په زړه کې چې ایمان و او د خپل ایمان په دعوه کې رښتینې
وو په دې وخت کې د هغوي حالت بیخی بل دول و :
أَوَلَمَا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ
اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا (22) {الأحزاب : 22} کله چې
هغوي د کافرانو لښکر ولید نو وېږي ویل دا هغه (حالت) دې چې خدای او رسول یې
له مور سره زمنه کړي وه . او د دغه حالتو په لیدلو سره په هغه کې د ایمان ولوله را
وپارېده او د لا زیات باور او تا بعداري لپاره چمتو شول. دغه سختو حالتو په هغوي
کې یوه ذره تبديلي پیدا نه کړه ."

د خدای جل جلاله مرسته :

څومره چې د کلا بندی موده اور دېدله هومره به یېغلګر سست او کمزوري
کېدل یو خو دا چې د لس زړه کسیز لښکر د خوراک خبیاک انتظام خه آسان کار نه
وې بل دا چې د ډېږي یخنی موسم و او د اسې سخت توپان راوالات چې د کفارو د
خېمو مراندې یې وشلوپې، ټول لښکر یې تنس نس شو او دا د خدای عذاب و، په
رښتیا سره چې خدای جل جلاله دغه توپان مسلمانانو ته رحمت او کافرانو ته عذاب

لیرلی ۽. په دې پیښې سره خدای جل جلاله له مسلمانانو سره احسان وکړ او وې فرمایل:

﴿إِنَّمَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتُكُمْ جُنُودُ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِحَّاً وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا...﴾ [الأحزاب: 9]

« ای مسلمانانو! د خدای جل جلاله هغه احسان در په یاد کړئ چې کله لښکرو پر تاسې حمله وکړه نو مور پر هغه توپان او تیاره ولپوله او داسې لښکر مو ولپوله (د پربنستو) چې تاسې نه لیده»

په دې دول کافرانو د حالاتو مقابله ونه شوای کولای او کمزوري شول کله چې یهودو ماتې و خوره، قريش یوازې پاتې شول نو هغوي هم بې له دې چې په شا لار شي بله لار نه درلوده. او دا د خدای جل جلاله غېبې مرسته او فضل هم ۽ چې بر مدینه باندې وریع خپره شوه. په قرآن شریف کې ددې غراء یادونه په هغه انداز سره شوې ده چې د مسلمانانو د روزنې او مېړانې اړخونه پکې بنې خرګند کړي دی چې یو څو یې دا دې.

د خدای جل جلاله پر فضل توکل:

مؤمن خو ایمان پردايی لري چې حقیقی خواک له خدای تعالی جل جلاله سره دی. هر څه چې کېږي د هغه په حکم او اراده کې دی. مؤمن د خپل ځان بری د خپلو تدبیرونو پایله نه ګنې بلکې هغه بې د الله فضل ګنې لکه څنګه چې په رښتیا هم همداسي ۵۵. د احزابو په جنګ کې د کفارو لس دولس زره کسیز لښکر د مسلمانانو د درې زره کسیز لښکر په مقابل کې ماتې و خوره او خواشینې بېرته لاءل. په دغه وخت کې ځینو مسلمانانو داسې فکر کاوه چې دا د دوی د خپلو تدبیرونو (خندق کیندلو) پایله ده، نو ځکه دا هغوي ته د ويړ یوه غوره او خانګې موقع وه. مګر خدای جل جلاله له دغې کمزوري خخه د هغوي د رغونې لپاره داسې لارښونه وکړه:

﴿إِنَّمَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجْنُودًا لَمْ تَرُوهَا﴾ [الأحزاب: 9]

« ای مؤمنانو د خدای هغه احسان در په یاد کړئ چې کله لښکرو پر تاسې باندې حمله وکړه نو مور پر هغوي توبان او ترگمۍ ولېرله او د اسې لښکر(د پرښتو) مو ولېړه چې تاسې نه ليده ».»

د اسلامي نهضت علمبردارانو ته همداسې رونه پکار ده چې هغوي یوازې د خدای (جل جلاله) پر فضل توکل وکړي او صرف خدای جل جلاله د ټولو کارونو مطلق واکوال وګنې او د دین د تینګنیست او پرمختګ لپاره پر له پسې هڅه او هاندو کړي که د مقابل لوړی خواک او طاقت هر خومره وي نو وي دي .

د ایمان د دعوی ازموښه :

د مصیبتونو په وخت کې د انسان ایمان ازموښ کېږي او انسان ته په خپله هم معلومېږي چې زورې خومره دی او نورو ته هم دا پته لګېږي چې هغه په دې لار کې ترکومه حده پوري تینګ دی. کله چې حالات عادي شي د دېرو خلکو په اړه دا اټکل نه شي کیدای چې هغوي له واقعي نصب العین سره د مینې او ژوند په کومه درجه کې واقع دي، دېر څله یو انسان د څان په اړه په درنو دوکو کې اخته وي خو هر کله چې کوم سخت حالت پري راشي نو بیاپې کړه والي او کوته والي په بښکاره لیدل کېږي د احزابو جنګ همدغه کار او خرګندونه وکړه په مدینه کې له مسلمانانو سره یو شمېر منافقان او د کمزوري ایمان خاوندان هم وو، او دا ضروري خبره وو چې د هغوي رښتینې بنه دې ټولو مسلمانانو ته بښکاره شي. په دې توګه د دغو ستونزو په وخت کې د هغوي له مخ نه پرده لري شوه څکه چې پرله پسې د خندق کيندل، لوړه، تنده تېرول، شپه او وړ په څان یو کول، د دومره لوی لښکر په مقابل کې درېدل، خپل سر په ورغوي کې نیول او تر شل دوه ويشت ورڅو پوري پر له پسې د وېږي او اندیښنې په حالت کې د ورځې هوسابینه او د شپې خوب په څان حرامول خه

اسان کار نه ؤ. په هغۇ زېونو كې چې رېتىنى ايمان نه ؤ دغه ستۇنزا او كراونه يې ونه شواى زغمالى او منافقينو به دا ويل چې بنه! پېغمۇر عليه السلام خو له مور سره د سوبې او نصرت زمنه كېي وھ مگر اوس خو هسى ونه شول. مور پوه شوو چې:

أَوَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا (12) [الأحزاب : 12]

”خدای او رسول يې له مور سره كومه زمنه كېي وھ سس هغە يوه دوکە وھ.“

يو شمبۇر نورو پلمى كولى او د خېپلۇ كورونو د ساتنى په پلمە يې ميدان پېتىود، خود هغۇي په مقابل كې د خدای جل جلا له د هغۇ بىندىگانو په زېونو كې چې رېتىنى ايمان ؤ، پر هغۇي باندى دغۇ حالاتو بل چول اغېزە وکە:

أَوَلَمَ رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادُهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا (22) [الأحزاب : 22]

كەلە چې دوى ولىدلى چې د كفارو لېسکىرى له ولولسە راروانى دى نو ويې ويل (بىھ دە! آيا دا هغە حالات دى چې خدای او رسول يې د مخە مور تە خېر را كېي ؤ، دا هغە زمنه د چې خدای او رسول يې له مور سره كېي وھ، خدای او د هغە رسول رېتىيا ويلى وود دغۇ حالاتو له كېلە په هغۇي كې د ايمان قوت لازىت شو)

د كمزورتىيا جرە:

د سر او مال له زيان خخە وېرە كول د انسان تر تېلولو لوبە كمزورتىيا بلکى د تېلولو كمزورىيوجرە دە. د خدای پر ذات او صفاتو باندى چې اسلام د كوم ڈول ايمان راپۇلۇ غۇنىتتە كوي په بىنستىزە توگە پكى دا گروھە پىرە د چې زوند او مىگ د خدای جل جلالە پە لاس كې دى، گىتە، زيان او نور هر خە لە خدای تعالى سره دى. داسې بل بېخۇك نە شتە چې هغە دې مىگ وەندىلەي شي او يا پە يوه شىكلى سره دې گىتە پە زيان او زيان پە گىتە بىلە كېي. هەمدەن گروھە او هەمدەن ايمان د مسلمان د خواك بىنستى دى. هەر خۇمرە چې دغە بىنستى كمزورى كېي ھومرە د مسلمانانو پە هەر كار كې بىنكارە كمزورتىيا لېدلى كېرىي، له دې املە د دغې كمزورتىيا د لې كولو لپارە پە

بنکاره او واضح ڏول ورته وویل شول چې :

﴿قُلْ لَنْ يَنْعَكِمُ الْفَرَارُ إِنْ فَرَنْمَ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُمْتَعَنَّ أَلَا قَلِيلًا﴾ (16) قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾ (17)﴾ [الأحزاب : 16 ، 17] ”ای نبی ! دوی ته ووایه که تاسی د مرگ یا شهادت له وبری تبنتی، نو تبنتیه تاسی ته کومه گتیه نه رسوی او دا یې هم وروښود له چې (هغوي خودی دا فکر وکړي) که د خدای جل جلاله پربکړه وي چې هغوي ته دې کوم زیان ورسول شي نو هغه خوک دی چې له خدای جل جلاله نه به یې پچ کړي (او که د خدای پربکړه دا وي چې) هغوي ته کومه گتیه ورسوی نو هغه خوک دی چې مانع یې شي (هغوي دې باید په یاد ولري) چې بې له خدایه به هېڅوک خپل ساتندوی ونه موږي او نه مرستیال ”

که دغه گروهه د چا په زړه کې وي نو بیا له تبنتی نه مطلب خه دی؟ انسان ته پکار دی چې په هر حساس وخت کې خپل ایمان وازموږي. دېر ځله انسان په خپله د خپل ځان په دوکه کولو بوخت وي خو سمه پته یې هلتنه لګږي چې د ازموږي وخت پري راشي.

ددي جنګ په اوږدو کې مسلمانانو ته دا لارښونه وشوه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ژوند ستاسی لپاره د تقلید وړ بېلګه ده، خو هغه کسان ترې د گټې اخیستو وړ ګرځبدلای شي چې هغوي له خدای جل جلاله سره د لېدو او اخروي نعمتو هیله لري او خدای تعالی پېړيادوی. په دې وخت کې د مسلمانانو د همت لوړولو او په دېر سختو حالاتو کې د هغوي د زړونو د تینګولو او د خدای پر فضل باندې په پوره استقلال سره د توکل درلودلو په خاطر د رسول الله صلی الله علیه وسلم د استقلال، عزم، توکل علی الله او صبر کومه بېلګه چې مخې ته رائي هغه ترقیامته پوري د خدای د تولو بندګانو لپاره د تقلید وړ بېلګه ده. کوم کسان چې د الله د دین قایمولو لپاره چمتو وي او په دې لار کې قدم ړدې د هغوي لپاره دا یوه داسې بېلګه ده چې د ژوند په هر کړلېچې کې باید مخې ته کېښو dalle شې، همدا د

هغۇي لپاره د لارى اصلى مىشال دى.

د بنو قريظه وو پاي :

لکه خنگە چى د مخە يادونه وشوه كله چى حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مديني تە راغى نو له يهودى قبىلە سره يې تۈون وكىپ، هغۇي تر خۇ ورئۇ بورىپە خېل تۈون تىينىگ ولار وو، خوكلە چى يې خېل تۈون مات كې نو بىيا جلا وطن كىراي شول مىگ بىنۇ قريظە وو بىا تۈون وكىپ دى توگە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ورته امن او پە خېلۇ كلا گانو كې د او سېدلۇ اجازە ورکە.

د احزابو د جنگ پە وخت كىپ يهودى قبایلۇ بىنۇ قريظە د مسلمانانو پر ضد را وبارول او هغۇي ھم د احزابو پە جنگ كې گىدون وكىپ او د هغۇ تۈرونونو درناوي او رعایت يې ونه كې چى لە حضرت محمد سره يې كېرى وو. كله چى د احزابو جنگ پاي تە ورسىد نو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تر تولۇ د مخە بىنۇ قريظە و تە پامىرنە او دا پېكەرە وكىپ چى ارومۇ دې هغۇي تە د يې وفا يې جزا ورکەپىشى. هغۇي پە داسې وخت كې وفایي وکىپ چى تۈل عرب د مسلمانانو پر ضد را پارىدىلى وو. پە بىنكارە خود مسلمانانو د خلاصون لپارە هېش يوھ لارە نە وھ پاتىپا د بىنۇ قريظە و خېل عمل ثاپتە كې چى د مسلمانانو پە حق كې دوى تر بىنكارە دىنېمنانو (چى هغۇي پە بىنكارە مخالفت كوي) دېر خطر ناك دى. بىنۇ قريظە وو له مسلمانانو سره تۈون وكىپ او له خېل لوري نە يې هغۇي تە چادىپىنە ورکەرە خو پە راتلونكىي وخت كې ولېدل شول چى دوى د مسلمانانو د نابودى او له منخە وېلۇ لپارە خېلپى هلىپى لە نورو سره گىلپى كېرى دى، پە دې دۈل د هغۇي كلا گانىپى محاصرە شوپى او دا محاصرە تر يوپى مياشتىپورى و خىنەپىلە. پە پاي كې بىنۇ قريظە دې تە اپ شول چى وسلې كېنېپىدى بىا پە دې وخت كې پە خېلە د تورات لە احکامو سره سەم د هغۇي پە باب دا پېكەرە وشوه چى د هغۇي د جنگ ور كسان دې ووژل شى او نور دې بىنديان شى. مال او اسباب دې تېپە واخىستىل شى. پە دې وخت كې نىزدى (٤٠٠) تە ووژلى شول چى پە هغۇي كې يوھ بىئەھم وھ او دا پە دې جرم ووژل شوه چى د كلا لە دېوال نە يې پې يوھ مسلمان باندى تېپە غورخولىپى او هغە يې وژلى وئى.

د حدبیبی سوله:

کعبه د اسلام اصلی مرکز ۽ چې حضرت ابراهیم عليه السلام او د هغه زوی حضرت اسماعیل عليه السلام د خدای په حکم ودانه کړی وه. مسلمانان چې د اسلام له دغه مرکز نه ويستل شوي وو تردې وخته پوري پرهفوی باندې شپر کاله اوشتی وو. همدا راز حج هم د اسلام له مهمو رکونو خخه یو رکن ۽ ظکه نو دا د مسلمانانو خورا تینګه غوبنښه وه چې د کعبې د خونې حج وکړي.

د کعبې سفر:

په عربو کې به تول کال د جنگ لپی روانه وو خود حج په وخت کې به یې د څلورو میاشتو لپاره دا جنګونه ځنډول. دا ددې لپاره چې کعبې ته د تګ راتګ په وخت کې خلک په امن کې وي او په ډادبینه د کعبې زیارت وکړي. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هجرت په شپږم کال د ذی القعده په میاشت کې د حج اراده وکړه او یو زیات شمېر مهاجرین او انصار دغې نېټګړي ته چې د کعبې زیارت وکړي سترګې پر لار وو. په دې ډول د (۱۴۰۰) تنو مسلمانانو په ملګرتیا د حج لپاره چمتو شو. کله چې ذوالحیله نومی ځای ته ورسپدل د قربانی لومړنی دودونه یې پر ځای کړل. او بیا یې دا خبره اعلان کړه چې مسلمانانو د حج اراده کړي ده نه د جنگ او یرغل. وروسته له دې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مکې ته ولپرې چې د قریشو خبر راوري چې هغوي څه اراده لري. کله چې هغه بېرته راغی نو وې ویل:

د قریشو تول قبایل راټول شوي او دا وایي چې حضرت محمد به مکې ته نه شي راتلای او همدارنګه هغوي تول د مقابلي لپاره چمتودي او له مکې خخه دباندې بې د خپلو لښکرو په راټولولو پیل کړي او د جنگ لپاره بیخی تیارسی دی.

له قريشو سره خبرې اتري:

له دې خبر سره حضرت محمد عليه السلام بیا ھم مخ په وړاندې ورته. کله چې حدیبیه نومې خای ته ورسپد هلتہ دېره شو.

له مکې نه یو پړاو لري یوھ خاھ ده چې حدیبیه نومېږي او د یوه کلې نوم ھم دې. په دې خای کې د خزانعه قبلي مشر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ورغی او ورته یې وویل چې قريشو د جنگ تیاري نیولی دی او تاسې نه پړېږدي چې مکې ته لار شئ هغه ورته وویل: څه، هغوي ته ووايھه موږ صرف د عمرې لپاره راغلي یو. جګړه مو مقصد نه ده. موږ ته باید وخت راکړل شي چې د کعبې د خونې طواف وکړو. کله چې دغه پېغام قريشو ته ورسپد نو یو شمېر شریرو خلکو وویل چې: "موږ د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د پېغام اورېدو ته هیڅ اړتیا نه لرو" مګر له پوه کسانو نه یوه تن (عروة) وویل چې: "نه، که تاسې پر ما باندې باور لري نو زه به لارشم او له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره به خبرې وکرم" په دې توګه عروة حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ورغی خو څه پړیکې یې ونه شوای کولای. په دې وخت کې قريشو یوه ډله ولپرله چې پر مسلمانانو باندې یرغل وکړي خو هغه ډله ونیول شوه، بیا حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د خپلې مهربانی له کبله بښنه ورته وکړه او خوښې یې کړه. په پای کې په پا پړېکړه وکړه چې د سولې د خبرو اترو لپاره دې حضرت عثمان رضي الله عنه مکې ته ولپرل شي. حضرت عثمان رضي الله عنه مکې ته لار، خو قريش په هېڅ دول راضي نه شول چې مسلمانان دې د کعبې زیارت وکړي دا خو لا څه چې حضرت عثمان رضي الله عنه یې بندې هم کړ.

د رضوان بیعت:

دلته په مسلمانانو کې (په یوه دول سره) دا خبر خپور شو چې حضرت عثمان رضي الله عنه شهید شوی دی. دې خبرې مسلمانان خوا خپوري کړل خو کله چې دا خبر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ورسپد وې ویل چې اوس نو باید ارو مرو د حضرت عثمان رضي الله عنه د وینو بدل واخیستل شي. تردي وینا وروسته د

کیکرو تر یوی ونی لاندی کبیناست او هلته بی له اصحابو کرامو رضی الله عنهم خخه ددی خبری بیعت و اخیست چې مور به مړه شو خوله جنگ نه به مخ نه اړوو او له قریشو خخه به د حضرت عثمان رضی الله عنہ د وینو بدل اخلو. دی تړون په مسلمانانو کې حیرانونکی ولوله راییدا کړه او د شهادت مینه پکې و خوټپده او له کفارو خخه د بدل اخیستلو لپاره چمتو شول. ددی بیعت نوم بیعت الرضوان دی، په قرآن شریف کې بی هم یادونه شوی ده. په دې وخت کې چې کومو نېکمرغو خلکود حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس بیعت وکړ خدای جل جلاله د هغوي په حق کې د خپلې خوبنۍ خرګندونه وکړه.

د سولې تړون :

د مسلمانانو له دې جوش او خروش نه قریش هم خبر شول خو هلته بیا خرګنده شوه چې د حضرت عثمان د وزللو (قتل) خبر دروغ ؤ. قریشو سهیل بن عمرو له خپلې خوانه د سفیر په توګه ورولېږه تر خوله مسلمانانو سره د سولې په باب خبرې اترې وکړې. سهیل له هغوي سره په دې اړه دېږي خبرې اترې وکړې په پای کې د سولې پر شرطونو باندې موافقه وشهو. د سوله پانې (صلح نامې) د لیکلو لپاره بې حضرت علی رضی الله عنہ راوغونبست کله چې بې پرسوله پانه باندې وليکل چې دا تړون د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا دی نو د قریشو استازی (سهیل) پري نیوکه وکړه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم کلمه باید ونه لیکل شي دا حکه چې زمور اختلاف په همدي کې دی. په دې توګه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغه خبره ومنله او په خپل مبارک لاس بې د رسول الله الفاظ لري کړل او هغه ته بې ووبل چې ستاسې په نه منلو خه وشول خو زما دې قسم په خدای وي چې زه د خدای جل جلاله رسول یم.

پر هغو شرطونو چې سوله وشوه دادی :

۱- مسلمانان دې سې کال بېرته لار شي.

۲- راتلونکی کال ته دې راشي خو تر دریو ورڅو تېرولو وروسته دې بېرته لار

شى.

۳- وسلو سره دې نه رائى خويوارى تورى لە خانە سره را ورای شى ھەنە بە ھەم لە تېكىو خخە نە باسى.

۴- پە مکە كې چې كوم مسلمانان پاتې دى لە ھەنە خخە دې ھېچ بولە خانە سره نە بىايى او كە كوم مسلمان دا غواپى چې پە مکە كې پاتې شى نوھە دې نە منع كوي.

۵- كە لە كافرانو ياخىنەن خخە كوم يو مدینى تە لارشى نوھە دې بېرته ورکپى شى خوکە كوم مسلمان مكې تە لارشى ھەنە بېرته نە ورکول كېپى.

۶- د عربو قبىلى بە دا واك لرى چې لە مسلمانانو سره تۈون كوي او كە لە كافرانو سره.

۷- دغە تۈون بە تر لسو كلۇنۇ پورى وي.
دا تۈل شرطونە پە نىكارە د مسلمانانو پە خلاف وو او لە ھەنە خىنى پە داگە خىرىنەدەلە چې داد مسلمانانو د ماتې سولە دە.

د حضرت ابو جندل رضى الله عنە واقعە :

د سولە پانى د لېكلىو پە وخت ناخاپە دا پېبىنە رامنۇ تە شوھ چې د سەھىل زوی ابوجندل پە يۈپۈل سره وتنىتىپ او بېرى پە پېبىنە دلتە راوسىپد. د مسلمانانو پە مخ كې يې خان وغۇرخاوه او خېل تۈل پەھارونە يې ھەنە تە وېنۇدل او دايىپ ووپىل چې صرف د اسلام منلۇ لە كېلە يې ما تە دغە دول تكلىفونە راکپل. ابو جندل رضى الله عنە لە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم نە وغۇنىتلى چې « اى پېغمىرى! ما د كفارو لە منگولو خخە ورۇغۇرە او لە خانە سره مې بۇخە ». كەلە چې سەھىل دا حال ولىد نو وېلىپىل چې دا د سولې د تۈپۈن لومپى بشېپەتىيەن پېراو دى نو د سولە پانى پە اساس تاسىپ نە شىئ كولاي چې ابوجندل لە خانە سره بۇخىئ. ابوجندل پە يۇھ دېرە نازكە مرحلە كې اسلام منلى ئ او فەرياد يې كاوه چې اى مسلمانانو ورۇنۇ! آيا تاسىپ غوارى چې بىا مې كافرانو تە پە لاس ورکپى، تۈل مسلمانان د ھەنە پە دې حال لە غوسى نە

وختىپىدل. حضرت عمر رضى الله عنە خوحضرت محمد صلى الله عليه وسلم تە آن تر دې پورى ووپىل خنگە چى تە د خدای جل جلالە رېتىنى پېغمىر بى نۇيا مور ولې دا ذلت او سپىكاۋى ومنو! حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ورته ووپىل چى « زە د خدای پېغمىر يە او د خدای لە حكم ئىنې غاپە نە شەم غۇلەي، خدای بە زما مۇستە كوي». لىنە دا چى سولە پانى بىشپە شوھ او ابۇجندىل د سولە پانى د شرط لە مەنچى بېرته ولېرل شو او د اسلام سر بىندۇنكى د رسول الله صلى الله عليه وسلم د اطاعت لە سختى ازمۇينى نە بىرالىي تېرىشول. پە دې چى لە يۈي خوا پە بىنكارە د مسلمانانو سپىكاۋى او د ابۇ جندىل غەمچىلى حالت ئە او لە بلى خوا بى لە (خنگە) او (ولې) د پېغمىر اطاعت.

د حىبىيى د سولىي اغېزى :

د سولە پانى لە بىشپېرپىدونە وروستە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم حکم وکې چى پە ھەمدى ئىھاى كې دې خلک قربانى وکې لومۇرى پە خېلە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم قربانى وکەھ او وېبىتان بى خەرپىل وروستە بىا صحابە د ھەنە حکم تەعەمىل كې. پېغمىر صلى الله عليه وسلم لە سولۇ نە وروستە تر درىيە ورئۇ پورى پە حىبىيە كې پاتى شو. كەلە چى لە دې ئايە روان شو پە لار كې د فتح سورت ورباندى نازل شو چى پە كې بى د دەغى سولۇ واقعى تە اشارە كېرى دە او هەنە تە (فتح مېيىن) يەنى بىنكارە سوبە وپىل شۇپى دە. پە بىنكارە خو دا د اريانتىيا خېرە و چى ھەنە تەپۇن تە چى د مسلمانانو لە نظرە د ماتى سولە و ھەنە تە دې بىنكارە سوبە وپىل شى، مەگ وروستىبو حالتۇ پە داگە او خەرگىنە كې چى د حىبىيى د سولۇ واقعە د اسلام پە تارىخ كې د يۈي لوبى سوبى سىزىزە و چى تەفصىل بى دادى:

تە د ھە وختە پورى د مسلمانانو او كافارانو تە منچ د جىنگ لېرى روانە و او دواپو دلۇ بە پە خېلۇ كې سەرە تەگ راتگ نە دىلود خو لە دەغى سولۇ او روغى نە وروستە د دوى تەگ راتگ پېل شو او بى وپى بە مسلمان او نامسلمان مەدىنى تە رانە او مىاشتى مىاشتى بى يې ھلتە تېرولۇپى او لە مسلمانانوسە بى يې ناستە ولادە كولە، پە

دې توګه هغوي ته دا موقع په لاس ورغله چې له دغه نوي نهضت سره له نزدي نه وګوري. دلته به چې راغل په اريانوونکي دول به تر اغېزې لاندي راغل او د مسلمانانو پر خلاف به چې کوم زرونه له کرکې او غوسي نه ډک وو هغوي به له خپلو خلکو نه په مسلمانانو کې د اخلاقو، چار چلنډ او عاداتو لور والي او غوره والي ليده او دا به یې هم ليدل چې د خدای له هغونه بندګانو سره مور جنګ پیل کړي دی چې د هغوي په زړونو کې زموږ پر خلاف هېڅ کرکه او دېښمني نشتہ بلکې له هغوي سره که خه کرکه ده هغه زمور د غلطو عقایدو او غلطو تګلارو په سبب ۵۵.

مسلمانان چې هره خبره کوي هغه له خواخورى او انسانیت نه ډکه وي. سره له دې چې هغوي به له مسلمانانوسره جنگونه کول. خو بیا هم د مسلمانانو په انسانی خواخورى او بنه چارچلنډ کې خه کمی رانې، هغونه نامسلمانو خلکو چې د اسلام په اړه خه شکونه او اعتراضونه درلودل هغوي ته هم ددې تګ راتګ په سبب د خبرو اترو موقع پیدا او دا ور په ډاګه شو چې دوي د اسلام په باب له خومره تېروتنو سره مخامنځ شوي وو، لنډه دا چې دغو حالاتو په خپله د کافرانو زړونه د اسلام په لوري راکاډل او د غلط فهيموکومې پردي چې د دوي پر زړونو باندې د دوي مشرانو خوري کړې وي د هغونه ټولو په راغوندېلو پې پیل وکړ. په دې توګه تر دغه تړون وروسته د یو نیم يا دوو کلونو په اوردو کې دومره خلکو اسلام راواړو چې هېڅکله یې تردي د مخه نه و راړوي. په دې دوران کې د قريشو یو شمېر لويان او نامتو مشران هم د اسلام تر اغښې لاندې راغل، له کافرانو سره یې خپلې اړېکې وشلوې او له مسلمانانو سره ملګري شول. حضرت خالد بن ولید رضي الله عنہ او حضرت عمر بن عاص رضي الله عنہ دواړو په همدي وخت کې اسلام راواړو او د اسلام د نفوذ دايره دومره ارته او خواکمنه شو چې په دې وخت کې زاړه جاهليت خپل مرګ په خپلو سترګو لیده. د کفارو مشر چې دا حال ولید پېرخواشيني او ګمجن شو. قريش په دې بنه پوهېدل چې په یقيني توګه یې د اسلام په مقابل کې لو به بايلې ده اوښ نو هغنو ته بله کومه چاره نه و ورپاتې پرته له دې چې دغه تړون مات کړي او د اسلامي نهضت پر خلاف یو خل بیا خپل بخت په کلکه واژموسي او ددې راروان سېلاب مخه

ونیسی. ددی تپون د ماتولو یادونه به په راتلونکو پانو کې د مکې سوبې په لړ کې په خپل مناسب څای کې راشی.

لسمه برخه

د پاچایانو په نامه ليکونه

کله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د حديبيي له سولي نه يو خه داډه او خوا یولى شونو د بلني او تبليغ کارتنه يې لا زياته پاملننه وکړه يوه ورئې يې خپلو صحابه و ته ووبل چې "ای خلکو! خدای جل جلاله زه د تولی دنيا لپاره رحمت راپړلې يم زما پیغام د تولی دنيا لپاره دی او دا د تولو لپاره رحمت دی، گورئ د عيسى عليه السلام د حواريو نو په شان بې اتفاقې مه کوي. لاپشې او زما له خوا د حق پیغام تولو ته ورسوئ". دا وخت یعنې د شپړم هجري کال په پاى او د اووم هجري کال په پیل کې يې د لویو لویو پاچایانو په نامه بلنلیکونه د بېلا بېلو صحابه و په لاس مختلفو هېوادونو ته ولپړل. په تاریخ کې ددې بلنلیکونو بشپړه تفصیل راغلی دی خویو خه برخه يې دا ده:

د روم د قیصر په نامه لیک حضرت دحیه کلبي وروور.

د ایران د شاه (خسرو پرویز) په نامه لیک حضرت عبدالله بن حداقة سهمي

ورووړ.

د مصر د عزیز په نامه لیک حضرت حاطب بن ابی بلتعه وروور.

د حبشي د پاچا به نامه لیک حضرت عمرو بن امية ضمری وروور.

د روم د قیصر په نامه لیک:

د روم د قیصر په نامه يې چې کوم لیک ولپړه هغه په دې ډول و :

بسم الله الرحمن الرحيم * د محمد له خوا چې د خدای جل جلاله

بنده او رسول دی، د هرقل په نامه چې د روم لوی رئيس دی.

هغه خوک دې سلامت وي چې د هدایت پیروي کوي. وروسته تر دې زه تا

اسلام ته راپلېم.

که د خدای جل جلاله اطاعت او حکم دې ومانه نو سلامت به يې، خدای جل جلاله به تا ته يو په دوه اجر درکړي خو که تا د خدای جل جلاله له حکم نه مخ واپاوه نو ستا د هېواد والو گناه به هم ستا پرغاهه وي "خکه چې ستا د انکار له کبله به هغوي ته هم اسلامي بلنه ونه رسپېږي."

ای اهل کتابو! راشئ یوی داسپی خبری ته چې زمور او ستاسپی ترمنځ یوشان ده. او هغه دا چې بې له خدای جل جلاله به مور د بل چا بندگی نه کوو او له هغه سره به شریک نه پیدا کوو او بې له یوه خدایه به بل خوک په خدایی نه منو خو که تاسپی له دې خبرو نه غاړه وغروله نو مور په نیکاره وايو چې تاسپی شاهدان اوسي چې مور خو مسلمانان یو ”يعني د یوه خدای د بندگی او اطاعت منونکي“.

له ابو سفیان سره خبری اتری :

حضرت دحیه کلبی رضی الله عنہ چې دغه لیک حارت غسانی ته په بصری کې ورساوه. په دې وخت کې حارت غسانی د روم د قیصر له خوا د شام واکمن ؤ. کله چې لیک قیصر ته ورسپد هغه یې پرانپست او حکم یې وکړکه دلته کوم عرب پیدا کولای شئ ما ته یې راولې، په دې وخت کې ابوسفیان د سوداګری لپاره همدمغې سیمې ته راغلی ؤ. مؤظفو کسانو هغه د قیصر دربار ته ورووست. کومې خبری اتری چې له ابوسفیان سره وشوی هغه دادی:

قیصر : د نبوت د مدعی کورنی خنګه ۵۵؟

ابو سفیان : له شریفې کورنی سره اړیکه لري.

قیصر : په دې کورنی کې کوم بل یوه هم د نبوت دعوه کړی وه؟

ابو سفیان : نه.

قیصر : آیا په دې کورنی کې کله کوم پاچا تېر شوی دی؟

ابو سفیان : نه! هېڅکله!

قیصر : کومو خلکو چې دا مذهب منای دی کمزوری دی که شتمن؟

ابو سفیان : کمزوری خلک دی.

قیصر : د ده پیروان زیاتېری او که کمپری؟

ابو سفیان : زیاتېری.

قیصر : آیا تاسپی له هغه نه کله دروغ اورېدلی دی؟

ابو سفیان : نه، هېڅکله.

قیصر: آیا هغه کله له خپلی ژبی او وعدی نه گرخبدلی دی؟

ابو سفیان: تر او سه پوری خو یې د وعدی او ژبی پر خلاف کوم کارنه دی کړی. او سه د حدبیبی د سولې تړون ورسره شوی دی و به ګورو چې په خپل تړون درېږي او که نه؟.

قیصر: آیا تاسې له هغه سره کله جنگ کړی دی؟

ابو سفیان: هو! کړی مو دی.

قیصر: د جنگ پایله مو خنګه وه؟

ابو سفیان: کله مور سوبمن او کله هغه.

قیصر: هغه څه نښونه کوي؟

ابو سفیان: هغه وايی چې یوازې د یوه خدای بندگی کوي. په هېڅ دول سره هم د بل چا عبادت مه کوي، لموخ کوي. پاک لمني او سی، رښتیا وايی او یو له بل سره په لورینې او مهربانی مخاهمخبری.

له دې خبرو اترو نه وروسته قیصر ورته وویل چې: "پیغمبر تل په بنه کورنۍ کې پیدا کېږي. که په دغې کورنۍ کې بل چا د نبوت دعوه کړې واي نو کېدای شول چې ده به د کورنۍ اغېزه منلي وي اوکه دده په کورنۍ کې کوم پاچا تبرشوی واي نو کېدای شول چې ده به دا هر څه د واکمنی د هوس په خاطرکول، نو خنګه چې دا تجربه شوې ده چې د خلکو په معاملو کې پې هېڅ کله درواغ نه دې ویلی نو خنګه کیدای شي چې هغه دې د خدای جل جلاله په معامله کې دومره غېت درواغ وواي چې" دی د خدای جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم دی "او دا هم واقعیت دی چې د پیغمرانو لوړنې پیروان تل غریب خلک وي او رښتینی مذهب تل منځ په وړاندې درومي او دا هم رښتیا ده چې پیغمبر هېڅکله له چاسره دوکه او ټګي نه کوي او بیا دې دا هم وویل چې هغه د لمانئه، پاک لمني او تنوی لارښونه کوي نوکه دا تول رښتیا وي، دا زما حکومت به هم یوه ورڅ د هغه تر واک لاندې شي. ما ته معلومه وه چې یو پیغمبر راتلونکی دی خوما دا خیال نه کاوه چې هغه به په عربو کې پیدا کېږي. که زه هلته تلاي شواي نو پښې به مې ورته مینځلې واي."

قىصر چى د دربار ملايانو او پوهانو ته دغه خيالات واورول نو هغۇي دېر خواشىنى شول او قىصر ته دا اندىبىنە پىدا شوھ چى د هغە پرەندىچىرى بغاوت ونە شي. دې اندىبىنە سره بىا ھم د قىصر زەر تە خە روبىنایي ورننوتى و خو بىا تە او ورکە شوھ. رېبىتىا چى د حق منى پە لاركى لە دولت او اقتدار ھم تە تېلە لوي خند گرخى.

د ایران د پاچا پە نامە :

د ایران د پاچا خسرو پرويىز پە نامە چى پېغىمىرىنى الله علیه وسلم كوم لىك لېرىلى ئەنەن داۋ:

بسم الله الرحمن الرحيم* د خدای جل جلاله د رسول محمد لە خوا د فارس لوي رئيس كسى تە. سلام دې وي پەر هغە چا چى د هدایت پېرە وي او پە خدای او پېغىمىرى بى ايمان راۋىي وي او دا شاهدى ورکوي چى لە الله نە پېرە بل الله نىشته او دا چى زە تېلە انسانانو تە د خدای جل جلاله لە لورى رالپىل شوھ پېغىمىرى يەم او دې لپارە چى هەرخوک د خدای جل جلاله د نافرمانى لە ناۋەرە انجام خخە ووبۇرم. تە ھم د خدای تعالى اطاعت او فرمانبرداري ومنە، تە بە سلامت او سې، كە نە نۇ د اور لمانخونكى وباڭلە بە ھم ستا پە غاړە وي. ”خسرو پرويىز دېر برم او اوكوب خاوند ئە. هغە تە دارنگە لىك خورا گرمان او خوروونكى ئە چى لومۇرى پىكى د خدای جل جلاله نوم، بىا د لىك لېرىونكى نوم او ورپىسى دې د پاچا نوم لىكلىك شوھ وي او هغە ھم پە سادە تۆگە چى نە ورسەرە اداب او القاب لىكلىك شوھ وو او نە د لىكتى ھغە سلوك لەكە خنگە چى پە هغۇي كې دود ئە. خسرو پرويىز چى دا لىك وکوت نو خوا خپۇرى (پېشىمان) شوا وېي ويل: ”زما مەريي ما تە دا كېنلىي دې“ لە دې وينا نە ورسەتە بى دغە مباركە پانە خېرى كې د يمن والىي تە بى فرمان ولېرە چى د نبۇت مدعى زما دربار تە راولىء.

د يمن والىي دوھ كىسە حضرت محمد صلى الله علیه وسلم تە ولېرە چى هغە راولى پە دې وخت كې د خسرو پرويىز زوى را پا خىدە او خسرو بى ووازە، پە خېلە پر

تخت کنېنیاست. کله چې د والي استازى پېغمبرىنى الله عليه وسلم ته ورغل، دوى خبرنه وو چې پاچا يې وزل شوي دى. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته دا خبره د خدای تعالی په حکم خرگنده شوې وو. په دې توګه يې دوارو استازو ته خبر ورکړ او ورته يې ووبل چې تاسې بېرته لارشی او والي ته مو ووائی چې د اسلام حکومت به د خسرو تر پایتحت پوري در ورسپري. کله چې هغه دواړه یمن ته بېرته ورسپدل هلته معلومه شوې چې خسرو پروېز وزل شوي دى.

د نجاشي او د مصر د عزیز په نامه :

دغه مضمون ته ورته لیک يې د حبشي پاچا ته هم لېږلی و. هغه يې په ځواب کې داسې لیکلې و چې : ”زه شاهدي ورکوم چې ته د خدای جل جلاله ربنتينى پېغمبر يې ”نجاشي د حضرت جعفر رضي الله عنه په لاس هغه وخت اسلام قبول کړي و چې حضرت جعفر رضي الله عنه حبشي ته هجرت کړي و. په دې اړه د (حبشي ته هجرت) ترسليک لاندې هم يادونه شوې ده. که خه هم د مصر عزیز هغه لیک ولوست خو اسلام يې رانه ووړ مګر د پېغمبر صلى الله عليه وسلم استازى يې له عزت او سوغاتونو سره بېرته ولېړه.

يولسمه برخه

(د اسلامي حکومت ټینګښت)

- د یړغل او پرمختګ پالیسي
- پر خیبر باندې یړغل
- د اسلامي ټولنې روزنه
- د عمرې اداء کول
- د مکې سوبه
- د حدیبیې له سولې نه غاړه غړول
- پر مکه باندې د یړغل تیاري
- د ابوسفیان گرفتاري
- مکې ته داخلېدل
- تر سوبې وروسته خطبه
- د حنین غزاء
- د حنین جنګ

کله چې بنو نضيرو خلک له مدینې خخه وویستلى شول نو هغۇي خىبر تە راغلە او پە ھەمدى ئاھى كې مېشت شول خىبر د ھەنە ئاھى نوم دى چې كابولە مدینې خخه (۲۰۰) مىلە لرى شىمال خېتىچ لورى تە پروت دى او يەھودو پكى تىينگى كلا گانې جورى كېرى وي .

خىبر پە دې وخت كې د اسلامى نەھىست پر ضد خورا قوي مرکز او د اسلام لپاره يوه تىلپاتى خطرە و او پرمدینى باندى د يەھودو د ھەنە سخت يرغل ستر لامە ئەنچە د احرابو جىنگ تر سر لىك لاندى بىي يادونە شوئى ده . كله چې خدای تعالى د هغۇي دا دىسىسە هم شىنديه كە، نوبىا بىي پە لە پسپى داسپى دىسىسې جورۇلى چې پە هر دوول سره وي، اسلامى نەھىست له منئە يوسي. ددى مقصىد لپاره بە بىي دەربولە بىلابىلۇ قىيلۇ پە تېرىھ بىيا لە قرىشۇ سره سازشونە كول او لە دې سره بىي د مدینې منافقان هم لەسۈل چې كە هغۇي د مىسلمانانو پە منئە كې پاتى شى او پە بىرە د مىسلمانانو د جىرە پە غۇخۇلۇ پىيل و كېرى. نولە بەھر نە بە د اسلام دېنىمنان هم پىرى يرغل ورورى او د اسلام لە لورى خطر(!) بە د تىلپاره لە منئە لەپارشى. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د يەھودو پىردى ھلۇ ھلۇ او ھەخۇ پوھۇ ئە. دەم كوبىنىن و كېرچى لە يەھودو سره يو دوول مناسې ترۇن لاسلىك كىرى او هغۇي لە دەغۇ حەركەتىنۇ خخە راۋگەخوي. پە دې توگە بىي د ھەمدى مقصىد لپاره پە خىپەلە هم تەرىك و چلاوە خو يەھود لە خىپەلە سازشونۇ نە وانە وېنىتىل او آن تەرىدى چې د هغۇي بىلابىلۇ قىيلۇ تە بىي دا خىبر ورکەر كە چېرى لە مۇر سره يو ئاخى پرمدینى باندى يرغل كۆئى نۇ مۇر بە هر كله تاسىي تە د كەچۈرۈ د بىن نىيە پىداوار دركۈو. لىنە دا چې د يەھودو د سازشونۇ پە پاپىلە (نتىجە) كې د اكثەر قىيلۇ ارادى بىلە شوئى او پە دې خىبر بىي اتفاق و كېرچى پە گەدە بە پرمدینى باندى يرغل كۆي.

د يرغل او پرمختىگ پالىسىي :

تر او سە پورى بە مىسلمانان د خان ژخۇزنى پە خاطر جىنگىدل او دېنىمن بە د هغۇي د لە منئە ورلۇ لپاره تەعرضىي حەملە كولى ھەمدا ئەنچە دا چې مىسلمانانو د خېل خان

د ساتنې لپاره وسله په لاس واخیسته او د خدای جل جلاله په نصرت سره د هغوي دېسمن خې سترگی شو، خو په دې وخت کې حالاتو ځانته بله بېهه غوره کړه او دې خبرې ته اړتیا وه چې اسلامي نهضت ته که له هري خوا نه کوم خطرمتوجه وي، مخکې له دې چې هغه ددې نهضت د له منځه ړولو لپاره منظم شي، پرهغه باندې دې حمله وشي او هغه دې له منځه یو وړل شي.

کله چې د اسلامي نهضت د تینګښت او ژغونې لپاره دفاعي جنګ ته اړتیاواي نو په دې وخت کې یرغل او پرمختګ هم یو دېر ضروري کار وي. اسلام د ژوندانه یو نظام او بشپړ قانون دی ددې نظام او قانون د تحکیم لپاره یوازې هم دومره کافې نه ده چې کله د غیر اسلامي نظام د مخکښانو (علمبردارانو) له خوا پري کومه حمله کېږي دوی دې تري صرف ځان وړغولای شي. بلکې د ژوندانه د دغه قانون د تحکیم لپاره داسې وخت هم راخي چې د نورو نظامونو د ښکولو لپاره به پرمخ ځې او په دې خاطر به هلي ځاپې کوي. اسلامي نهضت د احزابو له جنګ نه راړوسته په یوه داسې مرحله کې واقع شو چې یوازې دفاعي ډوله جنګونو ورته بسنه نه کوله بلکې اوس هغه وخت رارسېدلی ۽ چې که اړتیا پېښېږي نو په خپل یرغل سره دې هغه خطرلري کري، خنګه چې د احزابو جنګ پاڼ ته ورسېد وروسته له هغه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا لارښونه وکړه چې "اوسم به داسې نه وي چې هغوي به پر مور باندې یرغل کوي بلکې اوسم به مور په خپله وټو او پرهغوي به دانګو".

پر خېبر باندې یرغل :

اوسم هغه وخت رارسېدلی ۽ چې په خپل وخت سره دې د یهودو د فتنو د پراختنيا مخه ونیول شي .

له دې کبله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پر خېبر باندې د یرغل تیاري ونیو او د یهودو له خوا چې د کومو بریدونو اندېښنې وه د هغه د مخنیوی لپاڼ په خپله له مدنې خخه ووت. دغه پېښه د هجرت په اووم کال د محرم په میاشت کې واقع شوه، په دې حمله کې چې له پېغمبر صلی الله علیه وسلم سره کوم پوئ ۽ شمېرې

بوزراو شپر سوه (١٦٠٠) تنه وو چې له دې جملې خخه دوه سوه تنه سپاره او نورپلي

.99

په خېرکې شپر کلا گانې وې چې شل زره تنه عسکر پکې او سېدل. کله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم خېر ته ورسېد او باور يې راغى چې يهودان رستياد جنگ لپاره چمتو دی او هېيخ راز تېون او سوله نه غواپي، نو بىا يې صحابه و ته د جهاد په اړه وعظ وکړ او هغوي يې د خدائ جل جلاله د دين په لارکې د سربنندنې لپاره وهحول. کابو تر شلو ورڅو کلا بندی وروسته خدائ تعالی مسلمانانو ته سوبه ورکړ او په دې جنگ کې له

يهودانو خخه ٩٣ تنه ووژلی شول او له مسلمانانو خخه ٥ تنه په شهادت ورسېدل. د يهودو يو نامتو اتل (مرحبا) د حضرت علي رضي الله عنه په لاس ووژل شو، د دغه اتل ورژل (قتل) يوه عظيم الشانه پېښه وو. دا ځکه چې يهودو به د هغه په زور او قوت باندي ډېر فخر کاوه له دې سوبې نه وروسته يهودو دا غونښنه وکړه: هغه ځمکې چې تراوسه پوري زموري په ولکه کې دې هغه دې له مور سره وي او نيمه پيداوار به يې مسلمانانو ته ورکوو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د هغوي دا غونښنه ومنله او په راتلونکو کلونو کې به مسلمانو اميرانو دغه پيداوار له يهودو سره د انصاف له مخي دوه برخې کول او ورو ورو به يې د هغوي زړونه په لاس راول. مسلمان امير به پيداوار دوه برخې کړل او برګرنه به يې دا حق ورکاوه چې په خپله خونښه يوه برخه واخلي.

د اسلامي ټولنې روزنه :

د احد له جنگ نه راوروسته چې خومره باندې خطرونه اسلامي نهضت ته متوجه وو د هغه اندازه د احزابو له جنگ او تري راوروسته نورو واقعاتو نه په بنه توګه خرګندېلاي شي. دغه دوره د لويو کشمکشونو دوره وو خود اسلامي نهضت بلونکي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم به چې ګله له دغه پېښو نه وزګار شو د يوه هونښيار جنرال او د اخلاقو د يوه نښونکي او پالونکي په توګه به يې د نهضت د علمبردارانو روزنه کوله. او ددي نوي ټولنې لپاره به چې کومو اصولو او قوانينو ته اړتیا وو پر له پسي به يې د هغه نښونه کوله. ددي دورې د دوو مهمو سورتونو (نساء او

مائىي). له چېنې خخه را خىنگىدېرى چې هغۇي تە د اسلامىي اخلاقو او اسلامىي تولنى د جوپىنت لپاره پە دې دورە كې د كومۇ مەھمۇ قوانىنسۇ او اصولو تعلیم ورکپى شو.

نساء سوت د خلورم او پىئەم ھجري كال پە بېلا بېلۇ وختۇنۇ كې رانازل شوي دى. له دې سوت نە دارا معلومپىرى چې محمد صلى الله عليه وسلم پە خە دەول سره دغە نوي اسلامىي تولنى د زاھە جاھلى دود او دىستور لە نا پاكىي خخه وژغۇرلە او پە نۇو اصولو يې اخلاق، تەمدن، تولنى د ژۇندۇن منظم كېل. پە دې وخت كې يې مسلمانانو تە پە بىنكارە لارىسۇونې ورکپى چې سر بېرە پە خېل شخصىي ژوند، خېل تولنىز ژوند تە پە خە دەول د اسلام د اصولو لە مخى سەمون ورکپى، هغۇي تە د كورنىي د تنظيم اصول وېبىدلى شول. د نكاح او طلاق پە اړه بىنكارە هەدایات ورکپى شول. د بېئخو او نرىيەن وو د حقوقو پە تاڭلۇ سرە د تولنى چېرى بىدی. لرى كېرى شوي. د يىتىمانو او مستضعفىنۇ د حقوقو پە خوندىي كولو تىيىنگار شۇد مىرات د وېش اصول جور شول. پە معاملاتو كې د راڭپى ورکپى د سەمون لپاره لارىسۇونې وشوي. د كورنىيەن شخرو د اوارولو لارې چارې وېبىدلى شوي. د شرابو پە خېنبلۇ باندى بندىز ولگول شو. د طھارەت او پاكىي احکام ورکپى شول. مسلمانانو تە دا وېبىدلى شول چې د يو نېڭ انسان اپكې دې له خدای جل جلالە او د هەغە له بندگانو سرە خە رازوي. سر بېرە پەردى بې د اهل كتابو د نامناسب ژوند پە دود او غلطاو چىلدۇنۇ باندىي انتقاد ھەم ورکپ او پە دې خېرى سرە يې له يوپى خوا د اهل كتابو غلطاو ۋە گوته كېپى او له بلى خوا بې مسلمانانو تە دا فکر ورکپ چې له دغىزى غلطىيۇنە خان وساتىي.

داد اسلام د تارىخ هەغە اېخ دى چې له سەمون نە يې پەرنە د باطل پە مقابىل كې برى نە شي تەلاسە كېدى. د اسلامىي نەھىت علمبردارانو تە پە كار دە چې هغۇي نە بوازى د خېل ذاتىي حىيىت پېرىنىت پە اخلاقىي لحاظ د باطل لمانئۇنکو پە وېرەندي ودرېپىي بلکې د هغۇي لپاره دا ھەم ضروري دە چې يوھ داسې بېلگە اىزە (مثالىي) تولنى جورە كېپى چې د حال پە زىھە د غېر اسلامىي تولۇنۇ پە مقابىل كې خېل غورە والى زىيات كېپى. ددىي مقصىد د تەلاسە كولو لپاره سازش او دوكو تە ضرورت نىشته بلکې د

نهضت په علمبردارانو کې چې کله د تقوی او احسان کیفیت پیدا شی نو بیا په خپله همدغه نتایج تری راوئی. په همدي سبب د یوه نبی اصلاحی او انقلابي نهضت ترورو تولو نهضتونو ممتاز او غوره وي. یونبی چې په خپلو مخاطبو کسانو کې د بلنې د حق اداء کولو لپاره خومره نا ارامه اوتلولی وي تر دې زیات د خپلو پیروانو د بیونبی روزنې او تزکیبی لپاره هم متوجه وي دغه امتیازی ئانگنې په خپله د نساء سورت په مضمینو کې هم شته. د دغه سورت په کوم خای کې چې هم دا خلاقو، تمدن، تولنې او نورو په اړه قوانین بیانپری ورسه د تبلیغ او بلنې اړخ هم مخ په وړاندې درومي، مشرکان او اهل کتاب په یوشان د حق دین لوري ته رابلي.

کابو د حديبي له سولې نه راوروسته په اووم هجري کال د مائدي سورت نازل شو. د حديبي د سوله پانې پر اساس په دې کال مسلمانانو عمره نه شوای اداء کولای بلکې دا پېړکې شوې وو چې په راتلونکي کال کې به د کعبې زیارت ته ورئي. په دې توګه له دغه پړاونه د مخه د کعبې د زیارت په لړ کې دې زیات اداب هغوي ته وښوډلی شول. او دا تعلیم ورکړي شو چې د کافرانو له ټبری سره سره دې مسلمانان پرهغوي باندې خه زیاتي نه کوي.

کله چې مائدي سورت نازل شو په هغه وخت کې د مسلمانانو حالت پوره بدل شوی ئ او دا مهال هغه وخت تېر شوی ئ چې اسلام له خلورو خواو خخه را ايسار او په خطر کې ئ، لکه د احد له جنګ نه راوروسته پوره پراختیا موندلې وو. د مدینې خلورو اسلام په خپله یو خواک ئ او اسلامي ریاست پوره پراختیا موندلې وو. د خطرهم پاڼۍ تېر یونیم یونیم سلومیلو، دو دو سوو میلو پورې د تولو دېنمنو قبیلو زور مات شوی ئ او د یهودو له لوري به چې هروخت مدینه منوره له خطرسره مخامخ و هغه خطرهم پاڼۍ ته رسیدلې ئ. او که په کوم خای کې یهودان پاتې هم وو هغوي تولو د مدینې تې ریاست لاندې ژوند منلى ئ لنډه دا چې په دې وخت کې په بېکاره لیدل کیدل چې اسلام یوازې د یو خو عقایدو مجموعه نه ده لکه خنګه چې د نورو خلکو په اصلاح کې ورته (مذهب) وايه شي او اړکه یې یوازې د انسانانو له زړه او دماغ سره وي بلکې هغه د ژوند یو بشپړ نظام دی چې اړکه یې د انسان له زړه او دماغ نه علاوه

د هغه له ټول ژوند سره هم ده چې حکومت او سیاست، سوله او جنگ او نور ټول شیان پکی شامل دي. دا هم یوه خرگنده خبره وه چې په دې وخت کې مسلمانان دومره څواکمن شوي وو چې هغوي د ژوند کوم نظام (دین) د فکر او غور له مخې منلي و پر هغه باندي یې بې پونستې او ګروپنې خپل ژوند تر سره کولای شو او د ژوندانه بل کوم نظام او قانون یې د لارې خنډ نه شو ګرځیلای بلکې نور خلک یې خپل دین ته هم رابلي شول.

تر دغه وخت پوري په خپله د مسلمانو له خوا یو داسي تهذیب جوړ شوي و چې هغه له نورو خخه ممتاز اوغوره و. د هغوي اخلاق، د هغوي د ژوند تګلار، د هغوي چارچلنډ، لنده دا چې د هغوي ټول ژوند د اسلامي اصولو په چوکات کې داخل شوي و، او د نورو په مقابل کې یې په بنکاره امتیازی حیثیت غوره کړي و خپل پوئي او دفتری قوانین او محاکم یې درلودل. راکړه ورکړه، پیل او پلورل یې په خپله طریقه وو. د میراث مستقل قانون ورسه و. د طلاق، نکاح، پردي او داسي نورو چارو لپاره یې خپل اصول او قوانین درلودل. آن تر دې چې د هغوي د ناستي ولاړي، خوراک خبناک او روغ بر د ادابو په باره کې هم بنکاره هدایات موجود وو او د دغه ټولو شیانو په یو ځای کولو سره یې اسلامي ټولنه او د اسلامي ژوند تګلاره له نورو غیر اسلامي ټولنو خخه ممتازه او غوره ګرځولې وو. او دا هر خه د هغې بنوونې او روزنې پایله و چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته پوره پاملننه کوله او په نتیجه کې د مسلمانو ژوند له سپیختلیا خخه د لا سپیختلیا په لور روان و.

د مائدي سوت کې د حج د سفر اداب، د خوراک خبناک په شیانو کې د حرامو او حلالو تپییر، د اداسه، غسل او قیمیم ترتیب او قاعدي، د شرابو او قمار حرمت، د شهادت په اړه لارښوونې، پرعدل او انصاف باندي ټینګار او داسي نور موضوعات دي چې د اسلامي ټولنې د جوړښت لپاره خورا پېر ضروري وو او دې ټولو ته به پوره پاملننه کېده.

د عمری اداء کول:

د حديبيي په سوله کي يو شرط دا ۋ چې مسلمانان دې په راتلونكى كال كي عمره اداء كېي. په دې توگه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم په راتلونكى (د هجرت په اووم) كال له گن شمبر مسلمانانو سره د كعبى زيارت وکې. په دې وخت كې پر صحابه و باندي له دېرى خوشحالى او ولوپى نه يواريانونكى كيفيت پريووت. دې منظرى د قريشود كفارو زرونه مات او خواشيني كېل، د رخې او تعصب اورېي لمبه وکې او دا مهال يې خپلې هغې سوله پانې ته هېچ ونه كتل چې په خپلە خوبنه بې خپلە پله پكى درنه كې 50.

د مکى سوبه

د حديبيي له سولې نه غالې غرول :

د حديبيي د سوله پانې په اساس د عربو قبيلو ته دا حق ورکر شوي ۋ چې د مسلمانانو او ياقريشوا له هري يوپى دلى سره چې هغوي غواپي ترۇن وکېي د همدغە شرط په اساس خزاعە قبيلي له مسلمانانو سره ترۇن وکر او بنو بكر قبيلي له قريشوا سره. نزدى تر يونىم كال پوري همدغە ترۇن عملى كىدە خو تر دې وروسته يوه نوپى پېپىنه رامنخ ته شوه او هغە دا چې د خزاعە او بنو بكر قبيلي چې له دېرى مودىي په خپل منخ كې سره جنگىدلې يو خل بىايىي ترمنخ جىڭرە پىل شوه. ددى جىنگ پىل داسې ۋ چې كله بنوبىكرو پر خزاعە و باندى برىيد وکر نو قريشود بنوبىكرو ملاتېر وکر. دا خىكە چې هغوى لە خزاعە و نه پە دې خبرە خې وو چې د هغوى پر ضد بې له مسلمانانو سره ترۇن كېي وو لىنده دا چې هغوى پە گىدە د خزاعە قبيلي د خلکو پروژلۇ باندىي پىل وکر آن تردى چې كله هغوى د كعبى خونى تە پناھ يو ورە هلتە يې ھم پرېنىبىدۇل او پە حرم كې بې ھم د خزاعە و وېنى وبهولى. خزاعە اپ شول او له دې حالاتو خخە يې حضرت محمد تە خبر ورکر او د مخكىنى ترۇن پر اساس يې له حضرت محمد صلى الله عليه وسلم خخە مرستە وغۇنىتتە. كله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د خزاعە و له مظلومىت نه خبر شونۇ دېر زيات غمجن شو او قريشوا

ته يې خپل استازى ولېرە ترخو هغۇي له خپلو دغۇ حركتۇنۇ خخە لاس واخلى او له دې درېبو شرطۇنۇ خخە يو ومنى :

1- دخزاعە و كوم كسان چې وژل شوي دى د هغۇي د وينو بىه دى ورکە

شى.

يادى

2- قريش د بنو بکرو پلوي او ملاتېر نه كوي.

يادى

3- ددى چې خبىي اعلان وکپى چې د حىدىبىي سولە ماتە شو.

كىله چې استازى دغە پېغام قريشوتە واوراوه له هغۇي خخە يوھ تىن قرطىبە بن عمر ووپىل : "دا درېيم شرط مو منلى دى ". خو كىله چې استازى ترى لار نوبىبا هغۇي پېنپىمانە شول او ابو سفيان يې د سفیر پە توگە ورولېرە ترخو د حىدىبىي د سولې ترپون له سرە بىا نوى كېي خو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تە چې كوم حالات معلمۇ وود هغۇ له مەخىي يې د قريشو پە مەنكې ھەنە پالىسىي لىدله چې دى پېي ۋادىھ نە و او د ابو سفيان خبىرە يې ونە منلە.

پرمكە باندى د يرغل تىيارى:

د كعبې خونە د خالص توحيد ھەنە مركز ئەنلىكى دى چې حضرت ابراهيم عليه السلام يوازى د خدai جل جلالە د عبادت لپارە جورە كېي وھ خو ھەنە تراووسە پورى د مىشەكەنپە ولکە (قىبضە) كى وھ او د شرك پە يوھ لوي كور بىلە شوي وھ. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ابراهيم عليه السلام د دين بلۇنلىكى او د خالص توحيد علمىردار ئەنلە دى كېلە لازىمە وھ چې د توحيد دغە مقدس مركز دى ژر تر ژرە له هەر دول نا پاكىي خخە پاك او خوندىي شي. خو تر اووسە پورى حالاتو ورته اجازە نە وھ ورکېي. كىله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دا اندازە ولگولە چې اووس يې وخت دى چې د خدai دغە مقدس كور يوازى د ھەنە د عبادت لپارە خاچى وگرخۇل شى او د بت لمانھىي لە تولۇ ناپاكىي خخە دې پاك كېاي شى. نو پە دې

توګه یې قولو هغۇ قبىلۇ تە چې لە دۇى سرە یې تپۇن كېرى، پېغام ولېرە او دا خبرە یې ورته پە گۇنە كە چې مكە وال دى پە دى باندې خېزىنە شى؛ چې كەلە یې پورە تىيارى ونىو نۇ حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دەھىرت پە اتنى كال د روزى مىياشتى پە لىسمە پە پورە بىم او اوکوب د لىس زە تىنە سر بىنىدىن كۇپە ملگەرتىيا مكى ئە ولېرپىدە او پە لار كى بە دىغۇرۇنۇرۇ قبىلى ھەم ورسەرە ملگەرى كېدى.

د ابو سفیان نیوں کیڈل :

کله چې د اسلام لښکر مکې ته نژدي ورسپد نو ابو سفیان به په پته د دغه لښکر اندازه او پته لګوله؛ په دې کې هغه ونیوں شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضورته وړاندې کړای شو. دا هغه ابو سفیان و چې تردي وخته پورې د اسلام په دېښمنی کې دېر زیات مخکې و او په کراتو یې پرمدینې باندې د یرغل لپاره سازشونه کړي وو، آن تردي چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وړتې لپاره بې پته دېسیسه هم جوړه کړي وه، دا تولې داسې خبرې وي چې ابوسفیان پرې باید رژړرژه ورژل شوی واي، خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه ته د لورینې په سترګه وکتل او ورته بې ووبل : (خه تانه به اوں د هیڅ شې پوښتنه ونه شې. خدای دې تا ته بخښنې وکړي هغه تریکولو رحم کوونکو دېر رحم کوونکی دې) له ابوسفیان سره دغه معامله بیخې یوه اړیانوونکې معامله وه. د رحمة للعلمین دغې پېروزونکې د ابوسفیان د زړه سترګې پرانستې او دا ورته جوته شو هغه چې پرمکې باندې خوا یرغل کوونکې له خپلو دېښمناوخڅه د بدل اخیستولو لپاره د هغه د ویتو تړي نه دې اونه د دنیوی پاچایانو په خبر مغور او متکبر دي. همدا لامل و چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ابوسفیان آزاد کړ خو هغه مکې ته بېرته رانګي بلکې اسلام یې ومانه او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له سریندندونکو سره یو ځای شو.

مکی ته داخلیدل:

په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پر حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه باندی حکم وکړ چې: "له یوه لوري خخه مکی ته داخل شه خو خوک مه وزنه. هو! که پرتاسی چا لاس پورته کړ نو د خپل ځان د ټغورنې لپاره تاسی ته هم د لاس پورته کولو اجازه ده" او په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له بل لوري خخه مکی ته داخل شو، د حضرت خالد رضی الله عنه د لبکر په مقابله کې د قریشو یوې دلې غیشی واورول او درې تنه مسلمانان یې شهیدان کړل. ځکه نو خالد رضی الله عنه پر دغو یرغلګرو باندی حمله وکړه او (۱۳) تنه یې ترې ووژل او نور و تبنتېدل کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د حضرت خالد رضی الله عنه له دغه یرغل نه خبرشو نو تحقیق او پونستنه یې ټینې وکړه خو چې کله اصلی واقعه و رخړګنده شو نو دا یې وویل چې: (الهی قضاء همدغسې وو) له هغه بل لوري یې کړاوه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مکی ته ورننوت او دده د عسکرو په لاس هېڅوک ونه وژل شو.

په مکه کې د امن اعلان:

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مکی ته داخل شونو دا اعلان یې وکړ چې:

۱- هر خوک چې د خپل کور دروازه وټې او پکې دننه کښې ټې هغه په امن کې دی.

۲- هر خوک چې د ابوسفیان کورته پناه یوسي هغه هم په امن کې دی.

۳- او هر خوک چې د کعبې خونې ته پناه یوسي هغه هم په امن کې دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په داسې برم او اوکوب مکی ته ورننوت

چې د (علم) رنګ یې سپین او د بیرغ تور و، زغره یې پرسر کړې او تور پتکې یې پرې تړلې و او د (انا فتحنا سوت) تلاوت یې په لور او ازسره کاوه او د خدای جل جلاله په

حضور کې دده د ډېرې تواضع او عاجزی یو داسې جهان ۽ چې هغه پرکوم اوین سپور ۽ دومره یې ځان پرې راپیت کړي ۽ چې مبارک مخ به یې د اوین پرشا لګدہ.

د کعبې خونې ته ننوتل :

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د کعبې خونې ته ننوتت تریولو د مخه یې دا امر وکړ چې تول بتان دي ويچار او وویستل شي. دا مهال په کعبه کې ۳۶۰ بتان موجود وو. پردووالونو یې تصویرونه انځورکړي وو. دا یې هم تول له منځه یوورل. په دی ډول د خدای جل جلاله کور د شرک له ناپاکیو خخه پاک شو. تردي وروسته یې تکبیرونه ویل او د کعبې د خونې طواف یې کاوه او د ابراهیم مقام کې یې لمونځ اداء کړ. بس دغه ۽ د سوبې جشن. کله چې دغه حال مکه والو په پرانستو سترګو وليد چې هغوي د یوې داسې لوپې سوبې د خوبنۍ په وخت هم نه د برم او اوکوب خرګندونه کوي او نه د غرور او تکبر خبرې بلکې په بشپړه تواضع او مننه خپل خدای جل جلاله ته غاړه ړدي او د هغه په ستاینه او تکبیر مسٹ دي، نو هغه خوک دی چې دغه منظره دې یې لیدلې واي او دا یې نه واي ویلی چې په حقیقت کې دا نه پاچایي ده اوونه ملک نیونه بلکې دا نور خه دی !

له سوبې نه وروسته خطبه :

کله چې د مکې سوبې بشپړه شووه وروسته له هغې یې یوه ډېرې مهمه او تاریخي خطبه واوروله چې یوه زیاته برخه یې د احادیثو په کتابونو کې رانقل شوې ده. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم وویل:

(له یوه الله پرته بل الله نشته هېڅوک له هغه سره شريک نه دی. هغه خپله ژمنه رښتیا کړه. هغه له خپل بنده سره مرسته وکړه. او ټولې ډلې یې یوازې ماتې کړي. هو! واوري! ټولې وياپنې تول انتقامونه او د پخوانیو وینو یې او د وینو پورونه دا تول زما تریښو لاندې دي. یوازې د کعبې سرپرستي او حاجیانوته او به ورکول له دې خخه مستښی دي. ای قريشيو! خدای تعالی جل جلاله اوس د جاهليت غرور او پر توکم

باندی ویاپن له منځه یووړه. ټول خلک د آدم له توکمه (نسل) دي او آدم له خاورو جور شوی ټ).

بیا یې د قرآن شریف دا آیت ولوست :

إِيَّاهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَاوِفُوا إِنَّ أَكْرَمُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَقَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَبِيرٌ (13)

[الحجرات : 13]

(ای خلکو! ما تاسی له یوه نزینه او نبیخی نه پیداکړئ او تاسی مې قبیلې او کورنی کړئ چې په خپلو منځو کې یو بل سره و پېښته خود خدای جل جلاله په نزد هغه خوک شریف دی چې دېر پرهیزگار وي. خدای جل جلاله پوه او په هر څه خبر ۵۵).

له دي سره سم يې د خينې نورو مسائلو تلقين هم وکړ. دا ده د اسلام د هغه ستر سوبمن وينا چې له خپلې دغې لوې سوې نه وروسته يې واوروله په دې کې د دېمنانو پر خلاف نه کومه غوسه شته نه کرکه نه د خپلو کارنامو یادونه شته او نه د خپلو سرېښدونکو ستاینه. هر خه ستاینه چې ده بس هغه د یوه خدای جل جلاله ده خه چې وشول قول د خدای جل جلاله د فضل نتيجه ده. په عربو کې د وزني (قتل) د بدلي اخیستلو ډېر زیات اهمیت و، که له یوې کورنې خخه به یو خوک د چا له خوا ووژل شو نو د هغې کورنې په یادبنت کې به دغه پېښه خوندي او وسائله شوه او سوونه کاله وروسته به هم ترڅو راتلونکي نسل به پې د فاتل له کورنې نه د مقتول بدله وانه خیسته ترهغې به کرار نه کښېنastل. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وینو دغسې بدله ټوله پای ته ورسوله او په عربو کې يې په سمه توګه د امن او دا دینې ژوند رامنځ ته کړ. په عربو کې په خپلې کورنې او توکم باندې وباپنه (افتخار) یوه ډېره لرغونې ناروغری وه. د اسلام په وړاندې انسان او په انسان کې امتیاز تردي اخوا سم او صحیح نه دی چې هغه په کومه درجه د خدای جل جلاله د احکامو منونکي دی. خوک چې خومره د خدای جل جلاله د احکامو پايند او د هغه د رضا لپاره وېربدونکي دی هغه هومره ستر او شریف هم دی. په اسلام کې د نسل شرافت کوم ارزنست نه لري، کورنې

اپیکی صرف د یو بل د تعارف او پیژندنی لپاره دی. د خدای رسول په دی ترڅ کې دغه ناروغي هم له منځه یووړه او د تولو انسانانو ترمنځ بې د هغه مساوات اعلان وکړ چې تراوشه پوري بې له اسلامه بل کوم مذهب چا ته نه دی ورکړي .

عمومي بخښنه :

په کومه غونډه کې چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خطبه ورکوله هلته د قريشو لوی لوی مشران حاضر وو او هغه خلک هم وو چې په کلکه بې د اسلام د تباھي لپاره اراده کړي وه، هغه خلک هم وو چې مسلمانان بې دومه څورولي وو چې د خپل هبواډ پربنډولو ته بې اړ کړي وو، هغه خلک هم وو چې د مسلمانانو پرجايدادونو بې خبته اچولي وه او هغه خلک هم وو چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته بې سپکي سپورې ويلي وې، د هغه په لاره کې بې اغزي خواره کړي وو، پرهغه صلی الله علیه وسلم باندې بې سري اچولي وې آن تردي چې د هغه په وزلو پسپی راوتلي وو او په هغوي کې بې د تره قاتل او هغه خوک هم وو چې د تره څګربې راوبستلي او خوله بې پري لګولي وه او هغه خلک هم وو چې دې مسلمانان بې یوازې ددي لپاره وژلي وو چې هغوي به د یو هدای جل جلاله د بندگي اعلان کاوه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دوي تولو ته وکتل او پونښنه بې تري وکړه چې (ووايئ تاسي په دې پوهېږي چې زه به له تاسي سره خه معامله کوم؟ دې خلکو ليدلي وو چې د خدای جل جلاله رسول په مکه کې خه راز قدم اينسي دی او دوي اوس له هغه سره څرنګه چلنډ وکړي. ژرترزه بې دا غړ اوچت کړ چې :

(ته زموږ شریف ورور او شریف وراره بې)

دادې خبرې په اورېدو سره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغوي ته لارښوونه وکړه او دا بې ووبل : (خئ اوس پرتابسي باندې هېڅ الزام نه شته، تاسي ټول ازاديء) هغه خلکو چې د مسلمانانو کورونه تر خپلې ولکې لاندې نیولي وو هغه بې هم تري بېرته وانه خیستل بلکې مهاجرینو ته بې ووبل چې تاسي له خپل حق څنې ورتېږشئ .

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د دغه غير معمولى چلندايى چى دا وه
چى غىي او نامتو مشرانو دا اعلان وکپ: په رىبىتىا چى ته د خدای رسول يى، بىكپلاك
گر پاچا نه يى او كومه بلنه چى ورکوپى هغه حقه ده.
دا و د مكپ د سوبې نقشه، دا د حمکپ، مال او جايداد سوبه نه وو بلکپ په
دغىپى وسيلي سره زپونه ترلاسە شول او همدغە سترە سوبه وو.

د حنین غزاء

د مكپ د سوبې اغېزه:

دا د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له پېرزوينىپى دك سلوک او د
مسلمانانو پاملىنه وو چى له يوپى خوا په مكە كى دله دله خلک په اسلام مشرف
كېدل اوله بلى خوا د مكپ سوبې پرتوولو عربو باندى اغېزه وکپه او په دې پوه شول
چى د اسلام بلونكى د حکومت او دولت ورى نه دى بلکپى هغه د خدای جل جلاله
پېغمېرى دى تر دې وخته پورى نه يوازى دا چى اسلام او د هغه خانگىزپى پېتى پاتې نه
شوي بلکپى كابو تول عرب په دې پوه شول چى دا خە دول بلنه ده، په كومو خلکو
كې چى دا استعداد ئەعفو تە بىكارە شوھ چى همدغە حق دى. كله چى مكە فتحە
شوه له هغىپى سره سم د عربو له گوت گوت نه بېلا بلى قىبىلى دله دله راتلىپى او
اسلام بې يې راپور خو دا داسې حالت ئە چى د خىنۇ خلکو په زپونو كې د اسلامى
نەھىست پرەندىز كرەكە او غوسمەھ موجوودە وو. كله چى هغۇي بە دغە حالت ولىد
نوسخت تلولى او نالارامە بە شول او په زپونو كې بە يې د تعصب او دېنمنى اورلىمې
وھلىپە دې وچە د ھوازىن او ثقىف پە نامە قىبىلىپە دې دېنمنى كې دېرىپى ورەندى
وې. دا خوھىپى هم دېر جىنگىيالى خلک وو، د اسلام پرمختىگ بە يې چى لىدە نو
دېر بە خواچپورى او نالارامە وو. هغۇي دا فکر وکپ چى تردىپ وروستە پرمكە باندى زمۇر
د بىلاسى وار دى نود دواپو قىبىلۇ مشرانو ترمشۇرى وروستە دا پېرېكە وکپه چى هر خە
كېرىي باید د مسلمانانو پە مقابىل كې پە كلکە ودرېپرو او د دغە خطر مخە ونيسۇ كە نە
نو بىا پكى زمۇر خىر نىشته. هغۇي خېل يو مشر (مالك بن عوف) خېل پاچا وقاکە او

د مسلمانانو د تباھي لپاره يې په تياري نیولو پیل وکړ او له ځان سره يې د پري نوري
قبيلې هم ملګري کړي .

د حنین جنګ:

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دې خبر شو نو هغه هم له
خپلو صحابه و سره مشوره او پرېکړه وکړه چې د دغې را پیدا شوي فتنې د له منځه وړلو
لپاره دې باید په خپل وخت هلي څلې وشي. په دې دول د هجرت په اتم کال د
شوال په لسمه نېټه له (۱۲) زرو تنو مسلمانانو سره د دې منم د مقابلي لپاره وڅوځد.
په دې وخت کې د مسلمانانو شمېر دېر زیبات و او هومره دېر سازوسامان يې درلود
چې هغوي به په خپله ورته کتل نو یقین به يې راغي چې دې منم بې مقابله نه شي
کولای او په بېړه به میدان پرېږدي، وبه تښتی. په دې توګه به د حنینو مسلمانانو له
خولي نه دا الفاظ هم راوتل چې (نن پرمور باندې څوک برا لاسی کېدای شي!)
مګدغه خیال د مسلمان له شان خخه لري دی. هغوي باید هېڅکله پرڅل څواک
اتکاء ونه کړي. او بوازې د خدای جل جلاله پرفضل او کرم توکل وکړي. په دې اړه
خدای جل جلاله په قرآن شریف کې دا لارښوونه کړي ده چې :

الْقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتُكُمْ كُثْرَتُكُمْ
فَلَمْ تُفْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحِبَتْ ثُمَّ وَلَيْسُمْ مُدْبِرِينَ
(25) ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ
تَرُوهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَرَاءُ الْكَافِرِينَ (26) [التوبه : 25 ، 26]
د حنین ورخ در په ياد کړئ چې تاسې پرڅل دې بېست نازې دلې خو هغه تاسې ته
پکار راغي او ځمکه له دومره ارتواли سره په دې ورخ پر تاسې تنګه شوه او تاسې بیا په
شا راو تښې دلې او بیا خدای جل جلاله په خپل رسول او مؤمنانو تسلی او دا دینه را
نازله کړه او د اسې لښکري يې درولېږلې چې تاسې نه لیدلې او کافران يې په عذاب
کړل او همدا د کافرانو سزا ده).

حنین د مکی او طایف ترمنج د یوپی ناوی نوم دی. دا جنگ په همدي خای کې پیښ شو. کله چې د اسلام لبیکر له دبیمن سره مخامنخ شو نو هغوي له خلورو خواو پرې د غیشو باران پیل کړ. مسلمانان د جنگ لپاره بیخی چمتو نه وو. ددې غېشو په وجه د هغوي لیکې ماتې شوې او په لړ وخت کې یې قدم وښویبد، دبر بدوي قبایل وتبیتپدل، په هغوي کې دېر داسې کسان هم وو چې تازه یې ایمان راوري ۽ او د هغوي بشپړه روزنه لانه وو شوې. په دغه اخ و ډب او نامساعد حالت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له پوره داډپنې سره د جنگ په میدان کې تینګ ودرېد او پرله پسې به یې مسلمانانو ته غړکاوه چې د جنگ میدان ته شا مه اړوئ. کله چې د ده په شاوخوا کې ګن شمېر صحابه و د ده ثابت قدمي ولیدله نو د مسلمانانو پښې بیا تینګې شوې او هر یوه له سره بیا په پوره میرانه او زیورتیا له دبیمن سره مقابله پیل کړ، خدای جل جلاله د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه صحابه و دې ثابت قدمي ته له خپل لوري نه نازل شوې سکینه (د اطمینان او داډپنې کیفیت) ویلى دی، په نتیجه کې د جنگ بنه بدله او مسلمانانو ته بشپړه سوبه وریه برخه شو. له کافرانو خخه نژدې (۷۰) تنه مړه او په زرگونو تنه بندیان شول.

په دبیمن پسې تلل او د خیر دعاء:

د کافرانو نور لبیکر وتبیتپد او طایف ته یې پناه یووره (دا یو خوندي خای ګنل کېده) حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دبیمن پسې لار او طایف یې کلابند کړ. په طایف کې یوه او خاره او تینګه کلاهم وله دې کبله کافرانو هلته پناه وړې و دغه کلابندی نژدې ترشنلو ورڅو پورې وځنډپدله خوکله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته په بنه توګه دا معلومه شوه چې د دبیمن اصلی خواک مات شوی دی او له هغې خوا او س د کومې سرځونې اندېښنه پاتې نه ده نو له کلابندی. نه یې لاس واخیست او د هغوي په حق کې یې دا دعاء وکړه چې: (ای خدایه! شقیفونه هدایت وکړه او دا توفیق ورکړه چې ما نه راشی) یې د خدای جل جلاله له نبی خخه چې هغه هم یوازې د دین لپاره هلې څلې کوي نور خوک دومره لورېښه

کولای شي؟ چې په دغسي وخت کې دې هم خپلو دېښمنانو ته دعاء وکړي.

د تبوك غزاء

د روم له واکمن (سلطنت) سره اخ ودب:

د عربو شمال ته د روم يوه لویه واکمنی وه او له دغې واکمنی سره د مکې له سوبې نه پخوا اخ ودب پیل شوی و، حضرت محمدصلی الله عليه وسلم د شمال له خوا هغو قبایلو ته چې د شام پولو ته نزدې آباد وو د اسلامی بلنې يو وفد (هیئت) ولپرېه. هغه خلک اکثره عیسوي او د روم د واکمنی تر اغبزې لاندې وو. هغنوی د اسلامی وفد پنځلس کسان ووژل او يوازې د وفد رئیس حضرت کعب بن غفاری رضی الله عنه ترې راخلاص شوی او بېرته راغلی و. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د بصرې د رئیس شرجیل په نامه هم د اسلامی بلنې پیغام لېرلی و خو هغه هم د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم استازی حضرت حارث بن عمیر رضی الله عنه وزلې و البتنه شرجیل هم د روم د قیصر تر واکمنی لاندې و له دې کبله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هجرت په اتم کال د جمادی الأول په میاشت کې د مسلمانانو يو درې زره کسیزلښکر د شام سرحد ته ولپرې چې د هغې سیمې مسلمانان بیا ونه څوروی. کله چې شرجیل له دې لښکر نه خبر شو نو مقابلي ته یې له یولک کسیزلښکر سره راووت، خو مسلمانان له دی سره بیا هم منځ په وړاندې تلل. دا وخت د روم قیصر په (حمس) نومي څای کې و. ده له خپل ورور (یتودور) سره یولک نه زیات لښکر ولپرې خو سره له دې بیا هم مسلمانان منځ په وړاندې تلل بالاخره په مؤته نومي څای کې دغه درې زره کسیزلښکر د رومیانو له همغه دېر لوی لښکر سره مخامخ شو. په بښکاره خو حالات داسې وو چې ددې اقدام په نتیجه کې دې د مسلمانانو دغه کوچنی ټولگې له منځه ولاپشي، خود خدایجل جلاله په فضل د رومیانو همدومره لوی لښکرهم مسلمانانو ته زیان ونه شو رسولای. دغه پېښه داسې وو چې پر شاوخوا قبایلو باندې يو ډول رعب پرې ووت او تر دېر لري ځایه پوري هم او سپدونکې قبیلې اسلام خوا ته متوجه او په زرگونه تنه یې مسلمانان شول.

تریولو ډېره اغېزمنه پېښه دا و چې په خپله د رومي لښکر یو بولندوی (قومدان) فروه بن عمروالجذامي اسلامي تعلیماتو ته پاملننه وکړه او مسلمان شو. بیاپی د خپل ایمان پوخوالی داسې ثابت کړ. کله چې دی د قیصر له خوا نیویل شو نو دایپه ورته وویل چې یا خواسلم پرپرده چې بیا پرخپله دنده باندې وتاکل شې او یا خود اعدام لپاره تیار شه. خو هغه له منصب او دندې نه د کړکې څرګندونه وکړه او وې ویل چې د اخترت د بري په مقابل کې د دنیا د سرداری منلو ته تیار نه یم. کله چې دی ووژل شو دا یوه داسې پېښه و چې زرگونو کسانو ته د اسلام د اخلاقی څواک او واقعی اهمیت اندازه ولګډله او په دې پوه شول چې د دغه نوی نهضت سېلاپ د دوی په لور په بیړه روان دی او له هغه سره مقابله کول څه اسانه او معمولي خبره نه ۵۵.

د قیصر له خوا د یړغل تیاري:

بل کال قیصرله مسلمانانو خخه د مؤته غراء د کسات اخیستلو لپاره د شام په سرحد کې د لښکرو پرچمتووالی باندې پیل وکړ او د عربو هغه قبیلې یې سره راتولې کړی چې د ده ترلاس لاندې وي حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم د هغه له چمتووالی خخه خبر شو. دا اسلامي نهضت لپاره یو ډېر حساس وخت و، که ډېره لړه سستی یې هم بندولې واي نو ټول کار به ویجاړو. له یوی خوا د عربو هفو قبیلو چې همدا اوس اوس یې د حنین په جنګ کې ماته خورلې و، سر را اوچت کړي و او له بلې خوا د مديني منافقانو چې د اسلام له دېنمنانو سره لاره درلوه. که په همدي وخت کې یې د اسلامي ټولګي په منځ کې فتنه اچولې واي نو بیا به ددې نهضت او تنظیم سنبالول ډېر ګران وو او په دغسې حالتو کې به د روم د واکمنی د دغې لوېي حملې په مقابل کې درېدل اسانه خبره نه واي. او ددې خبرې اندېښنه به هم و چې اسلامي نهضت د کفر په مقابل کې ددې دریو حملو وس نه لري او ماته به وختوري. له دې کبله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له خپل بې ساري خدای جل جلاله ورکړي بصیرت نه کار واخیست او بې له څنډه یې دا پرېکړه وکړه چې همدا اوس د

قىصرلە ھەمدى لوى ھواك سره جنگىبدل مناسب دى دا خىكە چى پە دى وخت كى د لىپى كمزورى پە بىندولو سره ھم جوپىكار ورائپرى .

د مقابلى پېكەرە:

دا مەھال د مسلمانانو لپارە د جنگ تىارى نى يول يوه دېرى سختە ازمىينە وە. پە ملک كى د كاختىي كال ۋ.د گرمى سخت موسم ۋ. فصلونە پېرىد تە نزدى ۋو او بشپە جنگى سامان ھم نە.لرى او اورد سفر ۋ، جىڭە ھم لە يوه زورور طاقت سره خوسره لە دى بىاھم حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د وخت بارىكى پە پام كى ونى يولە او بىايىپ د عمومىي جنگ اعلان وکر او پە داگە او بىكارە يې ووپىل چى دى چېرىتە ئىي او د خە لپارە ئىي. دلته دى خېرى تە پام پكار دى چى تر دغە وختە پورى ئاسلامىي نەھىت پە بىكارە لە باندىنيو دېنىمانىنوسەرە مقابله كولە او د مكى او حىنىن لە جنگ نە راوروستە د هەغۇي د مخالفىنۇ ھواك مات شوى ۋ خوتراوسە پورى لە كورنىبو دېنىمانىو يەنىي مەنافقانو سره زىاتە داسىپ چىلىنە شوى ۋ چى د هەغۇي پە مقابلى كى بە مسلمانانو خېل ھانونە ناگارە اچول دا خىكە چى تراوسە پورى لا اسلامىي نەھىت دومەر نە و ئېينىڭ شوى چى پە يوه وخت كى دى لە باندىني او كورنىبو تولو دېنىمانو خەجە جنگ وگتى. بله دا چى پە داخلىي دېنىمانو كى تول يو راز خىلک نە وو.پە هەغۇي كى داسىپ كسان ھم وو چى ياخود هەغۇي ايمان كمزورى ۋ او يايى خە شىكونە او شېھات درلۇدل، دەغىسى خىلکو تە خو تىر يوه مناسب وخت پورى مەلت ورکول ضرور وو ترخو خېلە كمزورى، خېل شىكونە او شېھات لرى كرى. لىنە دا چى يوازىي هەغە خىلک پاتى شول چى هەغۇي پە شعورى توگە د اسلام د جىرپۇ د غۇخۇلۇ لپارە پە مسلمانانو كى ورننوتىي او ئاخاي پەرخاي شوي وو لەكە خىنگە چى تر يوه وختە پورى ددى چول خىلکو د پوهولو لپارە پە كىكە او نزەمە د ھەردىول چىلىنە كۆنىشىنونە وشۇل. پە پاي كى هەغۇ خىلکو چى يو خە صلاحىت او استعداد درلۇد هەغۇي سەپى لارى تە راۋگەخېدل. پە دى توگە دا تۈلىپى مەرھىپى سىرەتە رسپىدىلى وي او مسلمانانو خېل كۆنىي دېنىمان تە دېرى حەدە پورى لاندى كرى وو. خو اوس يې مقابله لە ھېۋاد خەجە د باندى

خواکونو سره وه بې دغسې حالتو کې د داخلی دېنمانانو تکول او نسکورول دېرضروروو. که نه نو دا اندېښنه و چې هغۇي بە له باندۇي دېنمانانو سره لاس يو کې او (معلومه نه ده چې کله بە) مسلمانانو تە خە دۇل زیان اropyi.

د منافقت خخە پرده لرى كول :

د منافقانو د له منئە ورلۇ لپارە لومۇنى پراو دا چې دا تول خلک دې بە آزادانە توگە يو له بل سره مخامخ شى او هغۇكسانو چې پر خېلۇ مخونو باندې پرده غورولې ده هغە دې تې لرى کې شى او د هغۇي حىثىت دې ۋولنى تە وېندولى شى او يا دې هغۇي تە دا وخت ورنە کې شى چې د مسلمان پە توگە د مسلمانانو پە چارو کې لاس وەنە وکې او هغە درجه او مقام چې مسلمانانو تە ورپە بىرخە دى، دوى دې ھم ترلا سە کې.

پە دې توگە د تېوک د جىڭ دغە اعلان د منافقانو پە رسوا كولو کې بىشپېغىزىمن واقع شو. پە دې تىرخ کې هغە خلک چې د خېل ايمان پە دعوه کې مخلص وو هغۇي د زىرە لە كومى د جەھاد لپارە چىمتۇ شۇل او د مالى اپتىيا د رفع لپارە چې لە دوى سره هەرخە وو هغە يې راولى خود سورلى د انتظام د نە بشپېتىيا لە املە ھىينو كسانو تە لە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم سره د تللوموقع پە لاس ورنغله، ددى محرومتىيا پە سبب هغۇي دېرۋىزلى، پە دې توگە بىسکارە او خېرىنەدە شوھ چې پە اسلامى تۈلگىي کې خۇمۇرە كسان مخلص دى خۇ سىرچە د هغۇ خلکو پە زېپۇنە کې چې ايمان نە وە جىڭ د اعلان پە اورېدلى سره گواكىي د هغۇي سا وویستلى شوھ. پە دول دول پلە جورپولو يې پىل وکې، او پە جىڭ کې د گەدون نە كولو پە خاطرپى لە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم نە پە رخصت اخىستلۇ پىل وکې، حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ھم پە دې موقع نزمه رویە غورە كې او دې دول تېلە خلکو تە يې رخصت ورکې. بىا دغە منافقان نە يوازى دا چې پە خېلە جىڭ تە نە ورتلە بلکى نور بە يې ھم درەھول (دوكە كول) او مانع بە يې گەزىدەل. كله بە يې ويل چې پېرە سختە گرمىي دە او پە دې وخت کې جىڭ تە تللى خان وژل دى، كله بە يې ويل چې بىنە! د

روم د واکمنی په مقاصل کې به دغه کم شمېر مسلمانان خه وکولای شي دا خو لاسي خپل څان د هلاکت کندې ته غورخول دي. لنډه دا چې د جنګ دغه اعلان یو داسې ازمینېست و چې مخلص مؤمنان او منافقان په بیکاره یو له بله سره بېل شول او دا ممکنه شوه چې اوس د داسې خلکو پرخلاف چې خه دول چلنډ مناسب وي هغه دې ورسه وشي څنګه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له تبوك نه بېرته راغی په دې اړه یې یوځه انتظام ونیو چې په راتلونکی وخت کې به یې یادونه وشي .

تبوك ته ورتلله :

لنډه دا چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هجرت په نههم کال د رجب په میاشت کې دېرش زره کسیزلښکر چمتو کړ او له مدينې خخه راوطت په هغوي کې لس زره تنه سپاره وو. اوبنان دومره کم وو چې خوڅو تنه به پر یوه اوښ په خپل رون (وار) سره سپرېدل. سرېږه پردي سخته ګرمي او د اوږو کمښت هم و خو مؤمنانو په مینې سره د خدای جل جلاله په لار کې سرشننده ثابته کړي وو خدای جل جلاله هغه قبوله کړ او داسې انتظام او بندوبست یې وکړ چې یې له کوم جنګ نه هغه مقصد په لاس ورغی کوم چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مدينې خخه ورپسې لېرېدلی و. تبوك ته له رسېدو وروسته معلومه شوه چې قیصر خپلی لښکرې له سرحد نه لړي کړي او هېڅوک د مقابلي لپاره حاضر نه دی .

کله چې قیصر په دې خبر شو چې د د له دومره بشپړ چمتووالی سره سره بیا هم مسلمانان بې له وېړې د هغه د مقابلي لپاره له مدينې نه راوتلي او مخ په وړاندې درومي نو دایې مناسبه وګیله چې خپلی لښکرې واپس کړي. قیصر تردې پخوا هم لیدلې وو چې په موتنه غزاء کې درو زرو تنو مجاهدينو د هغه د دوه لکه کسیزلښکر په مقاصل کې خه دول زپورتیا بنو دلې و. له دې کبله کله چې هغه ته خرګنده شوه چې په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دېرش زره کسیز لښکرسره روان دی، نو دا پرېکړه یې وکړه چې د دغه سېلاب مقابله دې ونه کړي شي هسې نه چې موره ماتې وڅورو او بې عزته شو.

په تبوک کي ميشتيدل:

د قيصر په دې ډول ميدان پربينوندنه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم کافي وگنله او په هغه پسې د تللو پرخاى چې په دې سيمه کې د خپلو اثراتو تىنگول مناسب وگنل او تر شلو ورخۇ پورى ھمالته پاتى شو، په دې موده کې يې زيات شىپر واپه واپه رياستونه چې د اسلامي حکومت او د روم د واكمىتى ترمنځ پراته وو او تراوسه پورى لاهم د روميانو تر اثر لاندې وو هغه يې په اسلامي حکومت پورى وتېل او جزىه يې پرى ومنله، ھمدارنگە کومو عربي قبایلۇ چې تر او سه پورى د روم د قيصر ملگرتىيا کوله هغۇي ھم د اسلامي حکومت ملا تې او مرسىتىالان شول .

د منافقانو مکر او فرېب :

كله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له مديني خخه د تبوک د جنگ لپاره روان شو په دې وخت کې ټول هغه خلک چې په اصل کې مسلمانان نه وو او د خپلې کومې گتې په خاطر په اسلامي تولگى کې ورننوتى وو، هغۇي ټول په مدينه کې پاتى شول . او په دې يې پوره يقين درلود چې مسلمانان به له دې جنگ خخه روغ رمت بېرته راستانه نه شي. دېر به يې د موسم د سختى او سفر د مصييتنو نىكار شي او كه نه نو د قيصر دې زورور لېسکر په مقابل کې به پو پناه شي. ھمدغو منافقانو يو جومات (مسجد ضرار) ھم جور گر چې له عامو مسلمانانو نه به په جلا توگه پکې را غوندېپدل او پېتې مشورى به يې کولې. دې خلکو په دې وخت کې اسلامي نهضت ته د بشپېر زيان اپولو لپاره ډول ډول روغى جورى (ساژشونه) وکړې آن تردى پورى چې د تبوک جنگ د پرېکړې له خرگندېپدلونه وروسته به «په دې باره کې هغۇي يقين درلود چې مسلمانانو ته به ماتې ورکړې شي» عبدالله بن ابى د مديني پاچاشي . خود خدای جل جلاله اراده او پرېکړه بل ډول وو او هغه وخت او سې بېخى رانزدې شوی و چې کفارو د مسلمانانو د ماتې په اړه خه هيلى د رولوډې هغه دې له خاورو سره خاورې شي. كله چې د تبوک دغه بې جنگە سوبه د اسلام

دېسمنانته خرگنده شوه نو د هغوي ملا ماته او داسي ورنکاره شوه چې د هيلو وروستي موقع يې هم له لاسه ووته.

د تبوك له راستنيدو نه وروسته :

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له تبوك نه راغي نو په مخ کې يې درې مهم کارونه وو:

۱- د منافقانو په باره کې پر بنسکاره پاليسی عمل او د هغوي له فساد خپرولو نه د اسلامي نهضت د خوندي کولو بشپړ انتظام .

۲- د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر خارني لاندي د صالحو او رېستینو مؤمنانو روزنه او د هغوي د کردار او نورو اړخونو سنبالښت او بشپړول چې په نژدي راتلونکي کې د حق د شهادت کوم بار پرهغوی اېښوول کېږي هغه ترسره کړا شي .
۳- په دعه نوي تشکيل شوي هبواو کې د دارالاسلام د پاليسی بنسکاره اعلان .

له منافقانو سره چال چلند :

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم لا له تبوك نه مدیني ته نه و رارسېدلی چې دا وخت په لاره کې پري د توبې سوت نازل شو او خدای جل جلاله خپل نبي صلی الله علیه وسلم پرداسي ډېرولارښوونو سرلوري کړ چې کله مدیني ته ورسپري نو پرهغو دي عمل وکري . تر اوسي پوري له منافقانو سره په نرمه پاليسی عمل کېده او هغه عذرونه يې مدل شوي وو چې د تبوك جنګ د سفر په وخت کې يې د خان د خلاصون لپاره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته وړاندي کړي وو. خو اوس حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته د پاليسی د بشپړ بدلون هدایت ورکړ شو. په بنسکاره ورته ووبل شول چې له هغوي سره دې په سختي چارچلنده شي. که هغوي د خپلې درواغجنې دعوي پرخای تاسې ته د رېستیني ايمان د ثبوت لپاره مالي مرسته وړاندي کوي نوهunge مه منئ . که له هغوي خخه کوم یو مړ شي نو حضرت محمد

صلی الله علیه وسلم دی د هغه د جنایی لموخ نه کوي. مسلمان دی د ځانګرو او کورنیو اړیکو په اساس له هغوي سره د خلوص او دوستی معامله او چال چلنده نه کوي.

د ابوعامر روغی جوړي (سازشونه) :

مدينې ته د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له راتګ نه د مخه یو عیسوی راهب (ابوعامر) په مدينه کې په پوهه او فقیری ډپرمشهور او په خلکو کې ډپر منلي ټه، کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مدينې ته راغي نو پکار ټه چې د هغه د فقیری او خدای لمانځنې پایله راوباسی ترڅود هدایت له نور څخه ګته واخلي او د خدای لمانځنې رښتینی تصور ترټولو د مخه هم دی قبول کړي. خود دغسې علم او تقوی غلطه انګرنه او د معمولي او دودیزې دینداري مظاہر په عمومي دول انسان د هدایت له پیروی څخه منع کوي. په دې ډول پر ابوعامر باندې هم اسلامي بلني سرچېه اغېزه وکړه او د خپلې دینداري کاروبارته متوجه شو او دایې درک کړه چې اوس به ده ګه د فقیری او پیری سکه ددې نوي نهضت په مقابل کې کوتې (ناچله) شي نوله همدي کبله د اسلامي نهضت تر ټولو سخت مخالف او دېښمن شو. په لومړي سر کې خو له ابوعامر سره دا هيله وه چې دا د دوه درې ورڅو نهضت دی، دغسې خدای لمانځنې او دینداري بندیزونه کله خلک مني.

خو چې قريشو د بدر په جنګ کې ماتې وڅوړه، ابوعامر خواشيني شو او د مسلمانانو پرخلاف يې د عربو قبیلو او قريشو په لمسولو پیل وکړ او د احد په جنګ او د احزابو په حمله کې چې مسلمانانو ته خه ورپیښ شول، دغه درویش (ابوعامر) پکې لاس درلود. دغه عيسوي اهل کتاب د مسلمانانو پرخلاف له مشرکانو سره په روغه جوړه او د توحید د ډپوې پرځای د شرک د تیارو په خورولو کې د ډیوې شبې لپاره هم کمۍ ونه کړخو د خدای جل جلاله دا فيصله په بنکاره مخې ته راتله چې «دا ډپوې به په پوکیو مړه نه شي» او اسلام به په ټولو عربو لاس بری دین وي. خو بیاهم د دغه خدای لمانځونکي درویش! هلي څلې پاي ته ونه رسپدې او روم ته يې سفر وکړ، تر

خو هلته د خطر زنگ ووهی او قیصر متوجه کړي چې د دغه را پورته شوی توپان (!)
د مخنیوی لپاره که خه کولی شي چې وې کړي .

د ضرار جومات :

له ابو عامر سره په دغه ټولو هخو او کوبنسیونو کې د مدینې یوه ډله منافقان همکار وو او دې خلکو به په خپلوا منځو کې په مشورې سره د اسلامي نهضت د له منځه وړلوا تدبیرونه سنجول په دې توګه د مدینې منافقانو د ابو عامر د پلان له مخې د یوه جلا جومات د ودانولو پرپکه وکړه لکه خنګه چې د مخه یې یادونه شوی ده . هلته به دا خلک د لمانځه په پلمه راغوندې بدلو او د مسلمانانو پرخلاف به یې سازشونه کول .

په هغه وخت کې په مدینه کې دوو جوماتونه وو یو (قباء) جومات چې د بیار یوې خنديې ته او بل نبوي جومات چې د بیار په منځ کې واقع ؤ. خو بل دربیم جومات ته خه ضرورت نه ؤ مګر دغه منافقانو په دې پلمه چې د خینو بوداګانو او معدورو خلکو لپاره ترهغه دوو جوماتونو پورې ورتګ دېر ستونزور دی، دربیم جومات جوړ کړ او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته یې بلنه ورکړه چې په هغه جومات کې یو ئل لمونځ اداء کړي ترڅو ددې جومات پرانښته په خير او برکت سره وشي . حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغوي ته وویل چې اوس خو زه د تیوک د جنګ لپاره په تیاري نیولو بوخت یم، کله چې له هغه خایه بېرته راغلم بیا به سره وګورو . د بېرته راتلو پروخت په لاره کې پرې هغه آیت نازل شو چې خدای جل جلاله په بنسکاره په دې جومات کې له لمانځه اداء کولونه منع کړ او دایې وویل چې په حقیقت کې دا یو داسې ئای دی چې د مسلمانانو پرخلاف د مشورې کولو لپاره ترې د خارنځی په توګه کار اخیستل کېږي نو دا ددې وړ نه دی چې ته پکې لمونځ اداء کړي . په دې توګه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پر یو شمېر کسانو باندې حکم وکړ چې مدینې ته د ده له رسپدو نه د مخه هغه جومات زنگ کړي . په دې ډول د هغه جومات زنگول په حقیقت کې د منافقانو پرخلاف د مسلمانانو د راتلونکې کېنلارې یو بنسکاره

اعلان ؤ، او په راتلونکی کې پري عمل وشو.

د مؤمنانو د روزني بشپړتیا :

په دې وخت کې اسلامي نهضت د یوې نړیوالې هڅې اوهاند پړاوته وردا خلپده او هغه وخت دېر راټنډې ټې چې د عربو دغه مسلمانان د تولې نړی د نامسلمانو خلکو په مقابل کې د خدای جل جلاله د دین د پیغام رسولو لپاره د جنګ دګر ته ورو دانګي. په دغسې پړاو کې د مؤمنانو یوه معمولي غونډې کمزوري هم د لوی خنډ سبب ګرځدله. له دې کبله په دې وخت کې د مؤمنانو بشپړي روزني ته پوره پاملننه وشوه او د هغوي د ايمان د کمزوري نښې نښاني بي و اوندلي او په لري کولو بي تینګار وشو.

د تبوک د جنګ په وخت کې هغه کسان له لاري بېرته راګر ځېدلي وو چې په هغوي کې واقعي ايمان او اسلام موجود نه ټخينې داسې مؤمنان هم ستانه شوي وو که خه هم هغوي رښتني مؤمنان وو خود کومې مؤقتی کمزوري يا سستي له امله تري غفلت او سرغونه شوي وو. د دغسې خلکو د اصلاح لپاره دېر سخت چلند غوره کړي شو، تر خو بیا دغسې کمزوري تري خرګنده نه شي. د لاندې دریو تنو صحابه و حضرت کعب بن مالک رضي الله عنه، هلال بن امية رضي الله عنه او مراره بن ربيع رضي الله عنه واقعه د زدکړي ور بشپړ درس دی چې د هغې په رنځې په بنه توګه دا اندازه لګبدلای شي چې په هغه وخت کې د مؤمنانو روزنه په کومه کچه سرته رسیدله دغه درې تنه صحابه که خه هم رښتني مؤمنان وو او تردي د مخه هم د هغوي د ايمان خلوص تجربه شوي وو خو خنګه چې هغوي مازې د سستي له امله د تبوک د جنګ په وخت کې له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره ملګرتیا ونه کړاي شوه، نوځکه دېر تنګ او سخت ونیولی شول؛ کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له تبوک نه بېرته راستون شو نو مسلمانانو ته یې حکم وکړ چې هېڅوک دې له هغوي سره سلام کلام نه کوي. له خلوپښتو ورڅو نه وروسته دا تینګار پري هم وشو چې له خپلوبنځو نه دې هم جلا واوسې. له پنځوسو ورڅو وروسته خدای جل جلاله

د هغوي توبه ومنله او د هغوي د بخښني حکم یې رانazel کړ چې د توبې په سوت کې یادونه شوې ده له دوي خخه د یوه تن حضرت کعب بن مالک رضي الله عنه واقعه د هغه په خپله ژبه په تفصيل سره رانقل شوې ده چې هغه د عبرت دېر په زړه پوري درس دی .

د حضرت کعب رضي الله عنه واقعه :

کله چې حضرت محمد صلي الله عليه وسلم د تبوك د جنگ لپاره مسلمانان چمتو کول نو ما هم اراده کړي وه چې زه دې هم د تللو تياری ونيسم خو بیا مې سستې وکړه او دا مې ووبل چې تراووسه پوري خو لاخه خبره نه شته . کله چې د تلو وخت راوسېږي نو بیا به د تياري نیولو لپاره خو یو خه وخت وي، په دې توګه خبره وحندېدله آن تردي چې د تلو وخت راوسېد خو زه چمتو نه . ومهما په زړه کې ووبل چې لینکر لار نو زه به هم یو دوه ورځې وروسته پسې وڅوځږم او له قالفي سره به یوځای شم لنده دا چې په همدي سستې کې وخت راځيې تېر شو او زه پاتې شوم . کوم خلک چې په مدینه کې پاتې شوي وو، و مې ليدل چې هغوي خو یا منافقان دی او یا دا سې کمزوري او اړ خلک دی چې خدای جل جلاله معذور ګنلي دی خوزما زړه خورا دېر څورېدله او په خپل حال مې افسوس کاوه .

کله چې حضرت محمد صلي الله عليه وسلم له دې سفر نه بېرته راغي نو له عادت سره سم لومړي جومات ته ورغی او دوه رکunte لمونځ یې اداء کړ، بیا له خلکو سره د لیدنې کتنې لپاره کښښناست، په دې وخت کې به منافقان ورتلله او خپل عذرونه به یې وړاندې کول او په قسم خورلو سره به یې حضرت محمد صلي الله عليه وسلم ته د خپل او په اړتیاو یادونه کوله، ترڅو هغه پري یقین وکړي . دغه خلک خه د پاسه (۸۰) تنه وو. حضرت محمد صلي الله عليه وسلم به د هغوي جوړې کړي خبرې واورېدلې او د هغوي د بسکاره عذر په منلو سره به یې د هغه باطن خدای ته پرېښوده او بخښنه به یې ورته وکړه . کله چې زما وار راغي، زه وروړاندې شوم او سلام مې واچاوه حضرت محمد صلي الله عليه وسلم چې ماته وکتل په مسکا شو او راته یې ووبل

«ووایه ستا مانع خه وو» ما ورته وویل: قسم په خدای دی که زه د کوم اهل دنیا په وراندی حاضر شوی وای نو ارمورو به می هغه په یوه نه یوه خبره راضی کړی وای خو ستا په اړه می دا ایمان دی که زه اوس د کومې یوې خبرې په جوړولو سره تا راضی هم کړ خو خدای جل جلاله به خامخا تا له ما خڅه ناراض کړی، نو زه به ربنتیا ربنتیا وايم کبدای شي چې ته به پړې خونی نه شي خو زه هیله لرم چې خدای جل جلاله به ما ته د بخښنې کومه لاره پیدا کړي. ربنتیا خو دا ده چې ما سره داسې عذر نه شته چې تاسې ته بې وراندی کړای شم، ما د تلو پوره وس درلو. په دې دول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم وویل: (دې سپې ربنتیا خبره وکړه) بیاپی راته وویل: بنه نو، پاڅېره! لارشه او سترګی په لاراوشه چې خدای جل جلاله ستا په باب څه پرېکړه کوي. زه پاڅبدم او خپلې قبليې ته لارم او همالته اوسبدم. زما په شان دوو نوروکسانو (مراه بن ریبع او هلال بن امیه) هم ربنتیا ویلي وو.

تردې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم امر وکړ چې له درې واړو سره به خبرې نه کو. هغه دواړه خو په کور کښې ناستل مګر زه به راټلم په جماعت سره به می لمونځ اداء کاوه. بازارونو کې به ګرځیدم خوهېچا به له ما سره خبرې نه کولې داسې بنکارې بده چې دغه خمکه بیخې بدله شوې ده. زه دلته پردي یم او هېڅوک مې نه پېژني. جومات ته به چې د لمانځه لپاره لارم نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته به می سلام واچاوه او څواب ته به بې سترګی په لاره وم چې د هغه شوندې خوچېږي که نه، په لمانځه کې به می د سترګو په ګوټ حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته کتل چې هغه په کوم نظر راته ګوري په داسې حال کې چې هغه به ما خوا ته کتل خو کله چې به ما سلام وګرڅاوه نو زما خوا ته به بې نه کتل. یوې ورځ په ډېره وبره د خپل تره د زوی او د وړکتوب اندیوال ابوقتاده خنګ ته لارم د هغوي د بن پردووال وختلم هغه ته می سلام واچاوه هغه لاد سلام څواب نه و راکړي چې دا مې ورته وویل: (ابوقتاده! زه تاته په خدای قسم درکوم او پونسته کوم چې آیا زه له خدای او د هغه له رسول سره مینه نه لرم؟) هغه غلې شو. ما بیا پونسته وکړه، هغه بیا غلې شو، درېیم خل بې سس همدومره وویل: (بیاژی خدای جل جلاله اوده هغه رسول نه

پوههپری) په دې خبره زما له سترګو اوښکې راغلې او له دیوال نه راکوز شوم. په همدي ورڅوکې یوئل له بازار نه تېرېدم چې د شام یوه اوسبېدونکې د غسان پاچا یو لیک چې په وربنسمینه توته کې نغښتی ټما ته راکړ. ما هغه پرانیست او ډې لوست، په هغه کې یې لیکلې ټو چې: (مور اوږدلي دې چې ستاسې بادار پرنا ټللم کړي دی. ته کوم بې پته او خوار سپړی نه یې، نه ددې ټوپې چې له منځه لایشې زمور خنګ ته راشه، مور به ستا قدر وکړو) ما وویل: (دا بله بلا راغله) په دې وخت کې مې هغه په نغري کې وسواخاوه.

په دې دول خلوبښت ورڅې تېږي شوې چې بیا حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حکم وکړ چې له خپلې بشجې نه دې هم جلا کړي شه ما پوښتنه وکړه: (آیا طلاق ورکړم؟) په ټوکون کې دا راته وویل شول چې (نه) بس جلا اوسه) ما خپله مېرمن پلارګنی کړه ولپرلله او دا مې ورته وویل (ترهغې پوري انتظار کوه ترڅو چې خدای جل جلاله ددې معاملې فیصله کوي).

پنځوسمه ورڅ د سبا لمانځه نه وروسته زه د خپل کور پریام ناست ووم او له خپل خان نه مې کړکه کوله چې ناخاپه یو غړ شو او وېی وویل: (مبارک دې شه کعب بن مالکه! کله چې مې دا غړ اوږد په سجده پرپوتوم او په دې پوه شوم چې زما د بخښې حکم شوې دی. بیا نو خلک ډله ډله په ځغاسته راتلله او هر یوه به د مخه تربله دا مبارکي راکوله چې ستا توبه قبوله شو. زه را پاڅبدم او نیغه نبوي جومات ته لایم، ګورم چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبارک مخ له خوشحالی نه غورېدلی دی. ما هغه ته سلام واچاوه او هغه راته وویل: (مبارک دې شه دا ستا د ژوند تریولو بنې ورڅ ده) ما ترې پوښتنه وکړه چې: (دا بخښې ستا له خواوه او که د خدای جل جلاله له خوا؟) ده راته وویل: (د خدای جل جلاله له خوا) او د قرآن هغه آیت بې راته واوراوه چې په هغه کې زما د توبې قبلولو یادونه شوې ده.

ما وویل چې (یار رسول الله! زما توبه کې دا ژمنه هم ده چې زه خپل تول مال د خدای جل جلاله په لار کې صدقه کړم) هغه را ته وویل (یو څه بې پرېږد دا ستا لپاره ډېرې بنې ده) ما د هغه له لارښوونې سره سم د خیبر برخه د خان لپاره پرېښو دله

او نوره می توله صدقه کره. کله چې زما د رښتیا ویلو په بدل کې خدای جل جلاله ما ته بخښنه وکړه نو دا ژمنه می وکړه چې په تول ژوند کې به د واقعیت پرخلاف خبره ونه کړم. لکه څنګه چې تراوسه پورې می د عقل او پوهې له مخې هېڅ یوه خبره د واقعیت پرخلاف نه ده کړی او ګانده(آینده) به می هم خدای جل جلاله تري وساتي

د اسلامي ټولني څانګړتیاوی :

ددې واقعې په بیان کې چې د صحابه وجل جلاله کومه نقشه مخې ته راخېي بنکاره څانګړتیاوې بې داسې دی چې هغه باید د هر مؤمن په مخ کې وي. له هغونه دا رامعلومېږي چې اسلامي نهضت په څه ډول د خپلou علمبردارانو اخلاق جوړوي.

تر ټولو لوړنۍ خبره دا ده چې کله د کفر او اسلام د اخ و دب معامله په وړاندې وي، نو دا د مؤمن لپاره د یوه ډېرسخت ازمینست وخت وي. دا مهال ددې خبرې اندېښه وي چې هسې نه د کوم غفلت له امله د هغه د ټول ژوند کړه وړه لوټ شي. که په دغسې وخت کې یو مؤمن د اسلام ملګرتیا نه کوي نو که د هغه غفلت د کوم بدنتی. له کبله هم نه وي او په ټول ژوند کې یې همدا یو خل د غفلت خرګندونه کړي وي نو بیا هم کېدای شي چې دغه کړنلاره بې د ټول ژوند نېکي او عبادتونه برباد کري. هېڅکله یوه مؤمن ته ددې خبرې خای نه شته چې هغه دې د اسلام پرځای د کفرملګرتیا وکړي او یو داسې عمل دې وکړي چې غیر اسلامي نهضت پرې پیاوړي شي. په دې صورت کې دغه وضعه لا زیاته خطرناکه وي چې کله د غیر اسلامي نهضت په مقابل کې اسلامي نهضت موجود وي خو مؤمنان د خدای جل جلاله د دین د حاکمولو پرځای پرنورو چارو باندې خپل استعدادونه په کار واچوی.

بله خبره دا ده چې کله د کوم فرض د اداء کولو وخت راشي، په دې وخت کې له مؤمن سره تبليې بنه نه ايسې. کله په دې لتي او تبليې کې تري د کار وخت تېر شي، نو بیا دا عذر نه پکارېږي چې د هغه غفلت د بدنتی له مخې نه. د صحابه و رضي الله عنهم د ټولنې حال دا ټچې یوې خوا ته بې هغه منافقان

وو چې هغوي به خپل جوړ کړي عذرونه وړاندې کول او تول خلک به په دې پوهېبدل چې هغوي دروغ وايې، خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به د هغوي د خبرو ظاهري اړخ ته کتل او له جرمونو خخه به یې تبرېده. دا ځکه چې له هغوي خخه یې دا هیله درلوده چې یو وخت به د ازمینېت په وخت کې د خپل ايمان خلوص ثابت کړي خو له بلې خوا هغه شمېر رښتینې مؤمنان وو چې پخوانې خوځلي خپل ايمان ثابت کړي و.له درواغو نه به یې کرکه کوله. په ډاګه او بنکاره به یې خپلی غلطی منلي، خو بیا هم له هغوي سره دومره سخته معامله کېدله چې د تولنې هر یوه تن سره به یې اړیکې وشلبدلې. دا کار ددې لپاره نه و چې د هغوي په ايمان او اخلاق کې خه شک پیدا شوی، بلکې دا صرف ددې لپاره وو چې دوی ولې هغه کار وکړ چې هغه د منافقانو کار و. بیا لورپینه خو دا چې په دې معامله کې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوي ته په خه شان سره سزا ورکوي او پیروان یې په خه شان سره زغمي او ګرده تولنه په داسي شان د خپل پیغمبرصلی الله علیه وسلم له ارادې سره سم عمل کوي چې هر اېخ یې ساري دې پیغمبرصلی الله علیه وسلم ورته ډېرہ سخته سزا ورکوي خو نه غوشه شته او نه کرکه، بلکې په پوره محبت سره داسي سزا ورکوي لکه چې یو مهربان پلار یې خپل غافل زوی ته ورکوي او ددې خبرې هيله من وي چې کله یې زوي سم شي نو بیا به یې په غېړکې ټینګ نیسي. پیرو د سزا د سختی له کبله ډېر نالارامه و خو له هغه سره دا تصور هېڅکله هم نه و چې د خپل محبوب پیغمبرصلی الله علیه وسلم د اطاعت پرخای دې له هغه سره په زړه کې د سرغړونې خیال پیدا شي. نه کوم شکایت و، نه د خپلو کار نامو خه غوبښته. بیا دا تولنه وګورئ چې د خپل پیغمبرصلی الله علیه وسلم د احکامو د اطاعت خومره جدبه او ولوله لري. کله چې دا حکم وشو چې له پلاني سړې سره دې اړیکې وشلول شي نو داسي خرګنده شوه لکه چې په تول بنار کې یې خوک نه پېژنې خو چې کله یې د بخښې اعلان وشونو بیا هر خوک په دې تکل کې و چې ترټولو د مخه ورشي او هغه ته مبارکې ورکړي.

داد رسول الله صلی الله علیه وسلم د اطاعت یوه بېلګه ده چې قرآن شریف

بې پە خپلۇ پیروانو كې پىدا كول غوارىي، هغە كسان چې غوارىي د خدای جل جلالە د دىن د حاكمولۇ پە خاطر كار و كېرى نو هغۇي تە هم لازمە د چې د خپل مشر او اولى الامر اطاعت و كېرى. يو گناھىگار پە خپلە وينى چې ترده دېر غەت گناھىگاران مازى د درواغۇ پە جورولۇ سەرە پېنىبدول كېرى او هغە پە رېبىتىا ويلو دومەرە كلک نىول كېرى خو بىا هم هغە نە پە غۇسە كېرى او نە د كومې خوا بىدى خرگىندونە كوي. ترپىنخۇسو ورخۇ پورى بې د سزا دېرى سختى ستۇنلىق و گاللى خود يوپى گېرى لپارە د هغە پە ذهن كې دا خىال رانغى چې لە هغە سەرە زىاتى شوي دى. او پخوانى كارنامى بې د باد پرمخ اىرە شوپى، پە ايمان او اخلاقى يې شىكەن شوي دى. پە داسىپى حال كې چې هغە نە بىنېتى ئاو نە بې د خدای جل جلالە او د هغە د رسول صلى الله عليه وسلم لە محبىتە زە تش ئاو نە بې د اسلامىي تۈلنى پېخلاف (سازش) د كېر، نە بې پە خلکو كې زىدە بىدالى خپوركە او نە بې پە تۈلنى كې د يوپى بلې دېلى د جورولۇ كوبىنىن و كېر بلکې پە پورە صبر او سپە سىينە بې سزا و سەھلە (بىداشت كە) او هەرە شېبىه پە دى ھىلە ئو چې كەلە بە بې دا غەلت بەخىنل كېرى، دا هغە بېلگە اىزە (مثىلى) كېنلارە د چې د هغې پە اساس خدای جل جلالە پە دېرە بىكەن الفاظۇ د هغۇي د توبى منلۇ اعلان و كر او هەمدەغە تر تۈلۈ لوي بىرى دى چې پە دى دۈل خدای جل جلالە هغۇي تە ورپە بىرخە كېر.

د ايمان د دعويٰ حقيقىت :

د ايمان او اسلام دعوه چې پرچا باندې خومەرە مسؤولىيتنە او پېتىي بىدى هغە پە پورە وضاحت سەرە وىنىدىلى شول، لە آرە (اصلە) ددى دعويٰ حيقىت دا دى چې خدای جل جلالە لە مۇمنانو خەنە د هغۇي خان او مال د جنت پە بىدل كې پېرىلى دى.

ترەھەپى پورى چې د ايمان دا خرگىندونە پە بىنە توگە پە ذەنونو كې ناستە او د تل لپارە دانىسان پە مخ كې نە وي، نو د دىن دغۇنىتىنۇ پە پورە كولو كې بە يې ھەر و مەرسىتى راشىي. خدای جل جلالە د ايمان تعبيەر پە هغە تېون سەرە كېرى دى چې مۇمن

بې له خدای جل جلاله سره کوي. هغه تپون دا دى چې بندە خپل ځان او مال گواکې پر خدای جل جلاله باندې پلوري او په بدل کې بې د خدای جل جلاله هغه ژمنه مني چې له مړینې وروسته به خدای جل جلاله هغوي ته په تلپاتې ژوند کې جنت ورکوي.

تر کومه ځایه چې په اصل حقیقت پوري اړه لري په هغه اساس خود انسان مال او ځان هر خه یوازی د خدای جل جلاله دي. هغه د تولو شیانو پیدا کونکی دی او همغه بې حقیقی مالک دی نو په دې صورت کې له بندە سره خه دی چې هغه به بې په خدای جل جلاله ویلوري، نو ځکه د پېرلو او پلورلو هدو پونستنه قدرې هم نه پیدا کپري. مګر یو شی شته چې هغه خدای تعالی خپل هر بندە ته وربخنبلی او دهغه پوره واک بې ورکړي چې دی ځنګه غواړي هسې وکړي. همدا ده د هغه د ارادې او خوبنې خپلواکي. هغه ته ددې خبرې آزادې ورکړي شوې ده چې کولای شي د خدای له خوا ورکړي شوې ځان او وربخنبل شوې مال د همغه خدای جل جلاله ملکیت وګنې لکه ځنګه چې په حقیقت کې د هغه دی خو که دی د خپل ځان او خپل نورو شیانو مالک، خپل ځان ګنې په داسې حال کې چې دی بې مالک نه دی نو خدای جل جلاله ورته اختيار ورکړي دي، کولای شي چې له خدای جل جلاله نه مخ واړوي او خپل ځان او خپل نور شیان له خپلې غوبنستې او یا د نورو انسانانو له غوبنستې سره سم په کار واچوي او دا هم کولای شي چې اصلی مالک بې مالک ومنی او د هغه له رضا سره سم له همغه ورکړ شوې مال او ځان خخه کار واخلي او د ا حقیقت ومنی چې په اصل کې له هغه سره خه شته هغه د الله امانت دی او ددې شیانو په استعمالولو کې هغه د مالک او واکمن حیثیت نه لري. د ارادې او اختيار دغه لړ شانته آزادې په حقیقت کې د هغې معاملې بنست دی لکه ځنګه چې الله تعالی په خپل کرم سره هغه ته پېرل او پلورل ویلې دی. خدای جل جلاله له خپل بندګانو خخه دا غوبنسته کوي چې زما له خوا په درېخنبل شوې امانت کې سره له دې چې اختيار بې درکړ شوې دی د خیانت چلنډ پکې مه غوره کوئ بلکې له دې امانت خخه به هغسې کار اخلي لکه ځنګه چې زما رضا وي. نو زه به تاسې وروسته له

دې په هغه تلپاتې (دایمی) زوند کې په خپل نعمت سره وپالم چې نوم يې جنت دى. اوس نو هغه خوک چې د خدای تعالی دغه غونبىتنه مني او دا اقرار کوي چې هغه په خپل خان او مال يوازې د خدای جل جلاله د رضا په لار کې په کار اچوي نو د هغه دا معامله لکه خنگه چې خدای جل جلاله ورته پېرل او پلورل وېلې د هغه د ايمان اقرار دى او خوک چې دغه غونبىتنه نه مني او د خدای جل جلاله د رضا پر خلاف د خپل خان او مال پېرکړه په خپله کوي هغه گواکې له خدای جل جلاله سره ددې پېرلو او پلورلو معامله نه کوي نو په دې صورت کې هغه کافر دى او د هغه همدغه انکار کفر دى.

حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د تپوک د جنگ لپاره چې کومو خلکو ته د چمتو والي حکم کړي و په هغوي کې تپول هغه کسان وو چې د خپلې مؤمن ولې اقرار يې کړي و. دا تپول گواکې هغه کسان وو چې له خدای سره يې د هغه پېرلو او پلورلو د معاملې پېرکړه کړي و له خنگه چې د مخه تري يادونه وشوه خو کله چې د دغې دعوي د ازموينې نازک پړاو راوسېدنه نو په هغوي کې خینې داسې کسان هم وو چې په دغې ازموينه کې بريالي نه شول او د خدای په لاره کې يې د خپل مال او خان له بىندلو نه دده وکړه. په هغوي کې اکثره منافقان او د ايمان په دعوه کې دروغجن وو او مازې د مصلحت يا خج (فشار) له امله په اسلامي تولګي کې داخل شوي وو، خو په هغوي کې خینې داسې کسان هم وو چې مازې د غفلت او سستي له کيله تري سر غړونه شوې وو. له دې کيله يې په دغه وخت کې هغوي تپول ته له بنکاره تقىيد نه وروسته په ډاګه ونسوول چې ايمان مازې ددې منلو نوم نه دې چې خدای شته او هغه یو دې بلکې ايمان په حقیقت کې د دغه اقرار نوم دې چې همغه خدای جل جلاله زموږ د خانونو او مالونو يوازىنى مالک دې. په دې توګه که د همغه مالک تر منلو وروسته یو خوک د خدای په لاره کې د خپل خان او مال له لګښت نه دده کوي او له دې لاري نه پرته يې به بله لاره کې لګوي په اصل کې هغه دا ثابتوي چې په خپل اقرار کې دروغجن دې. د ايمان تپول مدعیانو ته پکار ده چې دا رښتنې اصل په پام کې ونيسي او د خدای جل جلاله په لار کې له هلو خلو نه هېڅکله دده

ونه کري.

د عوامو ديني روزنه :

د اسلام په لومونۍ پړاو کې به چې له دغه نهضت سره کوم خلک د ملګرتیا لپاره چمتو کېدل، دا داسې خلک وو چې پر زړونو باندې به یې د اسلام رښتینولی ژوره اغېزه کوله، هغوي به چې په سمه توګه پر خبرې باندې پوه شول اسلام به یې ومانه، کله چې د اسلام اثر خلورو خواو ته خپور شونو له هرې خوا به ډلي ډلي خلک راتلل او په اسلام کې به داخلېدل. بنکاره ده چې په هغوي کې کم شمېر خلک داسې وو چې په پوره توګه به په اسلام وپوهېدل او بیا به یې اسلام راووړ. زیاتره هغه خلک وو چې بې له زیات سوچ او فکره به له اسلام سره د ملګرتیا لپاره چمتو کېدل. په بنکاره خو دغه وضعه د اسلام د اقتدار لامل و دا ځکه چې په زړگونو تنه به پکې داخلېدل خو تر هغې پوري چې یوه ډله د اسلام پر غونښتو په پوره توګه نه وي پوه شوي او د هفوټولو اخلاقې بندیزونو د بشپړتیا لپاره چمتوشوې نه وي چې اسلام یې د خپلو منونکو په اورو ږدي نو په حقیقت کې دغسې ډله د اسلامي نظام د کمزورتیا لامل ګرځي لکه ځنګه چې د تبوک د غزاء په وخت دغسې وضعه رامنځ ته شوه نو ځکه په دې ترڅ کې له داخلي کمزورتیا ځخه د اسلام د ژعنونې لپاره یو ډېر مهمه هدایت ورکړي شو چې له کلیو او باندوي نه دې ځینې کسان د اسلام مرکزونو لکه: مدينې، مکې او داسې نورو ځایونو ته راشي چې دلته اسلامي تعلیمات په پوره تفصیل سره زده کړي او د رښتینې اسلامي روح ولوله پکې ژوندي شي، بیا دې بېرته لارشي او د خپلو کلیو او باندوي دعوامو د بنوونې او روزنې لارې چارې دې برابرې کړي تر خو په هر کلې او باندې کې رښتینې اسلامي شعور پیدا شي او د خدای تعالي له احکامونه خبر واوسې.

په اصل کې له دغې تولیزې (عمومي) اسلامي بنوونې ځخه مطلب یوازې خلکو ته د لیک او لوست زده کول نه وو، بلکې دینې پوهه وو او پر دې باندې پوهېدل وو چې د اسلامي او جاهلي ژوند د تګلارې تر منځ توپیر وکړای شي. کېدای

شي چې د لیک او لوست تر زده کېرى وروسته دا کار سرته ورسوی او يا يې بې له دې تر سره کېرى اصلا مقصد باید د دین رېنتىنى شعور پیدا کول وي، لیکل او لوستل د هغه لپاره ذريعه وگرخول شي نه غايىه (۱).

د دارالاسلام د پالىسى، بىنكاره اعلان :

د تبوک د جنگ له بري نه راوروسته د هغۇ خلکو ھىلىي د باد پر مخ اىرە شوې چې ھغۇي تر اوسم پورى لە پە دې اسرە ناست وو چې يو نه يو وخت به اسلامى نەھىست تە يو داسې گۈزار ورکېرى چې ھغە پېرى له منئە یورلايى شي. پە دې وخت کې ھغۇي تە پرته له دې چې د اسلام لەمۇنى تە پناھ راۋپىرە بله كومە چارە پاتى نه وھ او كە پە خپلە له دغە نعمت نه گىتە واتخلى نو لېر تر لېر خو بە يې راتلونكى توکمۇنە د اسلام پە مقدس دین مشرف شي.

دامەھال كابۇد تىلۇر عربى حکومت د ایمان د خېنىتتىانو پە لاس كې ئاود

ھغۇي پە مقابىل كې د يادونى پە خواك پاتى نه ئە له دې كېلە اوس نو ھغە وخت رارسېدىلى ئە چې د اسلامى حکومت د بىنكاره پالىسى اعلان دې وشى، ھكە يې نو پە لاندى توگە خپلە پالىسى ورلاندى كە :

الف: پە عربو كې دې پە غۇۋە توگە شرک بىيختى ورک كېرى شي، زور مشركانە نظام دې پاي تە ورسېپىرى او د مسلمانانو لپاره دې يوتلىپاتى خالص اسلامى مرکز جور شي. ددى موخى لپاره دې له مشركانو سره پە غۇۋە توگە اپىكىپى وشلېپىرى پە دې توگە حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د هجرت پە نەھم كال د حج پە وخت د حاجيانو پە عمومى غوندە كې د حضرت علي رضى الله عنە پە ذريعە اعلان كېل چې :

1. جىنت تە بە داسې سېرى نه داخلىپىرى چې د اسلام دين يې نه وي منلى او انكار يې ترى كېرى وي.
2. له سېكال نه پرته هېڭ يو مشرك د كعبى خونى تە د حج لپاره نه شي راتلای.

3. له بیت الله شریف نه به په بر بنیه هېچا ته د طواف کولو اجازه ورنه کړي

شي

4- له هغونکو سره چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ژمنه پاتې ده او سرگړاوی یې نه دی کړي له هغونکو سره به د ژمنې تروخته پورې همغه شان چلندا کېږي خو هغونکو چې له ژمنې سره د اسلام پرخلاف سازشونه کړي دي هغونکو ته خبر ورکول کېږي چې یوازې او یوازې خلور میاشتې وخت لري. د دغې مودې په اوردو کې دې یا خو له مسلمانانو سره وجنګېږي او د خپل برخليک فيصله دې وکړي، او یا خو دې ملک پرېږدي او خې دې، او یا دې فکرا د خدای جل جلاله دین ومنی او په اسلامي نظام کې دې شامل شي.

ب: د کعبې انتظام او سر پرستي به په بشپړه توګه د توحید د خښتاناو په لاس کې وي او د مشرکانو لاس ونه به پکې نه وي، اوس به نه یوازې دا چې په کعبه کې کوم مشرکانه دود نه تر سره کېږي بلکې هغونکو به ددې پاک سپیخلی کور تر خنګ هم نه او سېږي.

دولسمه برخه

(1) هغه لیک او لوست چې هدف تري اسلامي شعور پیداکول نه وي او په پایله کې له اسلامي شعور څخه بي برخې کېدل وي نوهغه علم نه بلکې جهل دي.

وروستی حج او وفات

د حج سفر :

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هجرت په لسم کال د حج اراده وکړه. د همدي کال د ذي القعدي په میاشت کې یې اعلان وکړ چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د حج د تلو اراده لري دا خبر په تولو عربو کې خپور شو. په دغه مبارک وخت کې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره د حج د نېکمرغى ترلاسه کولو په مینه تول عرب په جوش راغل حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ذي القعدي په وروستیو ورڅو کې له مدینې خخه را خوچېد او د ذي الحجې په

خلورمه نبیته د سبا مهال مکی ته ورسپد. تر راتگ وروسته یې لومړی د کعبې طاف وکړ او بیا یې په مقام ابراهیم کې دوه رکعته لمونځ اداء کړ. بیا یې د صفا غونډی او مروه تر منځ هڅه او هاند (سعی) وکړ وروسته له دې په اتمه نبیته د پنجشنبې په ورځ له تولو مسلمانانو سره په منی کې پاتې شو. په دویمه ورځ د ذی الحجی په ۹ نبیته د سبا لمانځه له اداء کولونه وروسته له منی خڅه وڅوچد او عرفات ته ورغی، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هلته هغه تاریخي خطبه ولوستله چې په هغې سره د اسلام برم او اوکوب وښودل شو. په دې خطبه کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ډپرو مهمو چارو په اړه لارښوونه وکړه چې ځینې یې دا دی:

د حج خطبه:

بسم الله الرحمن الرحيم

« واوری، د جاهلیت دودونه زما تر دواړو پېښو لاندې دی. »

« عرب پر عجم او عجم پر عرب هېڅ فضیلت نه لري. تاسې تول د آدم اولاد بیئ او آدم له خاوری پیدا شوی وئ ». اسلامانان په خپل منځ کې سره ورونه دی. »

« ستاسې مرېي! ستاسې مرېي!! خه چې په خپله خورئ پر هغوي یې ۵۵ خورئ. خه چې په خپله اغوندئ پر هغوي یې هم واغوندئ ». « د جاهلیت تول قتلونه باطل کړي شول، اوس هېڅوک یو له بل خڅه د پخواني قتل د بدلي اخیستلو حق نه لري او تر تولو د مخه زه د خپلې کورنۍ ربیعه بن الحارث د زوی له قتل خڅه تېږېم او هغه باطلوم ».

« د جاهلیت هر راز سود هم باطل کړي شو اوس هېڅوک یو له بل خڅه د سود غونښتنې حق نه لري، او تر تولو مخکې زه د خپلې کورنۍ سود باطلوم چې هغه د عباس بن عبدالملک سود دی »

« د بنځو په اړه له خدایه ووېږې، ستاسې حق پر بنځو او د بنځو پرتاسې دی ». « ستاسې وینې او ستاسې مالونه ترقیامته پورې یو پر بل حرام (۱) »

دي لکه خنگه چې دا ورخ دا میاشت او دا بنار حرام دی «

«زه تاسی ته يوشى در پېردم که تاسی هغه ټینګ ونیو نوبې لارې به نه شئ.
او هغه د الله جل جلاله كتاب دی »

تر دې وروسته هغه د شريعت دېر اصولي احکام بیان کړل. بیا یې په خطاب

سره له ټولې غونديې نه پونستنه وکړه :

« خدای جل جلاله به له تاسی خخه هلتنه (هغې دنیا کې) زما په باب پونستنه
وکړي، نو تاسی به خه ووای؟ »

صحابه و ووبل مور به په شهادت سره ووايو چې « هغه (محمد صلی الله علیه
وسلم) د خدای جل جلاله پیغام راوساوه او خپل فرض یې اداء کړل » بیا یې آسمان
لوري ته گوته ونیوله او درې خله یې ووبل :

« ای خدایا! ته شاهد او سه « په دغه وخت کې د قرآن شریف دا آیت نازل شو:
الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيَتُ لَكُمْ
الإِسْلَامَ دِيْنًا] [المائدة : 3] ستاسي لپاره مې نن دا دين بشپړک او خپل نعمت

مې پر تاسی تمام کړ او تاسی ته مې اسلام د دین په حیث غوره کړ.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د همدي وروستي حج په ترڅ کې د حج
هغه ټولې طريقي عملې کړي لکه خنگه چې اداء کړول یې پکار دي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دې وخت کې دا هم ووبل چې « له ما

خخه د حج مسایل زده کړي. شاید تردي وروسته ما ته د بل حج موقع رانه شي »

په دې ترڅ کې یې دا هم ټولو مسلمانانو ته ووبل :

فليبلغ الشاهد الغائب کوم خلک چې په دې وخت کې حاضر دی هغوي دې

ارومرو (دا ټولې خبرې) هغولکو ته ورسوی چې حاضرنه دې.

ناروغری :

د یوولسم هجري کال د صفرې میاشتې په ۱۸ مه یا ۱۹ مه نېتیه او د

چهارشنبی ورخ و چې د هغه مبارک روغتیایی حالت خه نا خه بنه نه و. او د دوشنبې په ورخ بې ناروغي زیاته شوه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې ترڅو پوری توان درلود د لمانځه لپاره به جومات ته ورته او ترټولو وروستی لمونځ بې چې اداء کړ هغه د مابنام لمونځ و، په سر بې درد و او په دسمال بې تړی و چې جومات ته بې تشریف راواړ او په لمانځه کې بې د. والمرسلات عرفا سورت قرائت کړ. د ما سختن په وخت کې دېر کمزوری و او جومات ته بې تشریف رانه وړای شو او دا بې وویل چې ابوبکر رضی الله عنہ دې لمو نځ ورکړي په دې توګه تر خو ورڅو پوری حضرت ابوبکر رضی الله عنہ لمونځ ورکاوه.

وروسته خطبه او لارښوونی :

په دې منځ کې بې یوه ورخ طبیعت لړ خه بنه شو، غسل بې وکړ او جومات ته بې تشریف راواړ او یوه خطبه بې واوروله چې دا د هغه (صلی الله علیه وسلم) د ژوندانه تر ټولو وروستی خطبه و. هغه (صلی الله علیه وسلم) وویل:

« خدای جل جلاله خپل یوه بنده ته واک ورکړ چې کولای شي د دنیا نعمتوهه قبول کړي یا له خدای سره (په آخرت کې) چې خه دی هغه قبول کړي. خو ده (محمد صلی الله علیه وسلم) هغه خه قبول کړل چې هغه له خدای سره دی ». کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا خبره واوروله حضرت ابوبکر رضی الله عنہ پوه شو چې نغونه بې کومې خواته ده نو وې ژرل. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم زیاته کړه

« تر ټولو دېر د ابوبکر رضی الله عنہ له دولت او ملګرتیا نه خونین یم، که ما په خپل امت کې خوک خلیل ځانته نیولای نو ابوبکر به مې نیولی واي مګر زما او د هغه ترمنځ د اسلام اخوت او دوستی بنسه کوي.

او هو، اوږي! له تاسې نه پچوا قومونو د خپلو پیغمبرانو او لویانو له قبرونو خخه عبادتخي چورول. ګورئ تاسې هغسي مه کوئ. زه تاسې تري په کلکه منع کوم ». بیاپی وویل:

« د حلالو او حرامو نسبت دې ما ته نه کېږي. ما هغه شیان حلال کړي دی

چې هغه خدای جل جلاله حلال کړي دي او هغه شیان مې حرام کړي دي چې هغه خدای جل جلاله حرام کړي دي .»

د همدي ناروغری په ترڅ کې بې یوه ورڅ د خپلې کورنۍ اهل مخاطب کړل او ورنه بې وویل: «ای د خدای جل جلاله د پیغمبر لورې (فاطمې رضی الله عنها) او د خدای جل جلاله د پیغمبر تروی (صفیی رضی الله عنها) هغه څه وکړئ چې د خدای جل جلاله په وړاندې ستاسې په کار شي. زه تاسې د خدای جل جلاله (له عذاب) خخه نه شم ژغورلای .»

یوه ورڅ بې ناروغری دېره زیاته وو. کله به بې خادر پرمخ را خور کړ او کله به بې لرې. په دې ترڅ کې حضرت عایشې رضی الله تعالی عنها د هغه له مبارکې خولې خخه دا الفاظ واورېدل:

«پر یهودو او نصاراوو دې د خدای لعنت وي هغونو د خپلو پیغمبرانو او لویانو له قبرونو خخه عبادتئې جوړ کړي وو .»

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم لړ شانته اشرفی له حضرت عایشې رضی الله عنها سره در لودلې. په همدي سخت حالت کې بې یو خل هغې ته وویل: «عایشې! هغه اشرفی چېرته دي؟ آیا محمد دې له خدای جل جلاله سره بدګومان مخامنځ شي! لاره شه د خدای جل جلاله په لار کې بې خیرات کړه .»

د اعلی ملګري په لور سفر:

ناروغری به بې کله دېره شوه اوکله لړه په کومه ورڅ چې دی وفات شویعنی (د دوشنبې په ورڅ) په بنکاره بې طبیعت آرام و خو لکه خنګه چې ورڅ پخېدہ پرهغه صلی الله علیه وسلم به بیاییا بې هونې راتله. په دغه حالت کې به بې زیاتره له مبارکې خولې خخه دا الفاظ راوتل **{مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ}** [النساء : 69] له هغونکو سره چې پرهغونکی باندې خدای جل جلاله انعام کړي دي .

اوکله به بې وویل:

اللَّهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى:

اوکله به يې ويل:

بِلِ الرَّفِيقِ الْأَعْلَى:

سترملگرى پکاردى.

د همدى وينا په بىابىا ويلو يې حال نورشو او پاک روح يې عالم قدس ته ولاړ.

اللَّهُمَّ صُلْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسِّلِمْ.

د وفات نېتە:

په عمومي دول چې د پیغمبر صلی الله عليه وسلم د وفات نېتە مشهوره ده هغه د هجرت یووولسم کال د دوشنې وئ د ربیع الأول د میاشتې ۱۲ مه ده خو په دې کې اختلاف شته، د مولانا سیدسليمان ندوی صاحب د پلېتني له مخې د ربیع الأول لوړمې نېتە ۵۵.

دویمه ورخ يې تجهيز او تکفین بشپړ شو او مبارک جسد يې په هغې حجره کې خاورو ته وسپارل شو چې هلته وفات شوي و.

[إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَمِيَّتُونَ (30)] [الزمر : 30]

[إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (156)] [البقرة : 156]